

I

[Faint, illegible handwriting]

18-10-1900
Sala Reservada - H. A.

1900

FRANCISCO DE CALDERON DE LA BARRA
FRANCISCO DE CALDERON DE LA BARRA

[Faint handwritten text in Spanish, possibly a title or address]

[Faint, mostly illegible handwritten text in Spanish, likely the main body of a letter or document]

FIRMIANI LACTANTII DE FALSA RE

LIGIONE LIBER. PRIMVS. INCIPIT FELICITER

AGNO. ET. EXCELLENTI. INGEIO
viri cum se doctrinae penitus dedissent
quicquid laboris poterat impendi. contemp-
tus omnibus & priuatis & publicis actio-
nibus. ad inquirendae ueritatis studium
contulerunt. existimantes multo esse prae-
clarus humanarum diuinarumque rerum in-
estigare ac scire rationem. quam struendis
operibus. aut cumulandis honoribus inherere. Quibus rebus quoniam
fragiles terrenaeque sunt. & ad solius corporis pertinent cultum.
nemo melior. nemo iustior efficere potest. Erant quidem illi ueri-
tatis cognitione dignissimi quam scire tantopere cupuerunt.
atque ita ut eam rebus omnibus anteponerent. Nam & abiicisse
quosdam res familiares suas. & renuntiasse uniuersis uoluptatibus
constat. ut solam nudamque uirtutem nudi expeditique sequerentur.
Tantum apud eos uirtutis nomen & auctoritas ualuit. ut in ipsa
esse summi boni praemium praedicarent. Sed neque adepti sunt
id quod uolebant. & operam simul atque industriam perdididerunt.
quia ueritas id est archanum summi dei qui fecit omnia ingenio
ac propriis sensibus non potest comprehendi. Alioquin nihil
inter deum hominemque distaret. si consilia & dispositiones illius
maiestatis aeternae cogitatio assequeretur humana. Quod quia
fieri non potuit. ut homini per seipsum ratio diuina notesceret.
non est passus hominem deus lumen sapientiae requirentem diuini
errare. ac sine ullo laboris effectu uagari per tenebras inextri-
cabiles. Aperuit oculos eius aliquando & notionem ueritatis
munus suum fecit. ut & humanam sapientiam nullam esse
monstraret. & erranti ac uago uiam consequendae immorta-
litatis ostenderet. Verum quoniam pauci utuntur hoc cae-
lesti beneficio ac munere. quod obuoluta in obscuro ueritas latet.
eaque uel contemptui doctis est. quia idoneis assertoribus eget. uel

BIBLIOTECA PUBLICA
TOLEDO - DUBLIN

odio indoctis. ob insitam sibi austeritatem. quam natura hominum
proclivis in vitia pati non potest. nam quia virtutibus amaritudo
mixta est: vitia vero voluptate condita sunt. illa offensa. hac
delinuti feruntur in preceptis. & bonorum specie falsi. mala pro
bonis amplectuntur. succurrendum est his erroribus credidi.
ut & docti ad veram sapientiam dirigantur. & indocti ad
veram religionem. Quae professio multo melior. utilior. glo
riosior. putanda est. quam illa oratoria. in qua diu versati. non
ad virtutem. sed plane ad argutam malitiam inuenies eru
diebamur. quibus ad cultum verae maiestatis mentes ho
minum instruere possimus. Nec tam de rebus humanis
bene meretur qui scientiam benedicendi affert. quam qui pie
atque innocenter docet vivere. Idcirco apud Graecos maiore
in gloria philosophi quam oratores fuerunt. Illi enim recte vivendi
doctores sunt existimati: quod est longe praestabilius. quom
benedicere ad paucos pertinet. bene autem vivere ad omnes.
Multum tamen nobis exercitatio illa fictarum litium contulit
ut nunc maiore copia & facultate dicendi causam veritatis
poremus. quae licet possit sine eloquentia. ut est a multis saepe
defensa. tamen claritate ac nitore sermonis illustranda. & quo
dammodo differenda est: ut potentius in animos influat. & vi sua
instructa. & luce orationis ornata. De religione itaque nobis
rebusque diuinis instituitur disputatio. Nam si quidam maxi
mi oratores professionis suae quam veterari. decursis operibus ad
tionem suam. postremo se philosophiae tradiderunt: eamque
sibi requiem laborum iustissimam putauerunt. si animos suos
in earum rerum quae inueniri non poterant. inquisitione torque
rent: ut non tam otium sibi quam negotium quaesisse videantur.
& quidem multo molestius quam in quo fuerant ante versati. quanto
iustius ego me ad illam piam. veram. diuinam sapientiam.
quam ad portum aliquem tutissimum conferam. in qua omnia
dicta prona sunt. auditu suauia. facilia intellectu. honesta
suscepta. Et si quidam prudentes. & arbitri equitatis. in
stitutiones cuius iuris compositas ediderunt: quibus civium

multoque nunc recte de pre
ceptis celestibus differemus

4

diffidentium lites contentionesq; sopirent: quanto melius nos
& rectius diuinas institutiones litteris psequemur: in quibus
non de stillicidijs: aut aquis arcendis: aut de manu conferen-
da: sed de spe: de uita: de salute: de immortalitate: de deo lo-
quemur: ut superstitiones moruiferas: erroresq; turpissimos
sopnamus. ^{hic de his} Omissis ergo terrenae huiuscae philosophiae auc-
toribus nihil certi afferentibus: aggrediamur uiam rectam.
Quos equidem si putarem satis idoneos ad bene uiuendum
duces ee: & ipse sequerer: & alios ut sequerentur hortarer.
Sed cum inter se magna concertatione dissideant: secūq; ipsi
plerūq; discordent: apparet eorū iter nequaquā ee directum.
Siquidem sibi quiq; ut e libitum proprias uias impresserūt:
confusionēq; magnam inquirentibus ueritatem reliquerunt.
Nobis autem qui sacramentum religionis accepimus: cum sit
ueritas reuelata diuinitus: cum doctorem sapientiae: ducēq;
uirtutis deum sequamur: uniuersos sine ullo discrimine uel
sexus: uel aetatis: ad caeleste pabulum conuocamus. Nullū
enim suauior aīo cibus ē: q̄ cognitio ueritatis: cui afferenda
atq; illustranda septem uolumina destinauimus. quīs ea
res infinita pene sit operis & imensi: ut si quis hęc dilata-
re atq; exequi plenissime uelit: tanta illi rerū copia exu-
beret: ut nec libri modum: nec finem repiat oratio. Sed nos
idcirco breuiter oīa colligemus: quod ea quae allaturi sumus
tam clara sunt & lucida: ut magis mirum ee uideatur tā
obscuram uideri hominibus ueritatem: & his praecipue q̄
sapientes uulgo putantur: uel quod tantūmodo instituendi
nobis homines erunt: hoc ē ab errore quo sunt implicati: ad
rectiorem uiam reuocandi. Quod si fuerimus ut spero af-
secuti: mittemus eos ad ipsum doctrinae uberrimum ac ple-
nissimum fontem: cuius haustu atq; potu conceptam uisce-
ribus sitim sedent: ardoreq; restinguant: erūtq; illis omnia
facilia: prona manifesta: modo ne pigeat ad percipiendam
sapientiae disciplinam legendi uel audiendi patientiam co-
modare. Multi enim supstitionib; uanis p̄tinaciter inheretes:

obdurant se contra manifestam ueritatem. non tam de suis religionibus quas praeferunt benemeriti q̄ de se male. Qui cum hēant iter rectum. deuios sequuntur anfractus. planū deserunt. ut per praecipitium labantur. lucem relinquūt. ut in tenebris caeci ac debiles iaceant. His consulendū ē. ne contra se pugnent. uelintq; se tandem ab inueteratis erroribus liberari. Quod utiq; facient. si quare sint nati aliqui peruiderint. Haec enim prauitatis ē causa. ignorantio sui. Quam si quis cognita ueritate discussit. sciet quo referenda. & quēadmodum uita sibi degenda sit. cuius scientiae summam breuiter circūscribo. ut neq; religio ulla sine sapientia suscipienda sit. nec ulla sine religione probanda sapientia. Suscepto igitur illustrandae ueritatis officio. non putavi adeo necessarium ab illa quaestione principium sumere. quae uideatur prima eē natura sit ne providentia quae rebus omnibus consulat. an fortuitu uel facta sint omnia. uel gerantur. cuius sententiae auctor ē democritus. confirmator Epicurus. Sed antea Protagoras. qui deos in dubium uocauit. & postea Diagoras. qui exclusit. & alii nonnulli. qui non putauerunt deos eē. Quid aliud fecerunt. nisi ut nulla eē ^{esse} providentia putaretur. Quos tñ coeteri philosophi ac maxime stoici acerrime reuiderunt. docentes nec fieri mundum sine diuina ratione potuisse. nec constare. nisi summa ratione regeretur. Sed & M. tullius quis academicae disciplinae defensor eēt. de providentia gubernatrice reorū. & multa. & saepe diseruit. stoycorum argumenta confirmans. & noua ipse afferens plurima. quod facit cum in omnibus philosophiae suae libris. tum maxime in his qui sunt de natura deorū. Nec difficile sane fuit. paucorū hominum praua sententiarum redarguere mendacia. testimonio populorū atq; gentium. in hac una re non dissidentium. Nemo ē. n. tam rudis. tam feris moribus. qui non oculos suos in caelum tollens. tamen & si nesciat. cuius dei providentia regat hoc omne. quod cernitur. non aliquam tñ eē intelligat. ex ipa

rerum magnitudine. motu. dispositione. constantia. utilitate. pul-
chritudine. temperatione. nec posse fieri quin id quod mirabili
ratione constat. nisi consilio maiore aliquo sit instructum. &
nobis utiq; facillimum ē exequi hanc partem qualibet copiose.
Sed quia multum inter philosophos agitata res ē. & prudentia
tollentibus satis r̄sum uidetur ab hominibus argutis & eloque-
tibus. de solertia diuinæ prudentiæ per totum hoc opus quod
suscepim' sparsim dicere nos necesse ē. Omittamus in præsentia
hanc quaestionem. quæ cum coeteris sic coheret. ut nihil a no-
bis uideatur differi posse. ut non simul de prouidentia differat.
Sit ergo nr̄i opis exordium quaestio illa consequens ac secunda.
utrum potate unius dei mundus regatur. an ne multorum.
Nemo ē qui deum sapiat. rationeq; secum putet. qui nō unū
eē intelligat. qui & condiderit omnia. & eadem qua condidit
uirtute moderetur. Quid. n. multis opus ē ad mundi regnum
sustinendum. nisi forte arbitramur si plures sint minus hēre
singulos neruoz atq; uirum. quod quidem faciunt hi qui eē
multos uolunt. quia necesse ē imbecilles eē. Siquidem singuli
sine auxilio reliquoz. tantæ molis gubernaculum sustinere
non possunt. deus autem qui ē æterna mens. ex omni utiq;
parte p̄fectæ consumatæq; uirtutis ē. Quod si uerum ē. unū
sit necesse ē. Potas enim uel uirtus absoluta retinet suam
ppriam firmitatem. Id autem solidum existimandum ē. cui ni-
hil decedere. id p̄fectum. cui nihil possit accedere. Quis du-
bitet potentissimum eē regem. qui totius orbis hēat imperium.
neq; imerito cum illius sint quæ ubiq; sunt omnia. cum ad eū
solum omnes undiq; copiae congerantur. At si plures partian-
tur orbem. minus certe opum. minus uirum singuli hēbunt.
cum intra præscriptam portionem se quisq; contineat. Eode-
modo etiam diu si plures sint minus ualebunt. alius tantūde
in se hēntibus. Virtutis autem p̄fecta natura in eo pot eē in q̄
totum ē. q̄ in eo in quo pars exigua de toto ē. Deus uō si per-
fectus ē. quia p̄fectus ē ut eē debet. non pot eē nisi unus. ut
in eo sint omnia. Deoz igitur uirtutes ac potates infirmiores

sunt necesse est. quia tantum singulis deerit quantum in coeteris fuerit. Ita quanto plures tanto minores erunt. Quid quod summa illa rex potas ac diuina uis. ne semel quidem diuidi potest quicquid. et capit diuisionem. & interitum capiat necesse est. Si autem interitus procul est a deo. quia incorruptibilis est. & aeternus. consequens est ut diuidi potas diuina non possit. Deus ergo unus est. si nihil esse aliud potest. quod tantudem capiat potestatis. Et in terra qui multos esse arbitrantur. officia inter se dicunt esse partitos. de quibus omnibus suo loco disputabimus. Illud interim quod ad praesentem locum pertinet teneo. Si partiti sunt inter se officia. eodem reuoluntur res. ut ex his quilibet sufficere omnibus nequeat. Perfectus igitur non erit. qui cessantibus coeteris non potest omnia gubernare. Ita fit ut ad regendum mundum unius perfecta uirtute opus sit: quod imbecillitate multorum. Qui autem putat hanc tantam magnitudinem non posse ab uno regi. fallitur. neque quanta sit uis ac potas diuinae maiestatis intelligit. si existimat singularem deum qui facere mundum potuit. eundem regere non posse quem fecit. At si concipiat animo quanta sit diuini huius operis imensitas. cum antea nihil esset. tamen uirtute atque consilio dei ex nihilo esse conflatum. quod opus nisi ab uno inchoari perficique non potuit. iam intelliget merito facilius esse ab uno regi. quod est ab uno constitutum. Dicat fortasse aliquis. ne fabricari quidem tam immensum opus mundi. nisi a pluribus potuisse. Qualibet multos. qualibet magnos faciat. quicquid in multis magnitudinis potestatis uirtutis. maiestatisque posuerit. id totum in unum confero. & in uno esse dico. ut tantum in eo sit istarum rerum. quantum nec cogitari nec dici potest. Quia in re quoniam & sensu deficiamus. & uerbis. quia neque tantam intelligentiae lucem pectus humanae. neque explanationem tantarum rerum capit lingua mortalis. id ipsum intelligere nos oportet ac dicere. Video rursus quid est contrario dici possit. tales esse illos plures. quales nos uolumus unum. At hoc fieri nullo pacto potest. quoniam

singulorum potas progredi longius non ualebit. occurrentibus
sibi potantibus coeterorum. Necessesse est enim ut suos quisque limi-
tes aut transgredi nequeat. aut si transgressus fuerit suis
alterum finibus pellat. Non uident qui deos multos esse
credunt. fieri posse ut aliquid diuersum uelint. Ex qua
re disceptatio inter eos & certamen oritur. sicut homerus
bellantes inter se deos finxit. cum alii troiam capi uellent.
alii repugnarent. Vnius igitur arbitrio mundum regi
necesse est. Nisi enim singularium partium potas. ad unam
pudentiam referatur. non poterit summa ipsa constare.
uno quoque nihil curante amplius. quam quod ad eum proprie
pertinet. sicut ne res quidem militaris. nisi unum habeat
ducem atque rectorem. Quod si in uno exercitu tot fuerint
imperatores quot legiones. quot cohortes. quot cunei. quot
alae. primum nec instrui poterit acies. unoquoque periculum
recusante. nec regi facile aut temperari. quod suis propriis
consiliis utantur omnes. quorum diuersitate plus noceant.
quam profint. Sic in hoc rerum naturae imperio nisi unus fuerit.
ad quem totius summae cura referatur. uniuersa soluentur.
& corruent. Dicere autem multorum arbitrio regi mundum
tale est. quale si quis affirmet in uno corpore multas esse
mentes. quoniam multa & uaria sunt ministeria membrorum.
ut singulos corporis sensus singulae mentes regere credat.
Item multi affectus quibus commoueri solemus. uel ad iram.
uel ad cupiditatem. uel ad letitiam. uel ad metum. uel ad
miserationem. ut in his omnibus totidem mentes putentur
operari. Quod si quis profecto dicat. ne ipsam quidem quae
una est habere uideatur. Quod si in uno corpore tantarum
rerum gubernationem mens una possidet. & uniuersis semel
intenta est. cur aliquis existimet mundum non posse ab uno
regi. a pluribus posse? quod quia intelligunt isti assertores
deorum. ita eos praeesse singulis rebus ac partibus dicunt.
ut tamen unus sit rector eximius. Jam ergo coeteri non du-
erunt. sed satellites ac ministri. quos ille unus maximus

ac potens omnium his officis praefecerit. & ipsi eius imperio
ac nutibus seruiant. Si uniuersi pares non sunt non igitur
du omnes sunt. Nec. n. pot hoc idem ee quod seruit. & qd
dominatur. Nam si deus nomen e summas potatis. incorrup-
tibilis ee debet. pfectus. impassibilis. nulli rei subiectus. Ergo
du non sunt. quos parere uni maximo deo necitas cogit. S;
qz non frustra falluntur: qui hoc ita putant. causam huius
erroris paulo post apiemus. Nunc unitatem diuinae ptatis
testimonius comprobemus. Prophetas qui fuerunt admodum
multi. unum deum praedicant. unum loquuntur. qui ppe.
qui unius dei spiritu pleni. quae futura eent. pari & conso-
na uoce praedixerunt. At enim ueritatis exptes no putat
his ee credendum. Illas. n. non diuinas. sed humanas fuisse
uoces aiunt. uidelicet quia de uno deo praeconium faciunt
aut insani. aut fallaces fuerunt. Atq impleta ee in plerisq;
quotidie illoz uaticinia uidemus. & in unam sententiam co-
gruens diuinitio. docet non fuisse furiosos. Quis. n. mentis
emotae. non modo futura praecinere. sed etiam coherentia lo-
qui possit. Num ergo fallaces erant. qui talia loquebantur.^a
Quid ab his tam longe alienum. q ratio fallendi. cum coeteros
ab omni fraude cohiberent. Idcirco. n. a deo mittebantur. ut
& praecones eent maiestatis eius. ac correctores prauitatis hu-
manae. Praeterea uoluntas fingendi ac mentiendi eoz. e. q
opes appetunt. qui lucra desyderant. quae res pcul ab illis
sanctis uiris fuit. Ita enim delegato sibi officio functi sut. ut
derelictis omnibus ad tutelam uitae necis. non modo in futurz.
sed ne in diem quidem laborarent. contenti ex temporali cibo.
quem deus subministraret. Hi non modo quaestum nullu
huerunt. sed etiam cruciatus atq; mortem. Amara sut. n.
uirtosis ac male uiuentibus praecepta iustitiae. Itaq; hi qz
peccata & arguebantur. & phibeantur. excruciatos eos acer-
bissime necauerunt. Ergo a quibus absuit studium lucri. ab-
suit etiam uoluntas & causa fallendi. Quid quod alig eoz
principes. aut etiam reges fuerunt. in quos cadere suspicio

non pot̄ cupiditatis & fraudis. & tñ praeconium dei singularis
 eadem qua coeteri diuinatione fecerunt. Sed omitamus sane
 testimonia pphetarū. ne minus idonea probatio uideatur esse.
 de quibus his omnino non creditur. Veniamus ad auctores.
 & eos ipsos ad p̄bationem ueri testes citemus. quibus contra
 nos uti solent. poetas dico. ac philosophos. ex his unum deum
 p̄bemus necesse ē. non quo illi hūerint cognitam ueritatem. sed
 quod ueritatis ipsius tanta uis ē. ut nemo possit ēē tam caecus.
 quin uideat ingerentem se oculis diuinam claritatem. Poetae
 igitur quos deos carminibus ornauerint. & eorū res gestas am-
 plificauerint summis laudibus. saepissime tñ confitentur. spiritu
 uel mente una contineri regiū omnia. Orpheus qui ē uetustis-
 simus poetarū. & aequalis ipsoꝝ deoꝝ. si quidem traditur inter
 argonautas cum tindaridis & hercule nauigasse deum uerum
 & magnum Πρωτόγονον appellat. quod ante ipsum nihil sit
 genitum. sed ab ipso sint cuncta generata. Eundē et Φάνητα
 nominat. quod cum adhuc nihil ēēt. primus ex infinito appa-
 ruerit. & extiterit. cuius originem atq; naturam q̄ concipere
 animo non poterat. ex aere immenso natum ēē dixit Πρω-
 τόγονος φάειβων περιμήκεος ἠέρος ὕϊος. Aliud enim
 quod diceret amplius non hebat. hunc ait ēē omnium deoꝝ
 parentem. quoꝝ causa caelum condiderit. liberisq; p̄spexerit.
 ut herent hitaculum sedēq; cōmunem. ἔκτισεν ἀθανάτοις
 Δόμον ἑφβίτον. Natura igitur & ratione ducente intel-
 lexit ēē praestantissimam pt̄atem caeli ac terrae conditricē.
 Non poterat. n. dicere Iouem ēē principem reꝝ. q̄ erat Satur-
 no genitus. Neq; ipsum Saturnum qui caelo natus ferebat.
 Caelum autem tanq̄ deum primum constituere non audebat.
 quod elementum uidebat ēē mundi. quod ipsum eguerit aucto-
 re. Haec eum ratio p̄duxit ad deum illum primogenitum.
 cui assignat & tribuit principatum. Homerus nihil nobis
 dare potuit quod pt̄ineat ad ueritatem. qui humana potiꝰ q̄
 diuina conscripsit. Potuit hesiodus. qui deoꝝ gn̄ationem
 libri iuius opae complexus ē. Sed tñ nihil dedit. non a

ORPHEVS.

primogenitum
apparentem

primogenit' phæthon
longo aere natus.

condidit imortalib'
domum incorruptabile.

deo conditore sumens exordium. sed a chaos quod ē rudis. inor-
dinateq; mater confusa congeries. cum explanare ante debue-
rit chaos ipsam unde. quando. quomodo. eē aut constare coe-
pisset. Nimirum sicut ab aliquo artifice disposita. ordinata.
effecta sunt omnia. sic ipsam materiam fictam eē ab aliquo
nece ē. Quis igitur hanc nisi deus fecit. cuius potati subia-
cent omnia. Sed refugit hoc ille. dum horret incognitā ueri-
tatem; Non. n. musarū instinctu. sicut uideri uolebat. in
helicone carmen illud effudit. sed meditatus uenerat ac pat?
Nostroꝝ primus Maro. non longe fuit a ueritate. cuius de-
sumo deo quem mentem ac spiritum noīauit. Haec uerba sūt.
Principio caelum ac terras camposq; liquētes. Lucentēq; glo-
bum lunae titaniaq; astra. Spiritus intus alit. totaq; infu-
sa p artus Mens agitat molem. & magno se corpore miscet.
Ac ne quis forte ignoret quina eēt ille sps. q tantum heret
potatis. declarauit alio loco dicens. Deum nāq; ire p omnis
terrasq; tractusq; maris. caeliq; pfundum. Hinc pecudes. arme-
ta. uiros. genus omne ferarū. Quēq; sibi tenuis nascentem
arcessere uitas. Ouidius q; in principio praeclari opis. sine
ulla nominis dissimulatōe. a deo. quem fabricatorem mundi.
quem reꝝ opificem uocat. mundum fatetur instructū. Quod
si uel Orpheus. uel hi nrī. quae nā ducente senserunt. i per-
petuum defendissent. eandem quam nos seꝝmur doctrinam
comprehensa ueritate tenuissent. Sed hactenus de poetis.
Ad philosophos ueniamus. quorū grauior ē auctoritas. certiq;
iudicium. quia non rebus comēticis. sed inuestigandae uer-
tati studuisse creduntur. Tales milesius. qui unus ex septem
sapientium nūo fuit. q primus omnium quaesisse de causis nā-
libus traditur. aquam eē dixit. ex qua nata sint oīa. deum
autem eē mentem. quae ex aqua cuncta formauit. ita mate-
riam reꝝ posuit in humore. principium causāq; nascendi con-
stituit in deo. Pythagoras ita definiuit. quid eēt deus. anim?
p uniuersas mundi partes. omnēq; nām comēans. atq; diffusus.
ex quo oīa quae nascuntur aīalia uitam capiunt. Anaxagoras

Maro

EVANGELIO

LIBRERIA

LIBRERIA

LIBRERIA

LIBRERIA

8
deum esse dicit infinitam mentem. quae per se ipsam moueatur.
Antisthenes multos quidem esse populares deos. unum tamen naturalem.
id est totius summae artificem. Cleanthes & Anaximenes
aethera dicunt esse summum deum. cui opinioni poeta noster assensit.
Tum pater omnipotens fecundis umbribus aether. Coniugis in
gremium laete descendit. & omnis Magnus alit magno permix-
tus corpore foetus. Chrysippus naturalem uim diuina ratione pre-
ditam. interdum diuinam necessitatem deum nuncupat. Item
Zenon naturalem diuinamque legem. Horum omnium sententia quis sit in-
certa. eodem tamen spectat. ut prudentiam unam esse consentiant.
sive est natura. sive aether. sive ratio. sive mens. sive fatalis neces-
sitas. sive diuina lex. sive quid aliud dixeris. idem est quod a
nobis dicitur deus. nec obstat appellationum diuersitas. cum
ipse significatione ad unum omnia reuoluantur. Aristoteles quis
secum ipse dissideat. ac repugnantia sibi & dicat & sentiat.
in summum tamen unam mentem mundo praeesse testatur. Plato
que omnium sapientissimus iudicatur. monarchiam plane apteque
defendit. nec aethera. aut rationem. aut naturam. sed ut est deum
noiat. ab eo mundum hunc perfectum. atque mirabilem esse
fabricatum. quem Cicero secutus atque imitatus. in plurimis fre-
quenter deum confitetur. ac supremum uocat. in his libris quos
de legibus scripsit. ab eoque regi mundum argumentatur. cum
disputat de natura deorum hoc modo. Nihil est praestantius deo.
Ab eo igitur regi mundum necesse est. Nulli igitur est naturae obe-
diens. aut subiectus deus. Omnem ergo regit ipse naturam. Quod
autem sit deus in consolatione definit. Nec uero deus ipse qui
intelligitur a nobis. alio modo intelligi potest. nisi mens soluta que-
dam & libera. segregata ab omni concreuione mortali. omnia sentiens
& mouens. Aeneas quoque Seneca qui ex romanis uel acerrimus
stoycus fuit. quae saepe deum summum merita laude persequitur.
Nam cum de immatura morte differeret. non intelligis inquit
auctoritatem ac maiestatem iudicis tui rectoris orbis terrarum
caelique & deorum omnium deum. a quo ista numina quae singula
adoramus & colimus suspensa sunt. Item in exhortationibus.

PLATO.

quid deus.

Hic cum prima fundamenta molis pulcherrime iaceret. & hoc
 ordiretur. quo neq; manus quicq; nouit nã nec melius. ut oĩa sub
 ducibus suis irent. q̄uis ipse p̄ totum se corpus intenderat. tñ
 ministros regni sui deos genuit. & q̄ multa alia de deo nr̄is
 similia locutus ẽ. quae nunc differo. quod alius locus oportuno
 ra sunt. Nunc satis ẽ demonstrare summo ingenio uiros atti
 gisse ueritatem. ac pene tenuisse. nisi eos retrorsus infucata
 prauis opinionibus consuetudo rapuisset. qua & deos eẽ alios
 opinabantur. & ea quae in usum hoĩs deus fecit. tanq̄ sensu
 p̄cedita eẽnt p̄ diũs bẽnda & colenda credebant. Nunc ad
 diuina testimonia transeamus. sed prius unum p̄feram. quod
 ẽ simile diuino. & ob nimiam uetustatem. & quod is quem
 noĩabo ex hominibus in deos relatus ẽ. Apud Ciceronem. C.
 cotta pontifex disputans contra stoicos de religionib; & uarieta
 te opinionum quae solent eẽ de diũs. ut more academicorũ oĩa
 faceret incerta. quinq; fuisse mercurios ait. & enumeratis per
 ordinem quatuor. quantum fuisse eum a quo sit argus occisus. ob
 eaq; cãm in aegyptum p̄fugisse. atq; aegyptiis leges ac literas
 tradidisse. Nunc aegyptiū appellat. a quo apud
 eos primus anni sui mensis idest september nomen accepit.
 Idem oppidum condidit. quod etiam nunc graece uocatur mer
 curi ciuitas. & faemate colunt eum religiose. Qui tamẽ si
 homo fuit. antiquissimus tamen & instructissimus omni genere
 doctrinae. adeo ut ei multarũ rerũ & artium scientia. trimegisto
 cognomen imponeret. Hic scripsit libros & quidem multos ad
 cognitionem diuinarũ rerũ p̄tinentes. in quibus maiestate summi
 ac singularis dei asserit. isdeq; noĩb; appellat. quibus nos deũ
 & patrem. Ac ne quis nomen eius requireret. *ΔΝΕΩΝΥΜΟΝ*
 eẽ dixit. eo quod noĩs p̄prietate non egeat. ob ipsam scilicet
 unitatem. Ipsius haec uerba sunt. *ὁ Δε θεὸς εἷς. ὁ Δε εἷς
 ὁνομαστός ὄντις προσδέεται. εἷς γὰρ ὁ μὴ ἂν τὸν Νυμῶνα.* deo
 igitur nom̄ n̄ ẽ. qz solus ẽ. nec opus ẽ p̄prio uocabulo. nisi cũ
 discrimen exigit multitudo ut unãquãq; p̄sonam sua nota &
 appellatione designes. deo autem quia semper unus ẽ p̄prium

deus at unũ. unus at noĩs
 ñ eget. ẽ ei q̄ ẽ sine noĩe.

STAIT

quod hys

praecipue erythreis coacti: allatiq; sunt romam. cuiuscunq; sibyl
 lae nomine fuerunt. Octauam hellespontiam in agro troiano
 natam. uico marmesso circa oppidum gergithum. qua scribit
 heraclides ponticus. solonis. & cyri fuisse temporibus. Nona
 phrygiam. quae uaticinata sit ancire. Decimam tiburtem
 noie albuneam. quae tiburini colitur ut dea. iuxta ripas am
 nis anienis. cuius in gurgite simulachrum eius inuentu e
 dicitur. tenens in manu librum. Harz omnium sibyllaz car
 mina & feruntur. & bentur. praeterq; cynicae. cuius libri
 a ro raris occultantur. nec eos ab ullo. nisi a quindecimuis in
 spira fas bent. & sunt singulaz singula libri. qui quia sibyl
 lae noie inscribuntur. unus ee creduntur. suntq; confusi. nec
 discerni. ac suum cuiq; assignari pot. nisi aerythrae. quae
 & nomen suum uerum carminu inseruit. & aerythream se
 noiat ubi praelocuta e. cum eet orta babylone. sed & nos co
 fuse sibyllam dicemus. sicubi testimonius eaz. fuerit abuten
 dum. Omnes igitur he sibyllae. unum deum praedicant. ma
 xime in erythrea. quae caelebrior inter coeteras ac nobilior
 hetur. Siquidem Fenestella diligentissimus scriptor. de qu
 decimuis dicens. ait restituto capitolio reuulisse ad senatu.
 C. curionem consulem. ut legati erythreas mitterentur. q car
 mina sibyllae conquisita ad romam deportarent. Itaq; missos ee
 P. gabiniuum. M. otaciliuum. L. ualerium. qui descriptos a pri
 uatis uersus circa mille romam deportauerunt. Idem supra
 ostendimus dixisse varronem. In his ergo uersibus. quos ro
 mam legati attulerunt. de uno deo haec sunt testimonia. Eic
 θεος ος μόνος εστιν. οδ υπεραεθεβης αγενητος hunc ee
 solum sumum deum. qui caelum fecerit. lumbibusq; distinxerit.
 αλλ α θεος μόνος εικ παν υπερατος. οσπεποινηκεν
 ουρανον ηλιον τε αστερας ηδε σεληνην. καρπο
 φορον γαιαντε. και υδατος οιδματαποντου
 qui quomam solum sit aedificator mundi. & artifex rerz.
 uel quibus constat. uel quae in eo sunt. solum coli oportere
 testatur. αυτον τον μονον οντα σεβες θητητορα

OTAV. M.

OTAV. M.

Vn' deus q solus e usq; amplissi
 mus increatus.

Sed deus solus un. emunctissim.
 q fecit caelu: soleq; & stellas
 atq; lunam. frugiferatq; terru:
 & tumores aquae ponti.

κόσμου. ὁ μόνος εἰς αἰῶνα καὶ ἐξ αἰῶνος ἔτυχεν.
 Item alia sibylla. quaecumq; e cum pferre se ad hoies uocem dei
 diceret. sic ait. μόνος γάρ θεός εἰμι, καὶ ὄν κέστι θεός
 ἄλλος. Exequerer nunc testimonia coeteraz. nisi & haec
 sufficerent. & illa oportuioribus locis reseruarem. Sed cum
 defendamus cam ueritatis apud eos qui aberrantes a ueritate.
 falsis religionibus seruiunt. quod genus pbationis aduersus eos
 magis adhibere debemus. q̄ ut eos testimonius deoz suoz reuin
 camus. Apollo ei quem praeter coeteros diuinum. maximeq;
 fatidicum existimant. colophone rndens. quod delphis credo e
 migrauerat amoenitate asiae ductus. quaerenti cuidam q̄ eet.
 aut qd eet omnino deus. rndit. χχ. & uno uersibus. quoz
 hoc principium e. ἀντο φησὶ ἀδιδακτος, ἀμήτωρ,
 ἀεὶ φέλικτος, ὄυνομα μὴ δὲ λόγῳ χωρόμε
 non, εὐπυρος ἀιωνή, τουτί θεός. μικρὰ δὲ θεοῦ.
 μερὶς, ἀγγελοι ἡμεῖς. Nūquid pot̄ suspicari de Ioue ee
 dictum. qui & matrem hūit. & nomen. Quid quod mercurius
 ille rex maximus. cuius supra feci mentionem non modo ἀμη
 τωρα. ut apollo. sed ἀπάτωρα quoq; appellant deum. q̄
 origo illi non sit aliunde. Nec ei pot̄ ab ullo ee generatus. q̄
 ipse uniuersa gnauit. Satis ut opinor & argumentis docui.
 & testibus confirmaui. quod per se satis clarum e. unum esse
 regem mundi. unum patrem. unum deum. Sed fortasse que
 rat aliquis a nobis idem illud. quod apud ciceronem quaerit
 hortensius. si deus unus e. quae ee beata solitudo quaeat. taq;
 nos q̄ unum dicimus desertum ac solitarium ee dicamus. Hec
 ei ministros. quos uocamus nuntios. & e illud uerum qd̄ dixis
 se in exhortationibus Senecae retuli supra. genuisse regni sui
 ministros deum. Verum hi neq; dū sunt. neq; deos se uocari.
 aut coli uolunt. quippe qui nihil praeter iussum ac uoluntate
 dei faciunt. nec in illi sunt qui uulgo coluntur. quoz & exi
 guus & certus e nūs. Quod si cultores deoz eos ipsos se co
 lere putant. quos summi dei ministros appellamus. nihil e
 quod nobis faciant inuidiam. qui unum deum dicamus. mltos

spm q̄ solus e colite. pncipe
 t̄ creatore mundi. q̄ solus an
 saeculu atq; a saeculo est.
 Solus ei de' su. & n̄ e ds alter

Ex se ort? in doct? sine matre.
 inexpugnabilis: nomen nec
 uerbo capiendū: igneū saeculu
 hoc deus: modica at̄ dei portio
 angeli nos.

Sine patre
 Sine matre

enilA

negemus. si eos multitudo delectat. Non duodecim dicimus. aut
 cccxv. ut orpheus. Sed inuicabiles ee arguimus eoz errores in
 diuersum. qui tam paucos putant. sciant tñ quo noie appellari
 debeant. ne deum uerum uolent. cuius nomen exponunt. di;
 pluribus tribuunt. credant apollini suo. qui eodem illo rñso. ut
 ioui principatum. sic etiam coeteris dus abstulit nomen. Ter-
 tius enim uersus ondit dei ministros. non deos. uerum ange-
 los appellari oportere. de se quidem ille mentitus e. Qui cū
 sit e nūo daemonum. angelis se dei aggregauit. deniq; i alus
 rñs daemonem se ee confessus e. Nam cum interrogaretur
 quomodo sibi supplicari uellet. ita rñdit. ΠΑΝΟΦΕ ΠΑΝΤΟ
 ΔΙΔΑΚΤΕΝ Ο ΛΟΙΣ ΤΡΟΦΕ ΚΛΥΒΙ ΔΑΙΜΩΝ. Item rursum
 cum prece in apollinem suminthium rogatus expromeret. ab
 hoc uersu exorsus e ΡΙΕΟΝΙΗ ΚΟΣΜΟΥ ΦΑΕΚΟΛΕ ΚΑΙ
 ΟΦΕ ΔΑΙΜΩΝ. Quid ergo superest. nisi ut sua confessione
 uerberibus ueri dei ac poenae subiaceat sempiternae. Nam
 in alio rñso ita dixit. ΔΑΙΜΩΝΕΣ ΟΙ ΦΟΙΤΩΣ ΠΕΡΙ ΧΘΟΝΑ
 ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΠΟΝΤΟΝ, ΑΚΑΛΑΤΟΙ ΔΑΙΜΟΝΤΑΙ ΥΠΑΙ ΜΑΚΤΙ-
 ΠΙ ΒΕΟΙΟ. De utrisq; generibus in scdo libro differemus. inter
 nobis sat e. quod dum honorare se uult & in caelo collocare.
 confessus e id quod res het. quomodo sunt appellandi q deo
 semper assistunt. Retrahant ergo se homines ab errorib;
 & abiectis religionibus prauis. parentem suum dominūq; co-
 gnoscant. cuius nec uirtus existimari pot. nec magnitudo p-
 spici. nec principium comprehendere. cum ad illum mentis huma-
 nae intentio & acumen & memoria puenit. Qua si sub-
 ductis & consumatis omnibus uis subsistit. heret. deficit. nec
 e aliquid ulterius quo pgrederi possit. Verum quia fieri non
 pot quin id quod sit aliqui ee coepit. consequens e ut quā
 nihil ante illum fuit ipse omnia ex se ipso sit procreatus. Ide-
 oq; ab apolline ΑΥΤΟΦΥΗC. a sibylla ΑΥΤΟΓΕΝΝΗC. ΑΓΕΝΝΗ-
 ΤΟC & ΑΠΟΙΝΤΟC nominatur. quod seneca homo acutus i exhor-
 tationibus uidit. Nos inquit aliunde pendemus. itaq; ad
 aliquem respiciamus. cui quod e optimum in nobis debeamus.

Oia sapiens. omia docte. q per
 cuncta uersaris. exaudi daemon

Coaptatio mundi tot illustris
 & sapiens daemon.

Daemones q pgrt circa terra
 & circa pontu: infessi. domā-
 tur sub uerbere dei.

ex se ort. & ex se gemitus. incre-
 atus. infectus.

Alius

Alius nos edidit. alius instruxit. deus ipse se fecit. His
 igitur tot ac tantis testibus comprobatur unius dei potate ac
 prudentia mundum gubernari. cuius uim maiestatemq; tanta
 ee dicit i timeo Plato. ut ea neq; mente concipe. neq; uerbis
 enarrare quisq; possit. ob nimiam & inexcomabilem potatem.
 Dubitet uo aliquis an quicq; difficile. aut impossibile sit deo.
 qui tanta. tamq; mirifica opera prudentia excogitauit. uirtute
 constituit. ratione pfectit. nuc autem spu sustentet. potate
 moderetur. inexcogitabilis. ineffabilis. & nulli alu satis notus
 q; sibi. Vnde mihi de tanta maiestate saepius cogitari. q
 deos colunt interdum uideri solent. tam caeci. tam incogita
 biles. tam excordes. tam non multum mutis animalibus dif
 ferentes. qui credant eos qui geniti sunt maris. ac femine
 coitu. aliquid maiestatis diuinaeq; uirtutis hēre potuisse. cū
 sibylla erythrea dicat. ὄν Δὴν ἀτὰρ ἀπὸς ἐκ μηρῶν
 κεντράτε θεοῦ τετυπωμένον εἶναι. quod si e uerum
 sicut e. appareat hercule. apolline. liberu. mercuriu. ioueq; ipsu
 cum coeteris homines fuisse. quia sunt ex duobus sexibus
 nati. Quid e autem a deo tam remotu qid opus. quod ipse
 ad ppangandam sobolem mortalibus tribuit. & quod sine sub
 stantia corporali nullum pot ee. Du ergo si sunt imortales. e
 terni. quid opus est altero sexu. nimirum ut generent. ipsa
 pgenie quid opus e. cum successione non egeant. qui semper
 sunt futuri. Nam pfecto in hominibus coeterisq; animalibus.
 diuersitas sexus. & coitio. & gnatio. nullam het aliam ratione
 nisi ut omnia gna uuentum quo sunt conditione mortalitatis
 obitura. mutua possint successione seruari. Deo aut qui est sem
 pternus. neq; alter sexus. neq; successio necessaria e. Dicit
 aliquis ut heat uel ministros. uel in quos ipse possit dominari.
 Quid igitur sexu opus e feminino. cum deus q e omnipotens
 ut uocatur. sine usu & opera feminae possit filios procreare.
 Nam si quibusdam minutis animalibus id praestitit. ut sibi e
 foliis natos. e suauibus herbis ore legant. cur existimet aliqs
 ipsum deum nisi ex pmixtione sexus alterius no posse gnare.

Non pot ex uiri femorib' & matrice ds formatus ee.

Illos igitur quos impii & insipientes tanquam deos & nuncupant & adorant. nemo est tam inconsideratus. qui non intelligat fuisse mortales. Quomodo ergo inquiet aliquis dum crediti sunt. nimirum quia reges maximam ac potentissimam fuerunt. ob merita uirtutum suarum. aut munerum. aut aratum repositarum. cum caeri fuissent his quibus imperitauerant. in memoriam sunt consecrati. Quod si quis dubitet res eorum gestas & facta consideret. quae uniuersa tam poetae. quam historici ueteres prodiderunt. Hercules qui ob uirtutem clarissimus & qui africanus inter deos habetur. nonne orbem terrarum quem peragrasset ac purgasset narratur. stupris. libidinibus. adulteris inquinauit. nec mirum cum esset adultero genitus alcmeneae. Quid tandem potuit in eo esse diuini. qui suis ipse uitiis mancipatus. & mares. & feminas contra omnes leges infamia. flagitio. dedecore affectus. Sed ne illa quidem quae magna & mirabilia gessit. talia uindicanda sunt. ut uirtutibus diuinis tribuenda uideantur. Quid enim tam magnificum. si leonem. aprumque superauit. si aues deiecit sagittis. si regium stabulum egressus. si uirginem uicit. angulumque detraxit. si equos feroces cum domino interemit. Oportet ista fortis uiri. hominis tantum. Illa est quae uicit fragilia & mortalia fuerunt. Nulla est est quae aut orator tanta uis. quae non ferro ac uiribus debilitari frangique possit. At animum uincere. iracundiam cohibere. fortissimum est. quae ille nec fecit unquam. nec potuit. Haec qui faciat. non modo ego eum cum summis uiris comparo. sed simillimum deo iudico. Vellem adiecisset. de libidine. luxuria. cupiditate. insolentia. ut uirtutem eius impleteret. quae deo simile iudicabat. Non est fortior putandus est quam leonem. quam qui uolentiam. & in seipso inclusam feram superat iracundiam. aut qui rapacissimas uolucres deuicit. quam qui cupiditates audissimas coercet. aut qui amazonem bellatricem. quam qui libidinem uincit. pudoris ac famae debellatricem. aut qui firmum de stabulo. quam qui uitta de corde suo egerit. quae magis sunt preciosa quam domestica & propria mala sunt quam illa quae & ui-

tari poterant. & caueri. Ex quo fit ut ille solus uir fortis
 debeat iudicari. qui temperans & moderatus e & iustus.
 Quod si cogitet aliquis quae sint dei opera. iam haec omnia
 quae mirantur hoies ineptissimi. ridicula iudicabit. Illa. n.
 non diuinis uirtutibus quas ignorant. sed infirmitate suaz
 uirum metuuntur. Nam illud quidem nemo negauit her
 culem non euristheo tm seruisse regi. quod aliquatenus ho
 nestum uideri pot. sed etiam impudicae mulieri omphalae.
 quae illum uestibus suis indutum sedere ad pedes suos iubebat.
 pensa facientem. detestabilis turpitud. sed tanti erat uolup
 tas. Quid tu inquit aliquis. poetisne credendum putas.
 quid ni putem. non ei ista Lucilius narrat. aut Lucianus. q
 diis & hominibus non peperit. sed hi potissimum q deoz
 laudes canebant. Quibus igitur credemus si fidem lauda
 tibus non hemus. qui hos mentiri putat. pferat alios qb
 credamus auctores. qui nos doceant qui sint isti dii. qmo.
 unde orti. quae sit uis eoz. qui nus. quae potas. quid i
 his admirabile. quid cultu dignum. quod deniq; certius ue
 riusq; mysterium. nullus dabit. Credamus igitur istis. qui
 non ut reprehenderent sunt locuti. s; ut praedicaret. Na
 uigauit ergo cum argonautis. expugnauitq; troiam. Iratus
 laomedinti ob negatam sibi p filiae mercedem salute. Vnde
 quo tempore fuerit apparet. idem furore atq; insania perci
 tus. uxorem suam cum liberis interemit. hunc hoies deum
 putant. Sed philocteta heres suus non putauit. qui face
 supposuit arfuro. qui artus eius ac neruos cremari. ac dif
 fluere uidit. qui ossa eius ac cineres in oetzo monte sepeli
 uit. p quo munere sagittas eius accepit. Aesculapius &
 ipse non sine flagitio apollinis natus. quid fecit aliud di
 uinis honoribus dignum. nisi quod sanauit hippolytum.
 mortem sane hnt clariorem. quod a deo meruit fulmana
 ri. Hunc Targius de illustribus uiris differens ait incer
 tis parentibus ortum. expositum. & a uenatorib; inuentu.
 canino lacte nutritum. chironi traditum didicisse medicina.

Tranquillus

fuisse autem messenium. s; epidauri moratum. Tullius etiam
canosuris ait sepultum. Quid apollo pater eius. nōne ob amo-
rem quo flagrabat turpissime gregem pauit alienum. & muros
laomedonti extruxit. cum neptuno mercede conductus. que
illi negari potuit impune. ab eoq; primo rex pfidus quicquid cū
diis pepigisset didicit abnegare. Idem formosum puerum. &
dum amat uiolauit. & dum ludit occidit. Homicida mars. &
p grām caedis crimine ab atheniensibus liberatus. ne uideret
nimis ferus. & immanis. adulterum cum uenere comisit. Ca-
stor & pollux dum alienas sponfas rapunt. eē gemini desie-
runt. nam luore iniuriæ concitatus idas. alterum gladio tras
uerberauit. & eosdem poetae alterius uiuere alterius mori
narrant. ut iam sint non deorū tm. s; omnium mortalium miser-
rum. quibus semel mori non licet. hos tm homerus ambos si-
pliciter. non ut poetae solent. mortuos eē testatur. Nam cū
faceret i muris assidentem priamo helenam. cunctos greciae
principes recognoscere. solos at frēs suos requirere. subiecit
orōni eius huiusmodi uersum. Haec ait. ast illos retinebat terra
sepultos. Fur ac nebulo mercurius. quid ad famam sui reliqt.
nisi memoriam fraudum suarū. Caelo scilicet dignus. quia
palestram docuit. & lyram primus inuenit. Liberū patre
necē ē in senatu deorū summae auctoritatis. primaq; eē suiae.
qz praeter iouem solus omnium triumphauit. exercitū duxit.
indos debellauit. Sed inuidus ille impator iudicus maximus.
ob amorem ac libidinem turpissime uictus ē. Delatus. n. creta.
cum seniuro comitatu. nactus ē impudicam mulierem i litore.
ac fiducia uictoriae iudicæ uir eē uoluit ne nimium mollis
uideretur. atq; illam patris pditricem. frīs interemptricē. ab
alio relictam. & repudiatam. in coniugium sibi uindicauit. &
liberam fecit. & cum ea pariter ascendit in caelum. Quid
horū omnium pr iuppiter. qui in solenni praecatione optimus
maximus nominatur. nōne a prima sua pueritia impius ac
penē paricida deprehenditur. cum prēm regno expulit. ac fu-
gauit. nec expectauit mortem decrepiti senis cupiditate regnandi.

et cum paternum solum per uim per arma cepisset. bello ē a
 utantibus laceffitus. quod humano generi principium fuit ma-
 loꝝ. Quibus uictis & pace īperpetuum comparata. reliquā
 suam uitam in stupris adulterisq; consumpsit. Omitto uirgi-
 nes quas īminuit. Id enim tolerabile iudicari solet. amphitryonem ac undarum praeterire non possum. quoz domos
 dedecore atq; infamia plenissimas reddidit. Illud uō summae
 impietatis ac sceleris. quod regum puerum rapuit ad stuprū.
 Parum. n. uidebatur si in expugnanda feminaꝝ pudicitia ma-
 culosus eēt ac turpis. nisi etiam sexui suo iniuriam faceret.
 Hoc ē uerum adulterium. quod fit contra nām. Haec q; fecerit
 uiderimus. an maximus. certe optimus non ē. quod nomen a
 corruptoribus. ab adulteris. ab incestis abest. nisi forte nos
 erramus. hoīes. qui talia facientes sceleratos uocamus. ac p̄di-
 tos. omnibusq; poenis dignissimos iudicamus. Stultus autē
 M. tullius. qui. C. uerri adulteria obiecit. eadem. n. iuppiter
 quem colebat admisit. qui. P. clodio sororis incestum. ac illi
 optimo maximo eadem fuit & soror & conuīx. Quis ē igit
 tam excors. qui hunc in caelo regnare putet. qui ne ī terra
 quidem debuit. Non insulse quidam poeta triumphum cupidi-
 nis scripsit. quo ī libro non modo potentissimum deoz cupi-
 dinem. sed etiam uictorem facit. Enūāus eī amoribus sin-
 guloz. quibus in p̄tatem cupidinis ditioneq; uenissent. instru-
 it pompam. in qua iuppiter cum coeteris dīs ante currum
 triumphantis dicitur catenatus. Eleganter id quidem a poe-
 ta figuratum. s; tñ non multum distat a uero. Qui eī uirtu-
 tis ē expers. qui cupiditate ac libidinibus malis uincitur. nō
 cupidini. ut ille finxit. s; morti ē subiectus ē sempiternae.
 Sed omittamus de moribus dicere. rem consideremus. ut intelli-
 gant hoīes in quibus miseri uersantur erroribus. Regnare ī
 caelo iouem uulgus existimat. id doctis pariter & indoctis
 psuasum ē. quod & religio ipsa. & precatōnes. & hymni. &
 delubra. & simulachra demonstrant. Eundem tñ Saturno &
 rhea genitum confitentur. Quomodo pot deus uideri. aut ut

hinc Petrarca

aut poeta. hominum rerq; rector. ante cuius ortum infinita
hominum milia fuerunt. eorū scilicet qui saturno regnante
uixerunt. & priores luce q̄ iuppiter sunt potiti. Video ali-
um deum regem fuisse primis temporibus. alium consequētib?
Pot̄ ergo fieri ut alius sit postea futurus. Si ei prius regnū
mutatum ē cur desperemus. etiam posterius posse mutari. nisi
forte saturnus generare potuit fortiorem. iuppiter nō pot̄.
Atq; diuinum imperium aut semp̄ inmutabile ē. aut si est
mutabile. quod fieri non pot̄. semper utiq; mutabile ē. Pot̄
ergo iuppiter regnum amittere. sicut pater eius amisit. ita
plane. Nam cum idem neq; uirginibus. neq; maritatis unq; de-
pisset. abstinuit se tñ una thetide. quod rñsum fuit maiore
pre suo futurum. quisquis ex illa natus eet. & primū pra-
dentia in eo non dei. cui nisi thetis futura dixisset. ipse ne-
sciret. Si autem diuinus non sit. ne deus quidem sit. unde
ipsa diuinitas noiatur. ut ab hoīe humanitas. deinde conscia
entia imbecillitatis. qui timuit utiq; maiorem. Quod qui facit.
scit p̄fecto non ee se maximum. quandoquidem pot̄ aliquid
maius existere. Idem per stagiam paludem sanctissime iurat. vñ sup̄statio
Quae sup̄statio ē. aut a quo reddita ē. ergo aliqua potestas sup̄is quae
maxima ē. quae peierantes deos puniat. Quae tanta forti reddita diu-
tudo ē paludis infernae. si sunt imortales. quid metuūt ea
quam uisuri non sunt. nisi quos mori necē est. Quid igitur
hōies oculos suos in caelum tollunt. quid per superos deierat
cum ipsi sup̄i ad inferos deuoluantur. ibiq; hēant quod uene-
rentur & adorent. Illud uō quale ē. ee fata. quibus dū om̄s
& ipse iuppiter pareat. si parcaz tanta uis ē. ut plus possit.
q̄ caelestes uniuersi. q̄q; ipse rector ac dominus. cur non ille
potius regnare dicantur. quaz legibus & statutis parere om̄s
deos necessitas cogit. nunc cui dubium ē. quin is qui alicui rei
obsequitur. maximus non sit. nam si sit. non accipiat fata.
sed faciat. Nunc ad illud quod omiseram redeo. In una itaq;
sola fuit continentior. cum eam deperiret. non uirtute aliqua.
sed metu successoris. Quae formido utiq; eius ē qui sit mortal

14
& imbecillis. & nihili quippe qui potuit. & tunc cum nasceret.
extingui. sicut frater eius antegenitus extinctus ē. Qui si ui-
uere potuisset. nūq̄ minori concessisset imperium. ipse autem
furto seruatus furtiq; nutritus ΖΕΥΣ sive ΖΗΝ. appellatus ē.
non ut isti putant a feruore caelestis ignis. uel quod uitae sit
dator. & animantibus inspiret animas. quae uirtus solus dei
ē. Quam ei possit inspirare animam. qui ipse accepit aliunde.
Sed quod primus ex liberis saturni maribus uixerit. Potuerūt
igitur hoīes alium deum hēre rectorem. si saturnus nō fuisset
ab uxore delusus. At ei poetae ista finxerunt. errat quisq; Poetae.
hoc putat. Illi ei de hominibus loquebantur. sed ut eos orna-
rent. quorū memoriam laudibus concelebrabant. deos eē di-
xerunt. Itaq; illa potius ficta sunt. quae tanq̄ de diis. non
illa quae tanq̄ de hominibus sunt locuti. quod clarum fiet
exemplo quod inferemus. Danaen uiolaturus. aureos nūmos
larguer in sinū eius infudit. haec stupri merces fuit. At
poetae qui q̄ de deo loquebantur. ne auctoritatem creditae
maiestatis infringere. finxerunt ipsum in aureo umbre de-
lapsum. eadem figura qua umbres ferreos dicunt. cum multi-
tudinem telorū sagittarūq; describunt. Rapiuisse dicitur in
aquila catamitum. poeticus color ē. sed aut per legionem ra-
puit. cuius insigne aquila ē. aut nauis in qua ē impositus.
intelam hūit in aquila figuratam. sicut taurum cum rapuit.
& transuexit europam. Eodem modo conuertisse in bouem
tra. io. machi filiam. Quae ut iram Junonis effugeret ut
erat iam sexis obsita iam bos tranasse dicitur mare. in aegyp-
tūq; uenisse. atq; ibi recepta pristina specie dea facta. quae
nunc isis uocatur. Quo igitur argumento probari pot. nec
europam in tauro sedisse. nec io bouem factam. quod certū
dies hētur in fastis. quo isidis nauigium celebratur. Quae
res docet. non tranasse illam. s; nauigasse. Igitur q; sapere
sibi uidentur. qz intelligunt uiuum terrenūq; corpus ī caelo
eē non posse. totam ganymedeam fabulam pro falso repudi-
ant. nec sentiunt in terra id eē factum. quia res ac libido ipa

damnen

terrena e. Non ergo res ipsas gestas finxerunt poetae. Quod si facerent. eēt uanissimi. sed rebus gestis addiderunt quendam colorem. Non. n. obtrectantes illa dicebant. sed ornare cupientes. hinc homines decipiuntur. maxime quod dum haec omnia ficta eēt a poetis arbitrantur. colunt quod ignorant. Nesciunt eī qui sit poeticae licentiae modus. quousq; p̄gredi fingendo liceat. cū officium poetae in eo sit. ut ea quae uere gesta sunt. in alias spes obliquis figurationibus cum decore aliquo conuersa traducant. Totum autem quod referas fingere id est ineptum eēt & mendace potius q̄ poetam. Sed finxerunt ista quae fabulosa creduntur. Num etiam illa quae de deus feminisq; deoz̄ coniugibus dicta sunt. cur igitur sic figurantur. sic coluntur. nisi forte non tm̄ poetae. sed pictores etiam fictoresq; imaginum mentuntur. Si eī hic e iuppiter qui a nobis dicitur deus. non is e qui ex Saturno & ope natus e. non oportuit nisi solus simulachrum in templis omnibus collocari. quid sibi mulierz̄ effigies uoluit. quid sexus infirmus. in quem si cecidit hic iuppiter. eū uere ipsi lapides hominem fatebuntur. Mentitos eēt poetas aiunt. & his tm̄ credunt. imo uō non eēt mentitos re ipsa probant. Ita eī deoz̄ simulachra confingunt. ut ex ipsa diuersitate sex⁹ appareat uera eēt quae dicunt poetae. Nam quod aliud argumentum hēt imago catamiti & effigies aquilae. cum ante pedes iouis ponuntur in templis. & cum ipso pariter adorant. nisi ut nefandi sceleris ac stupri memoria maneat i aeternū. Non igitur a poetis totum fictum e. aliquid fortasse traditū. & obliqua figuratione obscuratum. quo ueritas inuoluta tegetur. sicut illud de sortitione regnoz̄. Aiunt eī ioui caelū obugisse. neptuno mare. inferna plutoni. Cur non terra potius in sortem tertiam uenit. nisi quod in terrā gesta res e. Ergo illud in uero e. quod regnum orbis ita partiti sortitiq; sunt. ut orientis imperium ioui cederet. plutoni cui cognomen agefilao fuit. pars occidentis obtingeret. eo quod plaga orientis ex q̄ lux mortalibus datur. superior. occidentis autē inferior esse uideatur. Sic ueritatem mendacio uelauerunt. ut ueritas ipsa

+
e pompet

psuasione publicae nihil derogaret. De neptum sorte manife-
 stum e. cuius regnum tale fuisse dicimus. quale. M. antonu
 fuit infinitum illud imperium. cui totius orae maritimae pote-
 statem senatus decreuerat. ut praedones psequeretur. ac mare
 omne pacaret. sic neptuno maritima omnia cum insulis obue-
 nerunt. Quomodo id pbari pot. nimirum ueteres historiae
 docent. antiquus auctor euhemerus. qui fuit ex ciuitate messe-
 na. res gestas iouis & coeteroz qui du putantur collegit hi-
 storiq; contexiuit ex titulis & inscriptionibus sacris. quae in
 antiquissimis templis hebantur. maximeq; in fano iouis triphy-
 li. ubi auream columnam positam ee ab ipso ioue titulus indica-
 bat. In qua columna sua gesta pscriptit. ut monumentum po-
 steris eet rez suarum. Hanc historiam & interpretatus e En-
 nius & secutus. cuius haec uerba sunt. Vbi iuppiter neptuo
 imperium dat maris. ut insulis omnibus & quae loca eent
 secundum mare omnibus regnaret. Vera sunt ergo quae lo-
 quuntur poetae. sed obtentu aliquo specieq; uelata. Potest &
 mons olympus figuram poetis dedisse. ut iouem dicerent caeli
 regnum ee sortitum. Quod olympus ambiguum nomen e &
 montis & caeli. In olympo autem iouem habitasse docet eadem
 historia quae dicit. Ea tempestate iuppiter in monte olympo
 maximam partem uitae colebat. & eo ad eum in ius ueniebat.
 si quae res in controuersia erant. Item si quis quid noui inue-
 nerat. quod ad uitam humanam utile eet. eo ueniebant atq;
 ioui ostendebant. Multa in hunc modum poete transferunt.
 non ut in deos mentiantur. quos colunt. sed ut figuris uersi-
 coloribus uenustatem ac leporem carminibus suis addant. Qui
 autem non intelligunt. quomodo aut quare. quidq; figuretur.
 poetas uelut mendaces. & sacrilegos insequuntur. hoc errore
 decepti etiam philosophi. quod ea quae de ioue feruntur mi-
 nime conuenire in deum uidebantur. duos ioues fecerunt. unu
 nalem. & alterum fabulosum. Viderunt ex parte quod erat
 uerum. eum scilicet de quo poetae loquuntur homine fuisse.
 In illo autem nali ioue. uulgaris consuetudine religionis iducti

P poetis

errauerunt. quod in deum nomen hominis transtulerunt. Quod
ut supra diximus. quod solus est non indiget nomine. Iouem autem
illum esse qui sit ex ope saturnoque natus negari non potest. Va-
na igitur persuasio est eorum. qui nomen iouis summo deo tribuunt.
Solent enim quidam errores suos hac excusatione defendere. Quod
conuicti de uno deo. cum id negare non possunt. ipsum se co-
lere affirmant. Verum hoc sibi placere ut iuppiter noveretur.
Quo quid absurdius? Iuppiter enim sine contubernio coniugis
filiaeque coli non solet. unde qui sit apparet. nec fas est id nomen
eo transferri. ubi nec minerva est ulla nec iuno. Quid quod
huius nominis proprietates non diuinam vim exprimit. sed huma-
nam? Iouem enim iunoneque a iuuando esse dictos Cicero in-
terpretatur. & iuppiter quod iuuans pater dicitur. quod nomen
in deum minime congruit. quia iuuare homines est opis aliquid
conferentis in eum qui sit alienus. & exigui beneficii. Nemo
sic deum precatur. ut se adiuuet. sed ut seruet. ut vitam sa-
luteque tribuat. quod multo plus ac maius est quam iuuare. Et
quoniam de patre loquimur. nullus pater dicitur filios iuuare.
cum eos generat. aut educat. Illud enim leuius est. quam ut eo uer-
bo magnitudo patris beneficii exprimat. Quanto id magis
inconueniens est deo. qui uerus est pater. per quem sumus. &
cuius totum sumus. a quo fingimur. animamur. illuminamur.
qui nobis vitam impertit. salutem tribuit. uictum multiplice
subministrat. Non intelligit beneficia diuina. qui se iuuari
tantummodo a deo putat. Ergo non imperitus modo. sed et
impius est. qui nomine iouis uirtutem summam potestatis
imminuit. Quare si iouem & ex rebus gestis & ex moribus
hominem fuisse. in terraque regnasse deprehendimus. superest
ut mortem quoque eius inuestigemus. Ennius in sacra historia
descriptus omnibus quae in uita sua gessit. ad ultimum sic ait.
Deum iuppiter postquam quinque terras circiuit. omnibusque
amicis atque cognatis suis impia diuisit. reliquitque hominibus leges.
mores. frumentaque parauit. multaque alia bona fecit. immortalis
gloria memoriaque affectus sempiterna monumenta suis reliquit.

aetate psummata in creta uitam comutauit. & ad deos abiit.
 eūq; curetes filii sui curauerūt. decorauerūtq; eū. & sepulchrū
 eius ē in creta. in oppido enosso. & dicitur uesta hanc urbem
 creauisse in quo sepulchro eius ē inscriptum antiquis lris
 graecis. ΖΗΝΔ ΚΡΟΝΩ̄ idem latine iuppiter saturni. Hoc
 certe non poetae tradunt. sed antiquarū rerū scriptores. quae
 adeo uera sunt. ut ea sibyllinis uersibus confirmantur. qui
 sunt tales. Δαίμονας ἀψύχους νεκρῶν εἶδω
 λακκαμόντων, ὧν κρήτη καύχνηματα φουσ ἡδύς
 μορος ἐζει, Cicero de deorū nā cum tres ioues a theolo
 gis enumerari diceret. ait tertium fuisse cretensem saturni
 filium. cuius in illa insula sepulchrum ostenditur. Quomō
 igitur pot̄ alibi deus ēē uiuus. alibi mortuus. alibi hēre tem
 plūm. alibi sepulchrum. Sciant ergo romani capitolum
 suum. idest summum caput religionum publicarū nihil ēē ali
 ud q̄ inane monumentum. Veniamus nunc ad eius patrem q̄
 ante regnauit. & qui fortasse plus hēbat in se quod ex cortu
 tantorū elementorū genitus ēē dicitur. uideamus quid in eo
 fuerit deo dignum. In primis illud quod aureum saeculū nar
 ratur hūisse. quod iustitia sub eo fuerit in terra. Teneo aliq̄
 in eo quod in eius filio non fuit. Quid ei tam conueniens deo
 q̄ iustum regnum. ac piūm saeculum. Sed cum eadem ratio
 ne natum ēē cogito. non possum putare deum summum. qd̄
 uideam ēē aliquid antiquius. caelum scilicet atq; terram. At
 ego deum quaero. ultra quem nihil ē omnino. qui fons &
 origo sit rerū. hic sit necē ē qui caelum ipsum condidit. ter
 ramq; fundauit. Saturnus autem si ex his natus ē ut pu
 tatur. quēadmodum pot̄ deus ēē principalis. qui alius ortū
 suum debet. aut quis praefuit mundo priusq̄ saturnus gi
 gneretur. sed hoc poeticum ē ut dicebam ante figmentum.
 Nec ei fieri poterat. ut elementa insensibilia tantoq; inter
 uallo separata in unum coirent. ac filium procrearent. aut
 is qui natus ēet non potissimum genitoribus similis existe
 ret. sed eam formam gereret quam parentes sui nō hēbat.

Demones inanimēs: cada
 ueꝝ simulacra mortuorū:
 Quorū sepulchra prae se
 fert Creta male pitura.

Quaeramus ergo quid ueritatis sub hac figura lateat. Minu-
tus felix in eo libro qui octauus inscribitur. sic argumentatus est.
saturnum cum fugatus esset a filio. in italiaque uenisset caeli fili-
um dictum. quod soleamus eos quorum uirtutem miremur. ad
eos qui repentine aduenerint. de caelo cecidisse dicere. Terre
aut quod ignotis parentibus natos terre filios noiemus. Sunt haec
quae similia ueri. non tamen uera. quia constat et tunc cum regnasset
ita esse habitum. Potuit sic argumentari. saturnum cum potentissi-
mus rex esset ad retinendam parentum suorum memoriam. nomina
eorum caelo terraeque indidisse. cum haec prius aliis uocabulis
appellarentur. Qua ratione et montibus et fluminibus nomina
scimus imposita. Neque enim cum dicunt poetae de progenie
athlantis aut inachi fluminis. id potissimum dicunt homines
ex rebus sensu carentibus potuisse gnari. sed eos utique significat
qui nati sunt ex his hominibus qui uel uini uel mortui nomina
montibus aut fluminibus indiderunt. Nam id apud ueteres
maximeque graecos fuit usitatum. sic maria eorum traxisse no-
men accepimus qui deciderant in ea. ut egeum. icarium. helle-
sponsum. et in latia auentinus uocabulum monti dedit. in quo se-
pultus est tiberinus uel tibris anni quo mersus est. Non ergo
mirandum si nomina eorum caelo terraeque attributa essent. quae reges
genuerat potentissimos. Apparet ergo non ex caelo natum esse.
quod fieri non potest. sed ex eo homine cui nomen urano fuit. quod
esse uerum trismegistus auctor est. qui cum diceret admodum paucos
existasse in quibus esset perfecta doctrina. in his uranum. saturnum.
mercurium nominauit cognatos suos. haec ille quia ignorauit. alio
traduxit historiam. qui quomodo argumentari potuerit osten-
di. nunc dicam quomodo. ubi. a quo sit hoc factum. Non enim
saturnus hoc sed iuppiter fecit. In sacra historia sic Ennius tradit.
Deum paneum deducit in montem qui uocatur caeli stella. Postquam
eo ascendit. contemplatus est late terras. ibique in eo monte aram
creat caelo. primusque in ea ara iuppiter sacrificauit. in eo loco
suscepit in caelum. quod nunc nos nominauit. idque quod supra
mundum erat. quod aether uocabatur de sui aui nomine. caelo

nomen indidit. idq; iuppiter quod aether uocatur. prim' caelu
 noiauit. terraeq; hostiam quam ibi sacrauit. totam adoleuit. t
 Nec hic tantum sacrificasse iuppiter inuenitur. Caesar q; in
 arato refert aglaosthenem dicere iouem cum ex insula naxo
 aduersus titanas pficisceretur & sacrificium faceret i litore.
 aquilam ei in auspiciu aduolasse. quam uictor bono omine
 acceptam. tutelae suae subiugarit. Sacra uo historia etiam
 ante consedisse illi aquilam in capite. atq; ei regnu portendis
 se testatur. Cui ergo sacrificare iuppiter potuit. nisi caelo
 auo. quem dicit euhemerus in oceania mortuum & i oppi
 do aulacia sepultum. Qm reuelauimus mysteria poetar.
 ac saturni parentes inuenimus. ad uirtutes ei & facta rede
 amus. Iustus in regno fuit. primum ex hoc ipso iam deus no
 e. quod fuit. demq; quod ne iustus quidem fuit. sed impius.
 non in filios quos necauit. ueruetiam in patrem cui dicitur
 absidisse genitalia. Quod forsitan uere acciderit. s; hnes re
 spectu elementi quod dicitur caelum totam fabulam explodit.
 tanq ineptissime fictam. Quam tn stonci ut solent ad ratios
 physicam conantur traducere. Quoz sniam cicero de na
 deoz differens posuit. Caelestem inquit altissimam aetherea
 q; nam. idest igneam quae per sese oia gigneret. uocare uolu
 erunt ea parte corporis quae conuinctione alterius egeret ad
 pcreandum. Quae ratio in uestam potuit conuenire. si mas
 diceretur. Idcirco ei uirginem putant uestam. qz ignis uiuo
 labile sit elementum. nihilq; nasci posse ex eo. quippe q oia
 quae arripuerit absumat. Ouidius in fastis. Nec tu aliud
 uestam q uiuam intellige flammam. Nataq; de flama cor
 pora nulla uides. Iure igitur uirgo e. quae semina nulla re
 mittit. Nec capit. & comites uirginitatis amat. Vulcano
 quoq; id potuit ascribi. q quid putatur ignis. & tn eu poete
 non absiderunt. Potuit & soli. in quo e na & ca gignentiu.
 Nam sine solis igneo calore neq; nasci quicq. neq; augeri pot.
 ut nulli alii elemento magis ^{lit} magis opus genitalibus q calori.
 cuius foetu concipiuntur. nascuntur. sustentantur oia. Postremo

etiam si ita sit ut uolunt. qui magis abscissum caelo putemus: q̄
 omnino sine genitalibus natum. Nam si p̄ se gignit non indi-
 gebat utiq; genitalibus. cum saturnum ipsum procrearet. Si
 uō hūit & a filio abscisa sunt. ortus reꝝ & nā oīs interis&.
 Quid quod ipsi saturno non diuinū in sensum. s; humanum q̄
 aduunt. cum affirmant eum eē saturnum. qui cursum &
 conuersionem spatiorū ac temporū continet. eūq; graece id
 ipsum nomen hēre κρονος enim dicitur qui ē idē χρονος
 idest spatium t̄poris. Saturnus autē ē appellatus quod satire-
 tur annis. Haec Ciceronis uerba sunt exponētis sententiā
 storcorū. Quae q̄ uana sit. cuius intelligere promptissimū ē.
 Si ei saturnus caeli ē filius. quomodo potuit aut tempus e
 caelo gigni. aut caelum a tempore abscondi. aut postea tempus
 imperio spoliari a filio ioue. aut quomodo iuppiter natus ex
 tempore ē. aut quibus annis saturari possit aeternitas cui
 nullus ē finis. Si ergo uanae sunt istae rationes p̄horum.
 quid superest nisi ut uere factum eē credamus idest hoīem
 ab hoīe abscissum. nisi forte aliquis existimat deum fuisse
 qui timuit coheredem. cum si quid diuinitatis hūisset non
 pris genitalia debuerit amputare. sed p̄pria ne iuppiter
 nasceretur. qui eum regni possessione priuauit. Idem
 sororem suam rheam. quam latine opem dicimus. cū hēre
 uxorem. r̄nso uentus eē dicitur mares liberos educare. q̄d
 futurum eēt ut a filio pelleretur. quam rem metuens notos
 sibi filios. non utiq; deuorabat. ut ferunt fabulae. sed ne-
 cabat. q̄q̄ scriptum sit in historia sacra. saturnū & ope.
 coeterosq; tunc hoīes humanam carnem solitos esitare. Ve-
 rum primum iouem leges hominibus. moresq; condente
 edicto p̄hibuisse. ne liceret eo cibo uesci. Quod si uerū ē.
 quae pot in eo fuisse iustitia. Ops at̄ cum ioue pepis&.
 subtraxit infantem. eūq; nutriendum furtim misit i creta.
 rursum imprudentiam reprehendam necesse ē. Cur ei r̄nsu
 ab alio potius accepit. cur in caelo constitutus. i terra non
 uidebat. cur eum combantes cimballis fefellerunt. Postremo

Sed fidum sane putemus
 Saturnum filios deuorari
 se modo cū aliqua rane.
 Nū idcirco qd̄ ait uulgus
 comedisse filios suos cū
 qui extulerit sepultu-
 re q; madauerit

cur extitit uis aliqua maior quae illius uinceret potatem. nam
 mirum senex a uiuene facile uictus e. ac spoliatus impio. Fu
 git igitur expulsus & in italia nauigio uenit. cum errasset
 ouu sicut Ouidius in fastoz libris refert. Causa raris supest.
 in scum rate uenit ad amnein. Ante perrato falcafer orbe as.
 hunc errantem atq; inopem ianus excepit. cuius rei argu
 menta sunt numa ueteres. in quibus e cum duplici fronte
 ianus & in altera parte nauis. sicut idem poeta subiecit. At
 bona posteritas pappim formauit in aere. Hospitis aduetu
 testificata dei. Omnes ergo non tm poetae. sed historiaz
 q; ac rez antiquoz scriptores hoem fuisse consentiunt.
 qui res eius in italia gestas memoriae prodiderunt. Graeci
 Diodorus. & Thallus. latin nepos & Cassius & Varro. Na
 cum agresti quodam more in italia uineretur. Is gen' indocile
 ac dispersum montibus altis Composuit. legesq; dedit. lati
 uq; uocari Maluit. his qm latuisset titus in doris. Censet
 ne aliquis deum ee qui pulsus e. qui fugit. qui latuit. nemo
 tam stultus e. Qui ei fugit aut latet. & uim & mortem
 uineat nece e. Orpheus quia temporinus ei fuit recentior
 apte saturnum in terra & apud hoies regnasse comemoruit
 πρῶτος τοῦ μὲν ἀναζεν ἐπιχρονίαν κρόνος ἀνδρῶν,
 ἔκδὲ κρόνου γενετάρτος ἀναζνεῖται ἐξ ὑποτάξεως.
 Item in Maro aureus hanc uitam in terris saturnus agebat.
 & alio loco. Aurea quae perhibent illo sub rege fuere. Secta
 sic placida populos in pace regebat. Neq; superius dixit in
 caelo egisse uitam. neq; inferius supos in pace rexisse. Vnde
 apparet illum regem fuisse terrenum. quod alibi apti decla
 rat. Aurea coaet. Secula. qui rursus latio regnata p arua
 Saturno quondam. Ennius qd in euhemero non primu
 dicit regnasse saturnum. sed uranum p rem. satio inqt
 primus i terris impium summum caelus hnt. Is id regnu
 una cum fratribus suis instituit atq; parauit. No magna
 dissensio. siqd maximoz auctoz de filio ac patre dubi
 tatio e. Sed tm utruq; fieri pot. ut & primus vran' emine

DIODORVS

Prim' d' regnauit i terra
 saturn' uiroz ex sat'no
 at genit' ipse rex mago
 oia p'spectant iupiter.

eratam. Hac scilicet ratione romani caesares suos consecraue-
runt. & mauri suos reges. Sic paulatim religiones eē coe-
perunt. dum illi primi qui eos nouerant. eo ritu suos liberos
ac nepotes. dein om̄s posteros imbuerunt. & h̄ t̄n summi
reges ob celebritatem nōis ī prouintiis omnibus colebantur.
Privati uō singuli ppti gentis aut urbis suae conditores. seu
uiri fortitudine insignes erant. seu feminae castitate mira-
biles. summa ueneratione coluerunt. ut aegyptius isidem.
mauri iubam. macedones cabirum. peni uranum. latini fa-
unum. sabini sanctum. romani quirinum. eodem utiq; in
athenae muneruam. samos unonem. paphos uenerem. Lem-
nos uulcanum. liberum naxos. apollinem delphos. Sic per
pptos atq; regiones uaria sacra suscepta sunt. dum grati hoies
eē in suos principes cupiunt. & quod alios honores uita ca-
rentibus deferant. inuenire non possunt. Praeterea pietas
eorū q̄ successerant. plurimum contulit ad errorem. q̄ ut di-
uina stirpe nati uiderentur diuinos honores parentibus de-
tulerunt. deferriq; iusserunt. An pot̄ aliquis dubitare. q̄
modo deorū religiones sunt institutae. cum apud maronē
legat aeneae uerba sotiis impantis. Nunc pateras libate
ioui. precibusq; uocate Anchisen genitorem. cui non t̄n
imortalitatem. uer̄ etiam uentorū tribuit pot̄atem. Poscam̄
uentos atq; haec me sacra quotannis. Vrbe uelit posita te-
plis sibi ferre dicatis. Idem scilicet de ioue. Liber & pan-
& mercurius & apollo fecerunt. ac postea de his ipsis succes-
sores eorū. Accesserunt et̄ poetae. & compositis ad uolup-
tatem carminibus in caelum eos sustulerunt. sicut faciunt
qui apud reges etiam malos panegyricis mendacibus adula-
tur. Quod malum a graecis ortum ē. quorū leuitas instruc-
ta dicendi facultate & copia. incredibile ē quantas men-
dacioꝝ nebulas excitauerit. Itaq; admirati eos & suscepe-
runt primi sacra illoꝝ. & uniuersis gentibus tradiderunt.
Ob hanc uanitatem sibylla sic eos increpat. Ἐλασδὴν τὶ πέ-
ποιβας, ἔπ' ἀνδράσ' εἰνήγεμόνας. πρὸς τὶ δέλωρα

μάταια καταφθιμένοις ἀνατίβης, βύεις εἰδωλοῖς,
 τίς σοὶ ἐν νῶϊ πλάνην ἔβαλεν ὥστε τὰ δεποιεῖν, μετα-
 χου βεῶν προσώπου ἀπολελειμμένον. Marcus tullius
 non tam perfectus orator. sed et p̄hs fuit. siquē solus exiit
 platonis imitator. in eo libro quo seipsum de morte filiae
 consolatus ē. non dubitavit dicere deos q̄ publice colerent
 hoīes fuisse. quod ipsius testimonium eo debet gravissimu
 iudicari. quod & auguriale hūit sacerdotium. & eosdem
 se colere venerariq; testatur. itaq; intra paucos versiculos
 duas res nobis cedit. Nam dum imaginem filiae eodem
 se modo consecraturum ēē p̄fiteretur. quo illi a veteribus
 fuit consecrati. & illos mortuos ēē docuit. & origine me
 sup̄stitionis ondit. Cum uō inqt & mares & feminas co
 plures ex hominibus in deorū nūō ēē uideamus. & eorū
 in urbibus atq; agris augustissima delubra ueneremur. as
 sentiamur eorū sapientiae quorū ingenus & iuuentis om
 nem uitam legibus & institutis excultam constitutaq; hēm?
 Quod si ullum unq; animal consecrandum fuit. illud pro
 fecto fuit. Sed scadimi progenies. aut amontryonis. aut
 tyndari in caelum tollenda fama fuit. hūic idem honos
 certe dicandus ē. quod qd̄ faciam. teq; omnium optimam.
 doctissimaq; approbantibus diis imortabilibus ipsis in eorū
 coetu locatam. ad opinionem omnium mortalium conse
 crabo. Fortasse dicat aliquis prae nimio luctu delirasse
 ciceronem. An quia illa oīs oratio & doctrina. & exem
 plis & ipso loquendi ḡne p̄fecta. non egri. sed constans
 aī ac iudiciū fuit. & haec ipsa sn̄ia nullum praefert i
 acium doloris. Neq; ei puto illum tam uarie. tam copi
 ose. tam ornate scribere potuisse. nisi luctū ei & ratio
 ipsa. & consolatio amicorū. & longitudo t̄pris mitigass&
 Quid qd̄ idem dicit i libris de re. p. idem de gl̄ia. nam de
 legibus. quo i ope platone secutus. leges uoluit ponere.
 q̄bus putaret usuram ēē iustam & sapientem ciuitatem.
 De religione ita sanxit. diuos & eos qui caelestes semp

Graecia q̄ confidit i uiris ēē
 rectores. & cur inania do
 na mortuis affers. hosti
 as idolis celebras. Quis
 tibi errore i mentem
 posuit. ut haec faci
 as derelicta dei
 magni facie.

hū sunt colunt. & illos quos in caelo merita locauerunt.
hercule. liberum. aesculapium. castorem. pollucem. grinu.
Item in tusculano cum diceret totum pene caelum humano
gñe completum. Si uō inqt scrutari uetera. & ex illis ea q̄
scriptores graeciae prodiderunt. eruere coner. ipsi illi ma
iorū gentium dū qui hēntur hinc nobis profecti in caelum
repiuntur. Quare qm̄ demonstrantur sepulchra in graecia.
remunscere quoniam es initiatus quae tradant sepulchra
mysteris. Tum deniq; q̄ hoc late pateat intelliges. Testat̄
ē uidelicet attici conscientiam ex ipsis mysteris intelligi
posse. quod om̄s illi hoies fuerint q̄ coluntur. & cum de
hercule. libero. aesculapio. castore. polluce incunstanter
fateretur. de apolline ac ioue patribus eorū. item de nep
tuno. uulcano. marte. mercurio. quos maiorū gentiū deos
appellauit. Timuit aperte confiteri. & idcirco ait. late
hoc patere. ut idem de ioue. coeterisq; antiquioribus diis in
telligamus. quorū memoriam si eadem rōe ueteres consecra
uerunt. qua se imaginem nomeq; filiae consecraturum eē
dicit. Ignosca moerentibus pot. credentibus non pot. Quis
ē tam demens. qui consensu & placito inuābilium stultorū
aperi caelum mortuis arbitretur. aut aliquem quod ipse
non hēat dare alteri posse. Apud romanos deus iulius.
quia hoc scelerato hōi placuit antonio. deus quirinus. q̄
hoc pastoribus uisum ē. cum alter gemini fr̄s exiterit. al
ter patriae paricida. Quod si consul non fuisset antonius.
C. caesar pro suis in rem. p. meritis etiam defuncti homis
honore caruisset. & quidem consilio pisonis soceri. & L.
caesaris propinqui. qui uetabant funus fieri. & dolobellae
consulis. qui columnam in foro. idest titulum eius euertit. ac
forum expiauit. Nam romulum desyderio suis fuisse decla
rat ennius apud quem p̄p̄s amissum regem dolens haec lo
quitur. O romule romule dic qualem te patriae custodem
dū genuerunt. Tu produxisti nos intra luminis oras. O p̄
o genitor patriae. o sanguine diis orundum. Ob hoc desyderiū

70
facilius creditum ē uirho pculo mentienti. qui subornatus a p̄rib'
ē. ut nuntiaret plebi uidisse se regem humano hitu augustio
rem. eūq; mandasse ad populum ut sibi delubrum fieret. se
deum ēē. & q̄rinum uocari. quo facto & ipsi p̄pto psuasit ro
mulum ad deos abisse. & senatum suspitione cedis regiae libe
rauit. Poteram his quae retuli ēē contentus. sed sup̄sūt adhuc
multa suscepto operi necia. Nam q̄uis ipso religionū capite
destructo. uniuersa sustulerim. libet t̄n p̄sequi coetera. & re
darguere plenius inueteratam psuasionem. ut tandē hoies
suoz̄ pudeat ac poeniteat erroz̄. Magnum hoc opus &
hoie dignum. religionum aīos nodis exoluere p̄go. ut ait
Lucretius. qui q̄d hoc efficere non poterat. q̄ nihil ueri af
ferebat. Nostrum ē hoc officium. q̄ & uerum deum asseri
mus. & falsos refutamus. Illi ergo q̄ poetas finxisse d̄ dus
fabulas opinantur. deas feminas & ēē credunt & colunt.
reuoluuntur imprudentes ad id quod negauerant. corre illos
ac parere. Nec. n. fieri p̄ot. quin duo sexus gn̄andi causa
sint instituti. recepta uō sexuum diuersitate. nō intelligūt
consequens ēē ut concipiant. Quod in deum cadere nō p̄ot.
Sed ut isti putant. nam & iouis ēē filios dicunt. & coete
roz̄ deoz̄. nascuntur ergo & quotidie q̄d dū noui. Nec
ei uincuntur ab hoib' foecunditate. Igitur deoz̄ inuābilū
plena sunt oīa. nullo scilicet moriente. Nam cum hominū
uis incredibilis nū̄s sit inestābilis. quos t̄n sicuti nascunt̄.
mori necē ē. q̄d deoz̄ ēē tandem putemus. q̄ tot seculis na
ti sunt. imortalesq; manserunt. Cur ergo tam pauci coluntur.
nisi forte arbitramur. non gn̄andi cā. sed tantūmodo capien
dae uoluptatis duos ēē sexus deoz̄. & ea exercere quae ho
munculos & facere & pati pudet. Cum uō dicantur aliqui
ex aliquibus nati. consequens ē ut semp nascantur. si quidem
aliqui sunt nati. uel si aliqui nasci desierunt. scire nos conuēit
cur aut quando nasci desierint. Non inlepide Seneca i libris
moralis philosophiae. Quid ergo ē inqt. quare apud poetas
salacissimus iuppiter desierit liberos tollere. utrū sexagenari

factus ē. & illi lex papia fabulam imposuit. an impauit ius
trium liberorum. an tandem illi uent in mentem ab alio ex
pettes. alteri quod feceris. & timet ne quod sibi faciat. quod ipse
satis. At isti qui deos asserunt. uideant quomodo respondeat huic
argumento quod inferem. Si duo sunt sexus deorum. sequitur
concubitus. Si coeant & domos habeant necesse est. Nec ei caret
uirtute ac pudore. ut hoc promiscue. aut in propatulo faciat.
sicut muta facere uidemus animalia. Si domos habeant. conse
quens est ut & urbes habeant. & quod auctore nasone qui ait. Plebs
habet diuersa locis. hac fronte potentes Caebicolae. clarique
suos posuere penates. Si habeant urbes & agros igitur habent.
satis quod non uideat quae sequantur. arare illos & colere.
quod uictus causa fit. Ergo mortales sunt. quod argumentum
retrouersum idem ualeat. Si ei agros non habeant. ne urbes quod.
Si urbes non. ne domos quod. Si domibus carent. ergo & con
cubitu. Si concubitus ab his abest. & sexus igitur femini
nus. In diis autem uidemus & feminas esse. ergo dii non sunt.
Dissoluat hoc argumentum si quis potest. Ita enim res rem sequitur.
ut haec ultima necesse sit confiteri. Sed ne illud quod dissol
uet aliquis. Ex duobus sexibus. alter fortior est. alter infirmior.
Robustiores enim mares sunt. feminae imbecilliores. imbecil
litas autem non cadit in deum. Ergo nec femineus sexus. Huic
additur superioris argumenti extrema illa conclusio. ut dii
non sint. quoniam in diis & feminae sunt. Ob has rationes Stoici
alio uersus deos interpretantur. & quod non prouident quod sit in ue
ro. conantur eos cum rerum naturalium ratione coniungere. quos Cicero
secutus de diis ac religionibus eorum hanc sententiam tulit. Vide
tisne igitur ut a physicis rebus bene atque utiliter inuentis
tracta ratio est ad comertuos & fictos deos. quae res genu
it falsas opiniones errorefque turbulentos. & superstitiones pe
ne annales. Et formae enim nobis deorum. & aetates. & uestitus
ornatusque noti sunt. Genera praeterea. conuugia. cognationes
omnes. omniaque traducta ad similitudinem imbecillitatis humane.
Quid plam. quid uerius dici potest. Romanae philosophiae

12
princeps. & amplissimo sacerdotio praeditus commentos ac
fictos deos redarguit. quorum cultus superstitiones penè amiles
eē testatur. falsis opinionibus erroribusq; turbulentis impli-
catos eē hōies queritur. Nam totus liber tertius de nata
deorum omnes funditus religiones euerit. ac delet. Quid
ergo a nobis expectatur ampli? nū eloquentia superare possim?
ciceronem? Minime id quod. sed fiducia illi defuit ignorantia
ueritatem. quod ipse simpliciter in eodem opē confitetur. Aut
ei facili? posse se dicere quod non sit. quod quod sit. hoc eē falsa se
intelligere. uera nescire. Clarū ē igitur hōies fuisse illos
quod diū putantur. & eorum memoriam post mortē consecratā.
Ideo & aetates diuersae sunt. & certe imagines singulorum.
quod in eo hōie & aetate singulorum simulacra configurata
sunt. in qua quaeq; mors deprehendit. Consideremus si pia-
cet erumnas infelicium deorum. Isis filium uoluit. Ceres filiam
expulsam. & per orbem terrae iactatam. Latona uix insulam
paruiam. in qua pareret inuenit. deum mater & amant
formosum adolescentem. & eundem cū pellice deprehensū.
exectis uiribus semiuirum reddidit. & ideo nunc sacra
ei a gallis sacerdotibus celebrantur. Iuno pelices acerrime
psecuta ē. quia parere non potuit ipsa ex fratre. Insula samū
scribit Varro pri? partheniam notatam. quod ibi iuno adole-
uerit. ibiq; et ioui nupsit. Itaq; nobilissimū & antiquis-
simū templum ei ē samū. & simulacrum i hōie nubentis
figuratum. & sacra ei? anniuersaria nuptiarum ritu celebra-
tur. Si ergo adoleuit. si fuit uirgo primo. postea mulier.
hōiem fuisse quod non intelligit. pecudem se fateatur. Quid lo-
quar obscenitatem ueneris. omnium libidinibus prostitutaē nō
deorum tū sed & hominum. Haec ei? ex famoso martis stu-
pro genuit armoniam. ex mercurio hermaphroditū. qui
ē natus androgynus. ex ioue cupidinem. ex anchisa aeneā.
ex iute ericem. ex adone quod nullum potuit. quod et tum
puer ab apro ictus occisus ē. Quae prima ut in historia
sacra continetur. artem meretriciam instituit. auctorq; mu-

lieribus in cypro fuit. uti uulgo corpore questum facerent.
Quod ideo impauit. ne sola praeter alias mulieres impudi-
ca & uiroz appetens uideretur. Etiam ne haec aliquid
numinis. cuius plura nuantur adultera q̄ partus. Sed ne
ille qd̄ uirgines illibatam castitatem seruare potuerunt.
Vnde ei putemus erichonum ee natum. An ex terra ut
poetae uideri uolunt. at res ipsa clamat. Nam cu uulca-
nus dus arma fecisset. eiq; iuppiter optionem dedisset p̄
mi quod uellet postulandi. iurassetq; ut solebat p̄ inferna
paludem se nihil negaturum. tum faber claudus minervae
nuptias postulauit. Hic iuppiter optimus maximus tanta
religione constrictus abnuere non potuit. minervam tñ mo-
nuit repugnare pudicitiaq; defendere. Tum in illa collucta-
tione uulcanum in terram pfudisse auunt semen inde sit
erichonius natus. idq; illi nomen impositum. Ἐριχὼν τῆς ἐπιδοκ
καὶ χθονος. idest ex certamine atq; humo. Cur igitur
uirgo eum puerum cum dracone conclusum. & ob signatum.
tribus uirginibus ceropidis comendauit. Euidens ut opinor
incestum quod nullo m̄ possit colorari. Altera cum pene a
matorem suum pdidisset. q̄ erat turbatus distractus equus. pre-
stantissimum medicum aesculapum curando iuuenem aduocauit.
eūq; sanatum secretis alma recondit sedibus. & nymphae
egeriae nemoriq; relegat. solus ubi & siluis italis ignobilis.
aeuum exigeret. uersaq; ubi noie uiribus eet. Quid sibi uult
haec tam diligens tam sollicita curatio. qd̄ secretae sedes. qd̄
relegatio. uel tam longe. uel ad mulierem. uel in solitudinem.
qd̄ deā nois comitatio. Postremo qd̄ equoz tam p̄max ab-
hominatio. qd̄ significant haec oia. nisi conscientiam stupri.
& amorem minime uirginalem. Erat plane cur tantum la-
borem p̄ tam fidei iuuenē suscipet. q̄ amanti nouercae obse-
quum p̄negarat. Hoc loco refellendi sunt etiam hi q̄ deos ex
hominibus ee factos non tm̄ fatentur. s; ut eos laudent etia
gloriantur. aut uirtutis gra. ut herculem. aut numerum. ut
cererem. ac liberum. aut artū reptaz. ut aesculapū. aut

minervam. Haec uo q̄ inepta sunt. q̄q̄ non digna pp̄ quae hoies
 inexplabili se scelere contaminent. hostesq; deo uero fiant. quo
 contempta mortuoz̄ sacra suscipunt ex singulis reb' ostenda.
 Virutem ee dicunt quae hominem tollat in caelum. no illam
 de qua p̄bi differunt. quae posita e in bonis ais. sed hanc
 corporalem quae dicitur fortitudo. Quae qm̄ praecipua in
 hercule fuit. immortalitatem meruisse creditur. Quis ta stul
 te ineptus e. ut corporis uires diuinum uel etiam humanum
 bonum iudicet. cum sint & maiores pecudibus attributae.
 & uno morbo saepe frangantur. uel ipsa senectute minuant̄
 & corruant. itaq; idem ille cum deformari ulcerib' thoros
 suos cerneret. nec sanari se uoluit. nec senem fieri. nequando
 se ipso minor. aut deformior uideretur. hunc ergo quo uiuum
 se ipse combusserat. ascendisse in caelum putauerunt. eaq; ip
 sa quae stultissime admirati sunt. simulacbris & imaginibus
 expressa & consecrata posuerunt. ut i p̄petuū uanitatis illoz̄
 monumenta p̄starent. q̄ ob necē bestiaz̄ deos fieri credidisset.
 Sed haec fortasse graecoꝝ culpa sit. q̄ res leuissimas pro
 maximis semper huerunt. Quid nri. num sapientiores q̄
 athleticam qd̄ uirtutem contemnūt. qz̄ nihil obest. s; regia
 qz̄ late solet nocere sic admirantur. ut fortes ac bellicosos
 duces in deoꝝ coetu arbitrentur locari. nec ee ullam aliam
 ad immortalitatem uiam. q̄ exercitus ducere. aliena uastare.
 delere urbes. oppida excindere. liberos p̄ptos aut trucidare.
 aut subucere seruituti. uidelicet quo plures hoies afflyxe
 rint. spoliarint. occiderint. eo se nobiliores & clariores pu
 tant. & inanis gl̄iae specie capti. sceleribus suis nom̄ uir
 tutis imponunt. iam mallem ut a feraz̄ cedibus deos sibi
 fingerent: q̄ immortalitatem tam cruentam p̄barent. Si q̄s
 unum hoiem iugulauerit. p̄ contaminato ac nefario h̄etur.
 nec ad terrenum hoc domiciliū deoꝝ admitti eum fas putat.
 Ille aut q̄ infinita hominū milia trucidarit. cruore campos
 mundauerit. flumina infecerit. non m̄ i templum. sed et in
 caelum admittitur. Apud Ennū sic loquitur africanus. Si

at rogo

fas cedendo caelestia scandere cuiq̄ ē Mibi soli caeli maxima
porta patet. scilicet qz magnam ptem gn̄is humani extin-
xit ac pdidit. O in quantis tenebris africane uersatus es. ut
poti' o poeta. q per cedes & sanguinem patere hoib' ascē-
sum in caelum putaueris. Cui uanitati et Cicero assensit.
En uō inqt africane. nam & herculi eadem ista porta pa-
tuit tanq̄ ipse plane cum id fieret ianitor fuerit in caelo.
E qd̄ statuiere non possum. dolendū ne poti' an ridendum
putem. cum uideam graues & doctos. & ut sibi uidentur
sapientes uiros in tam miserandis errorū fluctib' uolutori.
Si haec ē uirtus quae nos imortales facit. mori qd̄ malum.
q̄ exitio ēē q̄ plurimis. Si at̄ imortalitas parari non pot̄.
nisi p̄ sanguinem. qd̄ fiet si omnes in concordia consecerit.
quod certe fieri non pot̄. si p̄uicioso & impio furore pro-
iecto innocentes ēē ac iusti uelint. Num igitur nemo e-
rit caelo dignus. nū peribit uirtus. qz hominibus in homines
seuire non dabitur. Sed isti q̄ euerisiones urbium populorū
qz summam ḡtiam computant. otium publicum nō ferent.
rapient. seuent. & iniurus insolenter illatis. humanae so-
cietatis foedus irrumpent. ut hēre hostem possint. quem
sceleratū deleant. q̄ lacefferint. Nunc ad reliqua p̄gam?
Nomen deorū cereri ac libero traditio munerū fecit. possu-
duinis docere Iris. uinū atq; fruges an̄ p̄genem caeli at-
q; saturni fuisse in usu hominum. sed ab his sane inuenta ēē
fingamus. Num pot̄ plus aut minus uideri collegisse fru-
ges. hisq; fractis panem facere docuisse. aut uuas de uiti-
bus lectas expresse. uinūq; fecisse. q̄ fruges ipsas aut
uites gn̄asse ac p̄uulisse de terra. reliquerit haec sane deus
humani ingenii eruenda. Tñ fieri non pot̄ qn̄ ipsius sint
oīa. q̄ & sapientiam tribuit hoī ut inueniret. & illa ipsa
quae possent inueniri prim' inuenit. Artes q; inuentoribus
suis imortalitatē peperisse dicuntur. ut aesculapio medici-
na. uulcano fabrica. Colam' igitur illos & q̄ fulloneam.
furrinā ue docuerūt. Cur at̄ fugiūnae reptoni honos non

hētur. an qz isti diuites uasa samia contemunt. sunt &
 aliae artes. quarz reptoies humanae uitae plurimum p
 fuerunt. Cur non & illis attributa sunt templa. S; nū
 rum mineria ē quae os reperit. ideoq; illi opifices suppli
 cant. Ergo ab his sordibus mineria ascendit in caelum.
 En uō cur qsq; derelinquat eum qz terram cū aiātib; cae
 lū cum astris & luminib; exorsus ē ut eam ueneretur. qz
 telam docuit ordiri. qd ille qz uulnera i corporib; sanare
 docuit. nū pot ee praestantior. qz qz corpora ipsa formauit.
 sentiendi ac uiuendi roem dedit. Herbas deniq; ipsas &
 coetera qb; medendi ars constat excogitauit. atq; protulit.
 At ei dicet aliqs & huic sumo qz fecit oia & illis qz parti
 pfuerunt suam uenerationem ee tribuendam. primū nec
 factum ē unq; ut qz hos coluit. et deum coluerit. neq; fieri
 pot. qm si honos idem tribuitur alus. ipse oio non colitur.
 cui religio ē. illum ee unum ac solum deum credere. Cla
 mat sumus poeta eos om̄s qz inuentas uitam excoluere p
 artes. apud inferos ee. ipsiq; illum reptoerem medicinae
 talis & artis ad stagias undas flumine ee detrusum. ut
 intelligamus qm ualeat pater omnipotens. qz et deos ful
 minibus extinguat. Sed hoies ingeniosi hanc secū hebat
 fortasse rationem. qz ds fulminari non pot. apparet. non
 ee factum imo uō qz factum ē apparet hoiem fuisse no
 deum. Mendaciū enī poetaz non in facto. sed in nomie.
 metuebant ei malum. si contra publicam psuasionem fate
 rentur qd erat uerum. Quod si hoc constat inter ipsos
 ex hominibus deos factos. cur ergo non credunt poetis. si
 qn illoz fugas & uulnera. & mortes. & bella. & adul
 teris describunt. Quibus de rebus intelligi datur non
 potuisse ullo pacto fieri deos. qz ne hoies qd pbi fuerūt.
 eaq; in uita sua gesserunt. quae mortem uariunt sempi
 ternam. Venio nunc ad pprias romanoz religiones. qm
 de cominibus dixi. Romuli nutrix lupa honoribus
 ē affecta diuinis & ferrem si aiā ipsū fūisset cui figurā

Lupanar

gerit. Sed auctor ē luuius tarentinae ēē simulachrum. & qđ
non corporis. sed mentis ac morum. Fuit ei faustuli uxor.
& pp̄ uulgati corporis uilitatem lupa inter pastores. idest
meretrix nuncupata ē. Vnde et lupanar dicitur. Exēplū
scilicet atheniensium in ea figuranda romani secuti sūt. apđ
quos meretrix quaedam noīe leena cum tyrannū occidisset.
qa nefas erat simulachrū constitui meretricis i templo.
aialis effigiem posuerunt. cui nomen gerebat. Itaq; ut illi
monumentum ex noīe. sic isti ex p̄fessione fecerunt. huius
noīs et dies festus dicatus ē. & larentinalia constituta. Nā
hanc solam romani meretricem colunt. sed faulam q; quā
herculus scortum fuisse verrius scribit. Jam q̄ta ista imor-
talitas putanda ē quam et meretrices assequuntur. Flora
cum magnas opes ex arte meretricia quaesiuisset. p̄ptm
scripsit heredem. certāq; pecuniam reliquit. cui ex annuo
foenore suus natalis dies celebraretur editione ludorū q̄s
appellant floralia. qđ qz senatui flagitiosum uidebatur. ab
ipso noīe argumentum sumi placuit. ut pudendae rei que-
dam dignitas adderetur. deam finxerunt ēē quae floribus
praesit. eamq; oportere placari. ut fruges cum arborib;
aut uiribus bene p̄spereq; florescerent. Eum colorem se-
curus in fastis poeta. non ignobilem nympham fuisse nar-
rauit. quae sit chloris uocitata. eaq; zephyro nuptam.
q̄i dotis loco id accepisse muneris a marito. ut heret omni-
um florū potatem. honeste qđ ista dicuntur. s; inhoneste
turpiterq; creduntur. nec debent cum ueritas quaeritur
huius nos uelamenta decipere. Celebrantur ergo illi ludi cū
oī lasciuia conuenienter memoriae meretricis. Nā prae-
ter uerborū licentiam qb; obscenitas oīs effunditur. exiunt
etiam uestibus p̄pto flagitante meretrices. quae tunc mi-
maz funguntur officio. & in conspectu p̄pti usq; ad satie-
tatem impudicorū. luminū. cum pudendis morib; detinentur.
Cloacinae simulachrum in cloaca maxima repositum. tacius
consecrauit. & qz cui ēēt effigies ignorabat. ex loco illi nom

imposuit. Pavorem palloremq; Tullus hostili⁹ figuravit. & colu-
 it. Quid de hoc dicam. nisi dignum fuisse q; semper deos suos.
 sicut optari solet praesentes heret. Ab hoc illud de. M. mar-
 celli consecratione honoris atq; uirtutis honestate nominu dif-
 fert. re congruit. eadem uanitate mentem q; inter deos sena-
 tus collocavit. quam pfecto si huiss& eiusmodi sacra nunq;
 suscepisset. Magnum Cicero audaxq; consilium suscepisse
 graeciam dicit. quod cupidinum & amoru simulachra in gym-
 nasus consecrasset. Adulatus e uidelicet attico. & irrisit ho-
 minem familiarem. Non ei illud magnum. aut oio consiliu
 dicendum fuit. s; impudicoru hominu pdita & deplorata ne-
 qua. q; liberos suos quos erudire ad honesta deberent. pstatu-
 erunt libidini uuentutis. a qb' flagitioru deos. & in illis po-
 tissimum locis ubi nuda corpora corruptoru lumimb' patent.
 & in illa coli aetate uoluerunt. quae simplex & improuida.
 pri' irretiri. & in laqueos pot' cadere. q; cauere. Quid mirum
 si ab hac gente uniuersa flagitia manarunt. apud quam uitia
 ipsa religiosa sunt. eaq; non in non uitantur. uerjetia coluntur.
 Et ideo huic sniae tanq; graecos prudentia unceret. adiecit
 uirtutes ei oportere non uitia consecrari. Quod si recipis o
 M. tulli. non uides fore ut irrumpanit uitia cum uirtutibus
 q; mala bonis adherent. & in ais hominu potentiora sunt.
 quae si uetas consecrari. rndebit tibi eadem illa graecia. se
 alios deos colere ut psint. alios ne noceat. Haec ei e semp
 excusatio eoz q; mala sua p d'us hent. ut romani rubiginem
 ac febrem. Si ergo uitia consecranda non sunt. in quo tibi as-
 sentior. ne uirtutes qd'. Non ei p se sapiunt. aut sentunt. ne-
 q; intra parietes aut aediculas luto factas. s; intra pectus collo-
 candaes sunt. & inter' comprehendendaes. ne sint falsae. si ext'
 hoem fuerint collocataes. Itaq; praeclaram illam legem tua
 derideo. quam ponis his uerbis. Ast illa pp quae datur ho
 ascensus in caelum. mentem. uirtutem. pietatem. fidem. ea-
 ruq; laudum delubra sunt. At quin haec separari ab homie
 non possunt. Si ei colenda sunt. in hoie ipso sunt necesse e.

Si autem sint extra hominem quod opus est ea colere quibus careas. Virtus enim colenda est non imago virtutis. & colenda est non sacrificio aliquo. aut thure. aut precatione solenni. sed uoluntate sola atque proposito. Nam quod est aliud colere uirtutem nisi omnia comprehendere animo ac tenere. quod unusquisque simul accepit uelle. consequitur. hic solus uirtutis est cultus. Nam religio ac ueneratio nulla alia. nisi uni dei tenenda est. Quid igitur opus est o uir sapientissime superuacuis extructionibus loca occupare quae possint humanis usibus cedere. Quid sacerdotes constituere. uana & insensibilia culturos. Quid immolare uictimas. quod tantos sumptus uel fingendis uel colendis imaginibus impendere. Firmius & incorruptius templum est pectus humanum. hoc potius ornentur. hoc ueris illis nominibus impleatur. Has ergo falsas consecrationes sequitur quod necesse est. Qui enim uirtutes sic colunt. id est quae umbras & imagines uirtutum consecrantur. ea ipsa quae uera sunt tenere non possunt. Itaque nulla in quod uirtus est uirtus ubique diuinitibus. nulla fides. omnia pro se quoque rapiunt. Nulla pietas. nec consanguineis nec parentibus parcente auaritia & cupiditate in uenena & in ferrum ruente. Nulla pax. nulla concordia publice bellis seuentibus priuatis uero inimicis usque ad sanguinem furentibus. Nulla pudicitia libidinis effrenatis. omnem sexum & omnes corporis partes contaminantibus. nec tamen desinunt ea colere quae fugiunt & oderunt. Colunt enim thure ac sumis digitis quae sensibus intus colenda debuerunt. Qui error omnis ex illis principalis ac summi boni ignoratione descendit. Urbe a gallis occupata obsessi in capitolio romano. cum ex mulierum capillis tormenta fecissent. aede ueneri caluae consecrarunt. Non igitur intelligunt quae uanae sint religiones. uel ex eo ipso quod eas his ineptis cauillantur. A lacedaemonis fortasse didicerant deos sibi ex euentis fingere. Qui cum messenios obsiderent. & illi furtim deceptis obsessores egressi. ad diripiendam lacedaemonem cucurrissent. a spartanis mulieribus fusi fuga

atque sunt. Cognitis at dolis hostium lacedemonum sequebantur.
 His armatae mulieres obviam longius exierunt. Quae cum
 viros suos cernerent parare se ad pugnam quod putarent
 messenos esse corpora sua nudauerunt. At illi uxoribus cogni-
 tis. & aspectu in libidinem concitati. sicuti erant armati per-
 mixti sunt utique permiscue. nec eis uacabat discernere. sic ui-
 uenes ab usdem antea missi cum uirginibus ex quibus sunt par-
 theni nati. Propter huius facti memoriam aedem ueneri ar-
 matae simulacrum posuerunt. quod tametsi ex causa turpi
 uerit in honestum uidetur armatam uenerem consecrasset. quae
 caluam. Eodem tempore Ioui quoque pistori ara posita est. quod eos i-
 gere monuisset. ut ex omni frumento quod habebant panem fa-
 cerent & in hostium castra iactarent. eoque facto soluta esset
 obsidio. desperantibus gallis inopia subigi posse romanos.
 Quae ista religionum derisio est? Si earum defensor eorum quod
 tam graue queri possem. quod deorum nomen intantum uenisse
 contemptum. ut turpissimis nominibus ludibrio heatur.
 Quis non rideat fornacem deam. uel potius doctos viros cele-
 brandis fornacalibus operari? Quis cum audiat deam muta
 tenere risum quaeat? Hanc esse dicunt. ex qua sint lares
 nati. & ipsam larum nominant. uel larundam. Quid prae-
 stare colenti potest quae loqui non potest? Colitur & caeca
 quae herculi fecit iudicium de furto boue diuinitatem con-
 secrata quia prodidit fratrem. Et cunina quae infantes tue-
 tur in cunis. ac fascinum sumouet. & stercutus. quod stercoran-
 di agri rationem primus induxit. Et tutinus in cuius sinu
 pudendo nubentes praesident. ut illorum pudicitiam prior
 deus delibasse uideatur. & mille alia portenta ut iam ua-
 nuores qui haec colenda susceperunt. quae aegyptios esse dicamus. qui
 monstruosa & ridicula quaedam simulacra uenerantur & hec
 tamen habent aliquam unaginem. Quid quoque lapidem colunt. informe
 ac rudem. cui nomen est terminus? Hic est quem pro ioue sat-
 nus dicitur deuorasse. nec immerito illi honos tribuitur. Nam
 cum Tarquinius capitolium facere uellet. atque in eo loco multorum

deorum sacella erant. consuluit eos per auguria utrum ioui cederet.
 & sedentibus caeteris solus terminus mansit. Unde illum poeta
 capitolii immobile saxum uocat. Jam ex hoc ipso quod magnus iup
 piter inuenitur. cui non cessit lapis. ea fortasse fiducia quod
 illum de paternis faucibus liberauerat. Facto itaque capitolio
 supra ipsum terminum foramen est in tecto relictum. ut quia
 non cesserat. libero caelo frueretur. quo ne ipsi quod fruebantur.
 qui lapidem frui putauerunt. & hinc ergo publice supplica
 tur. quasi custodi finium deo. quod non tantum lapis. sed et stipes
 interdum est. Quid de his dicas quod colunt talia. nisi ipsos potius
 finium lapides ac stipites esse? Diximus de diis ipsis quod colun
 tur. nunc de sacris ac mysteriis eorum pauca dicenda sunt.
 Apud cyprios autem humanam hostiam ioui teucus. idque
 sacrificium posteris tradidit. quod est nuper adriano imperante
 sublatum. Erat lex apud tauros inhumanam & feram ge
 tem. uti dyanae hospites imolarentur. & id sacrificium mul
 tis temporibus celebratum est. Galli aesum teutantem huma
 no cruore placabant. Ne latini quod huius immanitatis exper
 tes fuerunt. Siquid latialis iuppiter et nunc sanguine colitur
 humano. Quid ab his boni precantur. quod sic sacrificant. aut
 quod tales dii praestare hominibus possunt. quorum poenis pro
 punantur? Sed de barbaris non est adeo mirandum. quorum
 religio cum moribus congruit. Nostri uero qui semper man
 suetudinis & humanitatis sibi gloriam uindicauerunt nomine
 sacrilegus his sacris immaniores reperuntur. Hi enim potius
 scelerati sunt hendi. Qui cum sint liberalium disciplinarum
 studiis expoliti. ab humanitate desistant. quam quod rudes
 & impii ad mala facinora bonorum ignorantia labuntur.
 Apparet in antiquum esse hunc imolandoque hominum ritum.
 Siquid saturnus in latio eodem generis sacrificii cultus est. non quod
 ut homo ad aram imolaretur. sed uti in tyberim de ponte mul
 bio mitteretur. Quod ex responso quodam factitatum var
 ro auctor est. cui nisi ultimus uersus talis est. και κεφαλαίον
 κρονίδην κατὰ πατρίπεπτετε φώτα idest hominem.

imolauit.

Et capita saturno. & patri
 mictite lumina.

quod

quod quia uidetur ambiguum. & fax illi & homo iaci sol&. Verum id genus sacrificii ab hercule cum ex hispania rediret dicitur ee sublatum. ritu in pmanente. ut pro ueris hominibus imagines iacerentur ex scarpo. ut Ouidius in fastis doc& Donec in haec uertit uirynthius arua quotannis. Tristia leuca dio sacra palta modo. Illum stramineos in aqua misisse grates herculus exemplo corpora falsa iace. Haec sacra uestales uirgines faciunt ut ait idem. Tum q; priscoz uirgo simulachra uiroz Mittere roboreos scarpea ponte solet. Nam de infanibus q; eidem saturno imolabantur pp odium iouis. qd dicam. non inueto. tam barbaros. tam immanes fuisse hoies ut paricidium suum. idest tetrum atq; execrabile humano gni facinus sacrificium uocarent cum teneras atq; inocentes aias quae maxime e aetas parentib' dulcior. sine ullo respectu ^{pi} extinguerent. imanitateq; omnium bestiaz. quae in foetus suos amant feritate suparent. O dementiam insanabilem. quid ^{gatis} illis isti du facere amplius possent si eent iratissimi. q; faciunt ppitu. cum suos cultores paricidus inquinant. orbitatib' mac tant. humanis sensibus spoliant. quid pot ee his hominibus sancti. aut qd in profanis locis faciunt. q; inter aras deoz suma scelera comitunt. Pescennius festus in libris historiaz per saturam refert. Carthaginenses saturno humanas hostias solitos imolare. & cum uicti eent ab Agathocle rege siculoz iratu sibi deum putauisse. Itaq; ut diligentius piaculum solueret. ducentos nobilium filios imolasse. Tantum religio potuit suadere maloz. quae pepit saepe scelerosa atq; impia facta. Cui ergo dementissimi homines illo sacrificio consulebant. cu tanta partem ciuitatis occiderent. quantam fortasse ne Agathocles qd uictor occiderat. Ab isto gne sacroz non minoris insane iudicanda sunt publica illa sacra. quoz alia sunt matris. in quibus hoies suis ipsis uiribus litant. Amputato ei sexu. nec uiros se nec feminas faciunt. alia uirtutis quam eandem bellonam uocant. in quibus ipsi sacerdotes non alieno. sed suo cruore sacrificant. Sedtis naq; humeris. & utraq; manu distric

tos gladios exerentes currunt. efferuntur. insanunt. Optime
igitur Quintilianus i fanatico. Istud inquit. si deus cogit iratus
ē. etiam ne haec sacra sunt. non satius ē pecudum in uiuere.
q̄ deos tam impios. tam profanos. tam sanguinarios colere.
Sed unde isti errores. & haec tanta flagitia manauerint
suo loco differimus. interim uideamus & coetera quae ca-
rent scelere. ne studio insectandi uideamur eligere peiora.
Isidis egyptia sacra sunt. quatenus filium paruum uel per-
diderit uel inuenerit. Nam primo sacerdotes eius deglabrato
corpore pectora sua tundiunt lamentantur. sicut ipsa cum per-
didit fecerat. dein puer producitur q̄ inuentus. & in laeti-
tiam luctus ille mutatur. ideo lucanus. nūquāq; satis quae-
sus o siris. semp ei p̄dunt. semp & inueniunt. Refertur
ergo in sacris imago rei quae gesta ē uere. Quae profecto si
quid sapimus declarat mortalem mulierem fuisse ac uene-
orbam nisi unicum repisset. Quod illum ipsum poetam mini-
me fugit. apud quem pompeius adulescens morte patris au-
dita haec loquitur. Euoluam busto iam numen gentib' isim.
Et rectum ligno spargam p̄ uulgus osirim. Hic est osiris quē
serapim uel serapidem uulgus appellat. Solent ei mortuis co-
secratis noīa imitari. credo nequis eos putet hoīes fuisse. Na
& Romulus post mortem quirinus factus ē. & leda neme-
sis. & circe. marica & mo postq̄ se praecipitant. leucotea
materq; matuta & melicertes filius ei' palemon atq; portu-
nus. Sacra uō cereris eleusinae non sunt his dissimilia.
Nam sicut ibi osiris puer plandū matris inquiritur ita hic ad
incestum patris matrimonium rapta proserpina. quam qz
facibus ex ethnae uertice accensis quae fuisse in sicilia ceres
dicitur. idcirco sacra ei' ardentium redaz iactatione celebra-
tur. Apud lapsacum priapo lictabilis uictima ē asellus.
cuius sacrificii ratio in fastis haec redditur. Cum dii om̄s ad
festum matris magnae conuēssent. epulisq; satiati noctem
lusibus ducerent. quieuisse hūmū uestam. somnūq; cepisse.
ibi priapum somno eius ac pudicitiae insidiatum. sed illam

28

in tempestuo clamore aselli. quo silenus uehebatur excitata.
libidinem uo insidiatoris ee deceptam. hac de causa lapsacenos
asellum priapo. qm in ulcionem mactare consueuisse. Apud
romanos uo eundem uestalibus sacris in honorem pudicitiae
conseruatae panibus coronari. Quid turpis. quid flagitio
suis q si uesta beneficio asini uirgo est. At poeta fabulam
finxit. Num ergo illud e ueruis quod referunt hi q feno
mena conscripserunt. Cum de duabus cancri stellis loqui
tur. quas graeci ONORC uocant. asellos fuisse. qui liberum
patrem transuererint cum amnem transire non posset. q
rum alteri hoc praemium dederit. ut humana uoce loque
retur. Itaq; inter eum priapumq; ortum ee certamen de ob
sceni magnitudine. priapum uictum & iratum interemisse
uictorem. Hoc uo multo magis ineptum e. Sed poetis licet
quicquid uelint. Non excutio tam deforme mysteriu. nec
priapum de nudo. ne quid appareat risu dignum. finxert
haec sane poetae. Sed nec e maioris alicuius turpitudis
tegendae gratia ficta sint. Quae sit ergo quaeramus. At
ea profecto manifesta e. Nam sicut lunae taurus mactatur.
qz si mulier het cornua. & placat equo persis radius hyperiona
cundum. ne detur celeri uictima tarda deo. ita in hoc qa magni
tudo membri uirilis enormis e. non potuit ei monstro aptior
uictima reperiri. q quae ipsum cui mactatur posset imitari. A
pud lindum quod e oppidum rhodi herculis sacra sunt. quoz
a coeteris longe diuersus e ritus. Signa non eufemia ut graeci
appellant. sed maledictis & execratione celebrantur. eaq; pro
uiolatis hent. signi inter solennes ritus. uel imprudenti alicui
exciderit bonum uerbum. cuius rei haec ratio redditur. si tn
ulla ee in rebus uanissimis pot. Hercules eo cum delatus eet.
fameq; pateretur. aratorem quendam conspexit opante. ab
eoq; petere coepit. ut sibi unum bouem uenderet. Ennuero
ille negauit fieri posse. quod spes sua omnis colendae terrae
duobus illis iuuenis niteretur. hercules solita uolentia usus.
qa unum accipere non potuit utruq; sustulit. At ille infelix

cum boues suos mactam uideret. iniuriam suam maledictis ult⁹
ē. quod homini eleganti & urbano gratissimum fuit. Nam dū
comibus suis epulas apparat. duq; alienos boues deuorat illū
sibi amarissime conuultantem cum risu & cachinnis audiebat.
Sed postq; herculi diuinos honores ob admirationem uirtutis
deferri placuit a comibus ara ei posita ē. quam de facto
bouis iugum notauit. ad quam duo iuncti boues
imolarentur. sicut illi quos abstulerat aratori. cuiq; ipsū sibi
constituit sacerdotem. ac precepit ut usdem maledictis semp
in celebrandis sacrificiis uteretur. quod negaret se unq; epu
latum ēē iocundius. Haec iam non sacra sunt. sed sacrilegia. i
quibus id sanctum dicitur. quod in aliis si fiat. et seuerissime uin
dicatur. Ipsius autem cretae iouis sacra quid aliud q̄ quomodo
sit aut subtractus pri. aut nutritus ostendunt. Capella ē amal
theae nymphae quae uberibus suis aluit infantem. de qua ger
manicus caesar in arateo carmine sic ait. Illa putatur nutrix
ēē iouis. si uero iuppiter infans ubera cretae mulsit. fidissima
caprae. fidere quae claro gratum testatur alumnū. Huius
capellae corio usum ēē pro scuto iouem contra titanas dimica
tem museus auctor ē. Vnde a poetis aegiochus nominatur. Ita
q̄quid ē gestum in abscondendo puero. id ipsum p̄ imaginem
geritur in sacris. Sed & matris ei mysterium idem continet.
quod Ouidius exponit in fastis. Ardua iam dudum resonat
tinnitibus idae. Tutus ut infanti uagiat ore puer. Pars clipe
os sudibus galeas pars tundit manes. Hoc curetes hent. hoc co
ribantes opus. Res latuit. priscaq; manent unitamina facti.
Aera deae comites raucaq; terga mouent. Cymbala p̄ galeis.
p̄ scutis tympana pulsant. Tibia dat frigios ut dedit an modos.
Hanc totam opinionem q̄ a poetis fidam Salustius respuit.
uoluitq; ingeniose interpretari cur altores iouis dicant⁹ fuisse
curetes. & sic ait. Quia principes diuini intelligendi fuerūt
uetustatem ut coetera in maius componentem. altores iouis ce
lebrauisse. Quantum errauerit homo eruditus iam res ipsa de
clarat. Si ei princeps ē iuppiter & deorū & religionum. si

C A E S A R
germanicus

ante illum nulli du uulgo colebantur. q̄a nondum nati fuerant
 qui coluntur. apparet curetes ex diuerso princeps fuisse diuini
 non intelligendi. p̄ quos error omnis inductus ē. & dei ueri
 memoria sublata. Ex ipsis itaq; mysteris & caerimonis
 intelligere debuerunt hominibus se mortuis supplicare. No
 igitur exago ut aliquis poetarū fictionibus credat. qui hos
 mentiri putat pontificum ipsorū scripta consideret. & qcqd
 ē literarū ad sacra pertinentium reuoluat. plura fortasse q̄ nos
 asserimus inueniet. ex quibus intelligat inania. inepta. co
 mēntia ēē oīa quae pro sanctis hēmur. Si q̄s autē p̄cepta
 sapientia deposuerit errorem. profecto ridebit ineptias homi
 nū. penē dementium. illos dico q̄ uel inhonesto saltatu tripudi
 ant. uel q̄ nudi. uncti. coronati. aut p̄sonati. aut luto oblit
 currunt. Quid de scutis uetustate iam putridis dicam. quae
 cum portant deos ipsos se gestare humeris suis arbitrantur.
 Nam furus uuaculus inter praecipua pietatis exempla
 nūatur. q̄ cum praetor eēt. in lictoribus praecuntibus anci
 lae portauit. cum hēret magistratus b̄nficio muneris ei uacati
 onem. Non ergo ille furus. sed plane furiosus fuit. q̄ prae
 turam hoc ministerio se putauit ornare. Merito igitur cu
 haec a uiris non impijs ac rudibus fiant lucretius exclamat.
 O stultas hominum mentes. o pectora caeca. Qualibus in te
 nebris uitae q̄usq; periculis degitur hoc aeu quodcuq; est.
 Quis haec ludibria non rideat. q̄ hēat aliqd sanitatis. cum
 uideat hoīes uelut mentecaptos ea serio facere. quae si q̄s
 faciat in lusu. nimis lasciuus & ineptus ēē uideatur. Haec
 uanitatū apud romanos auctor & constitutor sabin' ille
 rex fuit. q̄ maxime aīos hominum rudes atq; imperitos.
 nouis sup̄stitionibus implicauit. Quod ut faceret aliqua cū
 auctoritate simulauit cum dea aegeria nocturnos se hēre
 congressus. Erat spelunca quaedam popaca in nemore erici
 no. unde riuus penni fonte manabat. huc se remous arbi
 tris inferre consueuerat. ut mentiri posset monitu deae con
 iugis ea sacra p̄pto se tradere quae acceptissima dijs eēt.

uidelicet astutiam minoris uoluit imitari. qui se in antrū Iouis
recondebat. & ibi diu moratus leges tanq̄ sibi a ioue traditas af-
ferebat. ut hoīes ad parendum non modo impio. sed etiam religi-
one constringeret. Nec difficile sane fuit psuadere pastorib?
Itaq; pontifices. flamines. saluos. augures creauit. deos p̄ fami-
lias descripsit. sic noui pp̄ti feroces aīos mitigauit. & ad stu-
dia pacis a rebus bellias auocauit. Sed cum alios falleret. se-
ipsum tñ non fefellit. Nam post annos plurimos Cornelio &
Bebio consulibus in agro scribae petili sub ianiculo areae due
lapideae sunt reptaē a fossoribus. quarū in altera corpus nu-
mae fuit. in altera septem latinū libri de iure pontificio. utē
graeci totidem de disciplina sapientiae scripti. quibus religioēs
non eas mō quas ipse instituerat. sed om̄s praeterea dissoluit.
Qua re ad senatum delata. decretum ē ut hi libri abolerent.
Ita eos. Q. petilius praetor urbanus in contione populi concre-
mauit. Insipienter id quidem. Quid ei p̄fuit libros eē com-
bustos. cum hoc quod sunt ideo combusti q̄a religionibus de-
rogabant memoriae sit traditum. Nemo ergo tunc in sena-
tu non stultissimus. potuerunt ei & libri aboleri. & tñ res
i memoriam non exire. Ita dum uolunt et posteris appro-
bare quanta pietate defenderunt religiones. auctoritatem re-
ligionum ipsarū testando minuerunt. Sed ut pompilius a-
pud romanos institutor ineptarū religionum fuit. sic ante
pompiliū faunus in latio. q̄ & saturno auo nefaria sacra
constituit. & picum patrem inter deos honorauit. & sorore
suam fantam fannam eandēq; conjugem consecrauit. Quā
Gabiū bassus fatuam noīatam tradit. quod mulierib? fata
canere consuesset. ut faunus uiris. Eandem Varro scribit
tantaē pudicitiae fuisse. ut nemo illam quoaduixerit prae-
ter suū uirum mas uiderit. nec nomen eius auīderit. Idcirco
illi mulieres in opto sacrificant. & bonam deam nominant.
& c. sextus clodius in eo libro quem graece scripsit. refert.
faunū hanc uxorem fuisse. Quae q̄a contra morem decusq;
regum clam uini ollam ebiberat & ebria facta erat. uirgis

myrteis a uiro ad mortem usq; cesa ē. Postea uō cum eu facti
 sui poeniteret ac desyderium eius ferre non posset. diuinum
 illi honorem detulisse. Idcirco in sacris eius obuolutam uini
 amphoram ponit. Reliquit ergo posteris faunus q; non
 parum erroris. quem in prudentes quiq; pspiciunt. Na
 lucilius eoz stultitiam q simulachra deos putant ee deri
 det his uersibus. Terricolas lamias fauni quas pompiliuq;
 Instatuere Numae tremuit has hic oia ponit. Ut pueri in
 fantes credant signa oia aena uiuere & ee hoies. sic ista
 oia ficta Vera putant. credunt signis cor inesse aenis. Per
 gula pictoz ueri nihil oia ficta. Poeta qd stultos hoies
 infantibus compauit. At ego multo imprudentiores esse
 dico. Illi ei simulachra hoies putant ee. In deos. Illos ae
 tas facit putare quod non ē. hos stultitia. Illi utiq; breui
 desinunt falli. hoz uanitas & durat semp & crescit. Sa
 cra liberi patris primus orpheus induxit in graeciam. pri
 musq; celebrauit in monte boetiae. thebis ubi liber natus ē
 pximo. Qui cum frequenter citharae cantu psonaret. cy
 theron appellatus ē. Ea sacra et nunc orphica nominant.
 i qbus ipse postea dilaceratus & carptus ē. & fuit p eade
 fere tempora qbus faunus. Sed qs aetate praecesserit du
 bitari pot. Siqd p eosdem annos latinus priamusq; regna
 runt. Item patres eoz picus & laomedon. quo regnante
 Orpheus cum argonautis ad ihaensium litus accessit. Proce
 damus igitur ulterius. & quaeramus qs oio colendor deoz
 primus auctor extiterit. Didimus in libris. ΕΖΗΓΗCE WC
 ΠΙΝΔΑΡΙΚΗC ait mellisea cretensium regem primū dīs
 sacrificasse. ac ritus nouos sacrozq; pompas introduxisse.
 huius duas fuisse filias. amaltheam & melissam quae
 iouem puerum caprino lacte ac melle nutrierunt. Vnde
 poetica illa fabula originem sumpsit. Apes aduolasse atq;
 os pueri melle complexse. Melissam uō a pre primam sa
 cerdotem matri magnae constitutam. Vnde adhuc eiusdem
 matris antistites. melissae nuncupantur. historia uō sacra

Enarrationis pindaricae

testatur ipsum iouem postq̄ rex potitus sit. in tantam uenisse insolentiam. ut ipse sibi fana in multis locis constitueret. Nam cum terras circuiret. ut in quaq; regionem uenerat. reges principesue p̄p̄torū hospitio sibi & amicitia copulabat. & cum a quoq; digrederetur. iubebat sibi fanum creari hospitii sui noīe. q̄ ut posset amicitiae ac foederis memoria conseruari. Sic constituta sunt templa ioui a taburno. ioui labriandio. Atabyrus ei & Labriandus hospites ei atq; adiutores in bello fuerunt. Item ioui laprio. ioui molioni. ioui cassio. & quae sunt in eundem modum. Quod ille astutissime cogitauit. ut & sibi honorem diuinū. & ut hospitibus suis p̄petuū nomen adq̄reret. cū religione conuētū. Gaudebant ergo illi. & huic impio ei libenter obsequiebantur. & noīs sui grā ritus annuos & festa celebrabant. Simile q̄dam i sicilia fecit aeneas. cū conditae urbi acestae hospitii nomen imposuit. ut eam postmodum laetus ac libens acestes diligere. auget. ornaret. Hoc n̄ religionem cultū sui per orbem terrae iuppiter seminauit. & exemplū coeteris ad uitandū dedit. Sive igitur a melisseo sicut didim' tradidit colendorū deorū ritus effluxit. sive ab ipso q̄ ioue ut euhemerus. de tempore t̄n constat. q̄n dū coli coepunt. Melisseus q̄ multū ancessit aetate. q̄ppe q̄ aeducauerit iouē p̄ nepote. & idcirco fieri pot. ut uel an. uel adhuc puero ioue deos colere instituerit. idest alumnū sui matrē. & auā tellurem. quae fuit uram comunx. patrēq; saturnū. & ipse hoc exemplo atq; instituto iouem ad tantā sup̄biam puexerit. ut postea sibi diuinos honores auderet assumere. Nunc q̄m uanarū sup̄stitionū originem deprehendimus. supest ut et tempora colligamus p̄ quae fuerint illi quorū memoria colitur. Theophilus in libro de temporib' ad auctolicū scripto ait in historia sua thallum dicere. quod belus quē babylonū & assyrū colunt. antiquor troiano bello fuisse inueniatur annis. cccxxii. Belum at saturno aequale fuisse. & utruq; uno tempore adoleuisse. quod adeo uerū

e. ut ratione ipsa colligi possit. Nam & agamenon q gessit
 ticu bellu iouis abnepos fuit. & achilles aiaxq; pnepotes. &
 ulixes eode gradu pxam'. Priam' qd' longa serie. s; auctores
 qda traditur dardanu & lasium corithi filios fuisse no io
 uis. Nec ei si ita fuisset ad usus impudicos ganymede pne
 pote suu here potuisset. itaq; parentib' illoz quos supra
 noiaui si congruenter anos diuidas. nus consentiet. Ab ex
 cidio at troianae urbis colliguntur anni mille quadringeti
 septuaginta. Ex hac tempoz ratione manifestu e an anos
 no ampli q mille octingetos natu ee saturnu. q sator omniu
 deoz fuit. Non ergo isti glantur sacroz uetustate. quoz
 & origo & ratio & tempora dephensa sut. Restat adhuc
 aliqua. quae ad arguendas religiones falsas plurimu uale
 ant. Sed iam finem libro facere decreui. ne modu excedat.
 Ea ei plenius sunt exequenda. ut oib' refutatis. quae ueri
 tati uidentur obstare. hoies q bonoz ignorantia uagantur
 incerti ad religionē ueram possimus imbuerē. Primus aut
 sapientiae gradus e falsa intelligere. secundus uera cogno
 scere. Ergo apud que prima haec institutio nra pfecerit.
 qua falsa deteximus. excitabitur ad ueri cognitione. qua
 nulla e homini iocundior uoluptas. & erit iam celestis
 disciplinae sapientia dignus qui ad cognoscenda coetera
 libens ac paratus accesserit.

FIRMIANI. LACTANTII. DE. ORIGINE. ERRORIS. LIB
 SECVNDVS INCIPIT. FELICITER.

VANQVAM. PRIMO. LIBRO. RE
 ligiones deorum falsas ee monstraueri.
 quod hi quorum uarios dissimilesq; cul
 tus p uniuersam terram consensus ho
 minum stulta psuasione suscepit. mor
 tales fuerunt. fundiq; uita diuinae
 necessitati morte concesserunt. tamen

ne qua dubitatio relinquatur. hic secundus liber fontem ipsum patefaciet errorum. causasque omnes explicabit. quibus decepti homines & primitus deos esse crediderunt. & postmodum inueterata persuasione in susceptis prauissime religionibus perseverauerunt. Gestio est conuictis manibus & hominum impia uanitate detecta. singularis dei asserere maiestatem. suscipiens utilius. & maius officium reuocandi homines a prauis itineribus. & in gratiam secum ipsos reducendi. ne se ut quidam phariis faciunt. tanto se despiciant. ne se infirmos. & superuacuos. & nihili. & frustra omnino natos putent. Quae opinio plerisque ad uitia compellit. Nam dum exastimant nulli deo nos esse curae. aut post mortem nihil esse futuros. totos se libidibus addicunt. & dulcere sibi putant hauriendis uoluptatibus sitienter incubunt. per quas imprudentes in laqueos mortis incurrunt. Ignorant etiam quae sit hominis ratio. quam si tenere uellent. imprimis deum suum agnoscerent. uirtute iustitiaeque sequerentur. terrenis figmentis animas suas non substernerent. mortiferas libidinum suauitates non appeterent. denique se ipsos magna estimarent. atque intelligerent plus esse in homine quam uidetur. Cuius uim conditionemque non aliter posse retineri. nisi cultum ueri parentis sui deposita prauitate susceperint. Eadem sicut oportet de summa rebus saepe uero cogitans admirari soleo maiestatem dei singularis. quae continet regitque omnia in tantam uenisse obliuionem. ut quae sola debeat coli. sola potissimum negligatur. homines autem ipsos ad tantam caecitatem esse deductos. ut uero ac uiuo deo mortuos praesferant. Terrenos autem sepultosque in terra. ei qui fundator ipsius terrae fuit. & tamen huic impietati hominum posset uenia concedi. si omnino ab ignorantia diuini nominis ueniret hic error. Cum uero ipsos deorum cultores saepe uideamus deum summum & confiteri & praedicare. quam sibi ueniam sperare possint impietatis suae. quae non agnoscunt cultum eius quae praesertim ignorari ab homine fas non est. Nam & cum iurant. & cum optant. & cum gratias agunt. non iouem aut deos multos. sed deum nominant. adeo ueritas ipsa cogente natura etiam ab inuitis pecto-

ribus et rumpit. quod quod non faciunt in prosperis rebus. Nam
 tum maxime deus ex memoria hominum elabitur cum bene-
 ficis eius fruente honorem dare diuine indulgentiae debet.
 At uero si qua necessitas grauius presserit. tunc deum recorda-
 tur. Si belli terror infremuit. si morborum pestifera uis incu-
 buit. si alimenta frugibus longa siccitas denegauit. si saeva
 tempestas. si grando ingruit. ad deum confugitur. a deo pe-
 titur auxilium. deus ut subueniat oratur. Si quis in mari ue-
 to seuiente iactatur. hunc inuocat. si quis aliqua ui affluat.
 hunc potius implorat. si quis ad extremam mendicandi necessi-
 tatem deductus uictum precibus exposcat. deum solum obtestat.
 per eius diuinum atque unicum nomen hominum sibi misericor-
 diam quaerit. Nunquam igitur dei meminerunt. nisi dum in
 malis sunt. Postquam metus deseruit. & pericula recesserunt.
 tum uero alacres ad deorum templa concurrunt. his libant. his
 sacrificant. hos coronant. deo autem quem in ipsa necessitate
 implorauerant. ne uerbo quod gratias agunt. A deo ex rerum
 prosperitate luxuria. ex luxuria uero ut uita omnia. sic impietas
 aduersus deum nascitur. Quanam istud ex causa fieri pu-
 termus. nisi esse aliquam perversam potentem quae uernans sit
 semper inimica. quae humanis erroribus gaudeat. cui unum
 ac perpetuum sit opus effundere tenebras. & hominum cae-
 care mentes ne lucem uideant. ne denique in caelum aspiciant
 ac nam corporis sui seruent. Nam cum coeteri aiantes
 prius corporibus in unum spectent. quod rationem ac sapi-
 entiam non acceperunt. nobis autem status rectus. sublimis uul-
 tus ab artifice deo datus sit. apparet istas religiones deorum
 non esse rationis humanae. quod curuant caeleste animal ad
 ueneranda terrena. Parens enim noster unus & solus cum finget
 hominem. id est animal intellegens & rationis capax. eum
 uero ex humo subleuatum ad contemplationem sui artificis
 erexit. Quod optime ingeniosus poeta signauit. Pronaque
 cum spectent aethalia coetera terram. Os hominum sublime de-
 dit. caelumque uidere iussit. & erectos ad sidera tollere uult.

Hinc utiq; ἀναστροφήν graeci appellauerunt. quod sursum
spectet. Ipsi ergo sibi renuntiant. seq; hominum noīe abdicant.
q non sursum aspiciunt. sed deorsum. nisi forte id ipsum qd
recti sumus sine cā hōi attributum putant. spectare nos cae-
lum d's uoluit utiq; non frustra. Nam & aues & ex mutis
pene oīa caelum uident. sed nobis pprie datum ē caelū rigi-
dis ac stantibus intueri. ut religionem ibi quaeram? ut deum
cuius sedes illa ē. qm oculis non possumus aīo contemplerur.
Quod pfecto non facit q aes aut lapidem quae sunt terra ue-
neratur. Est at prauissimum cum ratio corporis recta sit.
quod ē temporale. ipsum uō animum q sit aeternū humile
fieri. cum figura & status mōnl aliud significant nisi mēte
hōis eo spectare oportere. quo uultū & anīmū tam rectum
ēē debere. q corpus. ut id cui dñari debet imitetur. Verum
hōies & noīs sui & rationis oblitī oculos suos ab alto deiciūt.
solog; defigunt. ac timent opa digitorū suorū qī uero quicq; ēē
possit artifice suo manus. Quae igitur amentia ē. aut ea fin-
gere quae ipsi postmodum timeant. aut timere quae fin-
xerunt. Non ipsa inquit timeamus. s; eos ad quorū imaginē
ficta. & quorū nominibus consecrata sunt. Nempe ideo ti-
metis. quod eos in caelo ēē arbitramini. Neq; ei si dū sunt.
atq; fieri pot. Cur igitur oculos non in caelum tollitis. & ad-
uocatis eorū nominibus. in apto sacrificia celebratis. Cur ad
parietes & ligna & lapides potissimum q illo spectetis. ubi
eos ēē credatis. Quid sibi templa. qd arae uolunt. qd deniq;
ipsa simulachra. quae aut mortuorū. aut absentium monume-
ta sunt. Nam oīo fingendarū similitudinū ratio idcirco ab
hominibus inuenta ē. ut posset eorū memoria retineri. q uel
morte subtraherent. uel absentia fuerant sepati. Deos igitur i quorū
nūō reponemus. si in mortuorū. qd tam stultus ut colat. si
in absentium colendi ergo non sunt. si nec uident quae facim?
nec audiunt quae precamur. Si at dū absentes ēē non possunt.
qui qm diuini sunt. in quacūq; mundi parte fuerint uidet
& audiunt uniuersa. Supuacia ergo sunt simulachra illis

ubiq; praesentibus. cum satis sit audientium noia precibus ad uocare. At ei praesentes non nisi ad imagines suas assunt. Ita plane quemadmodum uulgus existimat mortuorum animas circa tumulos & corporum suorum reliquias oberrare. Sed tunc postquam deus ille praesto esse coepit. iam simulachro ei opus non est. Quaero ei si quis imaginem hominis peregre constituti contempletur saepius. & ex ea solatium capiat absentis. num idem sanus esse uideatur. si eo reuerso atque praesente in contemplanda imagine perseueret. eaque potius quam ipsius hominis aspectu frui uelit. numme profecto. & tamen hominis imago necia tamen uidetur cum procul abest. supuacua futura cum praesto est. Dei autem cuius nummen ac spiritus ubiq; diffusus abesse nunquam potest. semper utique imago supuacua est. sed uerentur ne omnis illorum religio inanis sit. & uana. si nihil in praesenti uideant quod adorent. & ideo simulachra constitunt. quae quia mortuorum sunt imagines similia sunt mortuis. Omni ei sensu carent. dei autem in aeternum uiuentis. uiuum ac sensibile debet esse simulachrum. Quod si a similitudine id nomen accepit. qui possunt ista simulachra deo similia iudicari. quae nec sentiunt nec mouentur. Itaque simulachrum dei non illud est quod digitis hominis ex lapide aut aere. alia uel materia fabricatur. sed ipse homo. qui sentit & mouetur. & multas magnasque actiones habet. Nec intelligunt homines ineptissimi quod si sentire simulachra & moueri possent. ultro adoratura hominem fuissent a quo sunt expolita. quae essent aut incultus & horridus lapis. aut materia informis ac rudis. nisi fuissent ab homine formata. Homo igitur illorum qui parens putandus est. pro cuius manibus nata sunt. pro qua figuram. speciem. pulchritudinem habere coeperunt. & ideo melior quam fecit. quam illa quae facta sunt. & in factorem ipsum nemo suspicit. aut ueretur. quae fecit timent tanquam possit plus esse in opere. quam in opifice. Recte igitur Seneca in libris moralibus. Simulachra inquit deorum uenerantur. illis supplicant. genu prostrato illa adorant. illis pro totam assidunt diem. aut astant. illi stupem iaciunt. uictimas cedunt. & cum haec tantope suscipiat.

fabros q̄ illa fecere contemnūt. Quid inter se tam contrariū. q̄ sta-
tuarum despiciere. Statuam adorare. & eum ne in conuictū q̄d
admittere. q̄ tibi deos faciat. quam ergo uim. quam potatem he-
re possunt. eum ipse q̄ fecit illa non heat. Sed ne haec q̄d dare
his potuit quae hebat. uidere. audire. loq̄. moueri. Quisq̄ ne
igitur tam ineptus ē. ut putet aliqd̄ ee in simulachro dei. i q̄
ne hoīs q̄d quicq̄ ē. praeter umbram. Sed haec nemo conside-
rat. Infecti sunt ei p̄suasione. ac mentes eorū penitus fucum
stultitiae p̄biderunt. Adorant. ergo insensibilia q̄ sentiūt. in-
rationabilia q̄ sapūt. exaruma q̄ uiuunt. terrena q̄ oriuntur
ē caelo. Inuat igitur uelut in aliqua sublimi specula constitutū.
un̄ uniuersi exaudiri possunt p̄sianū illud p̄clamare. O cur
ue in terras anime. & caelestium inanes. caelū poti⁹ intuemī.
ad cui⁹ spectaculū uos excitauit ille artifex uester d̄s. Ille uo-
bis sublimē uultum dedit. uos in terram curuamini. uos altas
mentes. & ad parentem suura cum corporib⁹ suis erectas ad
inferiora deprimitis. tanq̄ uos poeniteat non quadrupedes
ee natos. fas non ē caeleste aīal cum terrenis in terram uer-
gentibus uersari. Quid uos b̄ficiis caelestib⁹ orbati. proniq̄ i
humum urā sponte p̄cumbitis. Humi ei miseri uoluntamina
cum deorsum quaeritis quod in sublimi quaerere debuistis.
Nam ista mortalium digitorū. ludicra & fragilia figmenta. ex
quobb̄ materiae ḡne formata. qd̄ aliud sunt nisi terra ex
qua nata sut. Quid ergo rebus inferioribus subiacetis. qd̄
capitibus ur̄is terram supponitis. Cum ergo uos terrae sub-
mittitis humilioresq̄ facitis. ipsi uos uero ad inferos mergitis.
ad mortēq̄ damnatis q̄a nihil ē terra inferus & humilis
nisi mors & inferi. Quas si effugere uelletis. subiecta pedib⁹
ur̄is terram contemneretis corporis statu saluo. quod idcirco
rectum accepistis. quo oculos atq̄ mentem cum eo q̄ fecit confer-
re possētis. Contemnere autem & calcare terram nihil ali-
ud ē q̄ simulachra non adorare. q̄a de terra facta sunt. Ne
diuitias non concupiscere. uoluptates corporis spernere. q̄a opes
& corpus ipsum cui⁹ hospitiū utimur terra ē. Viuū colite ut

34
uiuatis. Moriatur ei necesse est. quod se suaque animam mortuis adu-
dicauit. Sed quod prodest ad uulgus & ad homines impuros hoc
in contionari. cum uideamus et doctos ac prudentes uiros. cum
religionum intelligant uanitate. nihilominus tamen in his ipsis quod
damnant colendis nescio qua prauitate persistere. Intelligebat
Cicero falsa esse quae homines adorarent. Nam cum multa dixisset
quae ad euersionem religionum ualerent. ait tamen non esse illa uul-
go disputanda. ne susceptas publice religiones talis disputa-
tio extinguat. Quid ei facies. quod cum errare se sentiat. ultero
ipse in lapides impingat. ut populus omnes offendat. ipse sibi
oculos eruat. ut omnes caeci sint. quod nec de aliis bene mereatur.
quos patitur errare. nec de se ipso quod alienis accedit erroribus.
nec utitur tandem sapientiae suae bono. ut factis impleat quod
mente praecipit. sed prudens & sciens pedem laqueo inserit. ut
simul cum ceteris. quos liberare ut prudentior debuit. & ipse
capiatur. quod non potest siquidem tibi Cicero uirtutis est. ex parte propter fa-
cere sapientem. digna res est. ubi omnes eloquentiae tuae uires ex-
ertras. Non est uerendum est ne te in tam bona causa deficiat oratio.
quod saepe et malas copiose ac fortiter defendisti. Sed nimirum
socratis carcerem times. ideoque patrocinium ueritatis suscipere non
audes. At mortem ut sapiens contemnere debuisti. & erat
multo pulchrius. ut ob benedicta potius quam ob maledicta morereris.
nec pius tibi laudis philippicae afferre potuerunt. quam discussus
error generis humani. & mentes hominum ad sanitatem tua
disputatione reuocare. Sed concedamus timiditati. quae in sa-
pientem esse non debet. Quid ergo ipse in eodem uersaris er-
rore. Video te terrena & manufacta uenerari. Vana esse
intelligis. & tamen eadem facis quae faciunt ipsi quos ipse stultis-
simos confiteris. Quid igitur profuit uidisse te ueritatem. quae
nec defensurus es. nec secuturus. Si libenter errant hi qui
errare se sentunt. quanto magis uulgus indoctum. quod pom-
pis manibus gaudet. atque puerilibus spectat omnia. oblectatur
frivolis. & specie simulachrorum capitur. nec ponderare se-
cum unquam rem potest. ut intelligat nihil colendum esse quod

oculis cernitur mortalibus. quia mortale sit necesse est. nec miran-
dum esse si deum non uideat. cum ipsi ne hominem quidem uideant.
quem uidere se credunt. Hoc est quod oculis subiectum est. non
homo. sed hominis receptaculum est. cuius qualitas & figura non ex lima
mentis uasculi quo continetur. sed ex factis ac moribus prouide-
tur. Qui ergo colunt simulachra. corpora sunt hominibus
carentia. quia se corporalibus dediderunt. nec uident plus ali-
quid mente quam corpore. cum sit animi officium. ea subtilius cernunt.
quae acies corporalis non potest intueri. Quos homines idem ille
philosophus ac poeta grauius accusat. tanquam humiles & abiectos. qui
contra naturae suae rationem ad ueneranda se terrena proster-
nant. Aut est Et faciunt animos hominum humiles formidine diuini.
depressosque premunt ad terram. Aliud quidem ille cum haec dice-
ret sentiebat. nihil utique colendum esse. quam diu humana non
curent. Denique alio loco religiones & cultus deorum inane esse
officium confitetur. Nec pietas ulla est uelatum saepe uideri.
Vertere se ad lapides atque oes accedere ad aras. Et prostrare
humi prostratum & pandere palmas Ante deum delubra. nec
aras sanguine multo Spargere quadrupedum. nec uotis nec
tere uota. Quae profecto si cassa sunt. non oportet sublimes
& excelsos animos auocari. atque in terram premi. sed nihil aliud
quam caelestia cogitare. Impugnatae sunt ergo a prudentioribus
falsae religiones. quia sentiebant esse falsas. sed non est inducta
uera. quia qualis aut ubi esset ignorabant. Itaque sic huerunt.
tanquam nulla esset ratio. quia ueram non poterant inuenire. & eo
dem modo inciderunt in errorem multo maiorem. quam illi qui falsa
tenebant. Nam isti fragilium cultores. quibus sunt inepti. quia
caelestia constituunt in rebus corruptibilibus atque terrenis.
aliquid in sapientiae reuinent. & hinc ueniam possunt. quia
sumum hominis officium. & si non re ipsa in proposito tenent.
Siquid hominum atque mutorum. uel solum. uel certe maximum
in religione discrimen est. Hi uero quanto fuerunt sapientiores.
quod intellexerunt falsae religionis errorem. tanto sunt facti
u stultius. quod esse aliquam ueram non putauerunt. Itaque

quoniam

35
quoniam facilius ē de alienis iudicare q̄ de suis dum aliorū pre-
cipuum uident. non prospexerunt qd̄ an pedes suos eēt. In utq̄
igitur parte & summa stultitia inuentur. & odor qdam sapien-
tiae. ut possis dubitare quos dicas potissimum stultiores. illos ne-
qui falsam religionem suscipiunt. an eos qui nullam. Sed ut
dixi uenia concedi pot̄ impitis. & q̄ se sapientes eē nō fatean-
tur. his uō non pot̄ q̄ sapientiam p̄fessi. stultitiam pot̄ exhib-
ent. Non sum eq̄d̄ tam iniquus ut eos putem diuinare potu-
isse. ut ueritatem per se ipsos inuenerent. quod ego fieri non
posse confitear. Sed hoc ab his exigo. quod ratione ipsa prae-
stare potuerunt. Facerent eī prouidentius. si & intelligerent
eē aliquam ueram. & falsis impugnatis apte pronuntiarent
eam quae uera eēt ab hominibus non teneri. Sed mouerit eos
fortasse illud. quod si qua uera eēt religio. exereret se ac uindi-
caret. nec pateretur eē aliud quicq̄. Videre eī nullo mō pote-
rant. quare aut a quo & quemadmodum religio uera opprime-
retur. quod ē diuini sacramenti. & caelestis archani. Id uero
nisi doceatur. aliqs scire nullo pacto pot̄. Summa rei haec ē. Im-
piti & insipientes falsas religiones pro ueris hēnt. quia neq̄
ueram sciunt. neq̄ falsam intelligunt. Prudentiores uō q̄ uera
nesciunt. aut in his quas falsas eē intelligunt p̄seuerant. ut
aliquid tenere uideantur. aut omnino nihil colunt ne incidat
in errorem. cum id ipsum maxima sit erroris. uitam pecudum
sub figura hominis imitari. falsum uō intelligere ē qd̄ sapien-
tiae. sed humanae. Ultra hunc gradum p̄cedi ab hoīe nō pot̄.
Itaq̄ multi p̄hoī religiones ut docui sustulerunt. Verum at
scire diuinae sapientiae ē. Homo at̄ p̄ seipsum p̄uenire ad hanc
scientiam non pot̄ nisi doceatur. Adeo p̄hi quod summū fuit
humanae sapientiae. assecuti sunt. ut intelligerent qd̄ nō sit.
illud assequi nequuerunt ut dicerent quid sit. Nota cicero-
nis uox ē. Utinam tam facile uera inuenire possem q̄ falsa
conuincere. Quod quia uires humanae conditionis excedit. ei
officii facultas nobis attributa ē. quibusq̄ tradidit d̄s sciām
ueritatis. cui explicandae quatuor posteriores libri seruiunt.

Nunc interim falsa ut coepim⁹ detegamus. Quid igitur mar-
 stas possunt hēre simulachra quae fuerunt in homunculi po-
 testate. uel ut aliud fierent. uel ut omnino non fierent? Id
 circo apud Horatium priapus ita loquitur. Olim trunc⁹ eram
 ficulnus inutile lignum. Cum faber incertus scamū faceret
 ne priapum. maluit ēē deum. d^s inde ego. furum auūq;
 maxima formido. Quis non sit tanto hoc custode securus?
 fures ei tam stulti sunt. ut priapi tentiginem timeant. cum
 aues ipse quas terrore falcis aut inguinis abigi existimat.
 simulachris fabrefactis. idest hominum plane simulib⁹ insi-
 diant. nudificent. inquinant. Sed flaccus ut satirici car-
 minis scriptor derisit hominum uanitatem. Verum hi q⁹
 faciunt. seriam rem se facere opinantur. Deniq; poeta ma-
 ximus. hō in coeteris prudens. in hoc solo non poetice. sed
 amitr. desipit. cum in illis emendatissimis libris etiam fieri
 hoc iubet. Et custos furum atq; auuum cum falce saligna.
 Hellepontiaci seruet tutela priapi. Adorant ergo mortalia
 aut a mortalibus facta. Frangi ei. cremari. p⁹ire possunt.
 Nam & tectis uetustate labentibus saepe communi solent.
 & consumpta incendio dilabuntur in cinerem. & plerūq;
 nisi sua illis magnitudo subuenerit. aut custodia diligens
 sepsit in praedam furibus cedunt. Quae igitur insana
 ē ea timere. p⁹ quibus aut ruinae. aut ignes. aut furta time-
 antur? Quae uanitas. ab his aliquam sperare tutelam. quae
 tueri semetipsa non possunt? Quae pueritas ad eorū prae-
 sidia decurrere. quae ipsa cum uiolantur. multa sunt. nisi
 a colentibus uindicentur. Vbi ergo ueritas ē? ubi nulla uis
 adhiberi pot⁹ religioni. ubi nihil quod uiolari pot⁹ apparet. ubi
 sacrilegium fieri non pot⁹. Quicquid at oculis manibusq;
 subiectum ē. id uō q⁹ fragile ē ab oī ratione immortalitatis
 alienum ē. Frustra igitur hoīes auro. aebore. gemmis deos
 excolunt. & exornant. q⁹ uō ex his rebus ullam possint
 cape uoluptatem. Quis usus ē pretiosorū munerum nihil
 sentientibus? An ille qui mortuus? Pari ei ratione defunct⁹

toy corpora odoribus ac pretiosis uestibus inlita & conuo-
 luita. huiusmodi qua deos honorant. q neq; cum fieret
 sentiebant. neq; cum coluntur sciunt. Nec ei sensum conse-
 cratione sumpserunt. Non placebat persio quod aurea
 uasa templis inferantur. supuacuum putanti ee inter reli-
 giones. quod non sanctitatis. sed auaritia sit instrumētū.
 Illa ei satius e deo quem recte colas inferre pro munere
 compositum ius fasq; aīo sanctosq; recessus mentis. & in-
 codum gnōso pectus honesto. Egrege sapienterq; sensit
 Verum illud ridicule subdidit. hoc ee aurum in templis.
 quod sint donatae ueneri a uirgine pupae. quas ille obtu-
 nutiue fortasse contempserit. Non uidebat ei simulachra
 ipsa & effigies deoy Polycliti & Eufranoris & Phidiae
 manu ex auro atq; aebore pfectas. nihil aliud ee q grandes
 pupas. non a uirginibus quoy lusiuis uenia dari pot. s;
 a barbaris hominibus consecratas. Merito igitur et senū
 stultitiam Seneca deridet. Non inqt bis pueri sum. ut
 uulgo dicitur. sed semp. uerum hoc interest quod maiora
 nos ludimus. Ergo his ludicris & ornatis & grandibus
 pupis. & unguenta & thura & odores inferunt. his opi-
 mas & pingues hostias imolant. quibus e qd os. sed ca-
 res officio detrium. his peplos & indumenta preciosa. qd
 usus uelaminis nullus e. his aurum & argentū consecrat
 quae tam non hent qui accipiunt q q illa donarunt. Nec
 imerito Dionysius siciliae tyrannus post uictoriam graecia
 potitus. deos tales contempserit. spoliavit. illuxit. Si qd sacri-
 legia sua iocularib' et dictis psequeretur. Nam cum ioui
 olympio aureum amiculum detraxisset. laneū uissit impo-
 ni. dicens. estate ee graue aurum. hieme frigidum. laneū
 uo utriq; ipri aptum. Idem auream barbam detrahens
 aesculapio. incongruens & iniquū ee ait. cum apollo pater
 ei uerbis adhuc eet ac leuis. priorem filium q patrem
 barbatum uideri. item pateras & exuias. & parua quae
 dam sigilla quae simulachroy protentis manib' tenebatur

detrahebat. & accipe se illa non auferre dicebat. Per q̄ ei stultū
ēē & ingratum. nolle accipe ab his ultro porrigentibus. a qb̄
bona sibi hoīes precarentur. Haec ille fecit impune. q̄ rex
& uictor fuit. Quinetiā secuta ē eum solita felicitas. Vixit
ēi usq; ad senectutem. regnūq; p̄ manū filio tradidit. In eo igit̄
q̄ hoīes sacrilegia uindicare non poterant. oportuit deos ipsos
sui iudices ēē. At si humilis quid tale cōmiserit. huic pre-
sto sunt flagella. ignes. acculei. cruces. & quicq̄d excogita-
re iratis ac furentibus licet. Sed cum puniunt deprehēsos
in sacrilegio. ipsi de deorū suorū potate diffidunt. Cur ēi nō
ipsis potissimum relinquunt ulciscendi sui locum. si eos posse
aliquid arbitrantur. Quinet̄ putant illorū numine accidis-
se ut praedones rerū sacrarū comprehensi tenerentur. &
seuunt non tam ira q̄ metu. ne si deorū iniuriam non iū-
dicauerint. ipsos expectant poenae. incredibile scilicet uanita-
te. q̄ nocituros sibi deos putent ob aliena scelera. qui ipsis a
quibus uiolati spoliatiq; sunt. p̄ se ipsos nihil nocere potuerit.
At ēi saepe ipsi q̄ in sacrilegos uindicauerunt. pot̄ id uel ca-
su accidisse. quod aliquā. non semp̄. Sed t̄n paulo post quom̄
id acciderit ostendam. Nunc interim quaero cur illa tot
& tanta sacrilegia in dionysio non uindicauerunt. q̄ nō fur-
tim sed palam ludibrio deos hūit. Cur hunc tam potentem
sacrilegum a templis. a cerimonis. ab imaginibus suis non
arcuerunt. cur et sacris rebus ablatis p̄spere nauigauit.
quod ioco ipse testatus ē ut solebat. Videtisne inqt̄ comi-
tibus suis naufragium timentibus q̄ prospera sacrilegis na-
uigatio ab ipsis diis imortalibus tribuatur. Sed hic fortas-
se a platone didicerat deos nihil ēē. Quid. C. uerres que
Tullius accusator eius eidem dionysio & falaridi & tyra-
nis omnibus comparat. nōne omnem siciliam compilauit
sublatis deorū simulachris ornamentisq; fanorū. Ociosum ē
p̄sequi singula. unum libet cōmemorare. in quo accusator
omnibus eloquentiae uiribus. omni deniq; conatu uocis &
corporis deplorauit de cerere. uel catinensi. uel heimenfi.

quarum alterius tanta fuit religio . ut adire templi eius secreta
 penetralia uiris nefas eet . alterius antiquitas tanta . ut omnes
 historiae loquantur ipsam deam fruges in herne solo p̄mū
 repperisse . filiaq; eius uirginem ex eodem loco raptam . De
 niq; gracchanis temporibus turbata re . p . & seditionibus &
 ostentis cum reatum eet in carminibus sibyllinis antiquissima
 cererem debere placari . legati sunt herennam missi . Hec igitur
 ceres uel religiosissima . quam uidere maribus ne adorandi
 q̄dem gratia licebat . uel antiquissima quam . S . P . Q . R . sacri
 ficus domusq; placauerat . ex archanis ac uetustis penetralib;
 a . C . uerre iussis latronibus seruis impune sublata est .
 Idem uo cum affirmaret se a siculis ut causam suscipet ora
 tum prouintiae . his usus e uerbis . sese iam ne deos q̄d in suis
 urbibus ad quos confugerent herere . quod eorū simulachra sanct
 tissima . C . uerres ex delubris religiosissimis sustulisset . q̄i uo
 si uerres ex urbibus delubrisq; sustulerat . de caelo q; sustu
 lerat . Vnde apparet istos deos nihil herere in se amplius q̄ ma
 teriam de qua sunt fabricati . Nec imerito ad re . M . tullii .
 hoc e ad hominem saeculi confugerunt . qm̄ triennio sunt ex
 p̄ti deos illos nihil ualere . Essent ei stultissimi si ad eos ob
 defendendas iniurias hominum confugissent . qui C . uerri
 nec p se ipsis irati ee potuerunt . At ei uerres ob haec faci
 nora damnatus e . Non ergo du uindicauerunt . s; cicerois
 industria . qua uel defensores eius oppressit . uel gratiae re
 stitit . Quid quod apud ipsum Verrem non fuit ulla dam
 natio . sed uacatio . ut queadmodum dionysio deorū spolia ge
 stanti du imortales bonam dederant nauigationem . sic etia
 Verri bonam quietem tribuisse uideantur . in qua sacrilegus
 suis tranquille frui posset . Nam frementibus postea bel
 lis euilibus . sub obtentu damnationis ab omni periculo ac
 metu remotus . aliorū graues casus ac miserabiles exitus au
 diebat . & qui cecidisse solus uniuersis stantibus uidebatur .
 is uo uniuersis cadentibus stetit solus . donec illum & opib;
 sacrilegio partis . & uita satiatum . ac senectute confectū pro

siculi

Verres

scriptio triuuiralis auferret eadem scilicet quae tullium uio
latae deorū maiestatis ultorem. Quinetia felix in eo ipso fu
it. quod ante suam mortem crudelissimum exitum sui accu
satoris audiuit. diis uidelicet prudentibus. ut sacrilegus ac
praedo ille religionum suarū non an moreretur. q̄ solatū
de ultione cepisset. Quanto igitur rectius ē omissis insen
sibilibus & uanis. oculos eō tendere. ubi sedes. ubi habitatio
ē dei ueri. qui terram stabili firmitate suspendit. q̄ caelū
distinxit astris fulgentibus. q̄ solem rebus humanis claris
simum ac singulare lumen. in argumentum suae unicae
maiestatis accendit. terris at maria circumfudit. flumina
sempiterno lapsu fluere precepit. iussit & extendi capos
sub fidere ualles. Fronde regi siluas. lapidosos surgere mo
tes. Quae utiq; oīa non iuppiter fecit. q̄ an̄ aīos mille sep
tingentos natus ē. sed ille opifex rerū. mundi melioris origo.
qui uocatur deus. cuius principium qm̄ non pot̄ comprehend
ne quaeri debet qd̄. Satis ē hōi ad plenam p̄fectāq; pru
dentiam. si deum eē intelligat. Cuius intelligentiae uis
& summa haec ē. ut suspiciat. & honorificet cōmunem
parentem gn̄is humani. & rerū mirabiliū fabricatōrē. Vn
qdam hebetis obtusiq; cordis. aelementa quae & facta sūt
& carent sensu tanq̄ deos adorant. Qui cum dei opa mira
rentur. idest caelum cum uariis luminibus. terram cū cam
pis & montibus. maria cum fluminibus & stagnis & fon
tibus earū rerū admiratione obstupescit & ipsius artifi
cis obliti quem uidere non poterant. opa eius uenerari &
colere coeperunt. nec unq̄ intelligere quuerunt. q̄to ma
ior. quanto mirabilior sit. q̄ illa fecit ex nihilo. Quae cum
uideant diuinis legibus obsequentia. cōmodis atq; usibus
hōis p̄petua necitate famulari. in illa deos existimant
eē. ingrati aduersus b̄nficia diuina. q̄ deo & p̄ri indulgen
tissimo sua sibi opa praetulerunt. Sed qd̄ mirum si aut
barbari aut impii hōes errant. cum et p̄tri stoicae discipli
nae in eadem sint opinione. ut oīa caelestia quae mouent.

in deorū nūō hēnda eē censeant. Si qđ Lucius storicus apđ
 Ciceronem sic loquitur. Hanc igitur in stellis constantiam
 hanc tantam in tam uariis cursibus in omni aeternitate con-
 uenientiam temporū. non possum intelligere sine mente. ra-
 tione. consilio. Quae cum in sideribus eē uideam. non pos-
 sumus ea ipsa non in deorū nūō ponere. Item paulo supius.
 Restat inquit ut motus astroꝝ sit uoluntarius. quae qui
 uideat non indocte solum. uerūē impie faciat si deos eē
 neget. Nos uō & qđ constanter negamus. ac uos o pñi nō
 solum indoctos & impios. uerūē caecos. ineptos. deliros p-
 bamus. q̄ ignorantiam impitorū uanitate uicistis. Illi eni
 solem & lunam. uos et sidera deos putatis. Tradite igitur
 nob̄ stellaz̄ myſteria. ut aras ac templa singulis erigam.
 ut sciamus quo quāq; ritu. quo die colamus. quib; nomini-
 bus. quibus precibus aduocemus. nisi forte nullo discrimi-
 ne. tam inuābiles. tam minutos deos acernatum colere de-
 bemus. Quid quod argumentum illud quo colligunt uniuersa
 caelestia deos eē. in contrarium ualeat. Nam si deos id
 circo eē opinantur. q̄ certos & rationabiles cursus hēnt.
 errant. Ex hoc eī apparet deos non eē. quod exorbitare illi
 a praestituus itineribus non licet. Coeterum si dū eēnt.
 huc atq; illuc passim sine illa necitate ferrentur. sicut a-
 nimantes in terra. quorū q̄ liberae sunt uoluntates. huc
 atq; illuc uagantur ut libuit. & quo quāq; mens duxerit.
 eo fertur. Non e igitur astroꝝ motus uoluntarius. sed
 necius. q̄ praestituus legibus officiūq; deseruiunt. Sed cū
 disputaret de cursibus siderū. quos ex ipsa rerū ac tporū
 congruentia intelligebat non eē fortuitos. existimauit uo-
 luntarios eē. tanq̄ non possent tam disposite. tā ordinate
 moueri. nisi sensus illis in eēt officiū sui sciens. O qđ diffici-
 lis e ignorantibus ueritas. & qđ facilis scientibus. Si motus
 inqt astroꝝ fortuiti non sunt. nihil aliud restat. nisi ut
 uoluntariū sint. imo uō ut non eē fortuitos manifestū e.
 ita nec uoluntarios. Quomodo igitur in conficiendis itinerib;

ARCHIMEDES
SICVLVS.

constantiam suam seruant. nimirum deus uniuersi artifex sic illa disposuit. si machinatus e. ut p spatia caeli diuina & admirabili ratione decurrerent. ad efficiendas succedentium sibi tporū uarietates. An archimedes siculus concauo aere similitudine mōdi ac figuram potuit machinari. in quo ita solem lunāq; composuit. ut inaequales motus & caelestibus similes conuersionibus singulis q̄ diebus efficerent. & non mō accessus solis ac recessus uel incrementa. diminutionesq; lunae. uerū etiā stel larū uel inerrantium uel uagaz. dispares cursus orbis ille diuertitur exhiberet. Deus ergo illa uera non potuit machinari & efficere. quae potuit solertia hoīs imitatione simulare. Vtrū ne igitur stoicus si astroz figuris in illo ere pictas effictasq; uidisset. suo illa consilio moueri diceret. ac non potius artificis ingenio. Inest ergo sideribus ratio ad pagendos metatis suos apta. sed dei e illa ratio. q̄ & fecit & regit omnia. non ipsoz siderum quae mouentur. Nam si solem stare uoluisset. perpetuus utiq; dies eēt. Item si motus astra non haberent. quis dubitat sempiternam noctem fuisse. Sed ut diei ac noctis uices eēt. moueri ea uoluit. & tam uarie moueri. ut nō modo lucis atq; tenebraz mutuae inconstitudines fierent. quibus laboris & quietis alterna spatia constarent. sed etiā frigoris & caloris. ut diuersoz tempoꝝ uis ac ptas uel generandis uel maturandis frugibus conueniret. Quā solertia diuinae potatis in machinandis itineribus astroz. q̄a p̄ti nō uidebant. aīalia eē sidera putauerunt. tanq̄ pedibus & sponte non diuina ratione pcederent. Cur at illa excogitauerit d̄s. quis non intelligit. scilicet ne solis lumine decedente nimirum caeca nox tetrīs atq; horrentibus tenebris ingrauesceret. noceretq; iuuentibus. Itaq; & caelum simul mira uarietate distinxit. & tenebras ipsas multis minutisq; luminib; tempauit. Quanto igitur naso prudenti q̄ illi q̄ sapientiae studere se putant. q̄ sentit a deo lumina illa ut horrorem tenebraz depellerent instituta. Is eum librum quo fenomenā breuiter comprehendit. his tribus uersibus terminauit. Tot

39
nūo taliq; d's simulachra figura Imposuit caelo. p quae atras
sparsa tenebras Clara pruinosae iussit dare lumina nocti. Qd
si fieri non pot ut stellae dū sunt. ergo ne sol qd ac luna dū
ēē possunt. qm lumimbus astroꝝ non ratione differunt. s;
magnitudo. Quod si hi dū non sunt. ergo nec caelum qdem.
in quo illa oīa continentur. Simili m si terra quam calcamus.
quam subigimus & colimus ad uictum deus non ē. nec campi
qd ac montes dū erunt. Si hi non sunt. ergo ne tellus qde
uniuersa deus uideri pot. Item si aqua quae seruit animantib;
ad usum bibendi. aut lauandi deus non ē. ne fontes qd. ex q
bus aqua pfluit. Si fontes non sunt. ne flumina qdem que
de fontibus colliguntur. Si flumina q; dū non sunt. ergo &
mare quod ex fluminibus constat. deus heri non pot. Quod
si neq; caelum. neq; terra. neq; mare. quae mundi partes sunt.
dū ēē non possunt. ergo ne mundus qd totus deus ē. que
udem ipsi stoyci & animantem & sapientem ēē contendunt.
& ppea deum. in quo tam inconstantes fuerunt. ut nihil ab
his dictum sit. quod non ab isdem fuerit euersum. Sic enī
argumentantur fieri non posse. ut sensu careat. quod sensibi
lia ex se gnat. Mundus at gnat hominem q ē sensu praedi
tus. ergo & ipsum ēē sensibilem. item sine sensu ēē nō posse.
cuius pars beat sensum. Igitur qa hō sensibilis ē. et mundo
cuius ps hō ē. inesse sensum. Propositiones qd uerae sunt.
& sensibile ēē quod sensu praeditum gignat. & herē sensum.
cuius pars sensu aucta sit. sed assumptiones falsae. qbus ar
gumenta concludunt. qa neq; mundus gnat hominem. neq;
hō mundi pars ē. Nam hominem a principio idem d's fecit
qui & mundum. & non ē mundi pars hō. sicut corporis
membrum. Pot ei mundus ēē sine hoīe. sicut urbs & domus.
Atq; ut domus unius hoīs hitaculu ē. & urbs unius ppli.
sic & mundus domiciliu totius gnīs humani. & aliud ē
quod incolitur. aliud ē quod incolit. Sed illi dum student
id quod falso susceperant confirmare. & sensibilem ēē mūdu
& deum argumentoz suoz consequentia non uiderunt.

Nam si mundi pars est homo. & sensibilis est mundus. quia homo sentit. ergo quia mortalis est homo. mortalis sit & mundus necesse est. nec tamen mortalis. sed & omnibus morbis passionibusque subiectus. & est contrario. si deus est mundus. & partes eius utique immortales sunt. Ergo & homo deus est. quia pars est ut dicitis mundi. Si homo ergo iumenta & pecudes. & coetera genera bestiarum & avium. & piscium. quoniam & illa eodem modo sentiunt & mundi partes sunt. At hoc tolerabile est. nam & haec colunt aegyptii. Sed res eo pervenit. ut & ranas. & culices. & formicae dum esse videntur. quia & ipsis inest sensus. & ex parte mundi sunt. Ita semper argumenta ex falso petita. ineptos & absurdos exitus habent. Quid quod idem ipsi aiunt. deorum & hominum causa mundum esse constructum. quasi communem domum. Ergo mundus nec deus est. nec animans. si constructus est. Animans enim non construuntur. sed nascitur. & si aedificatus sit utique tanquam domus tanquam navis. Est ergo aliquis artifex mundi deus. & seorsum erit mundus qui factus est. seorsum ille qui fecit. Jam illud quod repugnans & absurdum. quod cum caelestes ignes coeteraque mundi aelementa deos esse affirmant. item mundum ipsum deum dicunt. Quomodo potest ex multorum deorum aceruo unus deus confici? Si astra dum sunt. mundus ergo non deus. sed domicilium deorum est. Si vero mundus deus est. ergo illa omnia quae sunt in eo dum non sunt. sed dei membra. quae utique solidi nomen accipere non possunt. Nec enim recte quis dixerit membra hominis unius. multos homines esse. Sed tamen non est similis comparatio animalis & mundi. Animal enim quia sensu praeditum est. etiam membra eius habent sensum. nec nisi a corpore divulsa putrescunt. Cuius igitur rei similitudinem gerit mundus? nimirum ipsi docent. cum factum esse non diffitentur. ut esse deus & hominibus quasi communis domus. Si ergo est constructus ut domus. nec ipse deus est. nec aelementa quae sunt partes eius. quia neque domus habere dominium sui potest. neque de quibus domus constat. Non tamen igitur veritate. sed etiam verbis suis reuincuntur. Sicut enim domus in usum habitandi facta per se nihil sentit.

dominoq; subiecta ē qui eam fecit aut incolit. ita mundus
p se nihil sentiens. factori deo subiaceret. qui eum in usum sui
fecit. Duplici ergo ratione peccatur ab insipientibus. primū
quod elementa. idest dei opa deo praeferunt. dein quod
elementorū ipsorū figuras humana specie comprehensas co-
lunt. Nam solis lunaeq; simulachra humanum in modū
formant. Item ignis & terrae & maris quae illi uulcanū.
uestam. neptunum uocant. nec elementis ipsis in aperto li-
tant. Tanta hoīes imaginum cupiditas tenet. ut iam uibora
ducantur illa quae uera sunt. auro scilicet & gemmis & ebo-
re delectantur. Hoī pulchritudo ac nitor praestringit o-
culos. nec ullam religionem putant. ubicūq; illa non fulserit.
Itaq; sub obtentu deorū auaritia & cupiditas colitur. Credit
ei deos amare quicquid ipsi concupiscunt. quicquid ē p qd
furta & homicidia. & latrocinia quotidie faciunt. p quod
bella p totum orbem p̄tos urbesq; subuertunt. Consecrant
ergo diis manubias & rapinas suas. quos certe necesse est
imbecillos ēē ac summae uirtutis expertes. si subiecti sunt
cupiditatibus. Cur ei caelestes eos putemus. si desiderant
aliquid e terra. uel beatos si aliqua re indigent. uel incorrup-
tos. si uoluptati hēnt ea. in quibus appetendis cupiditas hoīū
non imerito damnatur. Veniunt igitur ad deos non tā re-
ligionis grātia quae nulla pot ēē in rebus male paratis &
corruptibilibus. quam ut aurum oculis hauriant. nitorem
leuigati marmoris aut eboris aspiciant. ut insignes lapillos.
& coloribus uestes. uel distincta gemmis fulgentibus pocula
insatiabili contemplatione contrectent. & q̄to fuerint or-
natiōra templa. & pulchriora simulachra. tanto plus
maiestatis hēre creduntur. adeo religio eorū nihil ē aliud
q̄ quod cupiditas humana miratur. Hae sunt religioēs
quas sibi a maioribus suis traditas p̄tinacissime ueri ac
defendere p̄seuerant. nec considerant quales sunt. sed
ex hoc probatas atq; ueras ēē confidunt. quod eas uete-
res tradiderunt. tantaq; ē auctoritas uetustatis. ut inq;

rere in eam scelus esse dicatur. Itaque creditur ei passim tanquam
cognitae ueritati. Deinde apud ciceronem dicit sic. Cotta lu-
cilio. Habes balbe quid Cotta. quid pontifex sentiat. fac
nunc ego intelligam quod tu sentias. A te enim pro rationem re-
ligionis accipere debeo. Maioribus autem nostris est nulla ratione
reddita. rationis est credere. Si credis. cur ergo rationem re-
quis. quae potest efficere ne credas. Sin rationem re-
quis. & quae
rendam putas. ergo non credis. Ideo enim quaeris ut eam sequi-
ris cum inueneris. docet te ecce ratio non esse ueras religi-
ones deorum. quod facies. Maiores ne potius an ratione sequi-
ris. quae quod tibi non ab alio insinuata. sed a te ipso inuenta &
electa est. cum omnes religiones radicatus eruisi. Si rationem
maius discedere te necesse est ab institutis & auctoritate ma-
iorum. quam id solum rectum est quod ratio praescribit. Si autem
pietas maiores sequi suadet. fatere igitur & stultos illos
fuisse. qui excogitatis contra rationem religionibus seruierunt.
& te ineptum quod id colas. quod falsum esse conuincens. Sed tamen
quam nobis tantopere maiorum nomen opponitur. uideamus tamen quod
fuerunt maiores illi a quorum auctoritate discedi nefas ducit.
Pomilius urbem conditurus. pastores inter quos adoleue-
rat conuocauit. Cumque is nunc condendae urbi parum idoneus
uideretur. constituit asilum. Eo passim confugerunt ex fi-
nitimis locis pessimi quique sine ullo conditionis discrimine.
Ita conflauit ex his omnibus prope. legitur in senatum eos
quod aetate anteabant. & praesides appellauit. quorum consilio gere-
ret omnia. de quo senatu proptius elegiarum scriptor haec loquitur.
Bucina cogebat priscos ad uerba quites. Centum illi in praetore
saepe senatus erat. Curia praetexto nunc quae nitet alta
senatu. Pellitos hunc rustica corda praesides. Hi sunt praesides quod
decretis eruditi ac prudentes uiri deuotissime seruiant. Id
quod uerum atque inmutabile omnis posteritas iudicet. quod cen-
tum pelliti senes statutum esse uoluerunt. Quos tamen ut in
primo libro dictum est pompilius illexat. ut uera esse crederet
sacra quae ipse timebat. Est uero quod illorum auctoritas tam

Proptius.

beatur a posteris. quos nemo cum uiuerent. neq; summus neq;
 infimus affinitate dignos iudicauit. Quare oportet i ea re
 maxime in qua uitae ratio uersatur. sibi quaeq; confidere.
 suoq; iudicio ac ppris sensibus uti ad inuestigandam & p
 pendendam ueritatem. q; credentem alienis errorib' decipi.
 tanq; ipsum rationis exptem. Dedit omnibus ds p unli por
 tione sapientiam. ut & inaudita inuestigare possent. & au
 dita ppendere. nec qa illos illi temporibus antecesserunt. sa
 pientia quoq; antecesserunt. quae si omnibus aequaliter da
 tur. occupari ab antecedentibus non pot. Inlibabilis e tanq;
 lux & claritas solis. qa ut sol oculor. sic sapientia lumen
 e cordis humani. Quare cum sape. idest ueritate quaerere
 omnibus sit innatum. sapientiam sibi adimunt. q; sine ullo
 iudicio inuenta maior. probant. & ab aliis pecudum more
 ducuntur. Sed hoc fallit quod maior. noie posito. no pu
 tant fieri posse ut aut ipsi plus sapiant. qa minores uocat.
 aut illi desipuerint. qa maiores noiantur. Quid ergo impe
 dit quin ab ipsis sumamus exemplum. ut quomodo illi que
 falsa inueniunt. posteris tradiderunt. sic nos q; ueru inue
 nimus posteris meliora tradamus. Superest ingens quaestio.
 cuius disputatio non ab ingenio. sed a scientia uenit. quae
 pluribus explicanda erit. ne qd oio dubium relinquatur.
 Nam fortasse aliquis ad illa confugiat. quae a multis &
 non dubis traduntur auctoribus. eos ipsos quos docuimus
 deos non ee. maiestatem suam psaepe ostendisse. & pdigiis
 & somniis. & auguriis. & oraculis. & sane multa enuari
 possunt digna miracula. In primis illud quod accius na
 uius sumus augur. cur Targnum priscum comoneret. ut ni
 hil noui facere inciperet. nisi prius eet inaugurations. ei q; rex
 artis ei elenans fidem diceret. ut consultis aibus renntia
 ret. sibi. utru ne fieri posset. id quod ipse aio concepisset. affir
 mare q; nauius posse. cape igitur hanc cotem. eaq; nouacu
 la diffice. At ille incundanter accepit ac secuit. Dein id
 quod Castor & Pollux. bello latino apud lacum uirurnae

uisi sunt. equorum sudorem abluentes cum aedes eorum quae riuincta fonti erat sua sponte paruisset. Idem bello macedonico equis albis insidentes. P. uarieno romam nocte ueniens se obtulisse dicuntur. nuntiantes eo die regem pseu uictum atque captum. Quod paucis post diebus literae pauli uerum fuisse docuerunt. Illud et mirabile. quod simulachrum fortunae muliebri non semel locutum esse traditur. Item iunonis monetae cum captis uelis unus ex militibus ad eam transferendam missus. iocabundus ac ludens interrogaret. utrumne romam migrare uellet. uelle rēdit. Claudia quoque proponitur in exemplum miraculi. Nam cum ex libris sibyllis idea mater esset accita. & in uado tiberini fluminis nauis qua uehebatur hesisset. nec ulla ui commoueretur. claudia ferunt. quae semper impudica esset uita ob nimios corporis cultus. dea summissis genibus orasse. ut si se castam iudicaret. suum cingulum sequeretur. ita nauem quae ab omni uiuenti non ualuit commoueri. ab una muliere esse commotam. Illud aequum mirum. quod luc saeuente aesculapius epidauri accitus urbem romam diuturna pestilentia liberasse prohibetur. Sacrilegi quoque numerari possunt. quorum praesentibus poenis iniuriam suam dum uindicasse creduntur. Appius claudius censor cum aduersus rursus ad seruos publicos sacra herculis transtulisset. luminibus orbatus est. & potiorum gens quae perdidit. intra unius anni tempore extincta est. Item censor fuluius cum ex iunonis lacinae templo marmoreas regulas abstulisset. quibus aedem fortunae equestris quam romae fecerat tegeter. & mente captus est. & amissis duobus filiis in illirico militantibus. summo animo moerore consumptus est. Praefectus est M. antonium Turullius cum apud coos euerso aesculapii luco classem fecisset. eodem postea loco a militibus caesaris interfectus est. His exemplis adiungitur Pyrrhus. qui sublata ex thesauro proserpinae locrensis pecunia. naufragium fecit. ac uicinis deae litibus inuisus est. ut nihil praeter eam pecuniam incolume

reparetur. Ceres q; mylesia multum sibi apud hoies uenera-
tionis adiecit. Nam cum ab Alexandro capta ciuitas eet.
ac milites ad eam spoliandam irrupissent. oculos omnium
repente obiectus fulgor eius extinxit. Repuntur etiam
somnia quae uim deoy uideantur ostendere. Tiberio naq;
atino hoi plebeio p quietem obuersatus ee iuppiter dicit.
& precepisse ut consulibus & senatui nuntiaret ludis cir-
censibus pximis praesultorem sibi displicuisse. quod ditro-
nius maximus qdam uerberatum seruum sub furca medio
circo ad supplitium deduxerat. ideoq; ludos instaurari
oportere. Quod cum ille neglexisset eodem die filium
pdidisse. ipse aut graui morbo ee correptus. & cu rur-
sus eandem unagnem cerneret. quaerentem satisfne poenaz
p neglecto impio perpendisset. lectica delatus ad consules. &
omni re in senatu exposita. recepisse corporis firmitatem.
suisq; pedibus domum redisse. Illud q; somnium no minoris
admirationis fuit. quo caesar augustus dicitur ee seruatus.
Nam cum bello ciuili brutiano implicatus graui morbo absti-
nere proelio statuisset. medico eius artorio. mineruae spes
obuersata e. monens ne pp corporis imbecillitatem. castris
se caesar contineret. itaq; in aciem lectica platus e. & eo-
dem die a bruto castra capta sunt. Multa praeterea pos-
sunt similia exempla proferri. sed uereor ne si fuero in p-
positione rez. contrariarq; diutius imoratus. aut oblitus ee
ppositi uidear. aut crimen loquacitatis incurram. Expona
igitur istoy omnium rationem. quo facilius res difficiles &
obscurae intelligantur. & has omnes simulati numinis pre-
stigas reuelabo. quibus inducti hoies a ueritatis uia longius
recesserunt. Sed repetam longe altius. ut si quis ad legen-
dum ueri expers & ignarus accesserit instituat atq; in-
telligat. quod tandem sit caput hoy & causa malorum.
& lumine accepto. suos ac totius gnus humani pspiciat er-
rores. Cum eet ds ad excogitandum prudentissimus. ad fa-
ciendum solertissimus. antequa ordiretur hoc opus mundi

VA
Sicut mater sine exemplo genu-
it auctore suu. sic ineffabiliter pater
genuisse credend' e coeternum.
De matre natus e q antea iam fuit
de pre. q aln non defuit. hoc fide
credat. intelligentia non requiritur
Ne at no inuentu putet incredib-
le. aut reptu non credat singulare
CA

qm̄ pleni & consumati boni fons in ipso erat. sicut ē semper.
ut ab eo bonum tanq̄ riuus oriretur. longeq; p̄flueret. p̄duxat
similem sui spiritum. qui ēēt uirtutibus patris dei praeditus.
Quomodo autem id uoluerit. in quarto docere conabimur. li-
bro. dein fecit alterum. in quo indoles diuinae stirpis non
p̄mansit. itaq; suapte inuidia tanq̄ ueneno infectus ē. ut ex
bono ad malum transcendit. suoq; arbitrio quod illi a deo li-
berum fuerat datum. contrarium sibi nomen asciuit. Unde
apparet cunctoz̄. maloz̄ fontem ēē luorem. Inuidit enim
illi antecessori suo. qui deo p̄ri p̄seuerando tum comprobatus
etiam & carus ē. Hunc ergo ex bono p̄ se malum effectum
graeci ΔΙΕΒΟΛΟΝ appellant. nos criminatore uocamus.
quod crimina in quae ipse inlicit ad deum deferat. Exor-
sus igitur deus fabricam mundi. illum primum & maxi-
mum filium praefecit op̄i imenso. eoq; simul & consiliatore
usus ē & artifice. in excogitandis. ornandis. p̄ficiendisq; re-
bus. qm̄ is & prudentia & ratione & p̄tate p̄fectus ē. de q̄
nunc partius. quod alio loco & uirtus eius & nomen & ra-
tio enarranda nobis erit. Nemo quaerat ex quibus ista ma-
terus tam magna. tam mirifica opa d̄s fecerit. Omnia enī
fecit ex nihilo. nec audiendi sunt poetae. qui auint chaos
in principio fuisse. idest confusionem rez̄ atq; elementoz̄.
postea uō deum direnisse omnem illam congeriem singu-
lisq; rebus ex confuso aceruo separatis. in ordineq; descrip-
tis. instruxisse mundum pariter & ornasse. Quib; facile
ē r̄ndere. p̄tatem dei non intelligentibus. quem credat nihil
efficere posse. nisi ex materia subiacente ac parata. In q̄
errore et p̄hi fuerunt. Nam Cicero de n̄ā deoz̄ disputas
ait sic. primum igitur non ē p̄babile eam materiam rez̄
unde omnia orta sunt. ēē diuina prouidentia effectam. sed
& h̄ere & h̄uisse uim & n̄ām suam. Ut igitur faber cui;
quid aedificaturus ē. non ipse facit materiam. sed utitur
ea quae sit parata. fictozq; uim caera. sic isti prouidentiae
diuinae materiam praesto ēē oportuit. non quam ipse facēt.

L. V. O. R.

Antecessor

sed qua

sed quam heret paratam. Quod si materia non e a deo
 facta. ne terra qd & aqua & aer & ignis a deo factus e.
 O q multa sunt uita cum his decem uersibus primu qd
 is qui in alus disputationibus & libris fere omnibus pro
 uidentiae fuerit assertor. & qui acerrimis argumentis
 impugnauerit eos qui puidentiam non ee dixerunt. ide
 nunc qd proditor aliquis aut transfuga puidentiam cona
 tus e tollere. In quo si contradicere uelis. nec cogitatione
 opus e. nec labore. sua illi dicta recitanda sunt. Nec em
 poterit ab ullo cicero q a cicerone uehementius refutari.
 Sed concedamus hoc mori & instituto achademicor. ut li
 ceat hominibus ualde liberis dicere ac sentire quae uebit.
 suas ipsius consideremus. Non e inquit pbabile materia
 rez a deo factam. Quibus hoc argumentis doces. Nihil
 ei dixisti. quare hoc non sit pbabile. Itaq. mihi e contraio
 uel maxime pbabile uidetur. cogitanti plus ee aliquid in deo
 quem profecto ad imbecillitatem hois redigis. cui nihil ali
 ud q opificium concedis. Quo igitur ab homine diuina illa
 uis differret. si ut homo sic etiam ds ope indiget aliena.
 indiget autem si nihil moliri pot. nisi ab altero illi materia
 ministretur. Quod si fit. imperfectae unq. uirtutis e. & erit
 iam potentior iudicandus materiae institutor. Quo ergo no
 mine appellabitur. qui potentia deum uincit. Siquidem ma
 ius e propria facere q aliena disponere. Si autem fieri no
 pot ut sit potentius deo quicq. quem necesse e pfectae ee uir
 tutis. potestans rationis. idem igitur materiae fidor e. qui
 & rez ex materia constantium. neq. ei deo non faciente &
 iunuto. ee aliquid. aut potuit. aut debuit. Sed probabile est
 inquit materiam rez here & huisse uim & naturam sua.
 Quam uim potuit here nullo dante. quam naturam nullo
 generante. si hnt uim ab aliquo eam sumpsit. A quo at
 sumere nisi a deo potuit. si hnt nam quae utiq. a nasce
 do dicitur. nata e. A quo aut. nisi a deo potuit procreari.
 Natura ei qua dicitur ee orta oia. si consilium non het. effice

nec tn temere uidet

nihil pot. Si aut gnandi & faciendi potens e. het ergo consili-
um. & ppea ds sit nece e. nec alio noie appellari pot ea uis
i qua inest & prudentia excogitandi & solertia potas faci-
endi. Melius igitur Seneca omnium stoncorz acutissimis.
quidit nihil aliud ee nam q deum. Ergo inquit no lauda-
bimus cui nalis e uirtus. nec illam didicit ex ullo. imo lau-
dabimus. Quauis ei nalis illi sit. sibi illam dedit qm deus
ipse na e. Cum igitur ortum rez tribus naturae ac de-
trahis deo. in eodem luto hesitans uersuram solius. A quo
ei fieri negas. ab eodem plane fieri mutato noie cofiteris.
Segtur ineptissima comparatio. Ut faber inquit cum qd
aedificaturus e non ipse facit materiam. sed utitur ea quae
sit panta. fidorq; item cera. sic isti prouidentiae diuinae ma-
teriam ee praesto oportuit. non quam ipsa faceret. sed quam
heret patam. Imo uo non oportuit. Erit ei ds minoris po-
testatis. si ex parato facit quod e hois. Faber sine ligno nihil
aedificabit. qz lignum ipsum facere non pot. Non posse at
imbecillitatis e humanae. deus uo facit sibi ipse materiam.
qz pot. posse ei dei e. nam si non pot. deus non e. Homo fa-
cit ex eo quod e. quia p mortalitatem imbecillus e. p imbecil-
litatem definitae ac modicae potatis. Deus at facit ex eo
quod non e. qa per aeternitatem fortis e. p fortitudine po-
testatis imensae. quae sine ac modo caret. sicut uita fac-
toris. Quid ergo mirum si facturum mundum ds pri ma-
teriam de qua faceret praeparauit ex eo quod non erat.
qa nefas e deum aliunde aliquid mutuari. cum ex ipso.
uel in ipso sint omnia. Nam si e aliquid ante illu factu
e. quicq; non ab ipso factum e. potatem dei & nomen amit-
tet. At ei materia nunq; facta e. sicut ds qui ex materia
fecit hunc mundum. duo igitur constituuntur aeterna &
qd inter se contraria. quod fieri sine discordia & pncie
non pot. Collidant ei nece e ea quoz uis ac ratio duer-
sa e. Sic utraq; aeterna ee non poterunt. si repugnant.
qz supare alterum nece e. Ergo fieri non pot qn aeterni

nā sit simplex. ut inde oīa uelut ex fonte descenderint.
 Itaq; aut deus ex materia ortus ē. aut materia ex deo. qđ
 horū sit uerius facile ē intelligi. Ex his ē duobus alterū
 sensibile ē. alterum caret sensu. Potestas faciendi aliquid
 non pot ē nisi in eo quod sentit. quod sapit. quod cogitat.
 quod mouetur. nec incipi aut fieri. aut consumari quicq;
 pot. nisi fuerit ratione praefusum. & queadmodum fiat
 anteq; ē. & queadmodum constet postq; fuerit effectū. De
 niq; is facit aliquid. qui hēt uoluntatem ad faciendum &
 manus ad id quod uoluit implendum. Quod at insensi
 bile ē. iners & torpidum semp iacet. nihil inde oriri pot.
 ubi nullus ē motus uoluntarius. Nam si omne animal
 ratione constat. certe nasci non pot ex eo quod ratione
 praeditum non ē. nec aliunde accipi pot id quod ibi unde
 petitur non ē. nec tñ comoueat aliquem quod aialia quae
 dam de terra nasci uidentur. Haec ē non terra p se gignit.
 sed spiritus dei. sine quo nihil gignitur. Non ergo deus ex
 materia. qđ sensu praeditum ex insensibili. sapiens ex bru
 to. imparibile de patibili. expers corporis de corporali nū
 q; pot oriri. sed materia potius ex deo ē. Quicquid ē ei so
 lido & contrectabili corpore. accipit externam uim. quod
 accipit uim dissolubile ē. quod dissoluitur interibit. quod
 interit ortum sit necē ē. quod ortum ē hūit fontem unde
 oriretur. idest factorem aliquem sentientem. prouidum pe
 ritūq; faciendi. is ē pfecto. nec ullus alius q; deus. Qui qm
 sensu. ratione. prudentia. potate. uirtute praeditus ē & a
 numantia. & inanimata creare & efficere pot. qđ tenet qm
 sit quidq; faciendum. Materia uō semp fuisse non potest.
 qa mutationem non capet si fuisset. Quod ei semp fuit sep
 ē non desinit. & unde absuit principium. abesse hinc etiā
 finem necē ē. Quoniam etiam facilius ē ut id quod hūit initū.
 sine careat. q; ut hēt finem quod initio caruit. Mateiā
 igitur si facta non ē. nec fieri ex ea quicq; pot. Si fieri ex
 ea non pot nec materia qđ erit. Materia ē ei ex qua fit

aliquid. Omne autem ex quo fit. quia recipit opificis manu. destruitur & aliud esse incipit. Ergo quoniam finem habuit materia. tunc cum factus est ex ea mundus & initium quoque habuit. Nam quod destruitur. aedificatum est. quod soluitur alligatum. quod finitur inceptum. Si ergo ex commutatione ac fine materiae colligitur habuisse principium. a quo alio fieri nisi a deo potuit. Solus igitur deus est qui factus non est. & idcirco destruere alia potest. ipse destrui non potest. Permanebit semper in eo quod fuit. quia non est a mundi generatus. nec ortus. nec natiuitas eius ex aliqua re altera pendet. quae illum mutata dissoluat. Ex se ipso est. ut in primo diximus libro. & ideo talis est qualem esse se uoluit. impassibilis immutabilis. incorruptus. beatus. aeternus. Iam uero illa conclusio qua seneca terminauit Tullius multo absurdior. Quod si materia inquit a deo non est facta. ne terra quidem & aqua. & aer. & ignis a deo factus est. Quae callide periculum praeteruolant. Sic et superius illud assumpsit. tanquam probatione non indigeret. cum id multo esset incertius quam illud propter quod assumptum est. Si non est inquit a deo facta materia. nec mundus a deo factus est. Ex falso maluit colligere quod falsum est. quam ex uero. quod uerum. & cum debeant incerta de certis probari. hic probationem sumpsit ex incerto ad euerendum quod erat certum. Nam diuina providentia effectum esse mundum. ut taceam de terrae maximo trismegisto qui hoc praedicat. taceam de carnibus sibyllarum. quae idem nuntiant. taceam de prophetis. qui opus mundi. & opificium dei uno spiritu & pari uoce testantur. et inter philosophos pene uniuersos conuenit. Id et pythagorei. stoici. peripatetici quae sunt principales omnium disciplinae. demum a primis illis septem sapientibus. a socrate usque ad platonem pro confesso & indubitato habitum est. donec unus multus post saeculis exiit delirus epicurus. qui auderet negare id quod est euentissimum. studio scilicet inueniendi noua. ut nomine suo constitueret disciplinam. & quia nihil noui potuit reperire

45
ut in dissentire a coeternis uideretur. uetera uoluit euertere. In
quo illum carui latrantes phi omnes coarguerunt. Certius est
igitur mundum prouidentia instructum. q̄ materiam prouidentia
conglobatam. Quare non oportuit putare idcirco mundu no
ee diuina prouidentia factum. qz materia ei diuina prouidentia
facta non sit. sed qa mundus diuina prouidentia sit effectus.
et materiam factam ee diuinitus. Credibilis e ei materiam
potius a deo factam. qa deus pot oia. q̄ mundum a deo non
ee factum. qa sine mente. ratione. consilio nihil fieri potest.
Verum haec non ciceronis e culpa sed sectae. Cum ei susce-
pisset disputationem qua deor nam tolleret. de qua phi gar-
riebant. omnem diuinitatem ignorantia ueri putauit ee tol-
lendam. Itaq; deos potuit tollere. quia non erant. Cu aut
prouidentiam diuinam. quae e in uno deo conaretur euertere.
qa contra ueritatem niti coepat. deficientibus argumentis in
hanc foueam necio decidit. unde se extricare non posset. Hic
ergo illum teneo haerentem. teneo defixum qm Lucilius qui
contra diserebat obmutuit. Hic e ergo cardo rer. hic uertu-
tur oia. explicet se cotta si pot ex hac uoragine. pferat ar-
gumenta quibus doceat semp fuisse materiam. qua nulla
prouidentia effecerit. ostendat quomodo quicq̄ ponderosum &
graue. aut ee potuerit sine auctore. aut imitari ualuerit
ac desierit ee quod semp fuit ut inciper ee quod nunq̄ fuit.
Quae si docuerit. tum demum assentiar. ne mundum quide
diuina prouidentia constitutum. & in sic assentiar. ut abis il-
lum laqueis teneam. Eodem ei quo nollet reuoluetur. ut
dicat & materiam de qua mundus e. & mundum q de ma-
teria e. na exuisse. cum ego ipsam nam deum ee contenda.
Nec ei pot facere mirabilia. idest maxima ratione constantia.
nisi qui het mentem. prouidentiam. potatem. ita fiet ut ds fe-
cerit oia. ne quicq̄ ee possit omnino quod non originem a deo
traxerit. At idem quotiens epicureus e. ac non uult a deo
factum ee mundum. quaerere solet quibus manibus. quib
machinis quibus uestibus. qua molitione tantum hoc opus

fecerit. uideret fortasse. si eo ipse potuisset esse quo deus fecit.
Sed ne prospiceret homo dei opera. noluit eum inducere in hunc
mundum. nisi perfectis omnibus. sed ne induci quod poterat. Quo-
modo ei subsisteret cum fabricaretur desuper caelum. terra sub-
ter fundaretur. cum fortasse humida uel nimis corporata
rigoribus concreverent. uel igneis caloribus incotta & soli-
data durescerent. aut quomodo uiueret sole nondum insti-
tuto. nec frugibus. aut aëribus natus. Itaque necesse fuit hominem
postremo fieri. cum iam mundo coeterisque rebus manus summa
esset imposita. Denique sanctae litterae docent hominem fuisse
ultimum dei opus. & sic inductum esse in hunc mundum. quasi
in domum iam paratam & instructam. Illius enim causa facta sunt
omnia. Idem et poetae fateantur. Ouidius perfecto iam mundo
& uniuersis aëribus figuratis. hoc addidit. Sanctius his
aëriali mentisque capacius aërae. deerat adhuc. & quod dicitur
ri in coetera posset. natus homo est. adeo nefas existimandum
est ea scrutari quae deus uoluit esse caelata. Verum ille non
audiendi. aut discendi studio regrebat. sed refellendi. quia
confidebat neminem id posse discere. Quasi uero ex hoc pu-
tandum sit. non esse haec diuinitus facta. quod quomodo facta
sunt non potest uideri. An tu si aeducatus in domo fabrefca
& ornata. nullam unquam fabricam uidisses. domum illam pu-
tasses non ab homine esse aedificatam. quia quomodo aedificatur
ignorares. Idem perfecto de domo quaereres quod nunc de mu-
ndo regis. quibus manibus. quibus ferramentis homo esset tanta
opera molitus. maxime si saxa ingentia. imensa cernenta. ua-
stas colunas. opus totum sublime & excelsum uideres. non
ne haec tibi humanarum uiruum modum uiderentur excedere.
quod illa non tam uiribus quam ratione atque artificio facta esse ne-
scires. Quod si homo in quo nihil perfectum est. in plus efficit roe.
quam uires eius exiguae patiantur. quid est cur incredibile tibi esse
uideatur. cum mundus dicitur factus a deo. in quo quod perfectum
est. nec sapientia potest habere terminum. nec fortitudo men-
suram. opera ipsius uidentur oculis. quomodo autem illa fecerit. ne

mente qđ uidentur. qđ ut hermes ait. mortale imortali. te-
 porale ppetuo. corruptibile incorrupto propinquare no pot.
 idest propius accedere. & intelligentia subseq. & ideo ter-
 renim adhuc aial rez caelestium pspeditionem non capit.
 qa corpore qđ custodia septum tenetur. quominus soluto
 ac libero sensu cernat oia. Sciat igitur qđ inepte faciat. qui
 res inerrabiles quaerit. Hoc ei e modum conditionis suae
 transgredi. nec intelligere quousq; hoi liceat accedere. deiq;
 cum apiret hoi ueritatem deus. ea scire nos uoluit. quae
 interfuit hoiem scire ad uitam consequendam. quae uo
 ad curiosam & profanam cupiditatem ptinebant. reticu-
 it. ut archana eent. Quid ergo quaeris quae nec potes sa-
 re. nec si scias beator fias. pfecta e in hoi sapientia. si &
 deum ee unum. & ab ipso facta ee uniuersa cognoscat. Ne
 qm refutauimus eos qui de mundo & factore eius deo a-
 liter sentiunt. q ueritas her. ad diuinam mundi fabrica
 reuertamur. de qua in archanis religionis sanctae litteris
 traditur. fecit igitur ds primum omnium caelum. & i sub-
 lime suspendit. quod eet sedes ipsius dei conditoris. dein
 terram fundauit. ac subdidit caelo. quam ho cum coeteris
 aialium gnibus incoleret. eam uoluit humore circumflui &
 contineri. suu uo hitaculum distinxit. clavis lumibus &
 impleuit. sole scilicet lunaeq; orbe fulgenti. & astroz mi-
 cantum splendentibus signis adornauit. Tenebras at qđ
 e his contrarium constituit in terra. Nihil ei p se continet
 luminis. nisi accipiat e caelo. in quo posuit lucem pennem.
 & supos & uitam ppetuam. & contra in terra tenebras
 & inferos & mortem. Tanto ei haec ab illis superiorib; di-
 stant. qm mala bonis. & uitia uirtutibus. Ipsius quoq;
 terrae binas partes contrarias inter se diuersasq; costatuit.
 orientem scilicet occidenteq; ex quibus oriens deo accenset.
 qa ipse lumen fons & illustrator e rez. & quod oriri
 nos faciat ad uitam sempiternam. Occidens at coturba-
 taē illi prauaeq; menti ascribitur. quod lumen abscondat.

quod tenebras semp inducat . & quod homines faciat occidere
atq; interire peccatis . Nam sicut lux orientis ē . in lucem at
uitae ratio uersatur . sic occidentis tenebrae sunt . In tenebris
at mors & interitus continetur . dein alteras partes eadem
ratione dimensus ē . meridiem ac septentrionem . quae ptes
illis duabus societate unguuntur . Ea ē quae ē solis calore
flagrantior . proxima ē & coheret orienti . At illa quae frigo
ribus ac perpetuo gelu torpet . eiusdem ē cuius extrem' occasus .
Nam sicut contrariae sunt lumini tenebrae . ita frigus calo
ri . Ut igitur calor lumini ē proximus . sic meridies orienti . ut
frigus tenebris . ita plaga ē septentrionis occasui . Quibus sin
gulis partibus suum tempus attribuit . Ver scilicet orienti .
estatem meridianae plagae . occidentis autūpnus ē . septen
trionis hibernus . In his quoq; duabus partibus meridiana &
septentrionali . figura uitae ac mortis continetur . qā uita in
calore ē . mors in frigore . Sicut at calor ex igni ē . ita fri
gus ex aqua secundum hanc partium dimensionem . die q;
fecit ac noctem . qui spatia & orbis temporū perpetuos ac
uolubiles quos uocamus annos . alterna p uices successione
conficiant . dies quem primus oriens subministrat . dei sit
necē ē . ut oīa quaecūq; meliora sunt . Nox aut quā occides
extremus inducit . eius scilicet quem dei ēē emulū dixim' .
quae duo etiam in hoc praescius futurorū deus fecit . ut ex
his & uerae religionis & falsarū supstationū imago quae
dam ostenderetur . Nam sicut sol q oritur in die . licet sit
unus unde solem ēē appellatum Cicero uult uideri . quod
obscuratis sideribus solus appareat . in qā uerū ac pfecte
plenitudinis lumen ē . & calore potissima . & fulgore clarissi
mo illustrat oīa . ita in deo licet sit unus . & maiestas . &
uirtus . & claritudo pfecta ē . Nox at quam prauo Anti
theo illi dicimus attributam . eius ipsius multas & uarias
religiones p similitudinem demonstrat . Quis ēi stellae i
numerabiles uicere ac radiare uideantur . in qā non sunt
plena & solida lumina . nec caloris praeferunt quicq; nec

47
tenebras multitudine sua uincunt. Duo igitur illa principa-
lia inueniuntur. quae diuersam & contrariam sibi habent po-
testatem. calor. & humor. quae mirabiliter deus ad sustentan-
da & gignenda omnia excogitauit. Nam cum uirtus dei sit
in calore & igni. nisi ardorem uicq; eius admixta humo-
ris ac frigoris materia tempasset. nec nasci quicq; nec co-
herere potuisset quoniam statim conflagratione interiret. quicquid
esse coepisset. Unde & philosophi quidam & poetae discordi con-
cordia constare dixerunt mundum. sed rationem penitus
non uidebant. Heraclitus ex igni nata esse omnia dixit. Tales
ex aqua. uterq; uidit aliquid. sed errauit in uterq;. quod al-
terutrum si solum fuisset. neq; aqua nasci ex igne potuis-
set. neq; rursus ignis ex aqua. Sed est uerius simul ex u-
troq; permixto cuncta generari. Ignis quod permisceri cum aqua
non potest. quia sunt utraque inimica. & si comminuerint. al-
terutrum quod superauerit. conficiat alterum necesse est. sed
eorum substantiae permisceri possunt. substantia ignis calor est.
aquae humor. Recte igitur Ouidius. Quippe ubi tempe-
riem sumpsere humorq; calorq;. concipiunt & ab his ori-
untur cuncta duobus. Cumque sit ignis aquae pugnax. ua-
por humidus omnis Res creat. & discors concordia foe-
tibus apta est. Alterum est quod masculinum elementum est. alte-
rum quod femininum. alterum actiuum. alterum patibile. ideoque
a ueteribus institutum est. ut sacramento ignis & aquae nup-
tiarum foedera sanctiantur. Quod foetus animantium calore
& humore corporentur. atque animentur ad uitam. Cum enim
constet omne animal ex anima & corpore. materia corporis
in humore est. animae in calore. quod ex auum foetibus datur
scire. quos crassi humoris plenos. nisi opifex calor fouerit.
nec humor potest corporari. nec corpus animari. Ex ubi
quod ignis & aqua interdici solebat. Adhuc enim uidebatur ne-
fas quis malos in homines supplicio capitis afficere. Interdic-
to igitur usu earum rerum quibus uita hominum constat. punde-
batur ac si esset qui eam sententiam exceperat. morte muldatur.

T A L E S

A deo ista duo elementa sunt hita. ut nec ortum hoīs nec
uitam crediderunt sine his posse constare. Noī alterū nob
cōmune cum coeteris animalibus ē. alterum soli hoī datum.
Nos eī qm̄ caeleste atq; imortale aīal sumus. igni utimur. q
nobis in argumentum imortalitatis ē datus. qm̄ ignis e cae
lo ē. cuius nā qa mobilis ē. & sursum natitur. uitae conti
net rationem. Coetera uō aīalia. qm̄ tota sunt mortalia tā
tūmodo aqua utuntur. quod ē elementum corporale. atq; ter
renum. cuius nā qa mobilis ē ac deorsum uergens. figurā
mortis ostendit. Ideo pecudes neq; in caelum suspiciunt. neq;
religiones sentiunt. qm̄ ab his usus ignis alienus ē. Vnde
at uel qm̄ deus haec duo principalia ignem & aquā uel
accenderit. uel eliquauerit. solus scire potest q fecit. Consu
mato igitur mundo. aīalia uariū gn̄is dissimilibus formis &
magna. & minora uti fierent impauit. & facta sunt bina
idest diuersi sexus singula. Ex quoz foeribus. & aer & ter
ra & maria completa sunt. dediq; his omnib' gn̄atum deus
alimenta de terra. ut usui eē hoī posset. alia nimirū ad ci
bos. alia uō ad uestimentum. Quae at magnaz sunt uirū.
ut in excolenda terra uiuarent. unde dicta sunt uimenta.
Ista rebus oib' mirabili descriptione compositis. regnū sibi
aeternum parare constituit. & inuābiles aīas p̄ creare. qb'
imortalitatem daret. Tum fecit sibi simulachrum sensibile
atq; intelligens. idest ad imaginis suae formam. qua nihil
pot eē p̄fectius. hoīem figurauit ex limo terrae. unde homo
nuncupatus ē. quod sit fictus ex humo. Deniq; Plato huma
nam formam theonem eē ait. & sibylla quae dicit. εικ
ωνή ἐστίν ἀνθρώπος ἐμὴ λόγον ὀρβὸν ἔχουσα.
de hac hoīs fictione poetae q; q̄is corrupte. in non atr tra
diderunt. Naq; hoīem de limo a prometheo factum eē di
xerunt. Res eos non fefellit. s; nomen artificis. Nullas
eī lras ueritatis amigerant. sed quae prophaz uaticinio tra
dita in sacramento dei continebantur. ea de fabulis & obscura
opinionē collecta & deprauata. ut ueritas a uulgo solet.

Imago e hoī mea rationem
rectam habens.

48
uariis sermonibus dissipata corrumpi. nullo non addente aliquid
ad quod audierat carminibus suis comprehenderunt. Et hoc
quod inepte. quod tam mirabile tamque diuinum opificium homini de-
derunt. Quid ei opus fuit hominem de luto fingi. cum posset
eadem ratione generari. qua ipse prometheus ex iapeto natus est.
Qui si fuit homo generare hominem potuit. facere non potuit. de-
dus autem illum non fuisse. poena ei in caucaso monte declarat.
sed neque prem eius iapetum. patriumque titania quaeque deos nuncu-
pauit. quia regni sublimitas penes saturnum solum fuit. per
quam diunos honores cum omnibus suis posteris consecutus
est. Multis argumentis hoc figmentum poetarum coargui potest.
factum esse diluuium ad perdendam tollendamque ex orbe terrae
malitiam. constat inter omnes. Idem ei et philosophi poetae. scrip-
toresque rerum antiquarum loquuntur. in eoque maxime cum prophetarum
sermone consentiunt. Si ergo cataclysmus ideo factus est. ut
malitia quae per nimiam multitudinem increuerat perderetur.
quomodo fictor hominis prometheus fuit. cui filium deucalionem idem
ipsi ob iustitiam solum esse dicunt seruatum. Quomodo unus gra-
dus. & una progenies orbem terrae tam celeriter potuit ho-
minibus implere. Sed uidelicet hoc quod sic corruerunt. ut
illud superius cum ignorarent. & quo tempore cataclysmus
sit factus in terra. & quis ob iustitiam meruerunt genere hu-
mano peunte saluari. & quomodo aut cum quibus seruatus sit.
Quae omnia propheticae litterae docent. Apparet ergo esse falsum
quod de opificio promethei narrant. Verum quia poetas dixera
non omnino mentiri solere. sed figuris inuoluere & obscurare
quae dicant. non dico esse mentitos. sed primum omnium pro-
methea simulachrum hominis formasse de molli ac pingui luto.
ab eoque primum natam esse artem statuas & simulachra fin-
gendi. Si quidem iouis temporibus fuit. quibus primum templa
constituta. & noui deorum cultus esse coeperunt. sic ueritas fuc-
ta mendacio est. & illud quod a deo factum ferebatur. homini
quod operum diuinum imitatus est. coepit ascribi. Coeterum fictio
ueritatis uini hominis est limo dei est. quod hermes quoque tradit. qui

Poeta. j

non tñ hoīem ad imaginem dei fictum eē dixit a deo. sed etiā
illud explanare temptauit. q̄ subtili ratione singula q̄ i cor
pore hoīs membra formauerit. cum eorū nihil sit quod nō
tantūdem ad usus necitatem. q̄tum ad pulchritudinē uale
at. Id uō et stoici cum de puidencia disserunt. facere co
nantur. & secutus eos Tullius pluribus qd̄ locis. sed tñ ma
teriam tam copiosam & uberem strictum contingit. quam
ego nunc idcirco praetereo. q̄a nup̄ proprium de ea re librū
ad demetrium auditorum meum scripsi. Illud hoc libro pre
terire non possum. quod errantes qdam p̄bi aiunt homines
coeteraq; animalia sine ullo artifice orta eē de terra. Vnde
illud virgilianum ē. Terrea progeies duris caput extulit
arius. & hi maxime in ea fuere suā. q̄ eē puidencia ne
gant. Nam stoici aiāntiū fabricam diuinae solertiae tri
buunt. Aristoteles at̄ labore se ac molestia liberauit. dices
semp̄ fuisse mundum. itaq; & humanum genus & coetera
quae in eo sunt initia non hēre. sed fuisse semp̄ ac sep̄ fore.
Sed cum uideamus singula quaeq; animalia quae ante non fu
erunt incipere eē. & eē desinere. necē ē totum gen̄ aliquñ eē coe
pisse. & aliquñ defuturum eē. qz̄ coepit. Oīa ei tribus t̄p̄rib̄
contineri necē ē. praeterito. praesenti. futuro. Praeteriti est
origo. praesentis substantia. futuri dissolutio. quae oīa in
singulis hominibus apparent. Incipimus ei cum nascimur.
& sum̄ cum uiuimus. & desinimus cum interimus. Vñ et
tres parcas eē noluerunt. unā quae uitam hoīb̄ ordiat. In
alteram quae contexit. tertiam quae rumpat. ac finiat. In
toto at̄ gnē hoīū. q̄a solum praesens ip̄s apparet. ex eo in &
praeteritum idest origo colligitur. & futurum idest dissolutio.
Nam qm̄ apparet aliquñ coepisse. esse ei nulla res sine exordio
pot̄. & qz̄ coepit. apparet quq; defuturum. Nec ei pot̄ id to
tum eē imortale. quod ex mortalibus constat. Nam sicut
uniuersi p̄ singulos interim̄. fieri pot̄ ut aliquo casu omnes
simul uel sterilitate terminat̄ quae accidere uel particulatum so
let. uel pestilentia ubiq; diffusa. quae singulas urbes aut regio

nes plerūq; populatur. uel incendio in orbem misso. quale iam fu-
 isse sub phoetonte dicitur uel diluuiū aquarū. quale sub deucali-
 one traditur. cum praeter unum hoīem genus omne deletum ē.
 Quod diluuiū si casu accidit. pfecto potuit accidere. ut & ille
 unus q̄ sup̄fuit interret. Si at̄ diuināe p̄uidentiāe uirtu quod
 negari non pot̄ ad repandos hoīes reseruatū ē. apparet in dei
 potate eē uel uitam uel interitū gn̄is humani. Quod si pot̄
 occidere in totum. q̄ p̄ partes occidit. apparet aliq̄n eē ortum.
 & fragilitas ut initium. sic declarat & terminum. Quae si
 uera sunt. non poterit defendere Aristoteles quom̄uis h̄uerit
 & mundus ipse principium. Quod si Aristoteli Plato & epi-
 curus extorquent. & platonī & aristoteli. q̄ semp̄ fore mun-
 dum putauerunt. licet sint eloquentes. ingratū t̄n̄ idem epicu-
 rus eripiet. q̄a sequitur ut h̄eat & finem. Sed haec in ultimo
 libro pluribus. nunc ad hoīs originem recurramus. Auunt
 certis conuersionibus caeli & astroꝝ motibus. maturitatem
 quandam exiisse aīalium ferendoꝝ. Itaq; terram nouam. se-
 men genitale retinentem. folliculos ex se quosdam in uteroꝝ
 similitudine ptulisse. de quibus Lucretius. Crescebant uteri
 terram radicibus apti. eosq; cum maturassent nā cogente rup-
 tos aīalia tenera pfudisse. dein terram ipsam humore q̄dam.
 q̄ eēt lacti similis exuberasse. eoq; alimento aīantes eē nutritos.
 Quom̄ igitur uim frigoris uel caloris ferre aut uitare potuerit.
 aut oīo nasci. cum sol exiret. frigus astringeret. Non erat
 inquit in principio mundi hiems nec estas. sed p̄petua tempe-
 ries. & uer̄ aequabile. Cur ergo nihil hoꝝ fieri eēt nūc uide-
 mus. q̄a semel necūm fuit ut aīalia nascerentur. Postq̄ uō
 eē coepunt concessa h̄is facultate gn̄andi. & terra parere de-
 sit. & ip̄is conditio mutata ē. O q̄ facile ē redarguere mo-
 dacia. primum quod nihil pot̄ eē in hoc mundo. quod non
 sic p̄maneat. ut coepit. Nec eī sol & luna & astra tunc non
 erant. aut cum eēt. meatus non h̄ebant. At non diuina mo-
 deratio quae cursus eoꝝ tempat & gubernat. cum ip̄is siml̄
 coepit. dein quod si ita sit ut dicunt. eē p̄uidentiāe necē est.

& in id ipsum incidunt quod maxime fugiunt. Non dum ei
natis aialib' aliq; utiq; prouidit ut nascerentur. nec orbis ter-
rae desertus atq; incultus horreret. Ut at de terra sine officio
parentum nasci possent. necesse e magna ratione ee prouisum.
dein ut humor ille concretus e terra in uarias imagines cor-
poru fingeretur. Item ut e folliculis qb' tegebantur accepta
uiuendi sentiendiq; ratione tanq' ex aruo matru p'funderet.
Mira inexplicabilisq; prouisio e. sed putemus id quoq; casu
accidisse. Illa certe quae sequuntur. fortuita ee non possunt.
ut terra continuo lacte manaret. ut aeris temperies eet
aequalis. Quae si constat idcirco ee facta. ut aialia recens
edita uel herent alimentum. uel non herent piculum. necesse
e ut aliquis diuina nescioqua ratione prouiderit. Quis at
pot' prouidere nisi deus. Videamus tn an id ipsum quod dic-
titant fieri potuerit. ut hoies nascerentur e terra. Si con-
sideret aliquis q'diu & q'bus modis educetur infans. intelli-
get p'fecto non potuisse terrigenas illos pueros sine ullo e-
ducatore posse nutrim. fuit em necesse compluribus mensibus
iacere p'edtos. donec confirmatis neruis mouere se. locuq;
mutare possent. quod uix intra unius anni spatium fieri pot'.
Jam uide utrum ne infans eodem m. & eodem loco quo effusus
e. iacere p' multos menses ualuerit. ac non & humore illo
terme quod alimenti gratia ministrabat. & sui corporis pur-
gamentis in unum mixtus. obrutus. corruptusq; moreretur.
Itaq; nullo m fieri pot. qn ab aliquo fuerit educatus. nisi forte
aialia oia non tenera nata sunt. sed ex creta. quod ut dice-
rent. nuq' illis uenit in mentem. Ois igitur illa ratio impos-
sibilis & uana e. si tn ratio dici pot. qua id agitur ut nulla
sit ratio. Qui ei dicit oia sua sponte ee nata. mbiq; diui-
nae prouidentiae tribuit. hic p'fecto rationem no asserit. sed
euerit. Quod si neq; fieri quicq; sine ratione. neq; nasci pot.
apparet ee diuina prouidentiam. cuius e p'prium quod dicit
ratio. Deus igitur reu. omnium machinator fecit homine.
Quod Cicero quauis ex p' caelestium iray. uidit tn q' libro

de legibus primo. hoc idem tradidit. quod pphetæ. Cuius
 uerba subieci. aīal hoc prouidum. sagax. multiplex. acutu.
 memor. plenum rois & consiliū. quem uocam' hoīem prae
 clara quadam conditione gnatum ee a sumo deo solum. Est
 ei ex tot aiantium gnibus atq; naturis particeps rationis.
 & cogitationis. cum coetera sint oīa exptia. Videsne hoīez
 quis longe a ueritatis notitia remotum. tñ qm imaginem
 sapientiae tuebatur. intellexisse non nisi a deo homine potu
 isse gnari. Sed tñ diuini opus e testimonius. ne minus
 humana sufficiant. Sibylla homine dei opus ee testatur.
 ὁ μόνος ἐστὶ θεὸς κτίστης ἀκράτητος ὑπάρχων,
 ἄρτος δ' ἐστὶ ῥιζὴ τύπον μορφῆς μερόπων τε. ἐν τῷ
 εὐριζέ φυντὶ πάντων γενεῆς βίότοιο. Eade sancte
 lrae continent. ds ergo ueri pris officio functus e. Ipse corpus
 effinxit. ipse aīam qua spiramus infudit. illius e totū qcqd
 sumus. Quom id effecerit. si nos oporteret scire. docuisset. si
 cut docuit coetera quae cognitionem nobis & pristini erroris.
 & ueri luminis attulerunt. Cum ergo marem primum ad
 similitudinē suam fixasset. tum et feminā configurauit ad
 ipsius hoīs effigiem. ut duo inter se pmixta sexus ppagare
 sobolem possent. & omnem terram multitudine opplere. In
 ipsius at hoīs fitione illaz duaz materiaz. quas inter se
 diximus ee contrarias. ignis & aquae conclusit. psecitq; rati
 onem. Ficto ei corpore spirauit ei aīam de uitali fonte sps
 sui. q e penus. ut ipsius mundi ex contrariis constantis ele
 mentis similitudinem gereret. Constat ei ex aīa & corpore.
 idest qī ex caelo & terra. qnqd aīa qua uiuimus uelut e
 caelo oritur a deo. corpus e terra. cuius e limo dixim' ee for
 matum. Empedocles quem nescias utrum ne inter poetas.
 an inter phos nūes. qa de reꝝ nā scripsit uersibus. ut apd
 romanos Lucretius & Varro. quatuor elementa constituit.
 ignem. aerem. aquam. terram. fortasse trismegistum secu
 tus. q nra corpora ex his quatuor elementis constituta ee
 dixit a deo. Hēre naq; in se aliqd ignis. aliqd aeris. aliqd

Qui solus e ds & e creator
 liber: ipse at firmavit uul
 tu formae hoīz. ipse mi
 scuit nam oīz ppagis uitꝝ.

aquae. aliquid terrae. & neq; ignem esse. neq; aerem neq; aqua.
neq; terram. quae quod falsa non sunt. Nam terrae ratio in
carne est. humoris in sanguine. aeris in spiritu. ignis in calo
re vitali. sed neq; sanguis a corpore secerni potest. sicut hu
mor a terra. neq; calor vitalis a spiritu. sicut ignis ab aere.
adeo res omnium duo sola repuntur elementa. quorum omnis
ratio in nostri corporis fictione conclusa est. Ex rebus ergo di
uersis ac repugnantibus homo factus est. sicut ipse mundus ex
luce ac tenebris ex uita & morte. quae duo inter se pu
gnare in hominem praecipit. ut si anima superauerit. quae ori
tur ex eo. sit immortalis. & in perpetua luce uersetur. Si aut
corpus uicerit animam. diuiniq; subiecerit. sit in tenebris se
piteris. & in morte. cuius non ea uis est ut iniustas animas
extinguat omnino. sed ut puniat in aeternum. Eam poenam
secundam mortem nominamus. quae est & ipsa perpetua. sicut
& immortalitas. Primam sic definimus. mors est naturae
animantium dissolutio. uel ita. mors est corporis animaeq;
seductio. Secundam uero sic. mors est aeterni doloris prope
ssio. uel ita. mors est animarum pro meritis ad aeterna supplicia
damnatio; haec multas pecudes non attingit. quarum animae
non ex deo constantes. sed ex communi aere morte soluantur.
In hac igitur societate caeli atq; terrae quorum effigies expressa
est in homine. superiorem partem tenent ea quae sunt dei. anima scilicet
quae dominum corporis habet. inferiorem autem ea quae sunt dia
boli. corpus utique quod quia terrenum est. animae debet esse subiectum.
sicut terra caelo. Est etiam terra quasi uasculum quo tanquam
domicilio temporali spiritus hic caelestis utatur. utriusque
officia sunt. ut hoc quod est ex caelo & deo imperet. illud uero
quod ex terra & diabolo seruiat. quod quod non fugit hominem
nequam Salustium. qui ait. Sed nostra omnis uis in animo & cor
pore sita est. animi impio. corporis seruitio magis utimur. Re
cte si ita uixisset ut locutus est. Seruiuit enim foedissimis uolup
tatibus. suamque ipse sententiam uitae prauitate dissoluit. Quod
si anima ignis est. ut ostendimus. in caelum debet euri. sicut

Salustium neq;

ignis ne

ignis ne extinguatur hoc ē ad immortalitatem. quae i caelo ē.
 & sicut ardere & uiuere non pot ignis. nisi aliqua pingui ma-
 teria teneatur. in qua heat alimentum. sic animae materia
 & cibus ē sola iustitia. qua tenetur ad uitam. Post haec deus
 hominem qua exposui ratione gnatum. posuit in paradiso. idē
 in orto foecundissimo & amoenissimo. quem in partibus ori-
 entis omni gñe ligni. arborūq; conseruit. ut ex eaz uariis
 fructibus aleretur. ex persq; omnium laborū deo p̄ri summa
 deuotione seruiret. Tum dedit ei certa mandata. quae si
 obseruasset. immortalis maneret. si transcendisset. morte af-
 ficeretur. Id at̄ p̄aeceptum fuit. ut ex arbore una quae fu-
 it in medio paradisi non gustaret. in qua posuerat intelligen-
 tiam boni & mali. Tum criminator ille mundens opibus dei.
 omnes fallacias & calliditates suas ad decipiendum homine
 intendit. ut ei adimeret immortalitatem. & primo muliere
 dolo illexit. ut uetum cibum sumeret. & p̄ eam ipsi q; hōi
 psuasit. ut transenderet dei legem. Percepta igitur scientia
 boni & mali. pudere eum nuditatis suae coepit. abscondit
 q; se a facie dei. quod antea non solebat. Tum deus s̄ma in
 peccatores data. eiecit hominem de paradiso. ut iudū sibi
 labore conquireret. ipsūq; paradysum igni circūuallauit. ne
 homo posset accedere. donec summum iudicium faciat i ter-
 ra. & iustos uiros cultores suos in eundem locum reuocet
 a morte sublata. sicut sacrae uoces docent. & sibylla exythere
 tua cum dicit. οἱ δὲ βεῶν τιμῶντες ἀλθρινὸν ἀένδον
 τε ζωὴν κληρονομοῦσι, τὸν αἰῶνος χρόνον αὐτοῖ
 οἰκόντες παράδεισον ὁμοίως. ἀνβεῶντα κηπόν,
 ἢ ἐριβηλέα κηπόν. Verum haec quoniam extrema sūt
 uota. in extrema operis huius parte tradabimus. nunc ea
 quae prima sunt explicemus. Mors itaq; secuta ē hominē
 secundum dei s̄nam. quod et̄ sibylla in carmine suo docet.
 dicens. ἀνθρώπον πεπλασθεὶς βεῶν παλαμαίς, ὃν
 καὶ πλάησεν ὄφις δολίος ἐπιμοῖραν ἀελβεῖν
 τοῦ θανάτου. ἢ ὡς κιντὲ λαβεῖν ἀταβόν καὶ κακόν:

Qui at̄ d̄m honorat̄ uerū eter-
 nā uitā hereditario iure possi-
 det. seculi t̄ps. ipsi habitantes
 paradysū: sicut̄ florentissimū
 hortum.

Homem fictū di manib' quē et̄
 seduxat uipa dolose. in fatum
 mortis ascendere. notioneq;
 accipe boni & mali.

Sic facta ē uita hominis temporalia. sed tñ longa. quae in
 mille annos propagaretur. Quod diuini lris proditum. &
 per omnium scientiam publicatum. Cum Varro non igno-
 rare. argumentari uisus ē. cur putarentur antiqui mille
 annos uiditasse. At ei apud aegyptios pro annis menses
 hēri. ut non solis per. xii. signa circuitus faciat annum. sed
 luna quae orbem illum signiferum. xxx. dieꝝ spatio lu-
 strat. quod argumentum p̄spicue falsum ē. Nemo ei tum
 millesimum annum transgressus ē. Nūc uō qui ad centesimū
 pueniunt. quod fit saepissime. mille certe ac ducentis men-
 sibus uiuunt. & auctores idonei tradunt ad centum. xxx.
 annos puenire solere. Sed quia ignorabat Varro cur aut
 quando eēt uita hoīs diminuta. ipse diminuit. cum sciret
 mille & quadringentis mensibus posse hominem uiuere
 Deus at̄ postea cum uideret orbem terrae malitia & scele-
 ribus oppletum. statuit humanum genus diluuiō perdere.
 sed tñ ad multitudinem reparandam delegit unum. quod cor-
 ruptis omnibus. quod singulare iustitiae superat exemplum.
 Hic cum sexcentorū eēt annorū. fabricauit arcam sicut pre-
 cepat ei deus. in qua ipse cum coniuge ac tribus filiis. uide-
 q; nuribus reseruatus ē. cum aqua in uniuersos montes al-
 tissimos operuisset. dein orbe siccato. execratus iniustitiā
 prioris seculi deus. ne rursus longitudo uitae cā eēt exco-
 gitandorū malorū. paulatim p̄ singulas progenies diminuit
 hoīs aetatem. atq; in centum &. xxx. annis moētā collocauit.
 quam transgredi non liceret. Ille uō cum egressus eēt ex
 archa. sicut sanctae lrae docent. terram studiosē coluit. ac
 uineam sua manu seuit. Vnde arguuntur qui auctore ui-
 ni liberum putant. Ille ei non mō liberum. sed et saturnū
 atq; uranum multis ancessit aetatibus. Qua ex uinea cū
 primum fructum cepisset. laetus factus. bibit usq; ebrietate.
 iacuitq; nudus. Quod cum uidisset unus ex filiis. cui nom̄
 fuit cham. non texit patris nuditatem. sed egressus etiam
 fratribus indicauit. At illi sumpto pallio intrauerunt auer-

sis uultibus. patreque texerunt. Quae facta cum recognouisset pater
 abdicauit atque expulit filium. At ille profugus in eius terrae parte
 confedit. quae nunc arabia nominatur. eaque terra de nomine eius cha-
 nam dicta est. & posteri eius chananei. Haec fuit prima gens quae
 deum ignorauit. quoniam princeps eius & conditor cultum dei a patre
 non accepit. maledictus ab eo. Itaque ignorantiam diuinitatis mi-
 ribus suis reliquit. Ab hac gente proximi quoque populi multitudine
 crescente fluxerunt. ipsius autem patris posteri hebrei dicti. penes
 quos religio dei resedit. sed & ab his postea multiplicato in imen-
 sum numero. cum eos angustiae locorum suorum capere non possent. tum
 adolescentes uel missi a parentibus uel sua sponte cum rebus pe-
 nuria cogeret. profugi ad quaerendas sibi nouas sedes huc atque
 illuc dispersi. omnes insulas & orbem totum repleuerunt. & a
 stirpe sanctae radice euulsi. nouos sibi mores atque instituta pro
 arbitrio condiderunt. sed omnium primi qui aegyptum occupa-
 uerant. caelestia suspicere atque adornare coeperunt. Et quia domi-
 cilium non tegebantur. propter aeris qualitatem. nec ullis in ea re-
 gione nubibus subtegitur caelum. cursus siderum & defectus
 notauerunt. dum ea saepe uenerantes curiosius ac liberius in-
 tuerentur. Postea deum portentificas aialum figuris quas cole-
 rent commentum sunt. quibusdam prodigijs inducti. quorum mox
 auctores apertius. Coeterum autem qui per terram dispersi fuerunt.
 admirantes aelementa mundi. caelum. solem. terram. mare si-
 ne ullis imaginibus ac templis uenerabantur. & his sacrificia
 in aperto celebrabant. donec processu temporum potentissimus
 regibus templa & simulachra fecerunt. eaque uictimis & odori-
 bus colere instituerunt. Sic aberrantes a notitia dei gentes esse
 coeperunt. Errant igitur qui deorum cultus ab exordio rerum
 fuisse contendunt. & priorem esse gentilitatem quam dei religionem.
 quam putant posterius inuentam. quia fontem atque originem ue-
 ritatis ignorant. Nunc ad principium mundi reuertamur.
 Cum ergo numerus hominum coepisset crescere. prouidens deus
 ne fraudibus suis diabolus cui ab initio dederat terrae potestatem.
 uel corrumpet. uel disperderet homines. quod in exordio fecerat

misit angelos ad tutelam. cultūq; gñis humani. quibus praece-
 pit an̄ oīa. ne terrae contagione maculati. substantiae caelestis
 amitterent dignitatem. Scilicet id eos facere phibuit. quod sci-
 ebat eē facturos. ut ueniam sperare non possent. Itaq; illos cū
 hominibus cōmorantes. dñator ille terrae fallacissimus consue-
 tudine ipsa paulatim ad uicia pellexit. & mulierū congressibus
 inquinauit. tum in caelum ob peccata quibus se imerserant. nō
 recepti. ceciderunt in terram. sic eos diabolus ex angelis dei
 suos fecit satellites ac ministros. Qui at sunt ex his pcreati.
 qz neq; angeli. neq; hoīes fuerunt. sed mediam quandam nām
 gerentes. non sunt ad inferos recepti. sicut in caelū parentes
 eorū. Ita duo gñā demonum facta sunt. unum caeleste. alte-
 rum terrenum. Hi sunt imundi spiritus. malorūq; geruntur
 auctores. quorū idem diabolus ē princeps. Vnde trismegistus
 illum demoniarchen uocat. Daemonas at grāmatici dictos aiūt.
 qī Δαίμονες, idest peritos ac rez sciōs. hos ei putant de-
 os eē. Sciunt illi qđ futura multa. s; non oīa. quippe quibus
 penitus consilium dei scire non liceat. & ideo solent rñsa in am-
 biguos exitus temperare. eos poetas & sciunt eē daemonas. &
 loquuntur. Hesiodus ita tradit. τοι μὲν Δαίμονες εἰσὶ Διὸς
 μεγάλου Διὰ Βοῦλας, ἑσβλοὶ ἐπιχθονιοὶ, φύλακες
 βηντῶν ἀνθρώπων. Quod idcirco dictum ē. qm̄ custodes
 eos humano gñi deus miserat. sed & ipsi cum sint perditores ho-
 minum custodes tñ se uideri uolunt. ut ipsi colantur. & deus
 non colatur. Itē q; de his differunt. Nam plato et nās eorū
 in symposio exprimere conatus ē. & socrates eē circa se assidu-
 um daemona loquebatur. qui puero sibi adhaesisset. cuius nutu
 & arbitrio sua uita regeatur. Magorū q; ars oīs ac potentia.
 horū aspirationibus constat. a quibus inuocati. uisus hominum
 praestigis obcaecantibus fallunt. ut non uideant ea quae sūt
 & uidere se putent illa quae non sunt. Hi ut dico spiritus cō-
 taminati ac pditi p omnem terram uagantur. & solatium pdi-
 tionis suae pdendis hoīb' opantur. Itaq; oīa insidus. fraudibus.
 erroribus complent. adhaerent eī singulis hominibus. & omnes

Hi qđ demones sūt iouis magni.
 ppter uoluntate boni terrestres.
 custodes mortalium hominum.

hostiatim domos occupant ac sibi genitorum nomen assumunt. sic ei latino sermone daemones interpretantur. hos in suis penetralibus consecrant. his quotidie pfundunt. & scientes daemones uenerantur. qm terrestres deos. & qm depulsores malorum. quae ipsi faciunt & irrogant. Qui qm spiritus sunt tenues. & incomprehensibiles. insinuant corporib' hominum. & occulte in uisceribus operati. ualitudinem uitiant. morbos citant. somnium aios terrent. mentes furorib' quatiunt. ut hoies his malis cogant ad eorum auxilia decurrere. Quaz omnium fallaciarum ro exptibus ueritatis obscura e. prodec ei putant eos. cum nocere desinunt. qui nihil possunt aliud nisi nocere. dicat fortasse aliqs colendos ergo ee ne noceant. si qd possunt nocere. Nocent illi qd. s; his a quibus timentur. quos manus dei potens & excelsa non protegit. Qui prophani sunt a sacramento ueritatis. iustos at idest cultores dei metuunt. cuius noie adiuuati de corporibus excedunt. quoz uerbis taq flagris uerberati. nomodo daemones ee se confitentur. s; et noia sua edunt. illa quae in templis adorantur. quod plerumq; coram cultoribus suis faciunt. non utiq; in obprobrium religionis. s; honoris sui. qz nec deo per quem adiuuantur. nec iustis quoz uoce torquentur mentiri possunt. Itaq; maximis saepe ululatus editis uerberari se set ardere & iam iaq; exire proclamant. tantum her dei cognitio ac iustitia potatis. Cui ergo nocere possunt. nisi his quos hent in sua ptate. Deniq; affirmat eos hermes qui cognouerint deum. non tm ab incurrib' daemonum tutos ee. ueruet ne fato qd teneri. uia inquit. *φύλακῆ ἐυσεβεία. ἐυσεβοῦς γὰρ ἀνθρώπου οὔτε δαιμονίων κακοῦ, οὔτε εἰμαρμένη κρατεῖ, θεοῦ γὰρ ῥύεται τὸν ἐυσεβῆ ἐκ παντός κακοῦ. τὸ γὰρ ἐγκαιμόνον ἐν ἀνθρώποις ἐστὶν ἀταθὸν ἐυσεβεία.* Quid sit at *ἐυσεβεία*. ostendit alio loco his uerbis *ἡ γὰρ ἐυσεβεία, γινώσκis ἐστὶ τὸν θεόν.* Asclepius q; auditor ei eandem smiam lati explicauit in illo sermone pfecto. quem scripsit ad regem. Vterq; uo daemones affirmat ee inimicos & uexa

Vna custodia e pietas. Pui ei hoiem nec demon malus. nec fatu tenet. na ds liberat pui ab oi malo. Qd e ei unu & solu i hoib' bonu pietas. Pietas ei notio dei est.

tores hominum. Quos igitur trismegistus angelos malignos
appellat. A deo non ignorant ex
caelestibus deprauatos. terrenos esse coepisse. Eorum inuenta
sunt astrologia. & haruspiana. & auguratio. & ipsa quae
dicuntur oracula. & nichromantia. & ars magica. & quae
quid praeterea malorum exercent homines. uel palam. uel occul-
te. quae omnia pro se falsa sunt. ut Sibylla erythrea testa-
tur *ἐπιπλάμηπεντατάδεστιν ἄπερ ἄφρονες ἄν-
δρες ἐρευνῶσι κατὰ ἡμᾶρ.* Sed idem ipsi auctores pre-
sentia sua faciunt. ut uera esse credantur. ita hominum cre-
dulitatem mentita diuinitate deludunt. quod illis uerum ape-
rire non expedit. Hi sunt qui fingere imagines & simula-
chra docuerunt. qui ut hominum mentes a cultu ueri dei
auerterent. effictos mortuorum regum uultus & ornatos ex-
quisita pulchritudine statui. consecrarique fecerunt. & illorum
sibi nomina quae personae aliquas induerunt. Sed eos magi &
hi quos uere maleficos uulgus appellat. cum artes suas exe-
crabiles exercent. ueris suis nominibus ciunt. illis caelesti-
bus. quae in litteris sanctis leguntur. Hi porro incaesti ac
uagi spiritus. ut turbent omnia & errores humanis pectoribus
offundunt. serunt. ac miscent falsa cum ueris. Ipsi enim cae-
lestes multos esse finxerunt. unumque omnium regem iouem.
eo quod multi sunt in caelo spiritus angelorum. & unum dominum
ac parens omnium deus. sed ueritatem mentitis nominibus
inuiolutam ex oculis abstulerunt. Nam deus ut in principio
docui. neque nomine cum solus sit eget. neque angeli cum sint
immortales. dici se deos aut patiuntur. aut uolunt. quorum
unum solumque est officium seruire nutibus dei. nec omnino quicquam
nisi iussa facere. Sic enim mundum regi ab deo dicimus. ut
a rectore prouintiam. cuius apparitores nemo socios esse
in regenda prouintia dixerit. quis illorum ministerio res
geratur. & hi tamen possunt aliquid praeter iussa rectoris. pro
ipsius ignorantiam. quae est conditionis humanae. Ille
aut praeses mundi. & rector uniuersi qui scit omnia. cuius

Quia error omnia haec sunt: quae
stulti homines scrutantur quotidie.

diuinis oculis nihil septum ē. solus hēt rez. omnium cū filio
 potatē. nec ē in angelis quicq̄ nisi parendi necitas. Itaq;
 nullum sibi honorem tribui uolunt. quoz̄ honor in deo ē.
 Illi at̄ q̄ descuerunt a dei ministerio. qz̄ sunt ueritatis in-
 mica. & praeuicatores dei. nomen sibi & cultum deoz̄
 uindicare conantur. non quo ullum honorem desiderent.
 Quis ē pditis honor ē. nec ut deo noceant. cui noceri non
 potest. s; ut hominibus quos nutuntur a cultu & notitia
 uerae maiestatis auertere. ne immortalitatem possent adi-
 pisci. quam ipsi sua nequitia pdiderunt. Offundunt itaq;
 tenebras. & ueritatem caligine obducunt. ne dominum. ne
 patrem suum norint. & ut illiciant facile. in templis se oc-
 culunt. & sacrificiis omnibus praesto assunt. edūtq; saepe
 pdigia. qbus obstupescada hoies fidem comodent simulachris
 diuinitatis ac numinis. Inde ē quod ab augure lapis nouacu-
 la incisus ē. quod uino ueiensis migrare se romam uelle rñ-
 dit. quod fortuna muliebris piculum denuntiavit. quod clau-
 diae manum nauis secuta ē. quod in sacrilegos & uino nudata.
 & locrensis pserpina. & ceres mulesia uindicauit. & hercules
 de appio. & iuppiter de atinio. & minerua de caesare. hic
 quod serpens urbem romam pestilentia liberauit. epidauro ac-
 cer situs. Nam illuc daemniarches ipse in figura sua sine ul-
 la dissimulatione pductus ē. si qd̄ legati ad eam rem missi dra-
 conem secum mirae magnitudinis attulerunt. In oraculis at̄
 uel maxime fallunt. quoz̄ praestigias propham a ueritate
 intelligere non possunt. ideoq; ab illis attribui putant. & im-
 peria & uictorias. & opes. & euentus psperos rez̄. Deniq;
 ipsoz̄ nutu saepe rem. p. periculis iminentib' liberatam.
 Quae picula & rñsis denuntiauerunt. & sacrificiis placati
 auerterunt. s; oia ista fallaciae sunt. Nam cū dispositiones
 dei praesentiant. quippe cum ministri ei fuerint interponūt
 se in his rebus. ut quaecūq; a deo uel facta sunt. uel fiunt.
 ipsi potissimum facere aut fecisse uideantur. & quotiens
 alicui pp̄to uel urbi secundum dei statutum boni qd̄ impendē.

illi se id facturos. uel prodigis. uel somnis. uel oraculis polli-
centur. si sibi templa. si honores. si sacrificia tribuantur. Qui-
bus datis cum illud acciderit quod necesse est. summam sibi pa-
ruunt uenerationem. hinc templa deuouentur. & nouae
imagines consecrantur. mactantur greges hostiarum. Sed cum
haec facta sunt. nihilominus in uita & salus eorum qui haec
fecerunt imolatur. Quotiens autem pericula impendent. ob aliquam
se ineptam & leuem causam poenitentur inuitos. sicut uino uar-
roni. quod formosum puerum inuenta iouis ad exuuias te-
nendas collocauerat. & ob hanc causam romanum nomen apud
cannas penes deletum est. Quod si uino alterum ganymedem
uereretur. cur uiuentis romana luit poenas? Vel si dum ta-
tummodo duces curunt. coeteram multitudinem negligunt. cur
uarro solus euasit. qui hoc fecit. & paulus qui nihil meruit oc-
cisus est. uidelicet nihil tunc romanis accidit. factis uinomis
iniquas. cum hannibal duos exercitus populi. & astu & uir-
tute confecit. Nam uino audere non poterat. aut carthaginem
defendere. ubi arma eius & currus fuit. aut romanis nocere.
quia progeniem troiano a sanguine duci audierat. tyrias obli-
quae uerteret arces. Sed illorum sunt isti lusus. qui sub nominibus
mortuorum delitescentes uiuentibus plagas tendunt. Itaque siue
illud periculum quod imminet uitari potest. uideri uolunt id pla-
cati auerisse. siue non potest. id agunt ut propter illorum contemptum
accidisse uideatur. ita sibi apud hostes qui eos nesciunt. aucto-
ritatem ac timorem pariunt. Hac uersuta & his artibus no-
ticiam ueni dei & singularis apud omnes gentes inueterauerunt.
Suis enim uitae periculi saeuunt & grassantur. ut perdat. Idcirco
et humanas hostias excogitauerunt ipsi hostes generis humani.
ut quod multas ipsi deuorarent animas. Dicit aliquis cur ergo deus
haec fieri patitur. nec tam malis succurrit erroribus. ut ma-
la cum bonis pugnent. ut uita sint aduersa uirtutibus. ut
habeat alios quos puniat. alios quos honoret. Vltimus est ipse
statuit de uiuis ac mortuis iudicare. de quo iudicio nihil erit
in ultimo libro disputatio. Differt igitur donec ueniat ipse

finis. quo effundat iram suam in potate ac uirtute caelesti.
 sicut uatum praedicta priorum terribili monitu horrificant. Nunc
 at patitur hoies errare & aduersum se q; impios ee. ipse
 iustus. & mitis. & patiens. Nec ei fieri pot. ut non is i quo
 pfecta sit uirtus. sit et pfecta patientia. Vnde quidam
 putant ne irasca quidem deum oio. quod affectibus q; sut
 pturbationes ai subiectus non sit. qz fragile e omne aial
 quod afficitur & comouetur. Quae psuasio ueritatem ac
 religionem funditus tollit. sed seponatur interum nobis hic
 locus de ira dei differendi. quod & uberior e materia. &
 ope pprio latius exequenda. Illos ergo nequissimos spiri
 tus quisquis ueneratus fuerit ac secutus. neq; caelo. neq;
 luce potietur. quae sunt dei. sed in illa decider quae in
 distributione rez; attributa ee ipsi maloz; principi dispu
 tauim? in tenebras scilicet & inferos & supplitium sem
 pitemnum. Docui religiones deoz; triplici modo uanas ee.
 uno quod simulachra ista quae coluntur effigies sint hoium;
 mortuoz;. ee at puersum & incongruens. ut simulachru
 hois a simulachro dei colatur. Colit ei quod e deterius &
 imbecillus. tum inexpiabile facinus ee deserere uiuentem.
 ut defunctor; monumentis seruias. qui nec uitam nec luce
 dare cuiq; possunt. qz ipsi carent. Nec ee alium deum pre
 ter unum. cuius iudicio ac potate ois aia subiecta sit. Al
 tero quod ipse imagines sacrae quibus hoies inanissimi ser
 uiunt. omni sensu carent. quoniam terra sit. Quis autem
 non intelligat nefas ee rectum animal curuari ut adoret
 terram. quae idcirco pedibus nostris subiecta e. ut calca
 da nobis. non adoranda sit. Qui sumus ideo excitati. &
 ex ea statum sublime praeter coeteras animantes accepi
 mus. ut non reuoluamur deorsum. nec hunc caelestem uul
 tum prouiciamus ad terram. sed oculos eo dirigamus. quo
 illos naturae suae conditio direxit. nihilq; aliud adore
 mus. nihil colamus. nisi solus artificis parentisq; nostri
 unicum nomen. qui propterea hominem rigidum figurauit

ut sciamus nos ad superna & caelestia prouocari. Tertio quod spiritus qui praesunt ipsis religionibus. condemnati & abiecti a deo per terram uoluentur. qui non tantum nihil praestare cultoribus suis possunt. quoniam rerum potestas penes unum est. Verumetiam mortiferis eos illecebris & erroribus perdant. quoniam hoc illis cottidianum sit opus. tenebras hominibus obducere. ne quaeratur ab his uerus deus. Non igitur colendi sunt. quia se tennae dei subiacent. Est enim piaculum maximum addicere se potestati eorum. quibus si iustitiam sequare. potentior esse possis. & eos adoratione diuini nominis expellere ac fugare. Quod si apparet religiones istas tot modis esse uanas quibus docui. manifestum est eos quod uel mortuis supplicanti. uel terram uenerantur. uel spiritibus impuris animas suas mancipant. rationem hominum non tenere. eosque impietatis ac sceleris sui supplicia pensuros. qui rebelles aduersus parentem generis humani deum. susceptus inexpiabilibus sacris. fas omne uolauerunt. Quicumque igitur sacramentum hominis tueri. rationemque naturae suae nititur obtinere. ipse se ab humo suscitet. & erecta mente oculos suos tendat in caelum. non sub pedibus quaerat deum. nec a uestigiis suis eruat quod adoret. quia quicquid homini subiacet. infra hominem sit necesse est. sed quaerat in sublimi. quaerat in summo. quia nihil potest esse homine maius. nisi quod fuerit supra hominem. Deus autem maius est homine. supra ergo. non infra est. nec in ima potius. sed in summa regione quaerendus est. quare non est dubium quod religio nulla sit. ubicumque simulachrum est. Nam si religio ex diuinis rebus est. diuini autem nihil est nisi in caelestibus rebus. Carent ergo religione simulachra. quod nihil potest esse caelestis in ere. quod fit ex terra. quod quidem de nomine ipso apparere sapienti potest. Quicquid enim simulatur. id falsum sit necesse est. nec pot unquam

56
ueri nomen accipere. quod ueritatem fūco & imitatione
mentitur. Si autem omnis imitatio. non res potissimū
seria. sed quasi ludus ac iocus ē. non religio in simula-
chris. sed munus religionis ē. Praeferendum ē igitur
falsis omnibus uerum. calcanda terrena. ut caelestia cō-
sequamur. Ita enim se res hēt. ut quisquis animam suā
cuius origo de caelo ē. ad inferna & ima prostrauerit.
eo cadet quo se ipse deiecerit. Ideoq; oportet rationis.
ac status sui memorem. non nisi ad superna mihi semper
ac tendere. Quod qui fecerit. hic plane sapiens. hic iu-
stus. hic homo. hic deniq; caelo dignus iudicabitur. quē
suus parens non humilem. nec ad terram more quadru-
pedis abiectum. sed stantem potius ac rectum. sicut eū
fecit agnouerit. Penecta est nisi fallor magna & difficilis
suscepti operis portio. & maiestate caelesti suggerente no-
bis dicendi facultatem. inueteratos depulimus errores. Nūc
uero maior nobis ac difficilior cum philosophis proposita
ē luctatio. quorum summa doctrina & eloquentia quasi
moles aliqua mihi opponitur. Nam ut illic multitudine
ac prope consensu omnium gentium premebamur. ita hic
auctoritate praestantium omni genere laudis uirorum.
Quis autem nesciat plus ēē momenti in paucioribus doc-
tis. q̄ in pluribus imperitis. Sed non est desperandum
istos quoq; de sententia deo & ueritate ducibus posse de-
pelli. nec tam pertinaces fore arbitror. ut clarissimum
solem sanis ac patentibus oculis uidere se negent. modo
illud uerum sit quod ipsi solent profiteri. studio inuesti-
gandae ueritatis se teneri. Efficiam profecto ut quae-
sitam ueritatem diu & aliquando inuentam esse credat.
& humanis ingenis inueniri non potuisse fateantur.

**FIRMIANI LACTANTII DE FALSA SAPIENTIA.
LIBER. TERTIVS. INCIPIT. FELICITER**

ELLEM MIHI QVONIAM VERITAS.

in obscuro latere adhuc existimatur. uel errore atq; imperitia uulgi. uariis & ineptis supstationibus seruentis. uel philosophis prauitate ingeniorum turbantibus eam potius q̄ illustrantib'. & si non qualis in. M. tullio fuit. quia precepta & admirabilis fuit. aliquam in

proximam eloquentiae contingere facultatem. ut quantum ueritas in sua propria ualeat. tantum ingenui q; uiribus nixa exereret se aliqui. & discussis conuinctisq; tam publicis. q̄ eorum qui sapientes putantur erroribus. humano ḡni clarissimum lumen inferre. Quod q̄ duabus ex causis fieri uellem. uel quod magis possent credere homines ornatae ueritati. q̄ et mendacio credunt. capti orōis ornatu. lenocinioq; uerborū. uel certe ut ipsi p̄bi suis armis potissimum. quibus placere sibi & confidere solent. opprimerentur a nobis. Sed qm̄ d̄s hanc rei uoluit eē nām. ut simplex & nuda ueritas eēt luculentior. qz̄ satis ornata per se ē. ideoq; ornamentis extrinsecus additis fucata corrumpitur. Mendacium uero specie placet aliena. qz̄ per se corruptum uanescit. ac diffluit. nisi ornatu alunde quaesito circūlitum fuerit ac politum. aeq; aīo fero ingenium mihi mediocre eē concessum. Verū ego non eloquentiae. sed ueritatis fiducia suscepi hoc opus. maius fortasse q̄ ut possit meis uiribus sustineri. Quod tñ et si ego defecerim. deo cuius hoc munus ē adiuuante. ueritas ipsa complebit. Eteī cum sciam maximos quosq; oratores a cauidicis mediocribus saepe uictos. quod tanta ē potentia ueritatis. ut seipsam q̄uis in rebus exiguis. sua claritate defendat. Cur hanc ego in maxima cā ab ingeniosis qd̄ illis ac disertis uiris. sed tñ falsa dicentibus oppressum iri pute. ac non illa si minus orōe nra quae de tenui fonte admodum exilis emanat. lumine tñ suo clara & illustris appareat. nec si p̄bi doctrina lūm̄z mirabiles extiterint. ego illis

et sciam ueri cognitioneq; concesserim. quam nemo cogitando
aut disputando assequi pot. Neq; enim nunc reprehendo eorū
studium qui ueritatem scire uoluerunt. qz nam hoīs deus
ueri adipiscendi cupientissimam fecit. s; id arguo id reum
co. quod honestam illoz & optimam uoluntatem non sit
secutus effectus. qz neq; quod eet uerum ipsum sciebant.
neq; quom. aut ubi. aut qua mente quaerendum. Ita dum
succurrere humanis erroribus cupiunt. ipsi se in plagas &
errores maximos induxerunt. Ad hoc igitur me opus co
arguendi p̄hiam susceptae materiae ordo ipse deduxit. Na
cum error oīs aut ex religione falsa oriatur. aut ex sapi
entia. in eo conuincendo necē ē utruq; subuertere. Cum
ei sit nobis diuini litteris traditum cogitationes p̄hoz
stultas ee. id ipsum re & argumentis docendum ē. ne quis
honesto sapientiae noīe inductus. aut inanis eloquentiae
splendore deceptus. humanis malit q̄ diuinis credere. que
q̄ tradita sunt breuiter ac nude. Nec ei decebat alr. ut
cum deus ad hominem loqueretur. argumentis assereret su
as uoces. tanq̄ fides ei non hēretur. s; ut oportuit locutus ē.
q̄ rez omnium maximus iudex. cuius ē non argumētari.
sed p̄nuntiare uerum. Ipse ut deus. Nos autem cum ad
res singulas testimonia diuinae uocis hēamus. profecto
monstrabimus q̄to certioribus argumentis possint uera de
fendi. cum et falsa sic defendantur. ut uera soleant uideri.
Quare non ē quod p̄his tantum honoris hēamus. aut eorū
eloquentiam p̄tunescamus. Loqui ei bene potuerunt. ut
homines eruditi. uere at loqui nullo modo. qz ueritatem
non didicerant ab eo q̄ ei potens eet. Nec sane magnū ali
quid efficiemus. q̄ illos ignorantiae redarguemus. quam
ipsi saepissime confitentur. in eo solo qm̄ non creditur. i q̄
solo credi debuit. conabor ondere nunq̄ illos tam ueridicos fu
isse q̄ cum sniam de sua ignoratione dixerunt. Nunc qm̄
duobus prioribus libris religionum falsitas demonstrata est.
necnon origo ipsa totius erroris exposita. huius libri mun

ē. p̄nam q̄; ondere. q̄; inanis & falsa sit. ut omni errore subla-
to ueritas patefacta clarescat. Ordiamur itaq; a cōi p̄nae
noīe. ut ipso capite destructo facilior nobis aditus pateat ad
excidendum omne corpus. si tñ pōt corpus uocari. cui par-
tes ac membra discordent. nec ulla compage inter se co-
haereant. sed q̄i disiecta & dissipata palpitare poti' uide-
antur q̄ uiuere. P̄na ē ut nomen indicat. ipsiq; desinunt
studium sapientiae. Qui enim sapientiae studēt. utiq; nō
dum sapit. sed ut sapere possit studet. In coeteris artibus
studium qd efficiat. & quo tendat apparet. quas cum discē-
do aliqs assecutus ē. iam non studiosus artificii. s; artifex no-
minatur. At eī uerecundiae cā studiosos se sapientiae.
non sapientes uocauerunt. Imo uō Pythagoras qui hoc pri-
mus nomen inuenit. cum paulo plus saperet. q̄ illi priores
q se sapientes putauerunt. intellexit nullo humano studio
posse ad sapientiam pueniri. & ideo non oportere incōpre-
hensa ē atq; imp̄fectae rei p̄fectum nomen imponi. Itaq; cū
ab eo quaereretur quēnam se p̄fiteretur. r̄ndit p̄m. idest
quaesitorem sapientiae. Si ergo p̄na sapientiam quaerit. n̄
ipsa sapientia est. qz necē ē aliud ēē quod quaerit. aliud
quod quaeritur. nec quaesitio ipsa recta ē. qz nihil pōt in-
uenire. Ego uō ne studiosos quā sapientiae p̄hos ēē con-
cesserim. qz illo studio ad sapientiam non puenitur. Nam
si facultas inueniendae ueritatis huic studio subiaceret. &
si eēt id studium tanq̄ iter ad sapiām. aliqn eēt inuenta. Cū
uō tot t̄p̄rib; tot ingenus in ei inquisitione contritis non sit
comprehensa. apparet nullam ibi ēē sapientiam. Non ergo
sapientiae student. q̄ philosophantur. s; ipsi studere se pu-
tant. quia illud quod quaerunt. ubi aut quale sit nesciūt.
sue igitur sapientiae student. sue non student. sapientes
non sunt. qz nunq̄ reperiri pōt. quod aut non recte quaerit.
aut oīo non quaeritur. Videam' tñ idipsum. possit ne hoc
studio repiri aliquid an nihil. duabus rebus uidetur p̄na
constare. scia & opinatione. nec ulla re alia. Scientia uere

Vñ igit mag p̄bem p̄biloso
p̄nam nō ēē sapientiaz
q̄ ex ip̄ius noīs signifi-
catione.

ab ingenio non pot. nec cogitatione comprehendi. qz in se ipso
hēre ppriam sciam. non hoīs. s; dei ē. Mortalis at nā non
capit sciam. nisi quae ueniat extrinsecus. Idcirco ei oculos
& aures. & coeteros sensus patefecit in corpore. diuina soler
tia. ut per eos aditus scientia pueniret ad mentem. Nam
cās nālium rez disquirere. aut scire uelle sol utrū ne tan
tus q̄tus uidetur. an multis partibus maior sit q̄ oīs haec
terra. Item luna globosa sit an concaua. & stellae utrū ne
adhaereant caelo. an per aerem libero cursu feruntur. cae
lum ipsum qua magnitudine. qua materia constet. utrum
getum sit an mobile. an incredibili celeritate uoluatur. q̄ta
sit terrae crassitudo. aut quibus fundamentis librata & su
spensa sit. haec inq̄ disputando & coniecturis uelle cōpre
hendere. tale ē pfecto. quale si differere uelim'. qualem ee
arbitramur. cuiuspiam remotissimae gentis urbem. quam
nūq̄ uidimus. cuiusq; nihil aliud q̄ nomen audiuimus. si no
bis in ea re sciam uindicemus quae non pot sciri. nōne in
sanire uideamur. q̄ affirmare id audeamus. in quo reuina
possimus. quanto magis qui nālia quae sciri ab hoīe non
possunt si scire se putant. furiosi dementesq; sunt iudicādi.
recte ergo socrates & eum secuti academici sciam sustulerūt.
quae non disputantis. s; diuinitis ē. Superest ut opinatio i
p̄na sola sit. Nam unde abest scia. id totum possidē opi
natio. id ei opinatur q̄sq; quod nescit. Illi at qui de rebus
nālibus disputant. opinantur ita ee ut disputant. Nesci
unt igitur ueritatem. qm̄ scia certū ē. opinatio incertū. Re
deamus ad superius illud exemplum. Age opinemur de
statu & qualitate urbis illius. quae nobis rebus omnibus
praeter nomen ignota ē. Verisimile ē in plano sitam. la
pideis moeniis aedificis sublimibus. uis pluribus. ma
gnificis ornatisq; delubris. describamus si placet mores.
hītuq; ciuium. Sed cum haec dixerimus alius contraria
disputabit. & cum hic q; ponauerit. surget & tertius. &
alii demceps. & opinabuntur multo disparia q̄ nos opinati

humano

sumus. Quid ergo erit ex omnibus certius? fortasse nihil. At
omnia dicta sunt quae in rebus nam cadunt. ut necesse sit aliquid
eorum esse uerum. At nescietur quis uerum dixerit. Potest fieri
ut omnes ex parte aliqua errauerint. ex parte attigerint ueri-
tatem. Stulti ergo sumus si hoc disputatione quaeramus? Potest
ei superuenire aliquis qui opiniones nostras derideat. nosque pro
insanis habeat. qui uelimus id quod nescimus quale sit opina-
ri. Verum non opus est longe posita conquirere. unde nemo
fortasse ueniat qui nos redarguat. Age opinemur quod nunc
in foro geratur. quid in curia longum est. id quoque dicamus in-
terposito uno pariete quid fiat. nemo potest id scire. nisi qui
audierit aut uiderit. Nullus igitur audet id dicere. quia non
statim uerbis. sed re ipsa praesenti refutabitur. Atque hoc idem
faciunt philosophi qui disputant in caelo quid agatur. sed eo se id
impune facere arbitrantur. quia nullus existit qui errores
eorum coarguat. Quod si existimarent descensurum aliquem.
qui eos delirare ac mentiri diceret. nunquam quicquam de his rebus
quas scire non possunt disputarent. Nec tamen ideo felicior
putanda est eorum imprudentia & audacia. quia non redargu-
untur. Redarguit enim deus cui soli ueritas nota est. licet
conuenire uideatur. eaque hominum sapientiam pro summa
stultitia computat. Recte igitur zeno ac stoici opinatio-
nem repudiarunt. Opinari enim te scire quod nescias non
est sapientis. sed temerarii potius ac stulti. Ergo si neque
sciri quicquam potest. ut socrates docuit neque opinari oportet. ut
zeno. tota philosophia sublata est. Quid quod non tantum ab his du-
obus eueritur. qui philosophiae principes fuerunt. sed ab omnibus
ut iam uideatur iam pridem suis armis esse confecta. in
multas sectas philosophia diuisa est. & omnes uaria sentiunt. in
qua ponimus ueritatem. in omnibus certe non potest. desi-
gnemus qualibet. Nempe in ceteris omnibus sapientia
non erit. transeamus ad singulas. Eodem modo quicquid
uni dabimus. ceteris auferemus. Vnaquaeque enim secta omnes
alias euerit. ut se suamque confirmet. nec ulli alteri sapere

concedit

concedit. ne se desipere fateatur. sed sicut alias tollit. sic ipsa q̄; ab aliis omnibus tollitur. nihilominus enim p̄bi sūt qui eam stultitiae accusant. Quācūq; laudaueris. uerāq; dixeris. a p̄bis uitupatur ut falsa. Credemus ne igitur uni se suāq; doctrinam laudanti. an multis unius alterius ignorantiam culpantibus? Rectius sit necesse ē quod plurimi sentiant. q̄ quod unus. Nemo enim pot̄ de se recte iudicare. quod nobilis poeta testatur. Itan comparatam ēe hominum nām omnium aliena ut melius uideant & diiudicent q̄ sua. Cum igitur omnia incerta sint. aut omnibus credendum ē: aut nemini. Si nemini sapientes ergo non sunt. quia singuli sapientes ēe se putant. Si omnibus aequae non sunt sapientes. quia singuli ab omnibus negantur ēe sapientes. Pereunt igitur uniuersi hoc modo. & tanq̄ sparciatae illi poetaz. sic se uniceam uigulant. ut nemo ex omnibus restet. quod eo fit. qz gladium hēnt. scutum non hēnt. si ergo singulae sectae multaz. sectaz iudicio stultitiae conuincuntur. omnes igitur uanae atq; inanes reperiuntur. ita se ipsam p̄na consumit & conficit. Quod cū intelligeret Archesilas academiae conditor. reprehensiones omnium inter se collegit. confessionēq; ignorantiae claroz p̄hoz. armauitq; se aduersus omnes. ita constituit nouā non philosophandi p̄nam. Eo igitur auctore duo p̄nae gnā ēe coeperunt. unum illud uetus. quod sciam sibi uindicat. alterum nouum repugnans quod eam detrahit. In his duobus gnibus uideo discidium. & q̄ ciuile bellum. Sapientiam quae distrahi non pot̄. in qua parte ponemus? Si nā rez sciari pot̄. haec tyronum caterua interibit. Si non pot̄. ueterani conficiuntur. si pares fuerint. nihilominus peribit dux omnium p̄na quia distracta ē. Nihil ei pot̄ sine interitu sibi ēe contrarium. Si at̄ ut docui nulla in homine pot̄ ēe interna & propria scientia ob fragilitatem conditionis humanae. Archesilae manus uincit. sed ne ipsa quidē stabit. quia non pot̄ omnino nihil sciari. Sunt enim multa quae

scire nos nā ipsa & usus frequens & uitae necitas cogit. Itaq;
peundum ē nisi scias quae ad uitam sint utilia ut appetas. q;
periculosa ut fugias & uitas. Praeterea multa sunt quae
usus inuenit. Nam solis ac lunae uaru cursus & meatus
siderum. & ratio temporum deprehensa ē. & nā corporū
a medicis herbarūq; uires. & ab agricolis nā terrarū. necno
umbrum futuroꝝ ac tempestatum signa collecta sunt. nul
la deniq; ars ē. quae non scientia constet. Debit ergo Ar
chesilas siquid sciret distinguere quae sciri possent. quae
ue nesciri. sed si id fecisset ipse se in populum redegressisset.
Nam uulgus interdum plus sapit. quia tantum quantum opus
ē sapit. A quo si quaeras utrum sciat aliquid. an nihil. di
cet se scire quae sciat. fatebitur nescire quae nesciat. Redde
ergo alioꝝ sustulit disciplinas. sed non recte fundauit suam. Sono
ratio ei reꝝ omnium non pot̄ ee sapientia. cuius ē scire ppriu.
Ita cum phos expugnauerit. ac docuerit nihil eos scire. ipse q;
nomen p̄n pdidit. q; doctrina eius ē nihil scire. Nam q; alios
reprehendit quod nesciat. ipse debet sciens ee. Cum at nihil
sciat. quae peruersitas. quae ue insolentia ob id ipsum se p̄m
constituere pp quod caeteros tollat. possunt ei sic respondere.
Si nihil nos scire conuincis & ideo non ee sapientes q; nihil
sciamus. ergo ne tu qd̄ es sapiens. quia te q; confiteris nihil
scire. Quid ergo promouit Archesilas. nisi quod confectis oib;
p̄his se q; ipsum eodem mucrone transfixat. Nusq;ne igitur
sapientia est. imo uo inter ipsos fuit. sed nemo uidit. alii
putauerunt sciri posse omnia. sapientes utiq; non fuerunt.
alii nihil. ne hi qd̄ sapientes fuerunt. Illi q; plus homini
dederunt. hi quia minus. Vtriq; in utraq; partem modus
defuit. Vbi ergo sapientia ē. ut neq; te omnia scire putes.
quod ē dei. neq; omnia nescire. quod ē pecudis. Est ei aliqd
medium quod sit hominis. idest scientia cum ignorantia
conuincta. & temperata. Scientia in nobis ab aīo ē. q; orit̄
ē caelo. ignorantia a corpore quod ē terra. Vnde nobis &
cum deo & cum animalibus ē aliqua comunitas. Ita qm̄

60
ex his duobus constamus elementis. quorum alterum luce praed-
ditum est. alterum tenebris. pars nobis data est scientiae. pars igno-
rantiae. per hunc quasi pontem transire sine cadendi periculo licet.
Nam si illi omnes qui in alteram partem inclinauerunt. aut
dextero. aut sinistro uersus ceciderunt. Vtraque autem pars quo-
modo errauerit dicam. Academici contra physicos. ex rebus
obscuris argumentati sunt nullam esse scientiam. & exemplis
paucarum rerum incomprehensibilium contenti. amplexi sunt
ignorantiam. tanquam scientiam totam sustulissent. quia in parte sustu-
lerant. Physici contra ex his quae apta sunt argumentum
traherant. sciri posse. contentique perspicuis retinebant scientiam
tanquam totam defendissent. quia ex parte defenderant. Ita ne-
que hi clara. neque illi obscura uiderunt. sed utriusque dum solam
scientiam confertis manibus uel retinent uel eripiunt. non
uiderunt in medio constitutam fore. quae illos ad sapientiam
transmitteret. Verum Archefilas ignorantiae magister cum Ze-
noni obtrectare principii stoicorum. ut totam philosophiam euertere-
ret. auctore socrate suscepit hanc sententiam. ut affirmaret
sciri nihil posse. Itaque coarguit existimationem philosophorum. qui pu-
tassent ingenio suis erutam esse atque inuentam ueritatem. ui-
delicet quia mortalis fuerat illa sapientia. paucisque ante temporibus
instituta. ad summum iam incrementum peruenerat. ut iam
necesse senesceret ac pueret. exiit repente academia tanquam
senectus philosophiae quae illam conficeret iam deflorescentem. et
Recteque uidit Archefilas arrogantes uel potius stultos esse.
qui putent scientiam ueritatis coniectura posse comprehendere. sed in
falsa dicentem redarguere non potest nisi qui scierit an quod
uerum sit. Quod Archefilas ueritate non cognita facere co-
natus. introduxit genus philosophiae a systema. quod latine insta-
bile uel inconstans possumus dicere. Ut enim nihil sciendum sit.
aliquid sciri necesse est. Nam si nihil omnino scias. id ipsum sciri
nihil posse tolletur. Itaque qui haec uelut sententiae loco pro-
nuntiat nihil sciri tanquam preceptum proficitur & cognitum. Er-
go aliquid sciri potest. hunc simile est illud quod in scholis proponi

solus. in aystati gnus exemplum. somnasse quendam ne som-
nus crederet. Si ei crediderit. tum sequetur ut non sit cre-
dendum. si at non crediderit. tum sequetur ut credendum sit.
Ita si nihil sciri pot. necesse est id ipsum sciri quod nihil sciatur.
Si at scitur non posse nihil sciri. falsum est ergo quod dicitur
nihil posse sciri. Sic inducitur dogma sibi ipsi repugnans.
sequi dissolvens. sed homo uersutus caeteris phis uoluit scientiam
eripere. ut eam domi absconderet. Nam sibi illam profecto
non adimit. qui aliquid affirmat. ut caeteris adimat. sed
nihil agit. Apparet enim ac furem suum prodit. Quanto
faceret sapientius ac uerius. si exceptione facta diceret cas.
rationesq; duntaxat res caelestium seu naturalium. quae sunt ab-
ditae nesciri posse. quia nullus doceat. nec quaeri oportere
quia inueniri quaerendo non possint. Qua exceptione inter-
posita. & phisicos admonuisset ne quaererent ea quae mo-
dum excederent cogitationis humanae. & se ipsum calumniae
inuidia liberassent. & nobis certe dedisset aliquid quod sequere-
mur. Nunc at cum ab aliis sequendis nos retraxerit. ne ueli-
mus plus scire quam possumus. non minus a se quam ipso retraxit.
Quis ei uelit laborare ne quicquam sciat. aut eiusmodi suscipere
doctrinam. ut et communem scientiam perdat. quae si doctrina
est. scientia constet necesse est. Si non est. quis tam stultus ut discen-
dum id putet. in quo aut nihil discitur. aut et dediscitur. Qua-
re si neque omnia sciri possunt. quod phisica putauerunt. neque
nihil quod academici. phisica omnis extincta est. Transeamus nunc
ad alteram phisicae partem. quam ipsi moralem uocant. in qua
totius phisicae ratio continetur. siquidem in illa phisica sola oblect-
atio est. in hac est utilitas. & quoniam in disponendo uitae
statu. formandisque moribus periculo maiore peccatur. maiore
diligentiam necesse est adhiberi. ut sciamus quomodo nos oportet
at uiuere. Illic potest uenia concedi. quia siue aliquid dicunt.
nihil profunt. siue delirant nihil nocent. hic uero nullus di-
scidio. nullus error locus est. unum sentire omnes oportet. ipsaque
phisicam uno quae ore praecipere. quod si quid fuerit erratum. uita

omnis evertitur. in illa priore parte ut periculi minus. ita plus
 difficultatis ē. quod obscura rerū ratio cogit diuersa & uaria
 sentire. hic ut plus periculi ē. ita minus difficultatis. quod
 ipse usus rerū & quotidiana experimenta possunt docere.
 quid sit melius & uerius. Videamus ergo uerum ne conse-
 riant. aut quid nobis afferant. quo rectius uita degatur. nō
 necesse ē omnia circuire. Vnum eligamus ac potissimum quod
 ē summum ac principale. in quo totius sapientiae cardo uer-
 satur. Epicurus summū bonum in uoluptate aī eē censet.
 Aristippus in uoluptate corporis. Caliphon & Diomachus
 cyrenaici honestatem cum uoluptate unxerunt. Diodorus
 in priuatione doloris summū bonum posuit. Hieronymus
 in non dolendo. pipatetici aī in bonis aī & corporis. & for-
 tunae. Erilli summū bonum ē scia. Zenonis cum nā con-
 gruenter uiuere. quorūdam stoicorū uirtutem seq. Aristote-
 les in honestate ac uirtute summum bonum collocauit. Hae sūt
 fere omnium suāe. in tanta diuersitate quem sequimur. Cui
 credimus. par ē in omnibus auctoritas. Si eligere possumus
 quod ē melius. iam non ē p̄na nobis necia. qz sapientes iā
 sumus. qui de sapientium suū iudicemus. Cum uō discen-
 dae sapientiae ca ueniamus. quid possumus iudicare q non
 dum sape coeperimus. maxime cum praesto adsit academi-
 cus qui nos pallio retrahat. ac uetet cuiq̄ credere. nec tamē
 ipse afferat quid sequamur. Quid ergo supest. nisi ut omis-
 sis litigatoribus furiosis ac p̄nacibus ueniamus ad iudicem
 illum. scilicet datorem simplicis & quietae sapientiae. quae
 non tm̄ formare nos & inducere in uiam possit. uerget de
 controuersis istoꝝ. ferre suā. Haec nos docet quod sit hoīs
 uerum ac summum bonum. de quo priusq̄ dicere incipio. ille
 omnes suāe refellendae sunt. ut appareat neminem illoꝝ
 fuisse sapientem. Cum de officio hoīs agatur oportet sumū
 summi aīalis bonum in eo constitui. quod coe cum caeteris
 aīalib' eē non possit. sed ut feris dentes. armentis cornua.
 uolucris pennae ppria sunt. sic hoī aliquid suū debet

ascribi. sine quo rationem suae conditionis amittat. Nam quod
uiuendi aut gaudiendi causa datum est. omnibus est quidem bonum natu-
rale. summum tamen non est. nisi quod est unicuique generum proprium.
Sapiens ergo non fuit qui summum bonum credidit aut uo-
luptatem. quoniam sine illa securitas suae gaudium est. communis est
omnibus. Aristippo ne ridendum quod duco. quem in cor-
poris semper uoluptates ruentem. nihilque aliud quam ueteri
& ueneri seruientem. nemini dubium est hominem non fuisse.
Sic enim uixit. ut nihil inter eum pecudemque distaret. nisi unum
quod loquebatur. Quod si asino. aut sui. aut canis facul-
tas loquendi tribuatur. quaerasque ab his quod sibi uelint. cum
feminas tam rabide confectantur. ut uix diuelli quaeant.
cibos et potumque negligant. cur aut alios mares uolenter
abigant. aut ne uidi quod absistant. sed a fortioribus saepe
contriti eo magis insectentur. cur nec umbres nec frigora
patescant. laborem suscipiant. periculum non recusent.
quid aliud ridebunt. nisi summum esse bonum corporis
uoluptatem. eam se appetere ut afficiantur suauissimis
sensibus. eosque esse tanti. ut assequendorum causa. nec laborem
sibi ullum. nec uulnera. nec mortem ipsam recusandam
putent. Ab his ne igitur praecepta uiuendi petemus.
qui hoc idem sentiunt. quod animae ratio expraes. Aut
cyrenaei uirtutem ipsam ex eo esse laudandam quod sit
efficiens uoluptatis. uerum inquit obscenus carnis. aut sus
ille lutulentus. Nam ideo cum aduersario summa uirum
contentione depugno. ut uirtus mea pariat mihi uolupta-
tem. cuius exprobrator sum necesse est si uictus abscessero. Ab his
ergo saepe discernimus quos a pecudibus ac beluis non sensus
sed lingua discernit. priuatione doloris summum bonum
putare. non plane peripateticorum aut stoicorum. sed cynicorum
peripateticorum est. Quid enim non intelligat ab egrotis & in aliquo do-
lore positus esse hoc disputatum. Quid tam ridiculum quam id
habere pro summo bono. quod medicus possit dare. Dolendum
est ergo. ut fruamur bono. & quod grauius ac saepe. ut si poa

61

non dolere iocundius. Miserrimus ē igitur q̄ nūq̄ doluit.
quia bono carē. quem nos felicissimum putabamus. q̄
malo caruit. Ab hac uanitate non longe absuit. qui oīo
nihil dolere summum bonum dixit. nam praeter quod
oē aīal doloris ē fugiens. quis pot̄ sibi hoc bonum prae-
stare. quod nobis ut eueniat nihil aliud possumus q̄ op-
tare. Summum at̄ bonum non pot̄ efficere quēq̄ beatū.
nisi semp fuerit in ipsius potate. Hoc at̄ non uirtus hōi.
non doctrina. non labor. sed nā ipsa cunctis aīantib⁹ prae-
stat. Qui uoluptatem cum honestate unxerunt corone
hanc effugere uoluerunt. s; & fecerunt repugnans bonū
qm̄ qui uoluptati deditus ē. honestate careat necē ē. Qui
honestati studet uoluptate p̄pateu cor̄ bonū nūmū mut-
plex. exceptis aī bonis. quae ipsa quae sint. magna cō-
tentio ē. cōe cum beluis pot̄ uideri. Nam corporis bona
idest incolomitas. indolentia. ualutudo. non minus sunt
muis q̄ hōi necia. ac nescio an eēt magis. qz hō & mede-
lis. & ministeris subleuari pot̄. muta non possunt. ste
quae appellantur fortunae bona. Nam sicut hōi opibus ad
uitam tuendam. sic illis praeda & pabulis opus ē. Ita
inducendo bonum quod non sit in hōis potate. totū hōies
alienae diuoni subiugauerunt. Audiamus et̄ Zenonē.
nam is interdum uirtutem somniat. summum inqt̄ bonū
ē cum nā consentaneae uiuere. Beluas igitur nob̄ more
uiuendum ē. Nam quae ab eē debent ab hōie in his oīb⁹
deprehenduntur. uoluptates appetunt. metuunt. fallunt.
insidiantur. occidunt. & quod ad rem maxime attinet.
deum nesciunt. Quid ergo me docet ut uiuam secundū
nām. quae ipsa in deteruis prona ē. & quibusdam blan-
dimentis leniorib⁹ in uita praecipitat. uel si alia mutor̄
aliam hōis dicit eē nām. quod homo ad uirtutem sit genit⁹.
non nihil dicit. sed tñ non erit definitio summi boni. qz
nullum ē aīal quod non scdm̄ nām suam uiuat. Qui
sciām summum bonum fecit. aliquid hōi proprium dedit.

sed sciā alterius rei gratia hoīes appetunt non pp ipsam. Quis
ei scire contentus ē non expetens aliquem fructum scientiae.
Artes ideo discuntur ut exerceantur. Exercentur at̄ uel ad
subsidia uitae. uel ad uoluptatem. uel ad gloriam. Non ē igit̄
summum bonum. quod non pp se expetitur. Quid ergo inter
est utrum sciā summū bonum putemus. an illa ipsa quae sci
entia ex se parit. idest uictum. gloriam. uoluptatem. quae
non sunt homini propria. & ideo ne summa quidem bona.
Nam uoluptatis & uictus appetentia non hoī solum. s; etiam
mutis inest. Quid cupiditas gloriae. nonne in equis depre
henditur cum uictores exultent. uicti dolent. Tantus amor
laudum. tantae uictoria curae. Nec imerito summus poeta
expiendum eē ait. et quis cuiq; dolor uicto. quae gloria pal
mae. quod si ea quae parit scientia. coīa sunt cum aliis aīa
libus. non ē ergo summum bonum sciā. Praeterea non me
diocri huius definitionis ē uirtutum. quod sciā nuda ponitur.
incipient ei beatiore uideri. qui artem aliquam scierint.
Imo uō qui & res malas scierint. ut tam beatus sit qui ue
nena didicerit tempore. q̄ qui mederi. Quaero igitur ad
quam rem scientia referenda sit. Si ad cās rez̄ nālū. quae
beatitudo erit mihi proposita. si sciero unde nilus oriatur.
uel quicquid de caelo phisici delirant. Quid quod eoz̄ rez̄
non ē scientia. s; opinatio. quae pro ingenis uaria ē. Re
stat ut scientia bonoz̄ ac maloz̄ summum bonum sit. Cur
ergo scientiam maluit. q̄ ipsam sapientiam summū bonum
dicere. cum sit utriusq; significatio & uis eadem. Nemo
tā usq; adhuc summum bonum dixit eē sapientiam. quod
melius dici potuit. Nam scientia parum ē ad bonum susci
piendum. malūq; fugiendum. nisi accedat & uirtus. Multi
ei phoz̄. cum de bonis malisq; differerent. at̄ tñ q̄ loqueba
tur nā cogente uixerunt. quia uirtute caruerunt. Virtus
at̄ cum scientia conuincta. sapientia ē. Superest ut eos etiā
refellamus. qui uirtutem ipsam summum bonum putauerūt.
in qua opinione eē. u. tullius fuit. in quo multum inconsiderati

fuerunt. Non ei uirtus ipsa e summum bonu. s; effectrix & ma-
 ter e summi boni. qm pueniri ad illud sine uirtute non pot.
 utruq; intellectu e facile. Quaero ei utrum ne ad praecclaru
 illud bonum facile pueniri putent. an cum difficultate ac labo-
 re expediunt acumen suum erroreq; defendant. Si facile ad
 illud ac sine ullo labore pueniri pot. summum bonum non e.
 Quid ei nos cruciemus. quid conficiamus emendo diebus ac
 noctibus. qnqd tam in promptu id quod quaerimus iacat. ut
 illud quilibet sine ulla contentione ai comprehendat. Sed si
 coe q; ac mediocre quodlibet bonum non nisi labore assequimur.
 qm bonoz na in arduo posita e. maloz in praecipiti. summo
 igitur labore summum bonum assequi necesse e. Quod si ue-
 rissimum e. ergo altera uirtute opus e ut pueniamus ad ea
 uirtutem quae dicitur summum bonum. quod e incongru-
 ens & absurdum. ut uirtus p se ipsam perueniat ad se ipsa.
 Si non pot ad ullum bonum nisi p laborem pueniri apparet
 uirtutem ee per quam pueniatur. qm in suscipiendis ac pfe-
 rendis laboribus. uis officiuq; uirtutis e. Ergo summum bo-
 num non pot ee id per quod necesse e ad aliud pueniri. Sed
 illi cum ignorarent quid efficeret uirtus. aut quo tenderet.
 honestas at nihil repirent. substituerunt in ipsius uirtutis
 noie quam nullo proposito emolumento appetendam ee dixe-
 runt. ut bonum sibi constituerent. quod bono indigeret. Ari-
 stoteles ab his non longe recessit. qui uirtutem cum honesta-
 te summum bonum putauit. q; ulla uirtus possit ee inbo-
 nestas. ac non si quid huerit turpitudinis. uirtus ee desinat.
 Sed uidit fieri posse ut de uirtute prauo iudicio male sen-
 tiatur. & ideo existimationi hominum seruiendu putauit.
 quod qui faciat a recto bonoq; discedit. quia non e in nra
 potate. ut uirtus pro suis meritis honestetur. Nam quid
 e honestas nisi honor perpetuus ad aliquem scdo ppli rumo-
 re delatus. quid ergo fiet. si errore ac prauitate hominu
 mala existimatio subsequatur. Abiciemus ne uirtute. qz
 flaginosa & turpis ab insipientibus iudicetur. Quae qm

5

inuidia premi ac uexari pot. ut sit ipsum proprium ac per-
petuum bonum. nullo extrinsecus adiuuamento indigere debet.
quin suis p se uirtutibus miratur & constet. Itaq; nec ullu
ei ab homine bonum sperandum e. nec ullum malum recu-
sandum. Venio nunc ad uerae sapientiae summum bonu
cuius na hoc modo determinanda e. primum ut solu hois
sit. nec cadat in ullum aliud aial. dein ut solus ai. nec
coicari possit cum corpore: postremo ut non possit cuiq; sine
scia & uirtute contingere. quae circumscriptio illas oms
suas excludit. ac soluit. eoz ei quae dixerunt nihil ta-
le e. Dicam nunc quid sit. ut doceam quod institui. phos
omnes caecos atq; insipientes fuisse. qui quod eet hominu
summum bonum constitutum. nec uidere. nec intelligere
nec suspicari aliqu potuerunt. Anaxagoras cum ab eo q-
reretur. cuius rei ca natus eet. rndit caeli ac solis uiden-
di. hanc uocem admirantur omnes. ac philospho dignam
iudicant. At ego hunc puto non inuenientem quid rnde-
ret effudisse hoc passim. ne taceret. quod qd si sapiens
fuss& comentatum meditatiq; here debuit. qz si quis roe;
sui nesciat. ne ho sit qd. sed putemus non ex tempore dictu
illud effusum. uideamus in tribus uerbis quod & qta pec-
cauerit. primum quod omne hois officium in solis oculis
posuit. nihil ad mentem referens. s; ad corpus oia. Quid
si caecus fuerit. officium ne hois amittet. Quod fieri sine
occasu animae non pot. Quid caeterae corporis partes.
Num carebunt suis quaeq; muneribus. Quid quod plus e
in auribus. q in oculis situm. qm doctrina & sapientia per-
cipi auribus solis pot. oculis solis non pot. caeli ac solis
uidendi ca natus es. Quis te in hoc spectaculum induxit.
aut qd caelo rezq; nae uisio tua confert. Nimirum ut
hoc imensum & admirabile opus laudes. Confirere igit
rez omnium ee constitutorem deum. qui te in hunc mun-
dum qi testem laudatoremq; tanti sui opis induxit. Magnu
ee credis uidere caelum atq; solem. Cur ergo non agis gras

ei qui huius beneficii auctor est. Cur non ipsius virtutem
 prudentiam. pietatem. metiris animo. cuius opera miraris? Ne-
 cesse est ei ut multo mirabilior sit qui mirabilia fecit. Si
 te quispiam uocasset ad caenam. in eaque optime acceptus
 es. nunquam sanus uiderere si plures faceres ipsam uolupta-
 tem quam uoluptatis auctorem. adeo potius ad corpus referuntur
 omnia. nihil prorsus ad mentem. nec uident amplius quam quod
 sub oculos uenit. At quin remotis omnibus officiis corporis.
 in sola mente ponenda est hominis ratio. Non ergo ideo nasci-
 mur ut ea quae sunt facta uideamus. sed ut ipsum fab-
 ricatorem rerum omnium contemplemur. id est mente cerna-
 mus. Quare si quis hominem qui uere sapiat interro-
 get cuius rei gratia natus sit. respondebit intrepidus ac pa-
 ratus. colendi se dei gratia natum. qui nos ideo genuit
 ut ei seruiamus. Seruire autem deo nihil aliud est quam bonis
 operibus tueri & conseruare iustitiam. Sed ille ut ho-
 diunorum rerum imperitus rem maximam redegit ad mini-
 mum. duo sola diligendo quae sibi diceret intuenenda.
 Quod si natum se esse dixisset ut mundum intueretur.
 quae omnia comprehenderet. ac maiore uteretur sono. tamen non
 impleisset hominis officium. quia quanto plura est anima quam corpus ta-
 nto plura est deus quam mundus. quia mundum deus & fecit
 & regit. Non ergo mundus oculis. quia utrumque corpus
 est. sed deus anima contemplandus est. quia deus ut est ipse
 immortalis. sic animum esse uoluit sempiternum. dei autem
 contemplatio est uenerari & colere coelum parentem generis
 humani. Quod si a patris absuit. proiectaque in terram fue-
 runt diuina ignorando. existimandus est Anaxagoras ad
 ea quae uidenda natum esse se dixit. nec caelum uidisse
 nec solem. Expedita est igitur hominis ratio si sapiat. cuius
 propria est humanitas. Nam ipsa humanitas quid est
 nisi iustitia? Quid est iustitia nisi pietas? pietas autem nihil
 aliud est quam dei parentis agnitio. summum igitur hominis
 bonum in sola religione est. Nam caetera etiam quae

5

5

putantur esse homini propria. in caeteris quoque animalibus reperuntur. Cum enim suas uoces proprias inter se non discernunt atque dinoscunt. colloqui uidentur. ridendi quoque ratio apparet in his aliqua. cum demulsis auribus conuulsoque ridu & oculis in lasciuam resolutis. aut homini alludunt. aut suis quisque coniugibus ac foetibus propriis. Nonne aliquid amori mutuo & indulgentiae simile impertiunt? iam illa quae sibi prospiciunt in futurum. & cibos reponunt. habent utique prudentiam. rationis quoque signa in multis deprehenduntur. Nam quando utilia sibi appetunt. mala cauent. periculum uitae. latibula sibi parant. in plenis exitus disparentia profecto aliquid intelligunt. Potest aliquis negare illis inesse rationem. cum hominem ipsum saepe deludant? Nam quibus grandis & mellis officium est. cum assignatas incolunt sedes. castra mununt. domicilia inenarrabili arte componunt. regi suo seruiunt. nescio an in his sit perfecta prudentia. Incertum igitur est. utrumne illa quae homini tribuuntur. coepta sint cum aliis uiuentibus. religionis certe sunt experta. Equidem sic arbitror uniuersis animalibus datam esse rationem. sed mutis tantummodo ad uitam tuendam. homini autem ad propagandam. & quia in homine ipsa ratio perfecta est. sapientia notatur. quae in hoc eximium facit hominem. quod soli datum est intelligere diuina. qua de re Ciceronis uera sententia est. Ex tot inquit generibus nullum est animal praeter hominem quod habeat notitiam aliquam dei. ipsisque in hominibus nulla gens est. neque tam mansueta neque tam fera. quae non etiam si ignoret qualem haberi deum deceat. tantum habendum sciat. ex quo efficitur ut is agnoscat deum. qui unde ortus sit quae recordetur. Qui ergo praeter uoluntatem animos omni metu liberare. tollunt et religionem & orbant hominem suo proprio ac singulari bono. quod est a recte uiuendo atque ab omni humanitate disinctum. quia deus ut cuncta uiuentia subiecit homini. sic ipsum hominem sibi. Nam quid est cur idem ipsi disputent eo dirigendam esse mentem quo uultus erectus est? Si enim nobis in caelum spectandum est. ad nihil

65
utiq; aliud q̄ ob religionem. Si religio tollitur. nulla nobis rō
cum caelo est. Itaq; aut eo spectandum ē. aut in terram pro
cubendum. In terram procumbere si uelimus qd̄ possumus.
quoz̄ status rectus ē. In caelum igitur spectandum ē. quo
nā corporis prouocat. Quod si constat eē faciendum. aut
ideo faciendum ē ut religioni seruiamus. aut ideo ut roem
rez̄ caelestium cognoscamus. Sed roem rez̄ caelestiu co
gnoscere nullo modo possumus. quia nihil eiusmodi pot̄ co
gitando inueniri. sicut supra docui. Religioni ergo serui
endum ē. quam qui non suscipit. ipse se prosteruit ī terrā.
& uitam pecudum secutus. humanitate se abdicat. Sapi
entiores igitur imperiti. qui et si errant in religione dilige
da. tñ naturae suae conditionisq; meminerunt. Constat
igitur totius humani gn̄s consensu religionem suscipi oportē
sed quomodo in ea erretur. explicandum ē. nām hoīs deus hac
eē uoluit. ut duoz̄ rez̄ cupidus & appetens eē religionis
& sapientiae. sed homines ideo falluntur. quod aut religio
nem suscipiunt. omissa sapientia. aut sapientiae soli student
omissa religione. cum alterum sine altero uerum eē non pos
sit. Cadunt ergo ad multiplices religiones. s; ideo falsas. q̄
sapientiam reliquerunt quae illos docere poterat. deos m̄ros
eē non posse. Aut student sapientiae. sed ideo falsae. q̄ re
ligionem summi dei omiserunt. qui eos ad ueri sciam potuit
erudire. Sic homines qui alterutrum suscipiunt uitam de
uiam maximisq; erroribus plenam sequuntur. qm̄ in his du
obus inseparabilr̄ conexas. & officium hominis & ueritas oīs
inclusa ē. Miror itaq; nullum omnino phoz̄ extuisse. qui
sedem ac domicilium summi boni reperiret. Potuerunt enī
sic quaerere. quodcuq; ē sumū bonum. necē ē oībus eē pro
positum. Voluptas ē quae appetitur a cunctis. s; haec &
coīs ē cum beluis. & honesti uim non hēt. & satietatē affert.
& nimia nocet. & processu minuitur aetatis. & multis
non contingit. Nam qui opibus carent. quoz̄ maior ē uis.
et uoluptate careant necē ē. Non ē igitur summu bonū.

sed ne bonum quod uoluptas. Quid diuitias. multo magis. Nam
& paucioribus & plerumque casu. & meritis saepe. & nonnumquam
scelere contingunt. & optantur ab his qui eas iam tenent.
Quid regnum ipsum. ne id quod. Non enim cuncti homines regnare
possunt. & necesse est uniuersos summi boni capaces esse. Quae
ramus igitur aliquid quod propositum sit omnibus. Num
uirtus. negari non potest quin & bonum sit. & omnium certe
bonum. Sed si bona esse non potest quia uis & natura eius in malorum
preferentia posita est. non est profecto summum bonum. Quae
mus aliud. At nihil uirtute pulchrius. nihil sapientia di
gnius inueniri potest. Si enim uirtus ob turpitudinem fugienda
sunt. uirtus igitur appetenda est ob decorem. Quid ergo potest
ne fieri. ut quod bonum. quod honestum esse constat. mercede
ac praemio careat. sitque tam sterile ut nihil ex se commodi
pariat labor ille magnus. & difficultas. & eluctatio aduer
sus mala. quibus haec uita plena est. Aliquid magni boni
pariat necesse est. Id uero quod esse dicemus. Num uoluptatem. At
nihil turpe ex honesto nasci potest. Num diuitias. Num potestatem.
At ea quod fragilia sunt & caduca. Num gloriam. Num ho
norem. Num memoriam nominis. At haec omnia non sunt in
ipsa uirtute. sed in aliorum existimatione atque arbitrio posita.
Nam saepe uirtus & iniusta est. & malo afficitur. Debet autem
id bonum quod ex ea nascitur ita coercere. ut diuelli atque
abstrahi nequeat. nec aliter summum bonum uideri potest.
quod si & proprium sit uirtutis. & tale ut neque adici quicquam
neque detrahi possit. quid quod in his omnibus contemnen
dis uirtutis officia consistunt. Nam uoluptates. opes. po
tentias. honores. eaque omnia quae pro bonis habentur. non concu
piscere. non appetere. non amare. quod caeteri faciunt uicti
cupiditate. id est profecto uirtus. Aliud ergo sublimius
atque praeclarus efficit. nec frustra his praesentibus bonis
reluctatur. nisi quod maiora & ueriora desiderat. Non
desperemus inueniri posse. modo uerset se cogitatio in omnia.
Neque enim leuia aut ludicra petuntur praemia. sed quaeritur

quid sit pp quod nascimur. Quid efficiat uirtus possumus sic
 inuestigare. Duo sunt ex quibus homo constat animus & cor-
 pus. Multa sunt propria animi. multa propria corporis. mlt-
 ra utriq; coia. sicut e ipsa uirtus. quae quotiens ad corpus
 refertur. discernendi gratia fortitudo notatur. Qm igitur
 utriq; subiacet fortitudo utriq; proposita dimicatio e. & utri-
 q; ex dimicatione uictoria. Corpus qz solidum e. & compre-
 hensibile. cum solidis & comprehensibilib' confligat necesse est.
 Animus at qz tenuis e & inuisibilis. cum his congregit hosti-
 bus. qui uideri tangiq; non possunt. Qui sunt tm hostes ai.
 nisi cupiditates. uitia. peccata. Quae si uicerit uirtus ac fu-
 gauerit. imaculatus erit animus. ac purus. Vn igitur col-
 ligi pot quid efficiat ai fortitudo. nimirum ex conuincto
 & pari. hoc e ex corporis fortitudine. Quod cum i aliqua
 congressionem certamenq; uenerit. qd aliud ex uictoria q
 uitam petit. siue ei cum hoie. siue cum bestia dimices pro
 salute certatur. Ergo ut corpus uicendo id assequitur. ut
 non intereat. sic & animus ut pmaneat. Et sicut corp'
 ab hostibus suis uictum morte mulctatur. ita super uitiis
 animus moriatur necesse e. Quid ergo intererit inter ai &
 corporis dimicationem. nisi quod corpus tpraalem uitam
 expetit. animus sempiternam. Si ergo uirtus p se ipsam
 beata non e. qm in pferendis ut dixi malis tota uis eius e.
 si oia quae pro bonis concupiscuntur negligit. si summus
 ei gradus ad mortem patet. qnqdt uitam quae optatur a
 caeteris saepe respuit. morteq; quam caeteri timent. for-
 uiter suscipit. si necesse e. ut aliquid ex se magni boni pariat.
 qz sustentati & superati usq; ad mortem labores sine praemio.
 ee non possunt. si nullum praemium quod ea dignum sit
 reperitur in terra. qnqdt cuncta quae fragilia & caduca
 sunt spernit. quid aliud restat nisi ut caeleste aliqd effici-
 at. qz terrena uniuersa contemnit. & ad altiora nitatur.
 qz humilia despiciat. Id uo nihil pot ee aliud q immortal-
 tas. Merito ergo pboz non obscurus euclides qui fuit

megaricorum conditor disciplinae. dissentiens a caeteris. id esse
summum bonum dixit. quod simile sit. & idem semper. In
tellexit profecto quae sit natura summi boni. licet id non explica
uerit quid sit. idem autem immortalitas nec aliud omnino quicquam
quia sola nec unminui nec augeri. nec immutari potest. Se
neca quod imprudens incidit ut fateeretur nullum esse aliud vir
tutis praemium quam immortalitatem. Laudans eam uirtutem
in eo libro quem de immatura morte conscripsit. Vna inquit
res est uirtus. quae nos immortalitate donare possit. & pa
res deus facere. sed & stoici quos secutus est negant sine uir
tute effici posse quemquam beatum. Ergo uirtutis praemium be
ata uita est. si uirtus ut recte dictum est beatam uitam facit.
Non est igitur ut aiunt propter se ipsam uirtus expetenda.
sed propter uitam beatam. quae uirtutem necesse sequitur. quod
argumentum docere eos potuit quod esset summum bonum.
Haec autem uita praesens & corporalis beata esse non potest. quia ma
lis est subiecta per corpus. Epicurus deum beatum & incor
ruptum uocat. quia sempiternus est. Beatitudo eam perfecta
esse debet. ut nihil sit quod eam uexare. aut minuire. aut
immutare possit. nec aliter quicquam existimari beatum potest. nisi fu
erit incorruptum. Incorruptum autem nihil est. nisi quod est
immortale. Sola igitur immortalitas beata est. quia corrumpi ac
dissolui non potest. Quod si cadit in hominem uirtus. quod
negare nullus potest. cadit & beatitudo. Non potest ei fieri ut
sit miser qui uirtute est praeditus. Si cadit beatitudo. ergo
& immortalitas cadit in hominem. quae beata est. Summu
igitur bonum sola immortalitas inuenitur. quia nec aliud
animal nec corpus attingit. nec potest cuiquam sine scientiae uir
tute. id est sine dei cognitione & iustitia prouenire. cuius
appetitus qui recta. qui uera sit. ipsa uitae huiusmodi cupiditas ui
dicat. quae licet sit temporalis & labore plenissima. expe
titur tamen ab omnibus & optatur. Hanc enim tam senes quam
pueri. tam reges quam infirmi. tam denique sapientes quam stulti cupi
unt. tanti est. ut anaxagorae uisum est contemplatio caeli

ac lucis ipsius. ut quascūq; miseras libeat sustinere. Cum
 igitur laboriosa haec & brevis uita. non tm̄ hominum sed
 etiam caeterorū animantium consensu magnum bonum eē
 ducatur. manifestum ē eandem summum ac p̄fectum fieri
 bonum. si & fine careat. & omni malo. Deniq; nemo unq̄
 extitisset. qui hanc ipsam breuem contemneret. aut subiret
 mortem. nisi spe uitae longioris. Nam illi qui pro salute
 ciuū uoluntarie se neci optulerunt. sicut thebis meneo
 cheus. atheus codrus. romae curtius. & mures duo. nūq̄
 mortem uitae cōmodis praetulissent. nisi se īmortalitatem
 opinione ciuū consequi putauissent. Qui tā & si nesci
 erunt immortalitatis uiam. res eos tm̄ non fefellit. Si eī
 uirtus diuitias & opes ideo contemnit q̄ fragiles sunt.
 uoluptates ideo quia breues. ergo & uitam fragilem bre
 uēq; ideo contemnit. ut solidam & perpetuam consequat̄.
 Ipsa igitur cogitatio per ordinem gradiens. & uniuersa con
 siderans perducit nos ad eximum illud & singulare. cui
 cā nascimur bonum. Quod si fecissent p̄m̄ si non quod se
 mel apprehenderant tueri p̄tinaciter maluissent. profecto
 puenissent ad uerum hoc. ut ostendi modo. Quod si nō fuit
 eorū qui caelestes aīas unā cum corporibus extinguunt. Illi
 tm̄ qui de immortalitate animae disputant intelligere de
 buerunt ideo propositam nobis eē uirtutem. ut perdomitis
 libidinibus. rezq; terrestrium cupiditate supata. purae ac
 uidtrices animae ad deum. idest ad originem suam reuertā
 tur. Idcirco eī soli animantium ad aspectum caeli erecti su
 mus. ut summum bonum nr̄m in summo eē credamus. Ideo
 religionem soli capimus. ut ex hoc sciamus humanum sp̄m
 non eē mortalem. quod deum qui ē immortalis & deside
 rat & agnoscat. Igitur ex omnibus p̄his. qui aut scientiam
 pro summo bono. aut uirtutem sunt amplexi. tenuerunt
 qđ ueritatis uiam. sed non peruenierunt ad summum. Hec
 enim duo sunt quae simul efficiant illud quod quaeritur.
 scientia id praestat ut quomodo & quo perueniendum sit

nouerimus. uirtus ut pueniamus. alterum sine altero nihil
ualet. Ex scientia ei uirtus. ex uirtute summum bonum na
scitur. Beata igitur uita quam phi quaesierunt semper &
quaerunt. siue in cultu deorum. siue in phi nulla e. & ideo
non potuit ab his repiri. qz summum bonum non in sumo
quaesierunt. sed in imo. Summum at quid e. nisi caelum
& deus. unde animus oritur. imum quid nisi terra unde
corpus e. Itaq; licet quidam phi summum bonum no corpo
ri sed animo dederint. tn qm ad illud hanc uitam retulerunt
quae cum corpore terminatur. ad corpus reuoluti sunt. cui
e omne hoc tempus quod transigitur in terra. Quare non
inmerito summum bonum non comprehenderunt. qz qcqd
ad corpus spectat. & immortalitatis e expers imum sit
nece e. Non cadit ergo in hominem beatitudo illo modo q
phi putauerunt. sed ita cadit. non ut tunc beatus sit cum
uiuit in corpore. quod utiq; ut dissoluatur corrumpi nece
e. sed tunc cum aia societate corporis liberata in solo spu
uiuit. hoc uno beati ee in hac uita possumus. si minime bea
ti ee uideamur. si fugientes illecebras uoluptatum. soliq;
uirtuti seruientes in omnibus miseris laboribusq; uiuamus.
quae sunt exercitia & corroboramenta uirtutis. si deniq;
asperam illam uiam difficileq; teneamus. quae nobis ad
beatitudinem patefacta e. summum igitur bonum quod
beatos facit non pot ee nisi in ea religione atq; doctrina
cui spes immortalitatis adiuncta e. Res exigere uidetur
hoc loco. ut qm docuimus immortalitatem ee summum bonum.
id ipsum, immortalem ee aiam comprobemus. Qua de re in
gens inter phos disceptatio e. nec quicq; tn explicare aut
pbare potuerunt. hi qui uerum de aia sentiebant. exptes
ei diuinae huius eruditionis. neos argumenta uera quib;
uincerent attulerunt. nec testimonia quibus probarent.
sed oportuimus hanc quaestionem tractabimus in ultimo
libro cum de uita beata nobis erit differendum. Superest
pars illa phi tertia quam uocant

68

in qua tota dialectica & omnis loquendi ratio continetur.
Hanc diuina eruditio non desiderat. quia non in lingua.
s; in corde sapientia e. nec interest quali utare sermone.
Res ei non uerba quaeruntur. & nos non de grammatice
aut oratore. quoy scientia e quomodo loqui deceat. sed
de sapiente differimus. cuius doctrina e quomodo uiuere
oporteat. Quod si neq; physica illa ratio e necia. neq; haec
logica. qz beatum facere non possunt. restat ut in sola
ethica totius phiiae uis contineatur. ad quam se abiectis
omnibus socrates contulisse dicitur. in qua et parte qm
phos errare docui. qui summum bonum cuius capiendi
gratia gnati sunt non comprehenderunt. apparet falsam
ee & inanem omnem phiiam. quia nec instruit ad iustitiae
munera. nec officium hois rationeq; confirmat. Sciant
igitur errare se qui phiiam putant ee sapientiam. no tra-
hantur auctoritate cuiusq; s; ueritati potius & faueant.
& accedant. nullus hic temeritati locus e. in aeternu stul-
tiae poena subeunda e. si aut psona inanis. aut opinio
falsa decepit. ho at qualiscuq; e si sibi credit. hoc e si ho
credit. ut non dicam stultus qui suum non uideat errore.
certe arrogans e. qui sibi audeat uindicare quod humana
conditio non recipit. Ille ipse romanae linguae summus
auctor qm fallatur. licet ex illa sententia puidere. q
cum in libris officioy phiiam nihil aliud ee dixisset q stu-
dium sapientiae. ipsam at sapientiam rez diuinay &
humanay scientiam tum adiecit. cuius studium q uita
pat haud sane intelligo quidnam sit quod laudandum
putet. Nam si oblectatio quaeritur ai. requiesq; curay.
quae conferri cum eoy studis pot. qui semper aliquid
adquirunt quod spectet & ualeat ad bene beateq; uiue-
dum. Si uo ratio constantiae uirtutisq; ducitur. aut hec
e ars. aut nulla oio per quam eas assequamur. Nulla
dicere maximay rez artem ee. cum minimay sine arte
nulla sit. hominum e parum considerate loquentium.

atq; in maximis rebus errantium. Si at̄ ē aliqua disciplina
uirtutis. ubi ea quaeretur. cum ab isto discendi gñe discesseris.
Eqd̄ tamē si operam dederim ut quantulacūq; dicendi asse-
querer facultatem pp̄ studium dicendi. tñ eloquens nūq̄ fui.
quippe qui forum ne attingerim qd̄. s; necē ē ipsa me faciat
cāe bonitas eloquentem. ad quam diserte copioseq; defendē-
dam. scia diuinitatis. & ipsa ueritas sufficit. Vellem igit̄
ciceronem paulisper ab inferis surgere. ut uir eloquentissim⁹
ab homunculo non diserto doceretur. primum quidnam sit
quod laudandum putet. qui uitupat id studium quod uocat
p̄ha. Dein neq; illam eē artem qua uirtus & iustitia disca-
tur. nec aliam ullam sicut putauit. postremo qm̄ ē uirtutis
disciplina. ubi quaerenda sit. cum ab illo discendi gñe disces-
seris. quod ille non audiendi discendiq; gratia quaerebat.
A quo eī posset audire. cum sciret id nemo. s; ut in causis
facere solebat. interrogatione uoluit urgere. ad confessionē
q; p̄ducere. tanq̄ confideret rīderi. prorsus nihil posse. quo-
minus p̄ha eēt magrā uirtutis. quod qd̄ in tusculanis di-
sputationibus apte p̄fessus ē. ad eam ipsam conuersa orōe.
tanq̄ se declamatorio dicendi gñe iactare. O uitae p̄ha
dux inquit. o uirtutis indagatrix. expultrixq; uitioꝝ.
quid non modo nos. s; oīo uita hominum sine te eē potuis-
set. Tu inuentrix legum. tu magrā moꝝ & disciplinae
fuiisti. quasi uō aliquid per se ipsa sentiret. ac non poti⁹ ille
laudandus eēt qui eam tribuit. Potuit eodem modo grās
agere cibo & potui. quod sine his rebus constare uita non
possit. in quibus ut sensus. ita bñfici nihil ē. Atq; ut illa
corporis alimenta sunt. sic animae sapientia. Redius
itaq; Lucretius cum eum laudat qui sapientiam prim⁹ inue-
nit. Sed hoc inepte. quod ab homine inuentam putauit.
q̄ uō illam alicubi iacentem homo ille quem laudabit in-
uenerit. tanq̄ tibi uas ad fontem ut poetae auit. quod
si reptorem sapientiae ut deum laudauit. Ita eī dicit. nemo
ut opinor erit mortali corpore cretus. Nam si ut ipsa petit

69
maiestas cognita reſ. ddm̄ ē deus ille fuit. deus in chite me-
m̄ni. tñ non erat ſic laudandus deus. quod ſap̄iam inue-
nerit. ſ; quod hominem fecerit qui poſſet carpe ſap̄iet̄a.
Minuit ei laudem. qui partem laudat ex toto. ſed ille ut
hominem laudauit qui tñ ob id ipſum deberet pro deo heri
quod ſapere inuenerit. Nam ſic ait. nōne decebit hūc ho-
minem diuum nūō dignariet eē. un̄ apparet aut pythago-
ram uoluſſe laudare. qui ſe primus ut dixi p̄tm̄ noiauit.
aut milesium thalen. q̄ de reſ. nā primus traditur diſpu-
taſſe. Sed dum hominem quaerit extollere. rem ipſam de-
preſſit. Non ē ei magna. ſi ab homine potuit inueniri. ue-
rum pōt ut poetae dari uenia. At ille idem perfectus ora-
tor. idem ſummus p̄hs. ne graecos comprehendam. quorū
leuitatem ſemp̄ accuſat. & tñ ſequitur ipſam ſapientiam.
quam alias donum. alias inuentum deorū uocat. poetice fi-
guratam laudat in faciem. grauer et quaeritur extiſſe
aliquos qui eam uituparent. Quiſq̄ ne inquit uituperare
uitae parentem & hoc parricidio ſe inquinare audeat. &
tam impie ingratus eē. Nos ergo. u. tulli parricide ſu-
mus. & inſuendi te iudice in culleum qui p̄tm̄ negamus
parentem eē uitae. an tu qui aduerſus deum tam impie ingra-
tus es. Non hunc. cuius effigiem ueneraris in capitolio ſede-
tem. ſed illum qui mundum fecit. homineq; gñauit. q̄ ſap̄iam
q̄ ipſam inter caetera caeleſtia ſua bñficia largitus ē. magram
ta uirtutis. aut parentem uitae uocas. ad quam ſi q̄s acceſſe-
rit. multo ſit incertior necē ē q̄ prius fuerit. Cuius ei uir-
tutis. quae ipſa ubi ſita ſit adhuc p̄tm̄ non expediunt. cui
uitae cum ipſi doctores ante fuerint ſenectute ac morte cō-
fecti. q̄ conſtituerint quomodo uiui deceat. Cuius ueritatis
indagatricem profiteri potes. qui ſaepe teſtaris. cum tanta
multitudo fuerit p̄horū. ſapientem tñ extiſſe adhuc neiem.
Quid ergo te magna illa uitae docuit. An ut potentiffimū
conſulem maledictis inceſſeres. eūq; hoſtem patriae uenenatis
orationibus faceres. Sed omitamus illa quae poſſunt excuſari

fortunaē noīe. studuisti nempe p̄biae & q̄d̄ sicut nullus unq̄
diligentius. quippe qui omnis cognoueris disciplinas. sicut
ipse gloriari soles. eamq; ipsam latinis lris illustraueris. unu-
tatoreq; te platonis ostenderis. Cedo igitur quid didiceris.
aut in qua secta ueritatem comprehenderis. In academia scilicet.
quam secutus es. quam probasti. at haec nihil docet. nisi
ut scias te nihil scire. Tui ergo te libri arguunt. quā nihil a
p̄bia disci possit ad uitam. haec tua uerba sunt. Mihi autē
non modo ad sapientiam caeci uidemur. s; ad ea ipsa quae aliq̄
ex parte cerni uideantur. hebetes & obtusi. Si ergo p̄bia
uitae magrā ē. cur tibi ipse caecus. & hebes. & obtusus
uidebare. quem oportuit illa docente & sentire & sapere.
& in clarissima luce uersari. At quam confessus fueris
p̄biae ueritatem. docent ad filium composita praecepta. q̄
bus mones p̄biae q̄d̄ praecepta noscenda. uiuendum at̄ eē
cuius. Quid tam repugnans dici pot̄. Si noscenda sunt
praecepta p̄biae. ideo utiq; noscenda sunt ut recte sapien-
terq; uiuamus. Vel si cuius uiuendum ē. non ē igitur p̄bia
sapientia. si q̄d̄ melius ē cuius q̄ p̄biae uiuere. Nam si sa-
pientia ē quae dicitur p̄bia. stulte p̄fecto uiuit qui nō scdm̄
p̄biam uiuit. Si at̄ non stulte uiuit qui cuius uiuit. sequitur
ut stulte uiuat qui p̄bioso uiuit. Tuo itaq; iudicio p̄bia
stultitiae uanitatq; damnata ē. Idem in consolatione. idest
in opere non ioculari hanc de p̄bia sententiam tulisti. Sed
nescio qui nos teneat error. aut miserabilis ignoratio ueri.
Vbi ē ergo p̄biae magisterium. aut quid te docuit illa ui-
tae parens si uerum miserabiliter ignoris. quod si haec erroris
ignorationisq; confessio pene inuito tibi ab intimo pectore ex-
pressa ē. cur non tibi aliquā uerum fatearis. p̄biam quam tu
nihil docentem in caelum laudibus extulisti. magrā uir-
tutis eē non posse. eodem ductus errore Seneca. Quis
ē ueram uiam teneret errante cicerone. P̄bia inquit
nihil aliud ē q̄ recta ratio uiuendi. uel honeste uiuendi
scientia. uel ars rectae uitae agenda. non errabimus si

dixerimus p̄nam eē legem bene honesteq; uiuendi. & qui
dixerit illam regulam uitae. suum illi reddidit. hic plane
non respexit ad cōe p̄nae nomen. quae cum sit in pluris
sectas disciplinasq; diffusa. nihilq; heat certi. nihil deniq;
de quo uniuersi una mente ac uoce consentiant. Quid
pōt eē tam falsum. q̄ regulam uitae p̄nam nominari. in
qua diuersitas praecceptorū. rectum iter impediāt & turbēt.
aut legem bñ uiuendi. cuius capita longe dissonant. aut
sciām uitae agendaē. in qua nihil aliud efficitur contraā
saepe dicendo. q̄ ut nemo quicq; sciat. Quaero ei utrum ne
academiam p̄nam putet eē an non. Negaturum nō arbi
tror. quod si ē. nihil ergo illorū cadit in p̄nam. quae ut
oīa reddat incerta. legem abrogat. artem nullam putat.
rationem subuertit. regulam deprauat. sciām fundit tollit.
falsa igitur illa oīa. q̄ in rem semp incertam. & adhuc ni
hil explicantem cadere non possunt. Nulla itaq; ratio uel
scientia. uel lex bñ uiuendi. nisi in hac unica & uera. &
caelesti sapientia constituta ē. quae p̄his fuerat ignota.
Nam illa terrena qm̄ falsa ē. fit uaria & multiplex. sibi
q; tota contraria ē. & sicut unus ē hui' mundi constitutor
& rector deus. una ueritas. ita unum eē ac simplicem sa
pientiam necē ē. q̄ quicquid ē uerum ac bonum. id p̄fectū
eē non pōt. nisi fuerit singulare. Quod si p̄na uitam pos
set instruere. nulli alii nisi p̄n eēt boni & qui eam non
didicissent. eēt om̄s semp mali. Cum uō inuuiabiles exi
stant. & semp extiterint. qui sint aut fuerint sine ulla
doctrina boni. ex p̄his at̄ praro fuerit qui aliquid i uita
fecerit laude dignum. quis ē tandem qn̄ uideat eos hoīes
uirtutis qua ipsi egent non eē doctores. Nam si quis in
mores eorū diligenter inquirat. inueniet iracundos. cupidos.
libidinosos. arrogantes. proteruos. & sub obtentu sapientiae
sua uita celantes. domi facientes ea quae in scolis arguis
sent. Mentior fortasse accusandi gratia. Nōne idipsū
Tullius & fatetur. & quaeritur. Quotus quisq; inq̄ p̄horū

inuenitur. qui sit ita moratus. ita a^o ac uita constitutus. ut rō
postulat. qui disciplinam ueram. non ostentationem scia^e. sed
legem uitae putet. qui obtemperet ipse sibi. & decretis pareat
suis. uidere licet alios tanta leuitate & iactatione. ut his
fuerit non didicisse melius. alios pecuniae cupidos. alios gl^oriae.
multos libidinum seruos. ut cum eorū uita uirtus mirabiliter
pugnet orō. Nepos q̄ Cornelius ad eundem Ciceronem ita
scribit. Tantum abest ut ego magnam putem eē uitae p̄tina;
beataeq; uitae p̄fetrice. ut nullis magis existimē opus eē ma
gros uiuendi. q̄ plerisq; qui in ea disputanda uersantur. Video
eā magnam partem eorū qui in scōla de pudore. continentia
praecipiant argutissime. eosdem in omnium libidinum cupi
ditatibus uiuere. Item Seneca in exhortationibus. plerique
inqt p̄horū tales sunt disertu in conuitium suum. quos si au
dias in auaritiā. in libidinem. in ambitionem porantes. in
iudicium suum professos putes. ideo redundant ad ipsos ma
ledicta in publicum missa. quos nos non alr̄ intueri decet. q̄
medicos. quorū tituli remedia hēnt pyxides uenena. Quosdā
uō nec pudor uitioꝝ tenet. sed patrocina turpitudin suae
fingunt. Ut et honeste peccare uideantur. Faciet inquit
sapiens idem Seneca et quae non probabit. et ad maiora tra
suum inueniet. nec reliquet mores bonos. s; ip̄i aptabit.
ut quibus alia utuntur in gloriam aut uoluptatem. utatur
agenda rei cā. Dein paulo post oīa quae luxuriosi faciūt.
quaeq; imp̄ti. faciet & sapiens. sed non eodem modo. eodeq;
pposito. atquin nihil interest quo a^o facias quod fecisse
uitiosum ē. q̄ facta cernuntur. animus non uidetur. Ari
stippo cyrenaicoꝝ magrō cum laide nobili scorto fuit consu
etudo. quod flagitium grauis ille p̄tinae doctor sic defendebat
ut diceret multum inter se & caeteros laidis amatores in
terere. quod ipse hēret laidem. alii a laide hērentur. O pre
clara & bonis imitanda sapientia. huic uō liberos in disci
plinam daret ut discerent hēre meretricem. aliquid inter se
ac p̄ditos interere dicebat. scilicet quod illi bona sua p̄deret.

Aristippus.
Lais.

ipse gratis luxuriaretur. In quo tñ sapientior meretrix fuit
 quae sic phm hñt p lenone. ut ad se omnis uuentus docto
 ris exemplo & auctoritate corrupta sine ullo pudore cōcur
 reret. Quid ergo interfuit quo animo phs ad meretricem
 famosissimam cōmearet. cum eum ppls & riuales sui uideret
 omnibus pditis negorem. nec satis fuit ita uiuere. s; docere
 et libidines coepit. ac mores suos de lupanari ad scola trans
 tulit. differens uoluptatem corporis ee summum bonu que
 doctrina execrabilis & pudenda non in corde ph. sed i sinu
 meretricis e nata. Nam quid ego de cynicis loquar. quib
 in propatulo coire cum coniugibus mos fuit. Quid mirum
 si a canibus quoz uitam imitantur. et uocabulum nomeq;
 traxerunt. Nullum igitur in hac disciplina magistrum
 uirtutis e. cum et illi qui honestiora praecipunt. aut non
 faciunt ipsi quae suadent. aut si faciunt. quod raro accidit.
 non disciplina eos ad rectum. s; na producat. quae saepius
 et indoctos impellit ad laudem. Veruei cum se perpetuae
 desidia tradant. nullaq; uirtutem capessant. & omne sua
 uitam nihil aliud q in eloquendo pagant. quid aliud q mer
 tes debent putari. Sapientia ei nisi in aliquo actu fuerit.
 quo uim suam exerceat. inanis & falsa e. Recteq; Tulli
 ciuis uiros qui rem. p. gubernent. qui urbes aut nouas
 constituant. aut constitutas aequitate tueantur. q salute
 libertateq; ciuium uel bonis legibus. uel salubribus cosilis.
 uel iudicis grauib; conseruent. phiae doctorib; praefert.
 bonos ei facere oportet potius q inclusos in angulis facien
 da praecipe. quae ne ipsi qd faciunt qui loquuntur. Et
 qm se a ueris actib; remouerunt. apparet eos exercendae
 linguae ca. uel auocandi gratia. artem ipsam phiae reperis
 se. Qui at docent tm nec faciunt ipsi praecipis suis detra
 hunt pondus. Quis ei obtemp& cum ipsi praecipiores doce
 ant non obtemperare. Bonum e at recta & honesta prae
 cipere. sed nisi & facias mendacium e. & e incongruens
 atq; ineptum. non in pectore. sed in labris here bonitatem.

Non ergo utilitatem ex p̄bia. sed oblectationem petunt. Quod d̄
cicero restatus ē. Profecto inquit omnis istorū disputatio. quāq̄
uberrimos fontes uirtutis & scientiae contineat. in collata cū
horū actis p̄fectisq; rebus. uereor ne non tantum uideatur attu-
lisse negotiis hominum quandam oblectationem otii. Vereri
q̄d non debuit cum uerum diceret. sed q̄ timeret ne proditi
mysteru reus a p̄tis citaretur. non ē ausus confidenter pro-
nuntiare quod fuit uerum. illos non ideo disputare ut doce-
ant. s; ut se oblectent in otio. qui qm̄ auctores sunt rerum
gerendarū. nec ipsi quicq̄ gerunt. pro loquacibus sūt hēndi.
sed profecto quia nihil ad uitam boni afferebant. nec ipsi de-
cretis suis obtempauerunt. nec quisq̄ per tot saecula inuentus
ē qui eorū legibus uiueret. Abicienda ē igitur oīs p̄bia. q̄
non studendum sapientiae. quod fine ac modo caret. s; sapien-
dum ē. & q̄d mature. Non ē nobis altera uita conceditur. ut
cum in hac sapientiam quaeramus. in illa sapere possimus. In
hac utriūq; fieri necesse ē. cito inueniri debet. ut cito suscipi pos-
sit. ne quid pereat ex uita cuius finis incertus ē. Cicerois
hortensius contra p̄biam differens circūuenitur arguta con-
clusionē. Quod cum diceret philosophandum non eē. ni-
hilominus philosophari uidebatur. qm̄ p̄bi ē quid in uita
faciendum uel non faciendum sit disputare. nos ab hac ca-
lumnia immunes ac liberi sumus. qui p̄biam tollimus. quia
humanae cogitationis inuentio ē. s̄p̄biam defendimus. q̄
diuina traditio ē. eaq; ab omnibus suscipi oportere restatur.
Ille cum p̄biam tolleret. nec melius aliquid affereret sapien-
tiam tollere putabatur. eorū facilius de sn̄a pulsus ē. quia
constat hominem non ad stultitiam s; ad sapientiam nasci.
Praeterea illud q̄ argumentum contra p̄biam ualde plurimū.
quo idem ē usus hortensius. ex eo posse intelligi p̄biam nō
eē sapientiam. quod principium eius & origo appareat.
Qm̄ inquit p̄bi eē coeperunt. Thales ut opinor primus. re-
cens haec q̄d aetas. ubi ergo apud antiquiores latuit amor
iste inuestigandae ueritatis. idem Lucretius ait. Deniq;

nā haec rerū ratioq; repta ē. Nuper & hac primum cū
 primus ipse repta Nunc ego sum. in patrias qui possim
 uertere uoces. & Seneca nondum sunt inquit mille an
 ex quo initia sapientiae mota sunt. Multis igitur sae
 culis humanum genus sine ratione uixit. Quod irri
 dens p̄ suis. postquā inquit sapere urbi cum pipere &
 palmis uent. tanq̄ sapientia cum saporis mercib' fuerit
 inuecta. quae si scām hōis nām ē. cum hōie ipso coepit
 necē ē. si uō non ē. nec capere quā illam posset humana
 nā. s; qz recipit a principio igitur fuisse sapientia necē
 ē. ergo p̄na quia non a principio fuit non ē eadem uera
 sapientia. s; uidelicet graeci qz sacras ueritatis lras non
 attigerant. quēadmodum deprauata ēēt sapientia nescie
 runt. & ideo cum uacare sapientia humanam uitam
 putarent. p̄nam cōmentū sunt. idest latentem atq; igno
 tam sibi ueritatem differendo eruere uoluerunt. quod stu
 dum p̄ ignorantiam ueri sapientiam putauerunt. Dixi
 de p̄na ipsa q̄ breuiter potui. Nunc ad p̄nos ueniamus.
 non ut cum usdem certemus. qui stare non possunt. s; ut
 eos fugientes atq; deiectos nrō campo insequamur. Epicu
 ri disciplina multo celebrior semper fuit q̄ caeteroz. non
 qz ueri aliquid affert. s; qz multos populare nomen uo
 luptatis inuitat. Nemo ei non in uita pronus ē. prae
 terea ut ad se multitudinem contrahat. apposita singulis
 quibusq; moribus loquitur. desidiosum uetat lras discē.
 auarum p̄ptari largitione liberat. ignauiam prohibet ac
 cedere ad rem. p. pigrum exerceri. timidum militare.
 inreligiosus audit deos nihil curare. inhumanus & suis
 comodis seruiens iubetur nihil cuiq; tribuere. Oia ei sua
 cā facere sapientem. fugientia turbam solitudo laudatur.
 qui nimium parcus ē. discit aqua & polenta uitā posse
 tolerari. qui odit uxorem. huic enūantur caelibat' bona.
 hēnti malos liberos orbitas praedicatur. aduersus impros
 parentes. Nullam uincium ēē nāe. impatienti ac delicato

dolorem eē omnium malorū maximum dicitur. forti et
in tormentis beatum eē sapientem. qui claritati ac potētiae
studet. huic praecipitur reges colere. qui molestiam ferre
non pot̄ huic regiam fugere. ita homo astutus ex uariis
diuersisq; moribus circulum cogit. & dum studet placere
omnibus maiore discordia secum ipse pugnat. q̄ inter
se uniuersi. Vnde at̄ disciplina eī uia descendat. quam
originem hēat explicandum ē. Videbat epicurus bonis
aduersa semp accidere. paupertatem. labores. exilia. carorū
amissiones. malos contra bonos eē. augeri potentia. honori-
bus affici. uidebat innocentiam minus tutam. scelera
impune committi. uidebat sine dilectu morum. sine or-
dine ac discrimine annoz seuire mortem. s; alios ad se-
nectutem puenire. alios infantes rari. alios iam robustos
interire. alios in primo adolescentiae flore imaturis fune-
ribus exanguis. in bellis meliores potius & uinci & peri-
maxime autem comouebat hoīes imprimis religiosos graui-
ribus malis affici. his at̄ qui aut deos omnino negligeret
aut non pie colerent uel minora incomoda euenire. uel
nulla. ipsa eē saepe templa fulminibus conflagrare. quod
Lucretius quaeritur cum dicit de deo. Tum fulmina mit-
tat. & aedes ipse suas disturbet. & in desertis recedes sae-
uiat exercens telum. quod saepe nocentes Praeterit exa-
minatq; indignos inq; merentes. Quod si uel exiguam ueri-
tatis auram colligere potuisset. nuq̄ diceret aedes illū suas
disturbare. cum ideo disturbet qz non sint suae. Capitoliū
quod ē romanae urbis & religionis caput summum. non
semel. s; saepius fulmine ictum conflagrauit. hoīes at̄ in-
geniosi quid de hoc existimauerunt. ex dicto Ciceronis ap-
paret. qui ait diuinitus extitisse illam flammam. nō quae
terrestre illud domicilium iouis deleret. sed quae sublimis
magnificentiusq; deposceret. Qua de re et̄ in libris consulat̄
sui eadem dixit quae Lucretius. Nam pater altitonans stel-
lanti nixus olympo. ipse suas arces atq; inclita repleta petiuit.

tam disposite

Et capitolinis iniecit sedibus ignes. Perinaci ergo stultitia non modo vim maiestatemque veri dei non intellexerunt. sed et impietatem sui erroris auxerunt. qui templum caelesti iudicio saepe damnatum restituere contra fas omne contenderunt. Cum haec igitur cogitaret Epicurus. eorum res velut iniquitate inductus. Sic ei tam rationemque ignorantem videbatur. existimavit nullam esse providentiam. Quod cum sibi persuasisset. suscepit et defendendum. sic in errores inextricabiles se ipse includit. Si ei providentia nulla est. quomodo tam ordinate mundus effectus est? Nulla inquit dispositio est. Multa ei facta sunt aliter quam fieri debuerunt. & inuenit homo diuinus quae reprehenderet. quae singula si uacaret refellere. facile ostenderem nec sapientem hunc fuisse. nec sanum. Item si nulla providentia est. quomodo animalium corpora tam providenter ordinata sunt. ut singula quaeque membra mirabili ratione disposita sua officia conseruent? Nihil inquit in procreandis animalibus prudentiae ratio molita est. Nam neque oculi facti sunt ad uidentium. neque aures ad audiendum. neque lingua ad loquendum. neque pedes ad ambulandum. quoniam prius haec nata sunt. quam esset loqui. uidere. audire. ambulare? Itaque non haec ad usum nata sunt. sed usus ex illis natus est. Si nulla providentia est. cur umbres cadunt. fruges oriuntur. arbusta frondescent? Non inquit semper animalium causa ista sunt. quoniam providentiae nihil profunt. sed omnia sua sponte fieri necesse est. Unde ergo nascuntur. aut quomodo fiunt omnia quae geruntur? Non est inquit providentiae opus. sunt enim semina per inane uoluntaria. quibus inter se temere conglobatis. uniuersa congnuntur atque concrepiscunt. Cur igitur illa non sentimus aut ceruimus? quia nec colorem habent inquit nec calorem ullum. nec odorem. saporis quoque & humoris experta sunt. & tam minuta ut secari ac diuidi nequeant. Sic enim quae in principio falsum suscepit. consequentium rerum necessitas ad deliramenta perduxit. Vbi enim sunt. aut unde ista corpuscula?

Cur nemo illa praeter unum Leucippum somnauit. a quo
Democritus eruditus hereditatem stultitiae reliquit epicuro.
Quae si sunt corpuscula & qd̄ solida ut dicunt. sub oculos
certe uenire possunt. si eadem ē nā omnium. quom̄ res uari-
as efficiunt. Vario inquit ordine ac positione conueniunt
sicut lrae quae cum sint paucae. uarie tñ collocatae inuā-
bilis uerba conficiunt. At lrae uarias formas hēnt. Ita in-
quit. & haec ipsa primordia. Nam sunt aspera. sūt hama-
ta. sunt leuia. Secari ergo ac diuidi possunt si aliquid
inest illis quod emineat. Si at̄ leuia sunt & humoris in-
digent. coherere non possunt. hamata igitur eē oportet.
ut possint inuicem concatenari. Cum uō tam minuta eē
dicantur. ut nulla ferri acie diffici ualeant. quom̄ hamos
aut angulos hēnt. Quos q̄ extant. necē ē posse diuelli.
Dein quo foedere inter se. qua mente conueniunt. ut ex
his aliquid constituatur. Si sensu carent. nec cor re tam
dispositae possunt. q̄ non pōt quicq̄ rōnale p̄ficere nisi rō.
q̄ multis coargui haec uanitas pōt. sed properat oratio.
Hic ē ille qui genus humanum ingenio superauit. & omnes
Extinxit stellas exortus ut ethereus sol. Quos eq̄ uersus
nūq̄ sine risu legere possum. Non eī de Socrate. aut plato-
ne aut saktum dicebat. qui uelut reges hēntur phoz.
sed de homine quo sano ac uigente nullus eger ineptius
delirauit. Itaq; poeta inuissimus leonis laudibus inure
non ornauit. sed obruit & obruit. At idem nos liberat
metu mortis. de qua haec ipsius expressa uerba sūt. Quā-
do nos sumus. mors non ē. qñ mors ē nos non sumus. mors
ergo nihil ad nos. Quae argute nos fefellit. q̄ ū transacta
mors timeatur. quia iam sensus ereptus ē. ac non ipsum
mori quo sensus eripitur. Est eī tempus aliquod quo &
nos iam non sumus. & mors tñ nondum ē. idq; ipsum
uidetur eē miserum. quod & mors eē incipit. & nos eē
desinimus. Nec frustra dictum ē. mors misera non est.
aditus ad mortem ē miser. hoc ē morbo tabescere uitam

74
perpeti. ferrum corpore excipere. ardere igni. dentib' bestia-
rum lamari. haec sunt quae timentur. non quia mortem affe-
runt. sed quia dolorem magnum. Quin potius effice ne do-
lor malum sit. Omnium inquit malorum maximum est. quod
ergo non possum non timere. si id quod mortem antecedit
aut efficit malum est. quid quod totum illud argumentum
falsum est. quia non intereunt animae. Vere inquit. nam quod
cum corpore nascitur cum corpore intereat necesse est. Jam
superius dixi differre melius hunc locum. & operi ultimo
reservare. ut hanc epicuri persuasionem. siue illa democriti.
siue dicearchi fuit. & argumentis & diuinis testimoniis re-
darguam. Verum ille fortasse impunitatem uitae suae spo-
ndit. fuit enim turpissimae uoluptatis assertor. cui capie-
dae causa nasci hominem putauit. quos cum hoc affirmari audi-
at. uitae & sceleribus abstineat. Nam si periturae sunt
animae. appetamus diuitias ut omnes suauitates capere
possimus. Quae si nobis desunt ab his qui habent auferamur
clam. dolo. uel eo magis si humanas res deus nullus curat
quicquam spes impunitatis arripserit. rapiamus. necemus. Sa-
pientis est enim malefacere si & utile sit & tutum. quoniam si quis
in caelo deus est. non irascitur cuiquam. aequum est benefacere.
quia sicut ira non commouetur. ita nec gratia tangitur. Volup-
tibus igitur quoquo modo possumus seruiamus. Breui
enim ipse nulli erimus omnino. ergo nullum dicit. nullum
denique temporis punctum fluere nobis sine uoluptate pa-
riamur. ne quia ipsi quicquam perituri sumus id ipsum quod uixi-
mus pereat. hoc ille tametsi non dicit uerbo. re tamen ipsa
docet. Nam cum disputat omnia sapientem sua causa facere.
ad utilitatem suam refert omnia quae agit. Ita qui audit
haec flagitia nec boni quicquam faciendum putabit. quoniam benefa-
cere ad utilitatem spectat alienam. nec ab scelere abstine-
dum. quia maleficio praeda conuincta est. Archipirata quae
uel latronum ductor si suos ad grassandum cohortetur. quae
alio sermone uti poterit. quae ut eadem dicat. quae dicit epicurus.

deos nihil curare. non ira. non gratia tangi. inferoz poenas
non esse metuendas. quod animae post mortem occidant. nec
ulli omnino sint inferi. uoluptatem esse maximum bonum. nul-
lam esse humanam societatem. sibi quaeq̄ consulere. neminem
esse qui alterum diligat nisi sua causa. mortem non esse metuendam
forti uiro. nec ullum dolorem. quae si torqueatur. si uratur
nihil curare se dicat. Est plane cur quisq̄ putet hanc uocem
uiri esse sapientis. quae potest latronibus apertissime commodari.
Alii autem contraria his differunt. super aetas post mortem. &
hi sunt maxime pythagorici ac stoyci. quibus & si ignoscen-
dum est quia uerum sentiunt. non possunt tamen non reprehendere
eos qui non scientia sed casu inciderunt in ueritatem. itaque
in eo ipso quod recte sentiebant aliquo errarunt. Nam cum
tuerent argumentum illud quo colligitur necesse esse ut occidant
animae cum corporibus quia cum corporibus nascuntur. dixe-
runt non nasci aetas. sed insinuari potius in corpora. & de
aliis in alia migrare. non putauerunt autem fieri posse ut su-
per sint animae post corpora nisi uideantur fuisse ante corpora.
Par igitur ac prope similis error est partis utriusque. sed haec in
praeterito falsa est. illa in futuro. Nemo enim uidit quod est ue-
rissimum. & nasci aetas. & non occidere. quia cur id fieret.
aut quae ratio esset homines nescierunt. Multi ergo ex his
qui aeternas esse aetas suspicabantur tanquam in caelum migratu-
ri essent. sibi ipsi manus intulerunt ut cleantes. ut chrysippus.
ut zeno. ut empedocles. qui se in ardentis ethrae specus
intempesta nocte deiecit. Ut cum repente non apparuisset.
abisse ad deos crederetur. & ex romanis cato qui fuit in omni
sua uita socraticae uanitatis imitator. Nam democritus
in alia fuit persuasione. sed tamen sponte sua laeto caput obuuius
obtulit ipse. quo nihil sceleratius fieri potest. Nam si homicida
nefarus est. quia hominis extindor est. eadem sceleri obstrictus
est qui se necat. quia hominem necat. Immo uero maioris esse id fa-
cinus existimandum est. cuius ultio soli deo subiaccet. Nam
sicut in hanc uitam non nostra sponte uenimus. ita rursus ex

hoc domitius

hoc domicilio corporis. quod tuendum nobis assignatum ē. ei-
dem iussu recedendum ē qui nos in hoc corpus induxit tam
dum habituros donec iubeat emitti. & si uis aliqua inferatur
aequa mente patiendum ē. cum exunda innocenti aīa inul-
ta eē non possit. beatusq; iudicem magnum cui soli uindic-
ta in integro semp ē. homicide igitur illi omnes p̄ti & ipse
romanae sapientiae princeps cato. qui anteq̄ se occideret
plegisse platonis librum dicitur. qui ē scriptus de aeterni-
tate animarū. & ad summum nefas p̄ti auctoritate com-
pulsus ē. & hic tñ aliquam moriendi cām uiderur hūisse
odum seruitus. Quid Ambrachotes ille qui cum eundē
librum plegisset praecipuam se dedit. nullam aliam ob cām
nisi qđ platonem credidit. execrabilis prorsus ac fugienda
doctrina si abigit homines a uita. quod si scisset plato.
atq; docuisset. a quo & quomodo & quibus & quae ob
facta. & quo tempore immortalitas tribuatur. nec theobri-
tum inpegisset in mortem uoluntariam. nec catonem. sed
eos ad uitam & iustitiam potius erudisset. Nam mihi
cato uiderur cām quaesisse moriendi non tam ut caesare
fugeret. q̄ ut stoicorū decreuis obtemperaret. quos sectabatur.
suiq; nomen grandi aliquo facinore clarificaret. cui quid
mali potuerit accidere si uiueret non inuenio. C. eī caesar
ut erat clemens. nihil aliud efficere uolebat. eē in ipso belli
cuius ardore. q̄ ut bñ mereri de re. p. uideretur. duobus
optimis ciuibus Cicerone & catone seruatis. Sed redeamus . Cicero et cato ciues opti
ad eos qui mortem pro bono laudant. de uita quaerere q̄
uixeris. aut unq̄ tibi ratio constiterit cur omnino sis nat.
None igitur tibi uerus ille & communis omnium pater
terentianum illud uire increpauerit. prius discere quid sit
uiuere. si displicebit uita. tum istoc utitor. Indignaris te
malis eē subiectum q̄ quicq̄ merearis boni. qui patre. qui
dominum. qui regem tuum nescis. qui quis clarissimam
lucem intuearis oculis. mente tñ caecus es. & i pfundis igno-
rantiae tenebris iaces. Quae ignorantia effecit ut q̄sdam

dicere non puderet idcirco nos esse natos ut scelerum poenas
lueremus. quo quid delirius dici possit non uideo. Vbi enim
uel quae scelera potuimus admittere qui omnino non fuimus?
nisi forte credemus inepto illi sena qui se in priore uita eu-
forbum fuisse mentitus est. Hic credo quod erat ignobili gene-
natus familiam sibi ex homeri carminibus adoptauit. O mira
& singularem pythagorae memoriam, & o miseram obliuio-
nem nostram omnium. qui nesciamus qui ante fuerimus. si fortas-
se uel errore aliquo. uel gratia sit effectum ut ille solus letheum
gurgitem non attigerit. nec obliuionis aquam gustauerit.
Videlicet senex uanus. sicut otiosae anculae solent fabulas
tanquam infantibus credulis finxit. Quod si bene sensisset de his
quibus haec locutus est. si homines eos exastimasset. nunquam sibi
tam petulanter mentiendi licentiam uindictasset. si deridenda
hominis leuissimi uanitas. quod Cicero faciemus. qui cum
in principio consolationis suae dixisset. luendorum scelerum ca-
nasci homines. uertit id ipsum postea quod oburgans eum qui
uitam non esse poenam malis putet. Recte ergo profatus
est errore ac miserabili ueritatis ignorantia se teneri. At
illi qui de mortis bono disputant. quod nihil ueri sciunt sic
argumentantur. Si nihil est post mortem non est malum
mors. Aufert enim sensum mali. Si autem supersunt animae et bonum
est. quod immortalitas sequitur. quam sententiam Cicero de le-
gibus sic explicauit. gratulemurque uobis quoniam mors aut
leuiorem quam quae est in uita. aut certe non deteriore[m] alla-
tura est. statum. Nam sine corpore animo uigente. diuina
uita est. sensu carente nihil profecto est mali. Argute ut
sibi uidentur. quod nihil esse aliud possit. Atque utrumque hoc fal-
sum est. Docent enim diuinae litterae non extinguuntur animas. sed
aut pro iustitia premio affici. aut poena pro sceleribus
sempiterna. Nec enim fas est aut eum qui sceleratus in uita
feliciter fuerit. effugere quod meretur. aut eum qui ob
iustitiam miserimus fuerit. sua mercede fraudari. quod
adeo uerum est ut idem Tullius in consolatione non easde[m]

sedes incolere iustos atq; impios praedicauerit. Nec ei omib' inquit idem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in caelum patere. Nam uitis & sceleribus contraminatos deprimi in tenebras atq; in caeno iacere docuerunt. castos atq; animos. puros. integros. incorruptos. bonis et studis atque artibus expolitos leui quodam & facili lapsu ad deos. id est ad nam similem sui puolare. quae sententia superiori illi argumento repugnat. Illud ei sic adsumptum e. tanq; necesse sit omnem hominem natum immortalitate donari. Quod igitur erit discrimen uirtutis ac sceleris. si nihil interest utrumne aristides sit aliquis an phalaris. utrum cato an catalina. sed hanc repugnantiam reij. sententiaq; non ferat nisi qui tenet ueritatem. Siquis igitur nos roget utrum ne bonum sit mors an malum. respondebimus qualitatem eius ex uitae ratione pendere. Nam sicut uita ipsa bonum e si cum uirtute uiuatur. malum si cum scelere sic & mors ex praeteritis uitae actibus ponderanda e. ita fit ut si uita in dei religione transacta sit. mors meliam no sit. q; translatio e ad immortalitatem. si alr malum sit necesse e quoniam ut dixi ad aeterna supplicia transmittit. Quid ergo dicemus nisi errare illos qui aut mortem appetunt tanq; bonum. aut uitam fugiunt tanq; malum. nisi quod sunt iniquissimi qui pauciora mala compensant bonis pluribus. Nam cum omnem uitam p exquisitas & uarias trahant uoluptates. mori cupiunt. si quis forte his amari tudinis supuenit. & sic hent tanq; illis nuq; fuerit bene. si aliqui fuerit male. Damnant igitur uitam omnem bonis plenam. quae nihil aliud q; malis opuntur. hinc nata e inepta illa sententia hanc ee mortem quam uitam putem' nos. illam uitam quam nos pro morte timeamus. ita pmu bonum ee non nasci secundum citius mori. quae ut maioris sit auctoritatis. sileno attribuitur. Cicero in consolatione non nasci inquit longe optimum. nec in hos scopulos incidere uitae. Proximum at si natus sis q; optimum tanq; ex

incendio affugere uolentiam fortunae. credidisse se illum ual-
tissimo dicto exinde apparet. quod adiecit de suo aliquid ut
ornaret. Quaero igitur cui esse optimum putet non nasci. cum
sit nullus omnino qui sentiat. Nam ut bonum sit aliquid
aut malum sensus efficit. deinde cur omnem uitam nihil aliud
esse quam scopulos & incendium putauerit. quod aut in terra fuerit
poterat ne nasceremur. aut uitam nobis fortuna tribuat. non
deus. aut uiuendi ratio quicquam simile incendio habere uideatur.
Non dissimile platonis illud est quod aiebat se gratias agere
naturae. primum quod homo natus esset. potius quam mutum animal.
deinde quod mas potius quam femina. quod graecus quam barbarus.
postremo quod atheniensis. & quod temporibus socratis di-
ci non potest quam meritis caecitatem. quantos pariat erro-
res ignorantio ueritatis. Ego plane contenderim nunquam quicquam
in rebus humanis dictum esse delirium. quod uero si aut barbarus
aut mulier. aut asianus denique natus esset. idem ipse plato non
esset. ac non illud ipsum quod natus fuisset. sed uideamus pytha-
gorae credidit. qui ut ueterum homines animalibus uesci. dixit animas
de corporibus in aliorum animalium corpora commigrare. quod & ua-
num & impossibile est. uanum quod necesse non fuit ueteres animas
in noua corpora inducere. cum idem artifex qui primas aliquando
fecerat. potuerit semper nouas facere. impossibile quod rectae
rois anima tam immutare naturam status sui non potest. quam ignis
aut deorsum nitri. aut in transversum fluminis modo flam-
mam suam fundere. Existimauit igitur homo sapiens potu-
isse fieri ut anima quae tunc erat in platone in aliquod mu-
tum animal includeretur. essetque humano sensu praedita. ut in-
telligeret ac doleret incongruenti se corpore onerata. quanto
sapius faceret. si gratias agere se diceret. quod ingeniosus. quod
docilis natus esset. quod in his opibus ut liberaliter erudiret.
Nam quod athenis natus est. quid in eo beneficii fuit. an non
plurimi extiterunt in aliis ciuitatibus excellenti ingenio at-
que doctrina uiri. qui meliores singuli quam omnes athenienses fu-
erunt. Quanta hominum milia fuisse credamus. quod & athe-

nis nati & temporibus socratis. indocili tñ ac stulti fuerunt.
 Non ei parietes aut locus in quo quisq; e effusus ex utero. co-
 aliat hoi sapienciam. quid uo amittit socratis se tñribus
 natum gratulari. Num socrates ingenia discipulis potuit
 comodare. non uenit in mentem platonu Alcibiade quoq;
 & critiam eiusdem socratis assiduos auditores fuisse. quoz
 alter hostis patriae acerrimus fuit. alter crudelissimus omnium
 tyrannoz. Videamus nunc quid in socrate ipso tam magnu
 fuerit. ut homo sapiens merito gras ageret illis temporibus ee
 senatum. non inficior fuisse illum paulo cordatorem q cae-
 teros qui nam res. putauerunt ingenio posse comprehendi.
 in quo illos non excordes tñ fuisse arbitror s; et impios qd
 in secreta caelestis illius prouidentiae curiosos oculos uolue-
 rint imittere. Romae & in plerisq; urbibus scimus esse
 quaedam sacra. quae aspici a uiris nefas heur. Abstinent
 igitur aspectu quibus illa contaminare non licet. & si forte
 uel errore uel casu quopiam uir aspexerit. primo poena ei.
 dein instauratione sacrificii scelus expiatur. Quid his facias
 qui inconcessa scrutari uolunt. nimirum multo sceleratores
 qui archana mundi & hoc caeleste templum pfanare unpi-
 is disputationibus quaerunt. q qui aedem uestae. aut bonae
 deae. aut caereis intrauerit. quae poenetrabilia diuis adire
 uiris non liceat. tñ a uiris fabricata sunt. Hi uero no tñ
 impietatis crimen effugiunt. sed quod e multo indignius
 eloquentiae famam & ingenii gloriam consequuntur. Quid
 si aliquid inuestigare possent. sunt ei tam stulti in adse-
 uerando. q improbi in quaerendo. cum neq; inuenire qd
 possint. nec defendere et si inuenerint. Nam si uerum uel
 fortuito uiderint. quod saepius contingit. committunt ut ab
 alius id pro falso refellatur. Non ei descendit aliquis e cae-
 lo. qui sententiam de singuloz opinionibus ferat. quapp
 nemo dubitauerit eos qui ista conquirant. stultos. ineptos.
 insanos ee. Aliquid ergo socrates hñt cordis humani. q
 cum intelligeret haec non posse inueniri. ab / eiusmodi quae

stionibus se remouit. Vereorq; ne in eo solo. multa ei sunt eius non modo laude indigna. s; et reprehensione dignissima. i quib' fuit suor' simillimus. Ex his unum eligam quod ab omnibus sit probatum. Celebre hoc prouerbum socrates huit. quod supra nos nihil ad nos. Procumbamus igitur in terram. & manus ad praeclara opera nobis datas conuertamus in pedes. Nihil ad nos caelum. ad cuius contemplationem sumus excitati. Nihil deniq; lux ipsa puneat. certe uictus nri ca de caelo e. Quod si hoc sensit non ee de rebus caelestibus disputandum. ne illoz qd' rationem poterat comprehendere quae sub pedibus hebat. Quid ergo? num errauit in uerbis? uerisimile non e. Sed nimirum id sensit. quod locutus e religio in unime seruendum. quod si aperte diceret. nemo pateret. Quis ei non sentiat hunc mundum tam mirabili roe pfectum aliqua prudentia gubernari. qnq' nihil e qd' possit sine ullo moderatore consistere. Sic domus ab hitatore deserta dilabitur. nauis sine gubernatore abit pessum. & corpus relictum ab aia defluit. Nedum putemus tanta istam molem aut construi sine artifice. aut stare tam diu sine rectore potuisse. Quod si publicas illas religiones uoluit euertere. non improbo. quin et laudabo si ipse quod e meli' inuenerit. uerum idem per canem & anserem deierabat. O hominem scurram ut ait Zeno epicureus. ineptum. pditu. desperatum. si cauillari uoluit religionem. dementem. si hoc serio fecit. ut aial turpissimum pro deo heret. quis iam sup stiones egyptioz audeat reprehendere. quas socrates athenis auctoritate confirmauit sua. Illud uo none summae uanitatis quod an mortem familiares suos rogauit. ut aesculapio gallum quem uouerat pro se sacrarent. uimunt uidelicet ne apud radamanthum receptorem reus uoti fieret ab asclepio. demeritissimum hominem putarem si morbo affectus perisset. Cum uo sanus hoc fecerit. e ipse insanus qui eum putat ee sapientem. en cuius temporibus natum ee se ho sapiens gratuletur. Videamus tn quid illum socrates docuerit. qui cum

78
totam physicam repudiasset. eo se contulit ut de uirtute atq;
officio quaereret. Itaq; non dubito quin auditores suos iusti-
tiae praeceptis erudierit. Docente igitur socrate. non fugit
platonem iustitiae uim in aequitate consistere. si quidem omnes
pari conditione nascuntur. Ergo nihil inquit priuari ac prou-
heant. sed ut pares esse possint. quod iustitiae ratio desiderat.
omnia in commune possideant. Ferri hoc potest quod de pecunia
dici uidetur. quod ipsum quod impossibile sit & quod iniustum pote-
ram multis rebus ostendere. concedamus tamen ut possit fieri. Os
ei sapientes erunt. & pecuniam contemnent. quo ergo illum
communitas ista produxit? Matrimonia inquit quoque coeque esse
debeant. scilicet ut ad eandem mulierem multi uiri tanquam ca-
nes confluant. & is utique obtineat qui uiribus uicerit. aut
si patientes sunt ut philosophi expectent ut uicibus tanquam lupanar-
beant. O miram platonis aequitatem. ubi est igitur uirtus ca-
stitatis. ubi fides conjugalis. quae si tollas. omnis iustitia sub-
lata est. At idem dixit beatas ciuitates futuras fuisse si aut
philosophi regnarent. aut reges philosopharentur. Hunc uero tam iusto. tam
aequo uiro regnum daret. qui alius abstulisset sua. alius con-
donasset aliena. Prostatuisset pudicitiam feminarum. quae
nullus unquam non modo rex. sed ne tyrannus quidem fecit. quae
uero intulit roem turpissimi huius consilii. sic inquit ciuitas
concors erit. & amoris mutui constricta uinculis. si omnes
omnium fuerint & mariti & patres. & uxores. & liberi.
Quae ista confusio omnium humani est? Quomodo seruari cari-
tas potest. ubi nihil certum est quod ametur? quis aut uir mulie-
rem. aut mulier uirum diligit. nisi habitauerint semper una.
nisi deuota mens. & seruata inuicem fides indiuiduam fecerit
caritatem? Quae uirtus in illa promiscua uoluntate locum non
habet. Item si omnes omnium liberi sint. quis amare filios tanquam
suos poterit. cum suos esse aut ignoret. aut dubitet? Quis ho-
norem tanquam patri deferet. cum unde natus sit nesciat? Ex
quo fit ut non et alienum pro patre habeat. sed et patrem pro
alieno. Quid quod uxor potest esse consors. filius non potest. quem con-

cipi nisi ex uno necesse est. Perit ergo illi uni civitas ipsa reclamante
na. Superest ut tantummodo concordiae causa uxores velint esse coes.
At nulla vehementior discordiarum causa quam unus feminae a mul-
tis maribus appetitio. quod plato si ratione non potuit. exemplis po-
tuit certe admoneri. & multorum animarum quae ob hoc vel acerrime
pugnent. & hominum. qui semper ob eam rem gravissima
inter se bella gesserunt. Restat ut communio ista nihil aliud
habeat praeter adulteria & libidines. propter quas funditus eru-
endas est virtus vel maxime necessaria. Itaque non inuenit concor-
diam quam quaerebat quia non videbat unde oriatur. Nam ius-
titia in extra positae nihil momenti habet. nec in corpore quidem.
sed tota in hominis mente versatur. Qui ergo vult homines ad
aequare. non matrimonia non opes subtrahere debet. sed
arrogantiam. superbiam. tumorem. ut illi potentes & elati
pares esse se et mendicissimis sciant. Detracta est divitiis
insolentia & iniquitate nihil intererit utrum ne alii divi-
tes alii pauperes sint. cum aequales fuerint. quod efficere
nulla res alia praeter religionem dei potest. Putavit igitur
se inuenisse iustitiam cum eam profusus evertendae. quia
non res fragilem. sed mentium debet esse civitas. Nam
si iustitia virtutum omnium mater est. cum ille singulae
tolluntur. ipsa subvertitur. Tulit autem plato ante omnia fru-
galitatem. quae utique nulla est ubi proprii nihil habetur. tu-
lit abstinentiam. si quidem nihil fuerit quod abstinetur ali-
enum. Tulit temperantiam. tulit castitatem. quae virtutes in
utroque sexu maxime sunt. Tulit verecundiam. pudorem &
modestiam. si honesta & legitima esse incipiunt. quae solet
flagitiosa & turpia iudicari. sic virtutem cum vult omnibus
dare. omnibus ademit. Nam res proprietatis & virtutum
& virtutum materiam continet. communitas autem nihil aliud
quam virtutum licentiam. Nam viri qui multas mulieres habent. ni-
hil aliud dici possunt quam luxuriosi ac nepotes. Item mulieres
quae a multis habentur. non utique adulterae. quia certum mari-
monium nullum est. sed prostitutae ac meretrices sint necesse

79
ē. Redegit ergo humanam vitam ad similitudinem non
dicam mutorū. sed pecudum ac beluarū. Nam uolucres penē
omnes faciunt matrimonia & paria uinguntur. & nidos su-
os tanq̄ geniales thoros concordā mente defendunt. & foetū
suos quia sunt certi. amant. & si alienos obieceris abigunt.
At hō sapiens contra morem hominum contraq; naturam
stultiora sibi quae imitaretur elegit. & qm̄ uidebat in cae-
teris animalibus officia marum feminarūq; non eē diuisa. exi-
stimauit oportere et̄ mulieres militare. & consilium publicis
interē. & magistratus gerere. & imperia suscipere. Itaq; his ar-
ma & equos assignauit. consequens ē ut lanam & telam
uiris & infantum gestationes nec uidit impossibilia eē que
diceret. ex eo quod adhuc in orbe terrae. neq; tam stulta. neq;
tam uana ulla gens exiuerit quae hoc modo uiueret. Cum
igitur in tanta uarietate ipsi phorū principes deprehendantur.
quid illos minores putabimus. qui nunq̄ sibi tam sapientes
uideri solent q̄ cum pecuniae contemptu gloriantur. fortis
animus. s; expecto quid faciant. & quo ille contemptus euadat.
tradita sibi a parentibus patrimonium tanq̄ malum fugiunt
ac deserunt. & ne in tempestate naufragium faciant. in trā-
quillum se ulro praecipitant. non uirtute. sed peruersa metu
fortes. sicut illi qui cum timent ne ab hoste uigulentur ipsi se
uigulant. ut mortem morte deuitent. sic isti unde possent gloria
liberalitatis adquirere. sine honore. sine gratia pdunt. Lauda-
tur democritus quod agros suos reliquerit. eosq; pascua publica
fieri passus sit. probarem si donasset. Nihil at̄ sapienter fit.
quod si ab omnibus fiat inutile ē ac malum. sed haec negligē-
tia tolerabilis. Quid ille qui patrimonium in murrinos redactū
effudit in mare. Ego dubito utrum ne sanus an demens fuerit.
Abite inquit in profundum male cupiditates. ego uos mergā.
ne ipse mergar a uobis. Si tantus pecuniae contemptus ē. fac
illam beneficium. fac humanitatem. largire pauperibus. pot̄ hoc
quod pditurus es multis succurrere. ne fame. aut siti. aut ni-
ditate moriantur. Imitare insaniam saltem furorēq; tuditanū.

sparge p[ro]p[ri]o diripienda. potes & pecuniam effugere. & t[ame]n b[on]e
collocare. q[ui]a saluum e[st] quicquid pluribus profuit. Zenonis
at[que] paria peccata quis probat. Sed omittamus id quod e[st] ab
omnibus semp[er] irrisum. Illud satis e[st] ad coercendum furiosi
ho[m]i[n]is errorem. quod inter uitia & morbos misericordia ponit.
Admit nobis affectum. quo ratio humanae uitae pene o[mn]is
continetur. Cum e[st] n[on]a ho[m]i[n]is imbecillior sit q[uam] caetero[rum] a[n]i[m]a
lum. quae uel ad p[re]ferendam uim tempo[rum]. uel ad incur[s]ioes
a suis corporibus arcendas n[on]alibus munimentis prouidentia
caelestis armauit. ho[m]i[n]i at[que] q[ui] nihil isto[rum] datum e[st] accepit pro
istis omnibus miserationis affectum. qui plane uocatur huma-
nitas. qua nos met[em]p[er]e inuicem tuemur. Nam si ho[m]o ad consp[ec]-
tum alterius hominis efferaretur. quod facere uidem[us] a[n]i[m]antes
quar[um] n[on]a soliuaga e[st]. nulla e[ss]et hominum societas. nulla urbiu[m]
condendar[um] uel cura uel ratio. sic ne uita q[ui]d satis tuta cum
caeteris animalibus exposita e[ss]et imbecillitas hominum. &
ipsi inter semetipsos beluar[um] more saeuirent. Non minor
in aliis dementia. Quid e[st] dici pot[est] de illo qui nigram e[ss]e di-
xit niuem. q[ui] consequens erat ut et picem albam e[ss]e diceret.
Hic e[st] ille qui se idcirco natum e[ss]e dixit. ut caelum ac solem
uideret. qui in terra nihil uidebat sole lucente. Xenophanes
dicentibus mathematicis orbem lunae duodeuiginti partibus
maio[re]m e[ss]e q[uam] terram. stultissime credidit. & quod huic leu-
tati fuit consentaneum dixit intra concauum lunae sinum
e[ss]e aliam terram. & ibi aliud genus hominum simi[le] n[ost]ro uiuere.
quo nos in hac terra uiuimus. h[ab]ent igitur illi lunatici ho[m]i[n]es
alteram lunam. quae illis nocturnum lumen exhibeat. sicut
haec exhibet nobis. & fortasse n[on] hic orbis alterius inferioris
terrae luna sit. fuisse Seneca inter stolicos ait. qui deliberare
utru[m] ne soli q[ui] suos populos dar[et]. inepte scilicet. qui dubita-
uerit. Quid e[st] p[er]dere si dedisset. sed credo calor deterrebat
ne tantam multitudinem piculo committer[et]. ne si estu nimio
p[er]issent ipsius culpa euenisse tanta calamitas diceretur. Quid
illi qui e[ss]e contrarios uestigis n[ost]ris antipodas putant. Num

80
aliquid loquuntur. aut ē quisq̄ tam ineptus qui credat esse
homines. quoz̄ uestigia sint superiora q̄ capita. aut ibi quae
apud nos iacent inuersa pendere. fruges & arbores deorsum
uersus crescere. pluuias & nubes & grandinem sursum uer-
sus cadere in terram. Et miratur aliquis ortos pensiles in-
ter septem mira narrari. cum p̄bi & agros & urbes. & ma-
ria & montes pensiles faciant. Huus quoq; erroris ap̄eda
a nobis origo ē. Nam semper eodem modo falluntur. cū ei
falsum aliquod i principio sumpserint. uerisimilitudine in-
ducta necesse ē eos in ea quae consequuntur currere. Sic inci-
dunt in multa ridicula. q̄ necesse ē falsa eē quae rebus falsis
congruunt. Cum at̄ primis hūerint fidem. qualia sint ea q̄
sequuntur. non circūspiciunt. sed defendunt omni modo. cum
debeant prima illa utrumne uera sint an falsa ex conseque-
ntibus iudicare. Quae igitur illos ad antipodas ratio p̄duxit.
Videbant siderum cursus in occasum meantium. solem atq; lu-
nam in eandem ^{ptem} semper occidere. & oriri semper ab eadem.
Cum at̄ non p̄spicerent quae machinatio cursus eoz̄ tem-
parē. nec quomodo ab occasu ad orientem remeant. Caelū
at̄ ipsum in omnes fere partes putarent eē deuexum. quod
sic uideri p̄ immensam latitudinem necesse ē. existimauerunt
rotundum eē mundum sicut pilam. & ex motu siderū opi-
nati sunt caelum uolui. sic astra solemq; cum occiderint uolubi-
litate ipsa mundi ad ortum referri. Itaq; & aereos orbes fa-
bricati sunt q̄ ad figuram mundi. eosq; celarunt portēsis
quibusdam simulacris. quae astra eē dicerent. Hanc igit
caeli rotunditatem illud sequebatur. ut terra in medio sinu ei
eēt inclusa. Quod si ita eēt. et ipsam terram globo simile
Neq; ei fieri posset ut non eēt rotundum. quod rotundo co-
clusum teneretur. Si at̄ rotunda eēt terra eēt. necesse ē ut
in om̄s caeli partes eandem faciem gerat. idest montes eri-
gat. campos tendat. maria consternat. Quod si eēt et illd
sequebatur extremum. ut nulla sit pars terrae. quae non
ab hominibus caeterisq; animalibus incolatur. sic pendulos

istos antipodas caeli rotunditas adinuenit. Quod si quaeras
ab his q̄ haec portenta defendunt. quomodo non cadunt oīa
in inferiorem illam caeli partem. hanc r̄ndent rez̄ eē n̄am.
ut pondera in medium ferantur & ad medium conexa sint
oīa. sic radios uideris in rota. Quae at leuia sunt. ut
nebula. fumus. ignis. a medio deferantur ut caelum petant.
q̄d dicam de his nescio. quicum semel abermuerint consta-
ter in stultitia pseuerant. & uanis uana defendunt. nisi
quod eos interdum puto aut ioci cā phari. aut prudentes
& scios mendacia defendenda suscipere. q̄i ut ingenia sua
in malis rebus exerceant uel ostendant. At ego multis
argumentis probare possem. nullo m̄ fieri posse ut caelum
terra sit inferius. nisi & liber iam concludendus eēt. &
adhuc aliqua restarent. quae magis sunt p̄nti operi necia.
& qm̄ singulorū errores p̄currere non ē unius libri opus.
satis sit pauca enūasse. ex quibus possint qualia sint caete-
ra intelligi. Nunc pauca nobis de p̄na in cōi dicenda sut.
ut confirmata cā poterimus. Summus ille n̄r platonis imi-
tator existimauit p̄nam non eē uulgarem. quod eam non
nisi docti homines assequi possint. Est inquit p̄na paucis
contenta uicibus. multitudinem consulto ipsa fugiens. No-
ē ergo sapientia. si ab hominum coetu abhorret. qm̄ sapi-
entia si hōi data ē. sine ullo discrimine omnibus data est.
ut nemo sit prorsus qui eam capere non possit. At illi uir-
tutem humano ḡui datam sic amplexantur. ut soli omnū
publico bono frui uelle uideantur. tam inuidi q̄ si uelint
deligare oculos. aut effodere caeteris. ne solem uideant.
Nam quid ē aliud hominibus negare sapientiam. q̄ mentib̄
eorū uerum ac diuinum lumen auferre. Quod si nā hōis
sapientiae capax ē. oportuit & opifices. & rusticos. & mu-
lieres. & omnes deniq; qui humanam formam gerunt do-
ceri ut sapiant. p̄pt̄nq; ex omni lingua & conditione. &
sexu. & aetate conflari. Maximum itaq; argumentum ē
p̄nam neq; ad sapientiam tendere. neq; ipsam eē sapiam.

quod mysterium eius barba tm celebratur & pallio. Senses
 runt hoc adeo stoici qui & seruis & mulieribus phandum
 ee dixerunt. Epicurus q; qui rudes omnium lraaz ad pna
 mutat. Item plato qui ciuitatem de sapientibus uoluit com
 ponere. Conati qd sunt illi facere quod ueritas exigebat. si
 non potuit ultra uerba procedi. primum qz multis artibus
 opus e ut ad pnam possit accedi. discendae istae coes lrae
 pp usum legendi qz in tanta rez uarietate nec disci audie
 do possunt oia. nec memoria contineri. Grammaticis q; no
 parum opae uel dandum e. ut rectam loquendi roem scias.
 id multos annos auferat nece e. nec oratoria qd ignoranda
 e. ut ea quae didiceris proferre atq; eloqui possis. Geometria
 q; ac musica & astrologia necia e. quod hae artes cum pna
 hent aliquam societatem. quae uniuersa pdiscere neq; feruere
 possunt. quibus intra puberes annos officia mox usibus do
 mesticis pfutura discenda sunt. Neq; serui quibus p eos anos
 uel maxime seruiendum e. quibus possent discere. Neq; pa
 uperes aut opifices. aut rustici. quibus in diem uictus labore
 quaerendus e. Ob eam cam Tullius ait abhorreere a multi
 tudine pnam. At ei rudes Epicurus accipiet. Quomodo
 ergo illa quae de principis rez dicuntur intelligent. quae
 perplexa & inuoluta uix et polia hoies assequuntur. In
 rebus igitur obscuritate implicatis. & ingenioz uarietate
 confusis. & eloquentium uiroz exquisito sermone fucatis.
 quis imputo ac rudi locus e. demq; nullas unq; mulieres pha
 ri docuerunt. praeter unam ex omni memoria themisten neq;
 seruos. praeter unum pythagoram. quem male seruitutem
 redemisse ac docuisse traduntur. Enumerant et platonem
 ac diogenem. qui in serui non fuerunt. sed his seruitus eue
 nerat. sunt ei capti. Platonem qd redemisse auuicenis qda
 traditur sestertius octo. Itaq; insectatus e conuictus hunc
 ipsum redemptorem Seneca. quod platone paruo estarnaue
 rit. furiosus ut m uidetur q hon fuerit iratus. quod non mul
 tam pdidit. scilicet aurum appendere debuit. tanq; p mortuo

hectore. aut tm ingerere numoz. qm uenditor non popo-
scit. Ex barbaris uo nullum praeter unum anacharsin scy-
than. qui phiam ne somniasset qd nisi & linguam & lras
an didicisset. Quod ergo illi poscente na faciendum ee sense-
runt. si tm neq; ipsi facere potuerunt. neq; a pms fieri posse
uiderunt. sola haec efficit doctrina caelestis quae sola sapia
e. illi scilicet psuadere cuiq; potuerunt. qui nihil psuadent
et sibi. aut cuiusq; cupiditates oppriment. iram tempabunt.
libidinem coercebunt. cum ipsi & cedant uirtus. & fateantur
plus ualere nam. Dei at praeepta qz & simplicia & uera
sunt. qm ualeant in ais hominum quotidiana experime-
ta demonstrant. Da mihi irum qui sit iracundus. maledic.
effrenatus. paucissimis dei uerbis iam placidum q oue redda.
Da cupidum auarum. tenacem. iam tibi eum liberalem dabo.
& pecuniam suam proprus manibus largientem. da timidu
doloris ac mortis. iam cruces. & ignes. & picula & tauru
contemnat. Da libidinosum. adulterum. ganeonem. iam so-
brium. castum. continentem uidebis. Da crudelem & sangui-
nis appetentem. iam in ueram clementiam furor ille muta-
bitur. da iniustum. insipientem. peccatorem. continuo & aequi
& prudens & innocens erit. Vno e lauacro malitia omis
abolebitur. tanta diuinae sapientiae uis e. ut in hois pectus
infusa. matrem delictoz stultitiam uno semel impetu expellat.
ad quod efficiendum non mercede. non libris. non lucubrati-
onibus opus e. Gratis ista fiunt. facile. cito. pateant in aures.
& pectus sapientiam sinat. nemo uereatur. nos aquam non uen-
dimus. nec solem mercede praestamus. dei fons uberrimus atq;
plenissimus patet cunctis. & hoc caeleste lumen uniuersis ori-
tur. quicunq; oculos hent. Nunquid hoc phoz. aut unq; prae-
stitit. aut praestare si uelit pot. Qui cum aetates suas i stu-
dio phiae contemnit. neq; alium queq;. neq; se ipsos si na pau-
lulum obstat. possunt facere meliores. Itaq; sapientia illoz
ut plurimum efficiat. non excidit uitia. sed abscondit. pau-
ca uo dei praeepta sic totum hominem immutant. & exposito

uetere nouum reddunt. ut non cognoscas eundem ee. Quid ergo
 nihilne illi simile praecipunt? Immo p multa. & ad uerum
 frequenter accedunt. Sed nihil ponderis hent illa praecepta. qz
 sunt humana. & auctoritate maiore. idest diuina carent. Ne
 mo igitur credit. qz tam se hominem putat ee qui audit. q est
 ille qui praecipit. praeterea nihil apud eos certi e. nihil quod a
 scientia ueniat. Sed cum omnia coniecturis agantur. multa et
 diuersa & uaria proferantur. stultissimi e hois praeceptis eoz
 uelle parere. quae utrum uera sint an falsa dubitatur. Et ideo
 nemo parat. qz nemo uult ad incertum laborare. Virtutem ee
 stoici aiunt. quae sola efficiat uitam beatam. Nihil pot ueri dici.
 sed quid si cruciabitur. aut dolore afficietur? Poterit ne quisq
 inter carnifices beatus ee? Immo uo inlatus corpori dolor. ma
 teria uirtutis e. Itaqz ne in tormentis qd miser e. Epicur? mto
 fortius. sapiens inquit semp beatus e. & uelut inclusus in
 phalaridis tauro. hanc uocem emittet. suaue e. & nihil curo.
 quis eum non irriserit. Maxime quod ho uoluptarius psona
 uiri sibi fortis imposuit. & qd supra modum. Non ei fieri
 pot ut quisq cruciatus corporis pro uoluptatibus ducat. cum
 satis sit ad officium uirtutis implendum. pferre ac sustinere.
 Quid dicitis stoici. quid tu epicure? Beatus e sapiens. et cum
 torquetur. si pp gloriam patientia non fruatur. In tormentis ei
 fortasse morietur. si pp memoriam aut non sentiet si occidit
 aiae. aut si sentiet nihil ex ea consequetur. Quis ergo alius i
 uirtute fructus e. quae beatitudo uitae. ut aequo aio moriatur.
 Bonum in affertis unius horae. aut fortasse momenti. propter
 quod non expediat in tota uita miseris & laboribus confici.
 Quantum at temporis mors occupat. quae cum uenit. utrum
 aequo an iniquo aio eam subieris. iam nihil refert. ita fit ut
 nihil aliud ex uirtute capietur. nisi gloria. sed haec aut sup
 uacua & breuis e. aut prauis hominum iudicis no sequetur.
 Nullus igitur ex uirtute fructus e. ubi uirtus mortalis e &
 caduca. Itaqz qui haec locuti suat. umbram quandam uirtu
 tis uidebant. ipsam uirtutem non uidebant. Deflexi enim

fuerunt in terram. nec uultus suos in altum erigebant. ut eam
possent intueri. quae sese caeli religionibus ostentabat. Haec
causa est cur praeceptis eorum nullus obtempere. quoniam aut ad uicia e-
rudunt. si uoluptatem defendunt. aut si uirtutem asserunt.
neque peccato poenam minantur. nisi solius turpitudinis. neque
uirtuti ullum praemium pollicentur. nisi solius honestatis &
laudis. cum dicant non propter illud. sed propter se ipsam expe-
tendam esse uirtutem. Beatus est igitur sapiens in tormentis. si
cum torquetur pro fide. pro iustitia. pro deo. illa patientia do-
loris beatissimum faciat. Est enim deus qui solus potest honorare
uirtutem. cuius merces immortalitas sola est. quam qui non
appetunt. nec religionem tenent. cui aeterna subiaccet uita. pro-
fecto nec uirtutis uim sciunt. cuius praemium ignorant. neque
in caelum spectant. quod ipsi se facere putant. cum res non ue-
stigabiles quaerunt. quia ratio in caelum spectandi nulla est alia.
nisi aut religionem suscipere. aut animam suam immortalem
esse credere. Quisquis enim aut deum colendum esse intelligit. aut
immortalitatis spem propositam sibi habet. mens eius in caelo est.
& licet id non aspiciat oculis. animam tamen lumine aspiciat. Qui autem
religionem non suscipiunt. terreni sunt. quia religio de caelo
est. Et qui animam putant cum corpore interire. aequo in
terram spectant. quia ultra corpus quod est terra. nihil amplius
uident. quod sit immortale. Nihil igitur prodest ita fictum
esse hominem ut recto corpore spectet in caelum. nisi erecta
mente deum cernat. & cogitatio eius in spe uitae perpetuae
tota uersetur. quae propter nihil est aliud in uita. quo ratio. quo
conditio nostra nitatur. nisi dei qui nos genuit agnitio. & reli-
giosus ac pius cultus. Unde quoniam peritiam aberrauerunt. sapientes
utique non fuerunt. Quaesierunt illi quod sapientiam. sed quia
non rite quaerebant. prolapsi sunt longuis. & in tantos erro-
res inciderunt. ut etiam communi sapientiam non tenerent. Non enim
tamen religionem asserere uoluerunt. uerum et sustulerunt. dum
specie falsae uirtutis induda conantur animos omnino metu liberare.
quae religionis euersio naturae nomen inuenit. Illi enim cum

aut ignorant

aut ignorarent a quo eēt effectus mundus. aut psuadere uellet
 nihil eē diuina mente pfectum. nām eē dixerunt rez̄ omniū
 matrem. q̄i dicerent omnia sua sponte eē nata. quo uerbo pla-
 ne imprudentiam suam confitentur. Natura enim remota
 puidencia & potate diuina prorsus nihil ē. Quod si deum
 nām uocant. quae puerfusas ē nām potius q̄ deum nominare.
 Si at̄ natura ē ratio. uel necitas. uel conditio nascendi. non ē
 p se ipsa sensibilis. sed necē ē mentem eē diuinam. quae sua
 puidencia nascendi principium rebus omnibus praebet. Aut
 si nā ē caelum atq; terra. & omne quod natum ē. non ē d̄s
 natura. sed dei opus. Non dissimili errore credunt eē fortu-
 nam q̄i deam quandam res humanas uarus casibus inludere.
 qz nesciunt unde sibi bona & mala ueniant. Cum hac se
 compositos ad proeliandum putant. nec ullam t̄m rationē red-
 dunt a quo. & quam obcaam. sed t̄m cum fortuna se digladi-
 ari momentis omnibus gloriantur. Jam quicūq; consolati sūt
 aliquos ob interitum obmissioneq; caroz̄. fortunae nomen
 acerrimis accusationibus prosciderunt. nec omnino ulla eoz̄
 disputatio de uirtute ē. in qua non fortuna uexetur. M-
 tullius in sua consolatione pugnasse se semp̄ contra fortuna
 loquitur. eamq; a se eē supatam. cum fortiter inimicoz̄ impet-
 retudiss̄. ne tum qd̄ ab ea fractum se. cum domo pulsus priā
 caruit. Tum at̄ cum amiserit carissimam filiam. iudum se a
 fortuna turpiter confitetur. Caedo inquit. & manum tollo.
 Quid hoc homine miserius. qui sic iaceat. insipienter inquit.
 sed qui se pfitetur eē sapientem. Quid ergo sibi uult assump-
 tio nominis. Quid contemptus ille rez̄ qui magnificis uerbis
 praetenditur. Quid dispar caeteris h̄tus. aut cur omnino
 praecepta sapientiae dat. si nemo adhuc qui sapiat inuentus
 ē. Et quisq; nobis inuidiam facit. qz p̄hos negamus eē sapie-
 tes. cum ipsi nec scire se quicq; nec sapere fateantur. Nam
 siqn̄ ita defecerunt. ut ne affingere qd̄ quicq; possint. quod
 faciunt in rebus caeteris. Tum uō admonentur ignorantiae.
 & q̄i furibundi exaliunt. & exclamant caecos esse se. & ex

cordes. Anaxagoras pronunciat circumfusa esse tenebris omnia. Empedocles angustas esse sensuum semitas queritur. tanquam illi ad cogitandum rheda & quadrigis opus esset. Democritus quasi in puteo quodam sic alto. ut fundus nullus sit. ueritatem iacere demersam. nimirum stulte ut caetera. Non enim tanquam in puteo demersa ueritas est. quo uel descendere. uel et cadere illi licebat. si tanquam in summo montis excelsi uertice. uel potius in caelo. quod est uerissimum. Quid enim est cur eam potius in unum depressam dicere quam in summum leuatam. nisi forte mentem quam in pedibus aut in uisceribus constituere malebat. potius quam in pectore. aut in capite. Adeo remotissimi fuerunt ab ipsa ueritate. ut eos ne status quod sui corporis admoneret ueritatem illis in summo esse quaerendam. Ex hac desperatione confessio illa Socratis nata est. qua se nihil scire dixit. nisi hoc unum quod nihil sciat. hinc academiae disciplina manauit. si tamen disciplina dici potest. in qua & ignoratio & discitur & docetur. Sed ne illi quod qui scientiam sibi assumpserunt. id ipsum quod scire se putabant constanter defendere potuerunt. qui quoniam illis ratio non quadrabat. per ignorantiam rerum diuinarum tam uari. tam incerta fuerunt. sibique saepe contraria differentes. ut quid sentirent. quid uellent. satis statuere ac diiudicare non posses. Quid igitur pugnes aduersus eos homines. qui suo sibi gladio pereunt. Quid labores ut eos destruas quos sua ipsos destruit atque afficit oratio. Aristoteles inquit Cicero ueteres philosophos accusans. ait eos aut stultissimos. aut gloriosissimos fuisse. qui existimauissent perfectam suam ingenium esse perfectam. sed se uidere quod paucis annis magna accessio facta esset. breui tempore perfectam plane absolutam fore. Quod igitur fuit illud tempus. Quo in ore. Quando est. aut a quibus absoluta. Nam quod ait stultissimos fuisse. qui putauissent ingenium suum perfectam esse sapientiam. uerum est. sed ne ipse quod satis prudenter. qui aut a ueteribus coeptam. aut a nouis aut tam. aut mox a posterioribus perfectum in putauit. Numquam enim potest inuestigari quod non per uiam suam quaeritur. sed repetimus id quod omisimus. Fortuna ergo nihil per se est. nec sic

bendum e. tanq̄ sit in aliquo sensu. siq̄ fortuna e accidentium
 rez̄ subitus atq; inopinatus euentus. Verz̄ p̄bi ne aliqui non
 errent. in re stulta uolunt ee sapientes. qui fortunae sexum
 mutant eamq; non deam sicut uulgus. sed deum ee dicunt.
 eundem in interdum fortunam uocant. Quod multa inq̄t idē
 Cicero efficiat inopinata nobis propter obscuritatem ignoratio
 neq; casz̄. Cum igitur cas ignorent pp̄ quas fiat aliquid. &
 ipsum qui faciat ignorent nece e. Idem in opere ualde serio.
 in quo p̄cepta uitae deprompta ex p̄na filio dabat. Magna
 inquit ee fortunae uim in utraq; partem quis nesciat. Nam
 & cum prospero flatu eius utimur. ad exitus p̄uehimur opta
 tos. & cum reflauerit affligimur. Primum qui negat sciri pos
 se queq; si hoc dixit tanq̄ & ipse & omnes sciant. Deinde q
 et quae clara sunt dubia conatur efficere. hoc putauit ee cla
 rum. quod illi ee debuit uel maxime dubium. Nam sapienti
 omnino falsum e. Quis inquit nescit. Ego uo nescio. doceat
 me si pot. quae sit illa uis. qui flatus iste. & qui reflatus. Tur
 pe igitur hominem ingeniosum id dicere. quod si neges probare
 non possit. postremo quod is qui dicit assensus ee retinendos.
 quod stulti sit hominis rebus incognitis temere asserture. is pla
 ne uulgi & imperitorz̄ opinionibus credidit. qui fortunam
 putat ee. quae tribuat hominibus bona & mala. Nam si
 mulachrum eius cum copia & gubernaculo fingunt. tanq̄
 haec & opes tribuat. & humanaz̄ rez̄ regimen obtine
 at. cui opinioni & uirgilius assensit. qui fortunam omni
 potentem uocat. & historicus qui ait. Sed profecto fortu
 na in omni re dominatur. Quid ergo caeteris diis loci su
 perest. Cur non aut ipsa regnare dicitur si plus potest.
 aut sola colitur. si omnia. uel si tantum mala imittit. ali
 quid cae profertur. cur si dea sit. hominibus inuideat. eosq;
 pditos cupiat. cum ab his religiose colatur. cur aequior sit
 malis. iniquior at̄ bonis. Cur insidietur. affligat. decipiat.
 exterminet. Quis illam gni hominum uexatricem p̄petua
 constituerit. Cur deniq; tam malam sortita sit potestatem.

Quid. fort.

natura interdum

ut res cunctas ex libidine magis q̄ ex uero celebret. obscuretq̄.
Haec inq̄ phos inquirere oportuit. potius q̄ temere innocente
accusare fortunam. quae et si sit aliqua. nihil tñ afferi ab his
pōt cur hominibus tam inimica sit q̄ putatur. Itaq̄ ille om̄s
orōes. quibus iniquitatem fortunae lacerant. se suasq̄ uirtutes
contra fortunam sup̄bissime iactant. nihil sunt aliud q̄ delira
menta inconsideratae leuitatis. Quare non inuideant nobis.
quibus aperuit ueritatem deus. qui sicut scimus nihil eē for
tunam. ita scimus eē prauum ac subdolum spiritum qui sit
inimicus bonis. hostisq̄ iustitiae. qui contraria faciat q̄ deus.
cuius inuidiae cam in sc̄do libro explicauim⁹. Hic ergo insidi
atur uniuersis. sed eos qui deum nesciunt errore impedit. stul
ticia obruit. tenebris circūfundit. ne quis possit ad diuini no
minis puenire notitiam. in quo uno & sapientia continetur.
& uita perpetua. Eos at̄ qui deum sciunt. dolis & astu aggre
ditur. ut cupiditate aut libidine uretiat. aut peccatis blandi
entibus deprauatos impellat. ad mortem. uel si dolo nihil profe
cerit. uolentia deicere conatur. Idcirco ei in primordiis trans
gressionis non statim ad poenam detrusus a deo ē. ut hominē
malitia sua exerceat ad uirtutem. quae nisi aguetur. nisi uexa
tione assidua roboretur. non pōt eē p̄fecta. Si quidem uirtus
ē p̄ferendorū malorū fortis atq̄ inuicta patientia. ex quo fit
ut uirtus nulla sit si aduersarius desit. Huius itaq̄ p̄uersae
potatis cum uim sentirent uirtuti repugnantem. nonnisi igno
rarent. fortunae sibi uocabulum uane finxerunt. Quod q̄
longe a sapientia sit remotum declarat iuuenalis his uersibus.
Nullum numen adest si sit prudentia. sed nos Te facim⁹ fortuna
deam. caeloq̄ locamus. Stultitia igitur & error. & caecitas.
& ut Cicero ait ignoratio rerū atq̄ carū. nāe ac fortunae no
mina induxit. s; ut aduersarium suum nesciunt. sic nec uir
tutem quidem sciunt. cuius scientia ab aduersari nonone de
scendit. Quae si coniuncta ē cum sapientia. uelut ipsi dicunt
eadem ipsa sapientia ē. ignorent necesse ē in quibus rebus sita sit.
Nemo ei pōt ueris armis instrui. si hostem contra quem fuerit

85
armandus ignorat. nec aduersarium uincere. qui in dimicando
non hostem uerum. sed umbram petit. prosternetur ei qui alio
intentus uenientem uitalibus suis ictum. nec praeuiderit ante.
nec curauerit. Docui quum in ea mediocritas tulit longe de
uium p̄hos iter a ueritate tenuisse. Sento tñ q̄ multa praete
rierim. q̄ non erat in propria contra p̄hos disputatio. sed huc
necio deuertendum fuit. ut ostenderem tot ac tanta ingenia
in rebus falsis ee consumpta. ne quis forte a prauis religioib̄
exclusus ad eos se conferre uellat. tanq̄ certi aliquid reptur?
Vna igitur spes hominum. una salus in hac doctrina quam defen
dimus posita e. omnis sapientia hominis in hoc uno e. ut deū
cognoscat & colat. hoc nostrum dogma. haec sententia e. Qua
ta itaq; uoce possum testificor. proclamo. deuuntio. hoc e illud
quod p̄hi omnes in tota uita sua quaesierunt. nec unq̄ tñ
inuestigare. comprehendere. tenere ualuerunt. q̄ religione
aut prauam retinuerunt. aut totam penitus sustulerunt.
Facessant igitur illi omnes qui humanam uitam non instru
unt. sed turbant. Quid ei docent. aut quem instruunt. q̄ se
ip̄os nondum instruxerunt. Quem sanare egroti. quem re
gere caeci possunt. Huc ergo nos omnes quibus e cura sapien
tiae conferimus. an expectabimus donec socrates aliquid sciat.
aut anaxagoras in tenebris lumen inueniat. aut democritus
ueritatem de puteo extrahat. aut empedocles dilatat ai sui
semitas. aut archesilas & carneades uideant. sentiāt. p̄cipiat.
Vox ecce de caelo ueritatem docens. & nobis sole ip̄so clarus
lumen ostendens. Quid nobis inquit sumus & sapientiam su
scape cunctamur. quam docti homines contritus in quaerendo
etatibus suis nunq̄ reperire potuerunt. Qui uult sapiens
ac beatus ee. audiat dei uocem. discat iustitiam. sacramentu
natiuitatis suae norit. humana contemnat. diuina suscipiat.
ut summum illud bonum ad quod natus e possit adipisci.
Dissolutis religionibus uniuersis. & omnibus quaecūq; i earū
defensionem dici uel solebant. uel poterant refutari. Deinde
conuictis p̄hae disciplinis. ad ueram nobis religione sapiētiāq;

ueniendum ē. qm̄ ē ut docebo utrūq; conuindum. ut eam uel ar-
gumentis uel exemplis. uel idoneis testibus asseramus. & stul-
tiam quam nobis isti deorū cultores obiectare non desinunt.
ut nullam penes nos. sic totam penes ipsos eē doceamus. & q̄q;
prioribus libris cum falsas arguerim religiones. & hic cum
falsam sapientiam tollerem. ubi ueritas sit ostenderim. plani
in quae religio. & quae sapientia uera sit. liber proximus
indicabit.

FIRMIANI. LACTANTI. DE VERA. SAPIENTIA. ET.
RELIGIONE. LIBER. QUARTVS. INCIPIT. FELICITER.

DOGITANTI. MIHI. ET. CVM. ANI-
mo meo saepe reputanti priorem illū
generis humani statum. & mirum pa-
riter & indignum uideri solē quod
unius saeculi stultitia religiones uari-
as suscipientis. deosq; multos eē crede-
tis. in tantam subito ignoracione sui-
uentum ē. ut ablata ex oculis ueritate. neq; religio dei ueri.
neq; humanitatis ratio teneretur. hominibus non in caelo
summum bonum quaerentibus. sed in terra. Quam ob cam
pfecto saeculorū ueterum mutata felicitas ē. Coeperunt
ei relicto parente & constitutore omnium deo. insensibilia
dignorū suorū figmenta uenerari. Quae prauitas quid
effecerit. aut quid malorū attulerit res ipsa declarat. Auer-

si naq; a summo bono. quod ideo beatum ac sempiternum e
quia iuderi. tangi. comprehendi non pot. ut a uirtutibus ei
bono congruentibus. quae sunt aequae immortales. ad hos
corruptos & fragiles deos lapsi. & studentes rebus quib'
solum corpus ornatur. alitur. delectatur. mortem sibi per
petuam cum diis & cum bonis corporalibus quaesierunt.
qz morti corpus omne subiectum e. Insecuta e igitur hu
iusmodi religionis iniustitia. & impietas sicuti fuerat nece.
Desierunt etei uultus suos in caelum tollere. sed deorsum
mentes hominum depressae. terrenis ut religionibus. sic et
bonis inhaerebant. secutum e discidium generis humani.
& fraus. & nefas omne. qz spretis aeternis atq; incorrup
tis bonis quae sola debent ab homine concupisci. tempora
lia & breuia maluerunt. maiorq; hominibus ad malum fi
des fuit. qui prauum recto. qz praesentius fuerat praetu
lerunt. sic humanam uitam prioribus saeculis in clarissi
ma luce uersatam caligo ac tenebrae comprehenderunt.
& quod huic prauitati congruens erat. postq; sublata sapi
entia e. tunc demum sibi homines sapientum nomen uin
dicare coeperunt. Tum at nemo sapiens uocabatur. cum
omnes erant. Vanamq; nomen illud aliqu publicum. quis
ad paucos redactum in uim suam retineret. Possent eni
fortasse pauci illi. uel ingenio. uel auctoritate. uel assidu
is hortamentis liberare populum uitiis & erroribus. sed
adeo in totum sapientia occiderat. ut ex ipsa nominis ar
rogantia. nullum eor. qui uocarentur appareat fuisse sa
pientem. sed in prius q haec ptna quae dicitur ee inueni
retur. septem fuisse traduntur. qui primi omnium qz de
rebus naturalibus quaerere ac disputare sunt ausi. sapi
entes heri appellariq; meruerunt. O miserum calamitosu
q; saeculum. quo per orbem totum septem soli fuerunt.
qui hominum uocabulo cierentur. Nemo ei pot iure dici
homo. nisi qui sapiens e. sed si caeteri omnes praeter ipsos
stulti fuerunt. ne illi qd sapientes. qz nemo ee sapiens

arrogans putauerit. seq.
non sapientes. sed studi-
osos sapientie.

uere iudicio stultorum pot. adeo ab his abfuit sapientia. ut ne poa
qd increfcente doctrina. & multis magnisq; ingenus in id ipsum
semp intentis. non potuerit pfici ueritas ac comprehendi. Na
post illoz septem sapientium gloriam. incredibile e quanto
studio inquirendae ueritatis graecia omnis exarsit. ac pri-
mum nomen ipsum sapientiae uocauerunt. Quo facto & illos
qui temere sapientium sibi nomen ascuerant. erroris stultitiae
q; damnarunt. & se q; ipsos ignorantiae. quam qd non diffite-
bantur. Nam ubicuq; rez na ingenus eoz q; man' opposue-
rat. ne rationem possent aliquam reddere. testificari solebat
nihil scire se. nihil cernere. Vnde multo sapientiores inueni-
untur qui se aliqua ex parte uiderunt. q; illi qui se sapere
crediderant. Quare si neq; illi fuere sapientes. q; appellati.
neq; posteriores q non dubitauerunt insipientiam confiteri.
quid supest nisi ut alibi sit quaerenda sapientia. qz non e ubi
quaerebatur inuenta. Quid at putemus fuisse cae. cur tot inge-
nus totq; temporibus summo studio ac labore quaesita non repe-
rretur. nisi quod eam pti extra fines suos quaesierunt. Qui
qm pagratis. & exploratis omnibus. nusq; ullam sapientia com-
prehenderunt. & alicubi ee illam nece e. apparet ibi potissimu
ee quaerendam ubi stultitiae uulnus apparet. cuius uelamento
deus. ne archanum sui diuini operis in propatulo eet. thesaurz
sapientiae ac ueritatis ascondit. Vn eqd soleo mirari qd cu
pythagoras & postea plato amore indagandae ueritatis in-
censi. ad aegyptios. & magos. & psas usq; penetrassent. ut eaz
gentium ritus & sacra cognoscerent. suspicabantur ei sapiam
in religione uersari. ad iudeos tm non accesserunt. penes quos
tunc solos erat. & quo facilius re potuissent. sed auersos ee
arbitror. diuina prouidentia. ne scire possent ueritatem. qz
nondum fas erat alienigenis hominibus religionem dei ueri-
tatiq; notescere. Statuerat ei deus appropinquante ulu-
mo tempore. ducem magnum caelitus mittere. qui eam pfido
ingratorq; ppto ablatam caeteris nationibus reuelaret. Qua de-
re in hoc libro aggrediar disputare. si prius ostendero sapien-

tiam cum religione sic cohaerere. ut diuelli utruq; non possit. deorū cultus ut in priore libro docui. non hūisse sapientia nō modo qz diuinum aīal hoīem terrenis fragilibusq; suste-
 runt. s; quia nihil ibi differitur quod proficiat ad mores ex-
 colendos utaq; formandam. nec hēt inquisitionem aliquam
 ueritatis. sed tantūmodo ritum colendi. qui non officio meris
 sed ministerio corporis constat. & ideo non ē illa uera reli-
 gio iudicanda. qz nullis iustitiae uirtutisq; praeceptis eru-
 dit. efficiq; meliores. sicut p̄na qz nulla religionem. idest
 summam pietatem non hēt. non ē uera sapientia. Nam si
 diuinitas quae gubernat hunc mundum. incredibili benefi-
 centia genus hominum sustentat. & q̄i paterna indulgen-
 tia fouet. uult profecto grām sibi referri & honorem dari.
 Nec constare hōi pietatis ratio pot. si caelestibus bñficiis ex-
 terit ingratus. quod non ē utiq; sapientis. Om̄ igitur ut
 dixi p̄na & religio deorū disiuncta sunt. longeq; discreta.
 siq̄d alii sunt professores sapientiae. per quos utiq; ad deos
 non additur. alii religionis amīstites. p̄ quos sapere non disci-
 tur. apparet nec illam ēē ueram sapientiam. nec hanc religi-
 onem. sc̄arco nec p̄na potuit ueritatem comprehendere. nec
 religio deorū rōem sui qua carē reddere. Vbi at̄ sapientia
 cum religione inseparabili nexu cohaeret. utruq; ēē uerum
 necē ē. qz & in colendo sapere debemus. idest scire. quid
 nobis. & quom̄ sit colendum. & in sapiendo colere. idest
 re. & actu quod scierimus implere. Vbi ergo sapientia cū
 religione coniungitur. ibi scilicet ubi deus colitur un̄. ubi
 uita & actus omnis ad unum caput & ad unam summā
 refertur. deniq; idem sunt doctores sapientiae qui & dei
 sacerdotes. nec tñ moueat queq; qz & saepe factum ē. &
 fieri pot̄ ut p̄hs aliquis deorū suscipiat sacerdotium. quod
 cum fit. non tñ coniungitur p̄na cum religione. s; & p̄na
 inter sacra cessabit. & religio qn̄ p̄na tractabitur. Illa cū
 religio muta ē. non tantum qz mutorū ē. s; qz ritus ei in
 manu & in digitis ē. non in corde aut in lingua. sicut nra

quae uera est. Idcirco & in sapientia religio. & in religione sapi-
entia est. Ergo quod non potest segregari. quia sapere nihil aliud est
nisi deum uerum iustus & pius cultibus honorare. Multorum
autem deorum cultus. non est secundum naturam. et hoc argumento colligi &
comprehendi potest. omnem deum qui ab homine colitur. necesse est inter
solennes ritus & preces patrem nuncupari. non tamen ho-
noris gratia. uerum rationis. & quod antiquior est homine. & quod
uitam. salutem. uictum praestat ut pater. Itaque & iuppiter
a precantibus pater uocatur. & saturnus. & ianus. & liber. &
caeteri deinceps. quod lucilius in deorum concilio deridet. ut
nemo sit nostri. quoniam aut pater optimus diuum. aut neptunus
pater. liber. saturnus. pater mars. ianus. quirinus pater. sic &
hoc dicatur ad unum. Quod si natura non patitur ut sint unius
hominis multi patres. Ex uno ei procreatur. ergo et deos multos
colere contra naturam est. contraque pietatem. Unus igitur colendus
est qui potest uere pater nominari. idem et dominus sit necesse est.
quia sicut potest indulgere. ita et coercere. Pater ideo appellandus
est. quia nobis multa & magna largitur. dominus ideo quia castigan-
di ac puniendi habet maximam potestatem. dominum uero eundem
esse qui sit pater et iuris ciuilibus ratio demonstrat. Quis enim filios
poterat educare nisi habeat in eos domini potestatem. Nec
inmerito pater familias dicitur. licet tamen filios habeat. uidelicet
nomen patris complectitur et seruos. quia familia sequitur. &
nomen familiae complectitur et filios. quia pater antecedit.
Vnde apparet eundem ipsum & patrem esse seruorum & do-
minum filiorum. Denique & filius manu emittitur tanquam seruus.
& seruus liberatus patroni nomen accipit tanquam filius. Quod
si propterea pater familias nominatur ut appareat eum du-
plici potestate praeditum. quia & indulgere debet quia pater est.
& coercere quia dominus. ergo idem seruus est qui & filius. idem
dominus qui & pater. Sicut igitur naturae necessitate non potest nisi unus esse
pater. ita nec dominus nisi unus. Quid enim faciet seruus si multi
domini diuersa impauerint. Ergo contra rationem. contraque
naturam sunt religiones multorum deorum. siquidem nec patres multi

88
possunt esse nec domini. Deos autem & patres & dominos nuncupari
necesse est. Teneri ergo ueritas non potest ubi homo idem multis pa-
tribus dominusque subiectus est. Vbi animus in multa dispersus
huc atque illuc diuagatur. nec habere ullam firmitatem potest
quoniam certo & stabili domicilio carere religio. Cultus igitur
deorum ueri esse non possunt. eodem modo quo matrimonium dici
non potest ubi mulier una multos uiros habet. sed haec aut me-
retrix. aut adultera notabitur. A qua ei pudor castitatis.
fides abest. uirtute careat est necesse. Sic & religio deorum im-
pudica est. & incerta est. quoniam fide carere. quoniam honos ille instabi-
lis & incertus caput atque originem non habet. quibus rebus
apparet quod inter se coniuincta sunt sapientia & religio. Sapi-
entia spectat ad filios. quae exigit timorem. Nam sic illi
patrem diligere debent. & honorare. sic hi dominum colere
ac uereri. Deus autem qui unus est. quoniam utraque persona sustinet
& patris & domini. & amare eum debemus quoniam filii sumus. &
timere quoniam serui. Non potest igitur nec religio a sapientia se-
parari. nec sapientia a religione secerni. quia idem deus est
qui & intelligi debet. quod est sapientiae. & honorari quod
est religionis. sed sapientia procedit. religio sequitur. quoniam prius est deum
scire. consequens colere. Ita in duobus nominibus una uis
est. quae diuersa esse uideantur. Alterum est positum est in sen-
su. alterum in actu. sed tamen similia sunt duobus riuus ex uno
fonte manantibus. Fons autem sapientiae & religionis deus est.
a quo hi duo riuus si aberrauerint arescant necesse est. quae
qui nesciunt. nec sapientes esse possunt. nec religiosi. Sic fit
ut philosophi & qui deos colunt. similes sint aut filii abdicatis.
aut seruis fugitiuis. quoniam neque illi patrem quaerunt. neque in
dominum. & sicut abdicati haereditatem patris non assequun-
tur. & fugitiui impunitatem. ita neque philosophi immortalitate
accipient. quae est regni caelestis haereditas. id est summum
bonum. quod illi maxime quaerunt. neque cultores deorum poe-
nam sempiternae mortis effugient. quia est animaduersio
ueri domini aduersus fugitiuos suae maiestatis ac nominis.

religio ad seruos.

Deum uero esse patrem eundemque dominum utriusque ignorauerunt. tam cultores deorum quam ipsi sapientiae professores. qui aut nihil omnino colendum putauerunt. aut religiones falsas approbauerunt. aut et si uim potentemque summi dei intellexerunt. ut plato. qui ait unum esse fabricatorem mundi deum. & M. tullius qui fateatur hominem praecleara quadam conditione a summo deo esse generatum. tamen ei debitum cultum tanquam summo patri non reddiderunt. quod erat consequens ac necessarium. Deos autem neque patres neque dominos esse posse. non tamen multitudo ut supra ostendi. sed et ratio declarat. quia neque fictum esse a diis hominem traditur. neque deos ipsos antecedere originem hominis inuenitur. Si quidem fuisse in terra homines antequam uulcanus & liber & apollo & ipse iuppiter nasceretur appareret. sed neque saturno fictio hominis. neque caelo patri eius assignari solent. Quod si nullus eorum qui coluntur. formasse a principio atque instituisse hominem traditur. nullus igitur ex his pater hominis nuncupari potest. ita ne deos quidem. ergo fas non est uenerari eos a quibus non sit homo generatus. quia neque a multis generari potest. Unus igitur ac solus coli debet. qui iouem & saturnum. qui caelum ipsum terramque antecessit. Is enim necesse est hominem figurauerit. qui ante hominem caelum terramque profecit. solus pater uocandus est qui creauit. Solus dominus nuncupandus qui regit. qui habet uitae ac necis ueram & perpetua potentem. quem qui non adorat & insipiens seruus est qui dominum suum aut fugiat aut nesciat. & impius filius qui suum uerum patrem uel odit uel ignorat. Nunc quoniam docui sapientiam & religionem non posse didici. superest ut de ipsa religione ac sapientia differamus. Sermo quidem qui sit difficilis de rebus caelestibus disputatio. sed tamen audendum est ut illustrata ueritas pateat. multumque ab errore atque interitu liberentur. qui eam sub uelamine stultitiae latentem aspernantur ac respiciunt. Sed priusquam incipiam de deo & opibus eius dicere. pauca tamen de prophetis ante dicenda sunt. quorum testimonium nunc uti necesse est. quod in prioribus libris ne facerem tempauit. Ante omnia qui ueritatem studet comprehendere. non modo intellegendis pro

phetarum uocibus annum debet intendere. sed et ipsa per quae
 quaeque illorum fuerit diligentissime ingredi ut sciat & quae fu-
 rum praedixerunt. & post quot annos praedicta completa
 sunt. Nec difficultas in his colligendis inest ulla. Testati sunt
 etiam sub quo quisque rege diuini spiritus fuerit passus instandū.
 Multaque scriptos libros de ipsis ediderunt inuicem facientes
 a propheta moysi. quod troianum bellum septingentos fere annos
 antecessit. is autem cum per annos quadraginta populum rexisset.
 successorem habuit iesum. qui septem & uiginti annis tenuit prin-
 cipatum. Exin sub iudicibus fuerunt per annos trecentos sep-
 tuaginta. Tum imutato statu reges habere coeperunt. quibus impe-
 rium tenentibus per annos quadringentos quinquaginta usque
 ad Sedechiae regnum. oppugnati a rege babilonio captique
 iudei diuturnum seruitium protulerunt. donec septuagesimo
 post anno Cyrus maior captiuos iudeos terris ac sedibus suis
 redderet. qui per iddem tempus in peruersas suscepit impiū. quo
 romae Tarquius superbus. quare cum omnis temporum series. &
 ex iudaicis & ex graecis romanisque historiis colligatur. etiam
 singulorum prophetarum tempora colligi possunt. quorum sane ultimum
 zaccharias fuit. quem constat sub dario rege. secundo anno regni
 eius octauo mense cecinisse. adeo antiquiores etiam graecis scrip-
 toribus prophetae reperiuntur. quae omnia eo profero. ut errorem suū
 sentiant. qui scripturam sanctam coarctare nituntur. tanquam
 nouam & recens fictam. ignorantes ex quo fonte religionis
 sanctae origo manauerit. quod si quis collectis prospectisque te-
 poribus fundamentum doctrinae salubriter iecerit & ueritate
 penitus comprehendat. & errorem cognita ueritate deponat.
 Deus igitur machinator constitutorque rerum. sicut in secundo
 libro diximus. antequam praeclearum hoc opus mundi adoriretur.
 sanctum & incorruptibilem. & irreprehensibilem spiritum
 genuit. quem filium nuncupauit. & quos alios postea per
 ipsum innumerales creauit. quos angelos dicimus. hunc in
 solum primogenitum diuini nominis appellatione dignatus est.
 patria scilicet uirtute ac maiestate polentem. Esse autem sumu

[Faint bleed-through text from the reverse side of the page]

Dns & omnium creator deorum
que dnm uocare censent quia
scdm fecit deum uisibilem & sen-
sibilem. sensibile autem aio non quod
ipse sentiat. de hoc enim est utrum
ipse sentiat: si quia in sensu sum-
mittit ex mente. Quod ergo cum fecit
primum & solū & unū: bonū autem
ei uisus est & plenissimū omnium
bonorum: significauitque & ualde
amauit quasi suum filium.

Omnium nutritore creatorem
que dulcem spiritum omnibus apposuit &
principem deorum omnium fecit.
Nūc dedit deus fidelibus uiris ho-
norare.

Ipsum tuum cognosce deum que
dei filius est.

Creatorem dei.
Consiliarium.

dei filium. que sit potestate maxima praeditus. non tam congruen-
tes in unum uoces prophetarum. sed et trismegisti praedicatio. & si-
byllarum uaticinia demonstrant. hermes in eo libro qui. ΛΟΓΟΣ
ΤΕΛΕΙΟΣ inscribitur. his usus est uerbis. ὁ κύριος καὶ τῶν πάν-
των ποιητῆς ὃν θεὸν καλεῖν ἠνενομήκαμεν ὅτι ἐπεὶ τὸν
δευτέρον ἐποίησε θεὸν, ὄρατον καὶ αἰσθητὸν, αἰσθη-
τὸν δὲ φησὶ ὅτι διὰ τὸ ἀσεβεῖν αὐτὸν, περὶ γὰρ τὸ
ὑποπότερον αὐτὸς αἰσθοῖτο, ἀλλοτρίως αἰσθῆσιν ὑπο-
πέμπει ἐκ νόου, ὅτι ὄντων τούτων ἐποίησε πρῶτον καὶ μό-
νον καὶ ἓνα. καλὸς δὲ ἐφάνη αὐτῷ καὶ πληρέστα-
τος πάντων τῶν ἀγαθῶν, ἠγασέτε, καὶ πάντῃ ἐφίλη-
σεν ὡς ἴδιον τόκον. Sibylla erythraea in carminibus suis pri-
cipio quod a summo deo exorsa est filium dei ducem & imperato-
rem omnium his uersibus praedicat. ΠΑΝΤΟΤΡΟΦΟΝ ΚΤΙΣ-
ΤΗΝ ὅστις γλυκὺ πνεῦμα ἀπέσι κατέβητο. καὶ ἠγήτο-
ρα θεῶν πάντων ἐποίησε. Et rursus in fine. ἄλλοι ἐ-
δάσκε θεοσπίστοις ἀνδράσι τεραίρειν. Et alia sibyl-
la praecipit huic oportere cognoscaere αὐτὸν συνήκωσκε
θεὸν, θεὸν ὕιον ἑόντα. Videlicet & ipse est dei filius. que per
salomonem sapientissimum regem diuino spiritu plenū locutus
est ea quae subiiciemus. Deus condidit me in initio uiaarum suarum.
in opera sua ante saeculum fundauit me. In principio antequam ter-
rum faceret. antequam abyssos constitueret. priusquam procederent fon-
tes aquarum. ante omnes colles genuit me dominus. Fecit religi-
ones & fines inhabitabilis sub caelo. Cum pararet caelos ad e-
ram illi. & cum secerneret suam sedem. cum super uentos fa-
ceret ualidas nubes. & cum confirmatos ponebat montes sub
caelo. quoniam fortia faciebat fundamenta terrae. eram penes illi.
disponens ego enim. cui adgaudebat. quotidie autem iocundabar
ante faciem eius. cum laetaretur orbe perfecto. Idcirco autem illum
trismegistus. ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ. Et sibylla.
ΚΥΜΒΟΥΛΟΝ appellat. quod tanta sapientia & uirtute sit
instructus a deo patre ut consilio eius & manibus uteretur in fa-
bricatione mundi. Fortasse aliquis quaerat hoc loco. qui sit

iste tam potens. tam deo carus. & quod nomen heat. cui pri-
 ma natiuitas nō modo accesserit mundum. ueget prudentia
 disposuerit. uirtute construxerit. Primum scire nos conue-
 nit nomen ei ne angelis qđ notum ē q morantur in caelo.
 sed ipsi soli ac deo patri. nec ante id publicabitur. ut ē san-
 ctis lris traditum. qđ dispositio dei fuerit impleta. dein nec
 enuntiam posse hoīs ore. sicut hermes docet haec dicens.

αἰτία δὲ τούτου τὸν αἰτίου, ἢ τὸν βέριον ἀγαθοῦ βού-
 λησις ἢ βῆ προήνεγκεν, οὗτο ὄνομα οὐδ' ἀνάται ἀμβρω-
 πῖω στόματι λαληθῆναι. Et paulo post ad filiu. ἐστὶ
 γὰρ τίς ὡ τέκνον ἀπορρητός λόγος σοφίας, ὁσίος,
 περὶ τοῦ μονοῦ κυρίου πάντων καὶ προεγνωμέ-
 νου θεοῦ. ὃν εἰπεῖν ὑπερ' ἀνοητός ἐστι. Sed quis nomen

ei quod ei a principio pater summus imposuit. nullus ali' pater
 ipsum sciat. Nec in & inter angelos aliud uocabulu. &
 inter hoīes aliud. Iesus quippe inter hoīes noiatur. Na christus
 non proprium nomen ē. sed nunciatio ptatis & regni. Sic
 ei iudei reges suos appellabant. sed exponenda ē hui' noīs
 ratio propter ignorantium errorem. qui eum inuitata lra
 christum solent dicere. Erat iudeis an praecceptum ut sacru
 conficerent unguentum. quo pungi possent hi q uocabantur
 ad sacerdotium. uel ad regnum. & sicut nunc romanis indu-
 mentum purpurae insigne ē regiae dignitatis assumptae.
 sic illis unctio sacri unguenti nomen ac potatem regiam con-
 ferebat. ueget qm graeci ueteres χρίεσθαι dicebant ungi
 quod nunc ἀλείφειν sicut indicat homeri uersus ille.

τοῦ δὲ Διὸς ἀμῶν λόγος ἀν καὶ χρίεσθαι ἐλαίω.
 Ob hanc rōem nos cum xpm nunciuimus. idest unctum.
 q hebraice messia dicitur. Vn in quibusdam graecis scrip-
 turis quae male de hebraicis interpretatae sunt ἡλειμμέ-
 nos scriptum inuenitur ἀπὸ τοῦ ἀλείφειν. sed in
 utrobet noīe rex significatur. non qđ ille regnum hoc
 terrenum fuerit adeptus. cuius capiendi nondum tempus
 aduenit. sed quod caeleste ac sempiternum. de q differem?

Ca at hui' cae. diuini boni uo-
 luntatis qđ dñm pueyat. cuius
 nomen n pot humano ore dici
 Est ei aliqd o fili secretu uerbu
 sapientiae san. de solo dño
 oium. & q ante mente capit
 dño. quem dicere sup hoīes ē.

Quos at curabant. famulae
 lauerunt atq; unxerunt oleo.

in ultimo libro. Nunc uo de prima ei natiuitate dicamus.
In primis ei testificamur illum bis ee natum. primu in spiritu.
postea in carne. Vn apud hieremiam ita dicitur. Priusq te
formarem in utero noui te. & item apud ipsum. beatus qui
erat anq nasceretur. quod nulli alii contigit praeter xpm.
qui cum eet a principio filius dei. regnatus e denuo scdm
carnem. quae duplex natiuitas ei magnum intulit huma
nis errorem pectoribus. circumfuditq; tenebras et his quere
religionis sacramenta retinebant. sed nos id plane dilucide
q; monstrabim. ut amatores sapientiae facilius ac diligenti
instruantur. Qui audit dei filium dici. non debet tantum
nefas mente concipere. ut existimat ex conubio ac procreatio
ne feminae alicuius deum procreasse. quod non facit nisi
aiat corporale. mortiq; subiectum. Deus at cum solus sit. cui
pmiscere se potuit. aut cum eet tantae potans. ut quicqd
uellat efficeret. utiq; ad creandum societate alterius non in
digeat. nisi forte existimabimus deum sicut Orpheus pu
tauit & marem ee & feminam. quod alr gnare nequerit.
nisi heret uim sexus utriusq;. quasi aut ipse secum coierit.
aut sine cotu non potuerit procreare. Sed & hermes in
eadem fuit opinione cum dicit eum *αυτοπατορα και αυ
τομητορα*. Quod si ita eet. ut a pphis pater dicitur. sic et
mater diceretur. Quomodo igitur procreauit. primum nec
sciri a quoq; possunt. nec narrari opa diuina. sed in sanctae lit
terae docent. in quibus cautum e. illum dei filium. dei ee ser
monem. utq; caeteros angelos dei spiritus ee. Nam sermo
e spiritus cum uoce aliquid significante prolatus. Sed in qm
spiritus & sermo diuersis partibus proferuntur. siqd spirito
naribus. ore sermo procedit. magna inter hunc dei filiu. cae
terosq; angelos differentia e. Illi ei ex deo tacti spiritus exie
runt. qz non ad doctrinam dei tradendam. sed ad ministeriu
creabantur. Ille uo cum sit & ipse spiritus. in cum uoce ac
sono ex dei ore processit. sicut uerbum. ea scilicet ratione qz
uoce ei ad pplm fuerat usus. idest quod ille magister fu

Ipsum sibi prem ex se sine
matre natum.

turus est

nurus eet doctrinae dei & caelestis archam ad hoies pferen-
 di. quod ipsum primo locutus e. ut p eum ad nos loqueret.
 & ille uocem dei ac uoluntatem nobis reuelaret. Merito
 igitur sermo ac uerbum dei dicitur. qz deus procedentem de
 ore suo uocalem spiritum. quem non uero. sed mente conce-
 pat. inexcogitabili quadam maiestatis suae uirtute. ac po-
 tentia. in effigiem quae proprio sensu & sapientia uigeat co-
 prehendit. & alios item spiritus suos in angelos figurauit.
 Nri spiritus dissolubiles sunt. qa mortales sumus. dei aut
 spiritus & uiuunt. & manent. & sentiunt. qz ipse immortal
 e. & sensus ac uitae dator. Nrae uoces licet aure miscean-
 tur atq; uanescant. in plerumq; pmanent lris comprehensae.
 qto magis dei uocem credendum e & manere i aeternu. &
 sensu ac uirtute comitari. quam de deo pre tanq riuus de
 fonte raduxerit. Quod siqs miratur ex deo deum prolati-
 one uocis ac spiritus potuisse gnari. si sacras uoces pphaz
 cognouerit desinet profecto mirari. Salomonem patremq; ei
 David potentissimos reges fuisse. & eosdem pphas. et his for-
 tasse sit notum q diuinas lras non attigerunt. quoz alter q
 posteru regnauit. troianae urbis excidium centum & quadra-
 ginta antecessit annis. Huius pater diuinor scriptor hym-
 nor in psalmo trigesimo scdo sic ait. Verbo dei caeli solida-
 ti sunt. & spiritu oris ei omnis uirtus eoz. Item rursus in
 psalmo quadragesimo quarto. Erudauit cor meum uerbum
 bonum. dico ego opa mea regi. contestans uidelicet nulli alii
 opa dei nota ee. nisi filio soli. qui e uerbum dei. & quem re-
 gnare i perpetuum necesse e. Item Salomon ipsum uerbum dei
 ee demonstrat. cuius manibus opa ista mundi fabricata sut.
 Ego inquit ex ore altissimi produui ante omnem creaturam.
 ego in caelis feci ut oriretur lumen indeficiens. & nebula texi
 omnem terram. Ego in altis hitau. & thronus meus in co-
 lumna nubis. Iohannes q; ita tradidit. In principio erat uer-
 bum. & uerbum erat apud deum. & deus erat uerbum. hoc
 fuit in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt. &

Logon

sine ipso nihil factum est. Sed melius graeci. ΛΟΓΟΝ dicunt.
quod nos uerbum siue sermonem. ΛΟΓΟΣ est & sermonem signi-
ficat & rationem. quod ille est & uox & sapientia dei. hunc ser-
monem diuinum ne patrum quodam ignorauerunt. Siquidem Zeno reip-
ublicae dispositorem atque opificem uniuersitatis ΛΟΓΟΝ praedicat.
quem & fatum. & necessitatem reipublicae & deum. & animum iouis
nuncupat. ea scilicet consuetudine qua solent iouem pro deo
accipere. sed nihil obstant uerba cum sententia congruat ueritati.
Est enim spiritus dei. quem ille animum iouis nominauit. Nam
trismegistus quod ueritatem penes uniuersam nescio quomodo in-
uestigauit. uirtutem maiestatemque uerbi saepe descripsit. sicut
declarat superius illud exemplum. quo fatetur esse ineffabile quae-
dam sanctumque sermonem. cuius enarratio modum hominis excedat.
Dixi de natiuitate prima breuiter ut potui. nunc de secunda
quam controuersia est in ea maxima. Latius differendum est. ut ue-
ritatem scire cupientibus. lumen intelligentiae offeramus. In
primis igitur scire homines oportet sic a principio processisse
dispositionem summi dei. ut esset necesse appropinquante saecu-
li termino dei filium descendere in terram. ut constitueret do-
templum. doceret iustitiam. Verum non in uirtute angeli a-
ut potestate caelesti. sed in figura hominis & conditione mortali.
& cum magisterio functus fuisset. traderetur in manus im-
piorum. mortemque suscipere. ut ea quae per uirtutem domita resur-
geret & homini quem induerat. quem gerebat. & spem uince-
dae mortis offerret. & ad praemia immortalitatis admittet.
Hanc ergo dispositionem ne quis ignoret. docebumus praedicta esse
omnia quae in christo uidemus esse completa. Nemo asseuerationi nostrae
fidem commodet. nisi ostendero prophetas ante multam temporum serie
praedicasse. fore aliquem ut filius dei nasceretur sicut homo.
& mirabilia faceret. & cultum dei per totam terram seminaret.
& postremo patibulo figeretur. & tertio die resurgeret. quae
omnia cum probauero eorum ipsorum literis. qui deum suum mortali cor-
pore utentem uolauerunt. quod aliud obstabit. quominus sapiam
ueram clarum sit in hac sola religione uersari. Nunc a prin-

capio totius sacramenti origo narranda e. Maiores nri q erat
 principes hebreoz. cum sterilitate atq; inopia laborarent. tra
 sicut in egyptum rei frumentariae gratia. ibiq; durti co
 morantes. intolerabili seruitutis iugo premebantur. Tum
 misertus eoz deus. eduxit eos ac liberauit de manu regis
 egyptioz post annos. cccc. & .xxx. duce moyse. p que
 postea lex illis a deo data e. In qua educatione ostendit uir
 tatem maiestatis suae deus. Traiecit ei pptm medio mari
 rubro praecedente angelo & scindente aquam. ut pptis per
 ficcum gradi possent. quem uerius ut ait poeta. curuata
 in montis faciem circustetit unda. Quare audita tyrann
 aegyptioz cum magna suoz manu insecutus e. & mare
 adhuc patens temere ingressus. coeuntibus aquis cum omni
 exercitu deletus e. Hebrei uo ingressi in solitudine multa
 mirabilia uiderunt. Namq; cum sitim paterentur. ictu uirgae
 rupe percussa profiliuit fons aquae. populug; recreauit. Quo
 rursus exuriente. caelestis alimenti pluuia descendit. qn
 et contumaces in castra eoz uentus induxit. ut non modo
 pane caelesti. sed et instructionibus epulis saturarentur.
 Pro his tn diuinis bnificiis honorem deo non reddiderunt.
 sed depulsa iam seruitute. iam sita fameq; deposita in luxu
 riem prolapsi. ad profanos aegyptioz ritus aios transtule
 runt. Cum ei moyses dux eoz ascendisset in monte. atq;
 ibidem. xl. diebus moraretur. aureum caput bouis. quem
 uocant apin. quod eos signo praecederet figurarunt. Quo
 peccato ac scelere offensus deus impium & ingrati pptm
 p merito poenis grauib; affecit. & legi quam p moysen
 dederat subiugauit. Postea uo cum in deserta quadam parte
 syriae confedissent. amiserunt uetus nomen hebrei. & qm
 princeps examinis eoz uidas erat. uidei sunt appellati. &
 terra quam incoluere iudea. Et primo qd non domino
 regum subiecti fuerunt. sed ppto ac legi ciuiles iudices pre
 sidebant. non tn in annum constituti sicut romani cosules.
 sed ppetua iurisdictione submixi. tum sublato iudiciu noie

potas regalis inducta ē. Vex iudicibus regimen eorū tenentib⁹
prauas religiones saepe suscepant. atq; offensus ab his deus. to-
uens alienigenis subiugabat. donec rursus poenitentia p̄pti sub-
iugatus. liberand⁹ eos seruitute. Item sub regibus finitimorū
bellis ob delicta uexati. postremo capti. abduciq; babyllonem.
poenas impietatis suae graui seruitio pependerunt. donec Cy-
rus ueniret in regnum. q̄ statim iudeos restituit edicto. Exin
tetraarchas hūerunt usq; ad herodem. q̄ fuit sub imperio Tybe-
rii caesaris. cuius anno. xv. idest duobus geminis consulibus
an̄ diem. x. kl. aprilis iudei xpm affixerunt cruci. hic rex
textus. hic ordo in archanis sanctarū l̄rarū continetur. Sed
pri⁹ ondā qua de cā in terra uenerit xps. ut fundamentū
diuinae religionis ac rō clarescat. Cū saepe iudei praecēp-
tis salutaribus repugnarent. atq; a diuina lege desciscerent.
aberrantes ad impios cultō deorū. tum deus iustos & electos
uiros spiritu sancto implebat p̄phas in media plebe constitu-
ens. p̄ quos peccata ingrati p̄pti uerbis minacibus increparet.
& nihilominus hortaretur ad poenitentiam sceleris agenda.
quam nisi egissent. atq; abiectis uanitatibus ad deum suum
redissent. fore ut testamentum suum mutand⁹. idest haeredi-
tatem uitae immortalis ad exterās conuerteret nationes. alim
q; sibi p̄ptm̄ fideliorē ex alienigenis congregaret. Illi autē
a p̄phetis increpiti. non modo uerba eorū respuerunt. sed qd̄
sibi peccata exprobrarentur offensi. eos ipsos exquisitis crucia-
tibus necauerunt. quae oīa diuinae l̄rae signata conseruant.
Dicit ei p̄pha hieremias. Misi ad uos seruos meos p̄phas.
an̄ lucem mittebam. & non obaudiebatis me. neq; intende-
batis auribus ur̄is cum dicerem uobis. conuertatur unusquisq;
a uia sua mala. & a nequissimis affectionibus ur̄is. & h̄ta-
bitis in terra ista quam dedi uobis & patribus ur̄is a saeculo
& usq; in saeculum. Nolite ambulare post deos alienos ut ser-
uiatis eis. & ne incitetis me in opibus manuum ur̄arū. ad di-
spendendos uos. Esdras et p̄pha q̄ fuit eiusdem cyri ip̄ribus
a quo iudei sunt restituti. sic loquitur. Descuerunt a te & obie-

cerunt legem tuam post corpus suum. & pphas tuos interfe-
cerunt q̄ obstabantur eos ut reuenterentur ad te. Itē helias
in libro basilion tertio. Emulando emulatus sum dño deo om-
nipotenti q̄ dereliquerūt te filii israel & altaria tua demoli-
erunt. & pphas tuos interfecerunt gladio. & remansi ego
solitari. & quaerunt aiām meam auferre a me. Propter has
illoꝝ impietates abdicauit eos īpetuum. Itaq; desit pphas
mittere ad eos. sed illum filium suum primogenitum. illum
opificem rez̄. & consiliatorem suum labi iussit ē caelo. ut re-
ligionem sanctam dei transferrēt ad gentes. idest ad eos qui
deum ignorabant. doceretq; iustitiam quam p̄fidus p̄p̄ts abie-
cerat. Quod iam pridem denuntiauerat eē se facturū. Sic
malachias p̄pha indicat dicens. Non ē mibi uoluptas circa
uos dicit dominus. & sacrificia non accipiam de manib; uris.
qm̄ a solis ortu usq; in occasum clarificabitur nomen meum
apud gentes. Item dauid in psalmo xvii. Constituēs me in
caput gentium. p̄p̄ts quem non cognoui seruiuit mibi. Isaias
q̄ sic loquitur. Vemo colligere omnes gentes & linguas &
uenient. & uidebunt claritatem meam. & dimittam super
eos signum. & mittam ex his conseruatos in gentes quae lo-
ge sunt. quae non audierunt gloriam meam. & nuntiabūt
claritatem meam in gentes. Volens igitur deus metatorem
templi sui mittere in terram. noluit eum in potate & in cla-
ritate caelesti mittere. ut ignitus in deum p̄p̄ts. in errorem
maximum induceretur. ac poenas pro facinoribus suis luerēt.
qui deum ac dominum suum non recepissent. quod oli p̄p̄tē
cecinerant sic eē futurum. Isaias ei quem idem ipsi uidei
terra confectum crudelissime necauerunt. ita dicit. Audi
caelum. & p̄cipe auribus terra. qm̄ dominus locutus est.
filios genui & exaltaui. ipsi at̄ me spreuerunt. Agnouit
bos possessorem suum. & asinus praesepium dñi sui. Israel
at̄ me non cognouit. & p̄p̄ts me non intellexit. Hieremias
q̄ simitr̄ ait. Cognouit tempus suum turtur & hirundo.
& ruris passerēs custodierunt tempora introitus sui. Popul;

at̄ meus non cognouit iudiciū dñi. Quomodo dicitis sapientes
sum⁹ & lex domini nobiscum ē. In cassum facta ē metatuna
falsi scribae. & confusi sunt sapientes. trepidauerunt & cap
ti sunt. q̄ uerbum dñi reprobauerunt. Ergo ut coepa dice
cum statuisſet deus doctorem uirtutis mittere ad hoies. rena
ſci eum denuo in carne praecepit. & ipsi hoī similem fieri.
cui dux & comes. & magr̄ eet̄ futurus. S; in qm̄ pius &
clemens ē erga suos deus. ad eos ipsos eum misit quos oderat.
ne illis in ppetuum salutis uiam clauderet. s; dare his libe
ram facultatem sequendi dei. ut & praemium uitae adipisce
rentur. si secuti fuissent. quod plurimi eorū faciunt atq; fece
runt. & culpa sua in poenam mortis incurrerent. si regem
suum repudiassent. Apud illos igitur & ex eorū semine re
gnari eū uisit. ne si fuisset alienigena. iustam possent excu
sationem de lege praetendere. qđ eū non suscepissent. sicut
ut nulla oīo gens eet̄ in terra. cui spes imortalitatis negaret.
Descendens itaq; de caelo sanctus ille spirit⁹ dei. sancta uirgine
cui⁹ utero se insinuaret̄ elegit. At illa diuino spū hausto re
pleta concepit. & sine ullo contactu uiri. repente uirginis u
terus intumuit. Quod si aialia quaedam uento & aura con
cipe solere oib⁹ notum ē. cur qđq; mirū putet cū spū dei cui
facile ē quicqđ uelit. grauatam ee uirginem dicimus. Quod
sane incredibile posset uideri. nisi hoc futurū an̄ mltā secta
pphe cecinissent. Salomon in psalmo uigesimo ita dixit.
Infirmit⁹ ē uterus uirgis. & accepit foetum. & grauata ē. &
facta ē in multa miseratione mater uirgo. Itē pp̄ha ysaias
cui⁹ haec uerba sūt. Propterea dabit uobis deus ipse signum.
Ecce uirgo concipiet in utero & pariet filiū. & uocabitis no
men ei⁹ emanuel. Quid hoc manifestius dici pot. Legebant
ista iudei q̄ eū necauerūt. Si q̄s nos haec fingere arbitratur
ab his potissimum sumat. satis firmum testimoniu ē ad p
bandam ueritatē quod ab ipsis phibetur inimicis. Emma
nuel at̄ nūq̄ uocatus ē. s; iesus qui latine dicitur salutaris.
sue saluator. q̄a cunctis gentibus salufer uenit. sed q̄pp̄ha

declaravit hoc noie qd̄ deus ad hoies in carne uenturus eet.
 Emmanuel at̄ significat nobiscum deus. scilicet q̄ illo p̄ uir-
 ginem nato confiteri hoies oportebat deum secū ee. idest in
 terra & in carne mortali. Vñ & Dauid in psalmo. Lxxxviii.
 Veritas inquit de terra orta ē. q̄ deus in quo ueritas ē ter-
 renum corpus accepit. ut terrenis uiam salutis aperir̄. Itē
 isaias ipse. Ipsi at̄ non crediderunt. & exacerbauerūt sp̄m
 sanctū. & conuersus ē eis ad inimicitiam & ipse expugna-
 uit. Et recordatus ē diez̄ seculi q̄ suscitauit de terra pa-
 storem ouiu. Quis at̄ futur̄ eet ille pastor. declaravit alio
 loco dicens. Exultent caeli desup. & nubes induant iusti-
 tiam. aperiatur terra. & pullulet saluator. Ego ei dñs deus
 creauit eum. Saluator uō ē. ut supra diximus. iesus. sed &
 alio loco idem p̄ph̄a sic p̄medicauit. Ecce nat̄ ē uobis puer
 & datus ē uobis fili. cuius impiū sup̄ humeros ei. & uocatu
 ē nomen ei. magni consiliū nunti. Idcirco ei missus ē a deo
 p̄re. ut uniuersis gentibus quae sub caelo sūt. singularis &
 ueri dei sanctum mysteriū reuelaret. ablatū pfido p̄plo.
 q̄ aduersus deū saepe deligit. Daniel q̄. similia p̄nelocut̄ ē
 Videbam inqt̄ inuisu noctis. & ecce in nubib̄ caeli ut fili. hois
 ueniens. & usq; ad uetustum diez̄ puenit. & q̄ assistebant
 optulerūt eū. & datū ē ei regnum. & honor. & imperium
 ut os p̄pli. trib. linguae. seruirent ei. & potas ei. aeterna. q̄
 nuq̄ transibat. & regnū ei. qd̄ non corrumpetur. Quom̄ igit̄
 iudei & confitentur. & sperant xpm̄ q̄ hūc. idcirco reprobaue-
 rūt. q̄ ex hoie ē nat̄. Nam cū ita sit a deo constitutū. ut
 idem xps̄ bis adueniat in terram. semel ut unū deū getib̄
 nuntiaret. dein rursus ut regnaret. quom̄ i. secūdu ei. a que-
 rētu credit q̄ i. p̄mū non crediderūt. At qm̄ p̄ph̄a utrosq;
 aduentus eius paucis uerbis comprehendit. Ecce inquit in
 nubibus caeli ut fili. hois ueniens. non dixit ut filius dei.
 s; ut fili. hois. ut oñderet̄ quod carne in diu heret̄ in terra.
 ut suscepta hois figura. & conditione mortali. doceret ho-
 mines iustitiā. & cum mandatis dei fūctus ueritatem

gentibus reuelasset. multaretur et morte. ut inferos quae uinceret
et ac resignaret. Atque ita demum resurgens ad patrem proficisceret.
in nube sublatus. adiecit ei propheta et ait. Et usque ad antiquum
dierum puenit. et oblatus est ei. Antiquum dierum appellauit deum
summum. cui aetas et origo non potest comprehendi. quia solus
a saeculis fuit et erit semper in saecula. Christum autem post passio-
nem ac resurrectionem ascensurum ad deum patrem Dauid in
psalmo. CVIII. contestatus est his uerbis. Dixit dominus domino
meo sede a dextris meis. quoad usque ponam inimicos tuos.
sub pedaneum pedum tuorum. Qui propheta cum rex esset. quae
appellare dominum suum possit. qui sederet ad dexteram dei.
nisi Christum filium dei qui est rex regum. et dominus dominorum. quod isaias
apertius ostendit dicens. Sic dicit dominus deus Christo domino. cui tenui
dexteram obaudire ante eum gentes. et fortitudinem regum dis-
rumpam. apertam ante illum portas. et ciuitates non cludent.
Ego ante te ibo et montes deplanabo. et fores aereas cetera
et seras ferreas confringam. et dabo tibi thesauros absco-
ditos et inuisibiles. ut scias quia ego sum dominus deus qui uoco nomen
tuum deus israel. Denique ob uirtutem ac fidem quam deo ex-
hibuit in terra. datum est ei regnum. et honor. et imperium.
et omnes populi tribus. et linguae seruient ei. et potestas eius
aeterna. quae nunquam transibit. et regnum eius non corrumpet.
Quod quod duobus modis intelligitur. quia et nunc habet perpetuam
potestatem. cum omnes gentes. et omnes linguae nomen eius uenerantur.
maiestate confitentur. doctrinam sequuntur. uirtute imitantur.
habet impium. habet honorem. cum omnes tribus linguae terrae. praecep-
tus eius obtemperant. et idem postea cum rursus aduenierit in
potestate ac claritate. ut omnem aeternam iudicet. et iustos re-
stituatur ad uitam. Tunc uero totius terrae regimen obtinebit.
Tunc sublato de rebus humanis omni malo. aureum saeculum
ut poetae uocant. id est iustum ac pacificum ipse orietur.
Sed haec uberi in ultimo libro differemus. cum de saeculo ad-
uentu loquemur. Nunc de primo ut coepimus. explicemus.
Summus igitur deus ac parens omnium. cum religionem sua

transfere uoluisse & doctorem iustitiae misit e caelo. ut no
 uis cultoribus nouam legem in eo uel p eum dare. no si
 cut an fecerat p hoem. sed in nasci eum uoluit tanq ho
 minem ut p oia sumo pri similis existeret. Ipse ei deus pr
 & origo. & principium reij. qm parentib' carit. & π α τ ω ρ .
 atq; α υ γ α τ ω ρ . a trismegisto uerissime notatur. qd ex nul
 lo sit pcreatus. Idcirco et filium bis nasci oportuit. ut ipse fieret
 apator atq; amator. In prima ei natuuitate spiritali amator
 fuit. qz sine officio matris a solo deo pre gnatus e. In scda uo
 carnali apator fuit. qm sine pris officio uirginali utero pcre
 atus e. ut mediam inter deum homineq; substantia gerens.
 nrām hanc fragilem imbecilleq; nām qm manu ad imortali
 tate posset educere. Factus est & dei filius p spm. & hois
 p carnem. idest & deus & ho. Dei uirtus in eo ex opibus
 quae fecit apparuit. fragilitas hois ex passione qua prulit.
 quam cur suscepit paulo post docebo. scerum & deu fuisse
 & hoem ex utroq; gne pmixtum p p'bis uancinantib' discam?
 Isaias deum fuisse testatur his uerbis. Fatigata e egiptus &
 negotiatio ethiopu. & sabam uiri alii a te transredientur.
 & tu erunt serui. & post te ambulabunt uincti compedi.
 & adorabunt te. & te precabuntur. qm in te deus e. &
 non e alius deus praeter te. Tu ei deus es. & nos nescie
 bamus. deus israel saluator. confundentur & reuerentur
 os q aduersantur tibi. & cadent in confusione. sic prop'ha
 hieremias sic ait. Hic deus nr e. & non deputabitur alius
 absq; illo. qui inuenit omnem uiam prudentiae. & dedit
 eam iacob puero suo. & israel dilecto sibi. post haec i terris
 uisus e. & inter hoies uersatus e. Item David in psalmo
 xliiii. Thronus tuus deus in saecula saeculorj. uirga aegra
 ris. uirga regni tui. deus dilexisti iustitiam. & odio huius
 iniquitatem. p'p'ea unxit te deus deus tuus oleo exultationis.
 Quo uerbo etiam nomen ondit. Siqd' ut supra docui ab uncti
 one appellatus e xps. dem hoem fuisse eundem hieremi
 as docet dicens. Et ho e. & qs cognouit eu? Item isaias

sine pre
 sine matre

Mortal erat scdm carnē: sapi-
ens signis opū: sub iudicib' chal-
deis comprehensus: transfixus
amarū finē compleuit.

Emittet eis deus hoīem q̄ saluabit eos. iudicans sanabit eos.
Sed & moyses inuis ita loquitur. Orietur stella ex iacob
& exurget hō ex israel. Propterea milesius apollo cōsultus
utrumne deus an hō fuerit hoc modo r̄ndit. Θνητός ἐστιν
κατὰ σάρκα σοφός τερατοδότης ἐργοῖς, ἀλλ' ὑπὸ
χαλδαίων κριτῶν ὄπλοις συναλωθεῖς, γόμοις
καὶ σκολόπεσσι πικρὴν ἀνέπλησε τελευτήν. primo
uersu uerum q̄ dixit. sed argute consultorem fefellit. sacra-
mentum ueritatis penitus nescientem. Videtur eī negasse
illum deum. sed cum fateatur scdm carnem fuisse mortale.
quod et nos praedicam' consequens ē ut scdm spm̄ d̄s fuerit.
q̄ nos affirmam'. Quid eī fuerat necē carnis facē metiores.
cū satis eēt dicere fuisse mortalem. Sed ueritate pressus.
negare non potuit quēadmodū se res hēret. sicut illud q̄
ait sapientem fuisse. Quid ad hoc apollo r̄ndes. si sapiens
ē. ergo doctrina ei' sapia ē. nec ulla alia. & sapientes q̄ se-
quuntur. nec ulli alii. Cur igitur uulgo p̄ stultis & uanis &
ineptis hēmur. q̄ sectamur magr̄m et ipsorū deorū cōfessione
sapientem. Nam quod ait portentifica illum opa fecisse. q̄
maxime diuinitatis fidem meruit. assentiri nobis iam
uidetur. cū dicit eadem q̄bus nos gloriamur. s; colligit se tñ.
& ad daemonicas fraudes redit. Cum eī uerum necessitate
dixisset. iam deorū ac sui proditor uidebatur. nisi q̄ ab eo
ueritas expresserat. mendacio fallente celasset. Ait ergo
illum fecisse q̄ opa miranda. Verum non diuina uirtute. s;
magica. Quid mirum si hoc apollo ueritatem ignorantibus
psuasit. cum uidei q̄ cultores ut uidebantur summi dei. hoc
idem putauerunt. cū an̄ oculos eorū quotidie fierent illa mi-
randa. nec tñ tantorū uirtutū contemplatione impelli po-
tuerunt. ut deum crederent quē uidebant. Propterea da-
uid. quē praeter caeteros p̄phas uel maxime legunt. i psalmo
xcvi. sic eos damnat. Redde illis retributionē eorū. qm̄
nō intellexerūt opa dñi. Exe hui' ipsius domo xpm̄ gnātū
iri scdm carnē. & ipse dauid. & alii p̄phas annuntiauerūt.

Apud Isaiam ita scriptum e. Et erit in illa die radix iesse.
 & q̄ exurget principari in nationes. in eū gentes spabunt.
 & erit reges ei' in honore. & alio loco. Exiet uirga de radi-
 ce iesse. & flos de radice ei' ascenda. & regescet sup eū sps
 dei. sps sapiæ & intellectus. spirit' consiliū & fortitudinis.
 sps scientiæ & pietatis. & implebit eū sps timoris domini.
 Jesse at̄ fuit pater dauid. ex cui' radice ascensurū eē florem
 praelocut' e. Eum salicū de quo sibylla dicit ἀνθ' η̄σει Δ'ι
 ἠθ' οὐκ ἀδαρον. Item in basilion libro scdo ppha natan. mis-
 sus e ad dauid uolente deo templū edificare. & fuit uerbu
 dñi ad Nathan dicens uade & dic seruo meo Dauid. Haec di-
 cit dñs deus omnipotens. non tu aedificabis mihi domū ad in-
 habitandū. s; cū impleti dies fuerint tui & dormieris cū p̄ribus
 tuis. suscitabo semen tuū post te. & parabo regnū ei'. Hic aedi-
 ficabit mihi domū in noīe meo. & erigam thronū ei' usq; i se-
 culū. & ego ero ei in p̄re. & ipse erit mihi in filio. & fidem
 consequetur domus eius usq; in seculū. & regnū ei' usq; i seclm.
 Sed haec ut iudei non intelligeret illa fuit cā. qđ Salomon fi-
 li' dā templum deo aedificauit. & ciuitatē quā de suo nomie
 hierosolymam nuncupauit. Itaq; ad ipsum quae a ppha dicta
 sūt retulerūt. Salomon at̄ ab ipso p̄re suo impū regim accepit.
 Pphe uō deo eo loquebantur q̄ tū nasceret. p ostq̄ dauid cum
 p̄rib' suis regesset. praeterea Salomonis impū p̄petuū nō
 fuit. Annus ei' quadraginta regnauit. dein quod nūq; fili' dei
 dictus sit. s; fili' dauid. & domus quā aedificauit non e fide
 consecuta. sicut ecclia. quae e uerū templū dei. qđ nō in pari-
 entibus e. s; in corde ac fide hoīum q̄ credit in eū ac uocantur
 fideles. Illud uō Salomonū templum. qz manu factū e manu
 cecidit. Denuq; pater ei' in psalmo. cxxcvii. de opib' filii sui
 pphetauit. hoc modo. Si dñs non aedificauerit domū. in uanū
 laborauerūt q̄ illam aedificauerūt. Si dñs non custodierit cui-
 tatem in uanū laborauit q̄ eā custodiuit. Quib' ex reb' appard
 pphas os denuntiasse de xpo. fore aliquū ut ex gñe dauid cor-
 porat' nat' constitueret aeternū templū deo qđ appellat' ecclia

Florescet at̄ flos pur?

& uniuersas gentes ad religionem ueram dei conuocare. Hæc
ē domus fidelis. hoc immortale templum. in quo si quis nō sacrificauit.
immortalitatis præmiū nō habet. Cuius templi & magni
& æterni quoniam xps fabricator fuit. idē necesse ē beatū in eo sacer
dotium sempiternū. nec potest nisi per eum quod constituit templum
ad aditum templi. & ad conspectum dei perueniri. Dauid in
psalmo. c. viii. id ipsum docet dicens. Ante luciferū genui te.
iurauit dñs & non poenitebit eum. tu es sacerdos in æternū
secundum ordinem melchisedech. Item basilion libro primo. Et su
scitabo tibi sacerdotem fidelem. quod omnia quae sunt in corde meo
faciat. & aedificabo ei domum fidelem. & transibit in conspec
tu meo omnibus diebus. Quis autem futurus esset cui deus æter
num sacerdotium pollicebatur Zacharias et nōne posito ap
tissime docuit. sic ei dixit. Et ostendit tibi dñs deus iesu sa
cerdotem magnū stantem ante faciem angeli dñi. & diabolus
stabat ad dexteram ipsius ut aduersaretur ei. Et dixit dñs
ad diabolū. Imperet tibi dñs in te quod elegit iherusalem. & ecce
tuo eiectus ab igne. Et iesus indutus erat uestimenta sordida
& stabat ante faciem angeli. & respondit & dixit ad circumstantes
ante faciem ipsius dicens. Auferte uestimenta sordida ab eo. &
induite eum tunica talari. & imponite cidarum mundam sup
caput ei. & angelus dñi stabat & testificabatur ad iesum di
cens. Hæc dicit dñs omnipotens. Si in uis meis ambulaueris
& praecepta mea seruaueris. tu iudicabis domū meā & dabo
tibi quod conuersentur in medio horum circumstantium. Audi itaque
iesu sacerdos magne. quod non igitur captos membris tuis fuis
se iudeos arbitretur. qui cum hæc & legerent. & audirent. ne
farias manū deo suo intulerunt. Atque ab eo ipse quo Za
charias fuit usque ad annū. xv. impii Tiberii caesaris quod iesus
crucifixus est. prope quingenti anni nuantur. Si quidem Darii &
Alexandri adoleuit ætate. quod fuerunt non multo postquam Tar
quinus superbus exactus est. Sed illi rursus eodem modo falsi de
ceptique sunt. putantes de iesu hæc esse dicta filio naue qui
successor fuit moysi. aut de sacerdote iesu filio iosedech. in

& cooperunt eum uestimento
& imposuerunt cidarum mū
dam sup caput ei.

quos nihil congruit eorum quae propheta narravit. Non ei sordida
 data unquam illi fuerunt. cum alter eorum potentissimus princeps fu-
 issent. alter sacerdos. aut possessi sunt aliquid aduersi. ut tanquam
 uino ex igni eiectus putarentur. aut aliquando in conspectu dei
 & angelorum steterunt. aut propheta de praeteritis loquebatur
 potius quam de futuris. Locutus est igitur de iesu filio dei. ut ostendat
 eum primo in humilitate & carne uenturum. Haec
 est ei uestis sordida ut pararet templum deo. & sicut uino
 igni ambureretur. id est ab hominibus cruciamenta proferret.
 & ad ultimum extingueretur. titonem ei uulgus appellat
 extracto foco torrem semustum extindum. Quomodo autem
 & cum quibus mandatis a deo mitteretur in terram declarauit
 spiritus dei per prophetam docens futurum. ut cum uoluntate summi patris
 fideliter & constanter impleisset. acciperet iudicium atque imperium
 sempiternum. Si in uis meis ambulaueris inquit. & praecepta
 mea seruaeris. tu iudicabis domum meam. Quae fuerint
 uiae domini. & quae praecepta eius. nec ambiguum. nec obscurum
 est. Deus enim cum uideret malitiam. & falsorum deorum cultus per
 orbem terrae ita inualuisse. ut iam nomen eius ex hominum me-
 moria fuisse pene sublatum. Ut siquidem uidei quibus solis ar-
 chana dei creditum fuerat. relicto deo uiuio. ad colenda figmenta
 in reuerti daemonum fraudibus aberrassent. nec increpiti per
 prophetas. reueri ad deum uellent. filium suum principem angelorum
 legauit ad homines. ut eos conuerteret ab impiis & uanis cul-
 tibus. ad cognoscendum & colendum deum uerum. Item ut eorum
 mentes ab stultitia ad sapientiam. ab iniquitate ad iustitiae o-
 pera traduceret. Hae sunt uiae dei. in quibus cum ambulare
 praecepit. haec praecepta quae seruanda mandauit. Ille uero
 exhibuit deo fidem. docuit enim quod deus unus sit. cuius soli
 coli oportere. nec unquam se ipse deum dixit. quia non seruasset
 fidem. si missus ut deos tollerent. & unum assererent. inducerent
 alium praeter unum. hoc erat non de uno deo facere praecomium
 nec eius quod miserat. sed suum proprium negotium gerere. ac
 se ab eo quem illustraturus uenerat separare. prope quia tam fideliter

exiit. qz sibi nihil prorsus assumpsit ut mandata mittentis im-
pleret. & sacerdotis perpetui dignitate. & regis summi honore.
& iudicis potatem. & dei nomen accepit. Quoniam de scda
natiuitate diximus. qua se hominibus in carne monstrauit. ue-
niamus ad opa illa miranda. p quae cum eent ea caelestis iudicia
uirtutis. magum iudei putauerunt. cum primu coepit adolesce-
re. tunc e ab iohanne ppha in iordane flumine. ut lauacro spi-
ritali peccata non sua. quae utiq; non hebat. sed carnis qua
gerebat aboleret. ut queadmodum iudeos accepta circucisione.
sic et gentes baptismo. idest purifici roris pfusione saluaret.
Tum uox de caelo audita e. filius meus es tu. ego hodie genui
te. Quae uox apud dauid praedicta inuenitur. & descendit
sup eu spiritus dei formatus in specie columbae candidae. Ex
inde coepit multas uirtutes facere. non praestigis magicis.
quae nihil ueri ac solidi ostentant. sed ui ac potestate caelesti.
quae iam pridem pphis nuntiantibus canebantur. Quae opa
tam multa sunt. ut unus liber ad complenda oia satis non sit.
Enuabio igitur illa breuiter atq; gnatum. sine ulla psonaz ac lo-
coz designatione. ut ad exponendam passionis ei crucisq; roez
possim puenire. quo iam dudum festinat oro. Virtutes eius fu-
erunt. quas apollo portentificas appellauit. Quod quacumq; iter
faciebat. egros ac debiles. & omni morboz genere laborates
uno uerbo. unoq; momento reddebat incolumes. adeo ut mebris
omnibus capti. receptis repente uiribus roborati. ipsi lectulos
suos reportarent in quibus fuerant paulo an delati. Claudis
uo ac pedum uitio afflictis. non modo gradiendi. sed et curre-
di dabat facultatem. Tum quoz caeca lumina in altissimis
tenebris erant. eoz oculos in pristinum restituebat aspectum.
mutoz q; linguas in eloquium sermonesq; soluebat. item sur-
doz patefactis auribus insinuabat auditum. pollutos & asper-
sos maculis repurgabat. Et haec oia non manibus. aut aliq
medela. sed uerbo ac uisione faciebat. sicut et sibylla prae-
dixerat. ΠΑΝΤΑ ΛΟΓΩ ΠΡΑΞΩΝ, ΠΑΡΑΝΤΕ ΝΟΟΝ ΘΕΡΑ-
ΠΕΥΩΝ. Nec utiq; mirum. quod uerbo faceret mirabilia cu

Oia uerbo agens. omnemq;
egritudinem curans.

ipse eet dei uerbum. caelesti uirtute ac potate subnixu. nec
 satis fuit quod uires imbecillis redderet. quod debilib' integri-
 tatem. quod egris & languentibus sanitare. nisi et mortuos
 suscitaret. uelut e somno solutos. ad uitam reuocaret. Que
 uidentes tunc uidei. daemonica potentia fieri arguebant. cu
 oia sic futura ut facta sunt archanae illoz littere conti-
 nerent. Legebant qppe et. tum alioz pphaz tu isaias uer-
 ba dicentis. Confortamini manus resolutae. & genua de-
 bilia. consolamini q estis pusilli aio. nolite timere. nolite me-
 tuere. deus nr iudicium retribuet. ipse uenit & saluos fa-
 ciet nos. Tunc aperiuntur oculi caecoz. & aures surdoz au-
 dient. Tunc saliet claudus uelut ceruus. & plana erit lin-
 gua mutoz. qz rupta e in deserto aqua & riuus in terra
 sitienti. Sed & sibylla eadem cecinit his uersib'. ΝΕΚΡΩΝ
 ΔΕ ΑΝ ΑΣΤΕΡΙΣ, ΕΣΤΑΙ, ΚΑΙ ΧΩΛΩΝ ΔΡΟΜΟΣ ΟΚΥΣ,
 ΚΑΙ ΚΑΦΟΣ ΑΚΟΨΕΙ. ΚΑΙ ΤΥΦΛΟΙ ΒΛΕΨΟΥΣΙ, ΛΑΛΗΣΟΥ-
 ΣΙΝ ΟΥ ΛΑΛΕΟΝΤΕΣ. Ob has eius uirtutes & opa diuina.
 cum magna illum multitudo sequeretur. uel debiliu uel eoz.
 uel eoz q curandos suos offerre cupiebant. ascendit in mon-
 te quendam desertum ubi adoraret. Vbi cu triduo morat'
 eet. ac fame ppls laboraret. uocauit discipulos suos quetes
 qtos secum cibos gestarent. At illi qnq; panes & duos pisces.
 in pera se hēre dixerunt. Affern ea iussit ac multitudinē
 p quinquagenos distributam discumbere. qd cum discipu-
 li faciunt. frangebatur ipse panē minutatī. carneq; piscium
 cominuebat. & utraq; in manibus ei' augebantur. & cum
 apponi illa ppls discipulis impasset. saturata sūt qnq; milia
 hoūz. & insup duodecim cophini de residuis fragminibus
 impleti. Quid aut dici. aut fieri pot' mirabilius? At id
 futurum sibylla cecinerat olim. cuius uersus tales ferunt.
 ΕΝ ΑΡΤΟΙΣ ΑΜΑ ΠΕΝΤΕ ΚΑΙ ΪΧΘΥΣΣΙ Δ.ΟΙΟΙΣΙ. ΕΝ
 ΔΡΩΝ ΧΙΛΙΑΔΑΣ ΕΝ ΕΡΗΜΩ ΠΕΝΤΕ ΚΟΡΒΟΣΕΙ, ΚΑΙ
 ΤΑ ΠΕΡΙΣΣΕΥΟΝΤΑ ΛΑΒΩΝ ΜΕΤΑ ΚΛΑΣΜΑΤΑ ΔΩΔΕ
 ΚΑ ΠΛΗΡΩΣΕΙ ΚΟΦΙΝΟΥΣ ΕΙΣ ΕΛΠΙΔΑ ΠΟΛΛΩΝ, Quaero

Mortuoz at resurrectio erit.
 & clodoz cursus uelox. &
 surdus audiet. & caeci uide-
 bunt. & muti loquentur.

In panib' at qnq; & piscib' duo-
 uitoz milia qnq; i deserto loco
 satiabit. & que superut frust
 tollens. xii qualos implebit ut
 spem multoz.

igitur qd hic potuerit ars magica moliri. cuius p̄tia nihil aliud
 q̄ ad circūscribendos oculos ualē. Item secessurus orandi gratia
 sicut solebant in montem. praecepit discipulis ut nauiculam su-
 merent. seq; praecederent. atq; illi urgente iam uespere p̄fecti.
 contrario uento laborare coeperunt. cumq; iā mediū fretum te-
 nerent. tum pedibus mare ingressus. consecutus ē eos tanq̄ in
 solido gradiens. non ut poetae orionem mentuuntur in pelago
 incedentem. qui demersa corporis parte humero supereminet
 undas. & rursus cum obdormisset in nauē. ac uentis usq; ad
 extremum piculum saeuire coepisset excitatus ē somno. silere
 uentum protinus iussit. & fluctus q̄ maximi ferebantur con-
 gescere. statiq; sub uerbo eius tranquillitas insecuta ē. Men-
 tuuntur fortasse Iras sanctae. docentes tantam fuisse in eo
 potatem. ut impio suo cogere uentos obseq. maria seruire.
 morbos cadere. inferos obedire. quid quod eadem sibyllae car-
 minibus suis an̄ docuerunt. Quaz una cuius supra fecim^{us}
 mentionem. sicut. ΤΟΥΣ ΑΝΕΜΟΥΣ ΠΑΥΣΕΙ ΕΝ ΛΟΤΩΙ, ΕΤ-
 ΡΩΣΕΙ ΔΕ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΜΑΙΝΟΜΕΝΗΝ, ΕΝ ΠΡΟΣΙΝ ΕΙΡΗΝΗΣ
 ΠΙΣΤΕΙ ΤΕ ΠΑΤΗΣΑΣ. Et rursus alia quae dicit. ΚΥΜΑΤΑ ΠΕ-
 ΖΕΥΣΕΙ, ΗΟΣΟΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΑΠΟΛΥΣΕΙ, ΖΗΣΙΤΕ ΘΝΗ-
 ΩΤΑΣ, ΑΠΩΣΕΤΑΙ ΑΛΓΕΑ ΠΟΛΛΟΙΣ. ΕΚ ΜΙΑΣ ΠΗΓΗΣ ΑΡΤΟΥ.
 ΚΟΡΟΣ ΕΣΣΕΤΑΙ ΑΝΔΡΩΝ. His testimoniis qdam reuerti so-
 lent eo confugere. ut aiunt non ēē illa carmina sibyllina. sed
 a nr̄is ficta atq; composita. quod profecto non putabit. qui
 Ciceronem Varronēq; legerit aliosq; ueteres. q̄ erythrea sibyl-
 lam caeterasq; comemorant. quaz ex libris ista exempla
 p̄ferimus. qui auctores an̄ obierunt q̄ x̄ps scdm̄ carne uasce-
 retur. Verum non dubito qn̄ illa carmina prioribus temporib^{us}
 p̄ deliramentis h̄ita sunt. cum ea nemo intelligeret. Denuntia-
 bant ei monstruosa quaedam miracula. quoz nec ratio. nec
 tempus. nec auctor designabatur. Deniq; erythrea fore ait
 ut diceretur insana & mendax. ΑΙΤ ΕΥΜ. ΦΗΩΝΣΙ ΣΙΒΥΛ-
 ΛΗΝ ΜΑΙΝΟΜΕΝΗΝ ΨΕΥΣΤΡΙΑΝ, ΕΠΑΝΔΕ ΓΕΝΗΤΑΙ
 ΑΠΑΝΤΑ ΤΗΝΙΚΑ ΜΟΥ ΜΗΜΗΝ ΠΟΙΗΣΕΤΕ, ΚΑΙ ΟΥΚ

Ventos strabit uerbo. sternet at
 maria furentia pedibus pacis &
 fidei calcans.
 Fluctus p̄ambulabit. langores
 hominum curabit. uiuificabit
 mortuos. arcebit dolores. mltis
 ex uno fonte panis sauetas erit
 uroz.

ἔτι μὲν οὐδέ τις μάνομένην φησε τὴν θεοῦ μετὰ
 οἰοπρὸ φησίν, Latuerunt igitur multis seculis postea uo
 animaduersa sunt. quam natiuitas xpi. & passio patefecit ar
 chana. sicut et uoces pphaz. quae cum p annos mille quing
 tos & eo ampli' lectae fuissent a ppto iudeoz. nec tñ intellē
 tae sunt. nisi priusq' illas xps & uerbo & opibus interpreta
 tus ē. Illum ei pphē annuntiauerant. nec ullo modo poterāt
 quae loquebantur intelligi. nisi fuissent uniuersa completa.
 Venio nunc ad ipsam passionem. quae uelut obprobriū nobis
 obiectari solā. quod & hominem & ab hominibus insigni
 supplicio affectum & excruciatum colamus. ut doceam eam
 ipsam passionem ab eo cum magna & diuina ratione suscep
 tam. & in ea sola & uirtutem. & ueritatem. & sapientiam
 contineri. Neq' si beatissimus in terra fuisset. & p omne ui
 tam in felicitate regnasset. quisq' illum sapiens aut deum cre
 didisset. aut honore diuino dignum iudicasset. qd' faciūt ue
 rae diuinitatis exptes. qui caducas opes & potentiam fragi
 lem. & alieni bñficiū bona non tñ suscipiunt. uerē conse
 crant. & sapientes memoriae mortuoz deseruiunt. fortu
 nam iam extinctam colentes. quam ne uiuam qd' praesente
 q' sapientes colendam sibi unq' putauerunt. Nec ei pot' ali
 quid in rebus terrenis ē uenerabile. caeloq' dignum. si sola
 ē uirtus. sola iustitia. quae pot' uerum bonum & caeleste
 & perpetuum iudicari. q' nec datur cuiq' nec aufert'. Qua
 uirtute ac iustitia qm xps instructus uenit in terram. imo
 uo qm ipse uirtus. & ipse iustitia ē. descendit ut eā doceret.
 homineq' formaret. Quo magisterio ac dei legatione pfut
 tus ob eam ipsam uirtutem quam simul & docuit & fecit.
 ab omnibus gentibus & meruit & potuit deus credi. Ergo
 cum magnus ppls ad eum. uel ob iustitiam quam docebat.
 uel ob miracula quae faciebat. subinde confluerēt. & prae
 cepta eius audire. & a deo ipsum missum deiq' filiū crederēt.
 tum primores iudeoz ac sacerdotes ira stimulati. quod ab
 eo tanq' peccatores increpabantur. & inuidia deprauati. qd'

Dicet sibylla furiosa: medace
 cū at facta fuerit oīa: tū mei m
 moriā facietis: & nemo me ad
 furiosā dicē. di magni ppheterē

suma

confluente ad eum multitudine contemni se ac deseri uidebat.
& quod caput sceleris illorum fuit stultitia & errore caecati.
& immemores praeceptorum caelestium ac prophetarum. coierunt
aduersus eum. impiūq; consilium de eo tollendo cruciadaq;
coeperunt. qd̄ propheta multo ant̄ descripserat. Nam & dauid
i principio psalmorum suorum prudens in spiritu q̄rum facin^o
admissuri ceit. beatum ee ait q non abierit in consilio im-
piorum. Et Salomon in libro sapientiae his uerbis usus est.
Circūueniamus iustum. qm̄ insuauis ē nobis. & exprobat
peccata legis. Promittit se sciam dei hēre. & filium se dei
noiat. factus ē nobis in traductionem cogitationum nr̄arū.
grauis ē nobis et ad uidendum. qm̄ dissimilis ē alius uita il-
lius. & imitate sunt uiae illius. tanq̄ nugaces estimati su-
mus ab eo. & continet se a uis nr̄is q̄ ab imunditiis. &
praefert nouissima uistorū. & gloriatur prem se hēre deu.
Videamus ergo si sermones illius ueri sunt. & temptemus
quae euentura sunt illi. Contumelias & tormentis inter-
rogemus eū. ut sciamus reuerentiam illius. & pbem^o pauen-
tiam illius morte turpissima condemnemus eum. Haec co-
gitauerunt. & erantuerunt. excaecauit ei illos stultitia ip-
sorum. & nescierunt sacramenta dei. Nōne ita descripsit
nefarium illud consilium ab impiis initum contra deu. ut
plane interfuisse uideatur. At qn̄ a Salomone q haec ce-
cinit. usq; ad id tempus quo gesta res ē. mille ac decem
anni fuerunt. nihil nos affingimus. nihil addim^o. hēbant
haec q fecerunt. legebant in quos haec dicta sunt. Sed &
nunc heredes nois & sceleris illorum hēnt. & damnationem
suam prophetarū uoce praedictam. & quotidianis lectionibus
psonant. Nec aliqui in cor suum quae pars ē & ipsa dam-
nationis admittunt. Incepit ergo saepe a xpo uidei ex-
pbante illis peccata. & iniustitias. & a pp̄lo penē desu-
concitati sunt ad eum necandum. Cuius rei audaciam de-
dit illis humilitas ei^o. Nam cum legerent cum q̄ta uirtute
ac claritate fili^o dei uenturus eet ē caelo. ipsum at cerne

rent humilem. getum. sordidū. informem. nō credebant fi-
 lum dei eē. ignorantes duos ei' aduentus a p̄p̄tis eē prae-
 dictos. Primum in humilitate carnis obscurum. secundū
 in fortitudine maiestatis manifestum. De primo Dauid
 in psalmo .LXXI. sic ait. Descendat sicut pluuia i uellus.
 & orietur in diebus eius iustitia. & abundantia pacis. do-
 nec extolletur luna. Sicut ei pluuia si descendat i uellus
 ai aduerti non pot. q̄ strepitum non facit. ita xpm i terrā
 sine cuiusq̄ suspitione uenturum eē dixit. ut iustitiā do-
 ceat & pacem. Isaias q̄; ita tradidit. Domine q̄s credidit
 auditu nro. & brachium dñi cui reuelatū ē? Annuntia-
 uimus coram ipso sicut pueri. & sicut radix in terra si-
 uenti. Non ē figura ei' neq; claritas. & uidimus illum &
 non hūit figuram neq; decorem. s; figura ei' sine honore.
 & deficiens praeter caeteros hoies. homo in plaga positus.
 & sciens ferre imbecillitatem. q̄a auersus ē. & non ē com-
 putatus. Hic peccata nra portat. & p̄ nobis dolo. & nos
 putauimus ipsum eē in dolore & in plaga & uexatione.
 Ipse at uulneratus ē p̄ facinora nra. & infirmatus ē p̄
 peccata nra. doctrina pacis nrae sup illum. luore ei' nos
 sanati sumus. Omnes nos sicut oues errauim'. & deus
 tradidit illum p̄ peccatis nris. Et sibylla eodem modo lo-
 cuta ē. οἰκτρος, ἀτιμος, ἀμορφος, ἐνικτροικ ἐλπί-
 δε δ' ὠσε. propter hanc humilitatem deum suum non
 agnoscentes inierunt consilium detestandum. ut priuaret
 eum uita. q̄ ut eos uiuificaret aduenerat. sed irae atq; i-
 uiciae suae. quam in cordibus suis gerebant intus inclu-
 sam alias cās praeferebant. Qd̄ legem dei p̄ moysen tra-
 ditam solueret. idest qd̄ sabbatis non uacaret opans i sa-
 lutem hominum. qd̄ circūcisionem uacuefaceret. qd̄ abstinē-
 uam suillae carnis auferret. in qbus rebus iudaicae reli-
 gionis sacramenta consistunt. Ob hanc itaq; cām caetera
 po p̄p̄ti quae nondum a xpo secesserat a sacerdotib' incita-
 batur. ut impium iudicaret eum. qd̄ legem dei solueret.

Vilis: ignominiosus. informis
 spem uilibus dabit.

t diliget

cum hoc ille non suo iudicio. sed ex dei uoluntate & scdm prae-
dicta faceret pphaz. Micheas ei nouam legem datum iri de-
nuntiavit hoc modo. lex de syon pficietur. & sermo domini
ex hierusale. & iudicabit inter plurimos pptos. & reuincet.
& religet ualidas nationes. Illa ei prior lex quae p moysen
data e. Quod sibylla non in monte syon. sed in monte choreb
data e. Quod sibylla fore ut a filio dei solueretur. ostendit.
Ἄλλοτε ἂν τὰ πάντα ἑπὰντα τελεῖω θὴ ἄπερ εἶπον, εἰς αὐ-
τὸν πᾶς λυγέται νόμος. Sed & ipse moyses p que sibi da-
tam legem dum pugnaciter tuentur. excidentur a deo. & deū
non agnouerunt praedixerat fore. ut ppha maximus mitteret
a deo. qui sit supra legem qui uoluntatem dei ad hoies pferat.
In de uteronomio ita scriptum reliqt. Et dixit dñs ad me. Pro-
phetam excitabo eis de fratribus eoz sicut te. & dabo uer-
bum meum in os eius. & loquetur ad eos ea quae praecepto ei.
& quisqz non audierit ea quae loquetur ppha ille in noie meo.
ego uindicabo in eum. Denuntiavit scilicet deus p ipsum legise-
rum. quod filium suum. idest uiuam praesentemq; legem missur-
eet. & illam ueterem p mortalem datam soluturus. ut demuo p
eum q eēt aeternus legem sanciret aeternam. Item de circūci-
sione soluenda isaias ita pphetauit. Haec dicit dñs uiris iuda.
q habitant hierusalem. renouate inter uos nouitatem. & ne se-
minaueritis in spinis. Circūcidite uos dño deo urō. & circūci-
dite praeputum cordis urī. ne exeat ira mea sicut ignis. & nō
sit q extinguat. Item moyses ipse. in nouissimis diebus circū-
cidet deus cor tuum ad dominum deum tuum amandū. Item
iesus naue successor eius. & dixit dñs ad iesum. Fac tibi
cultellos petrimos nimis acutos. & sede. & circūcide scdo fi-
lios israel. secundam circūcisionem futuram ee dixit. non
carnis sicut fuit prima. qua et nunc iudei utuntur. s; cordis
ac spiritus. quam tradidit xps qui fuit uerus iesus. Non ei
ppha sic ait. & dixit dñs ad me. sed ad iesum. ut ostenderet
quod non de se loqueretur. sed de xpo. ad quem tunc deus lo-
quebatur. Xpi enim figuram gerebat ille iesus. q cū primū

Sed cū hec oia pficiantur quae
dixi. in ipsum tota desinet lex

auses uocaretur. moyses futura praesentiens. iussit eum iesu uo-
 cari. Vt quoniam dux militiae delectus esset aduersus Amalech qui
 oppugnabat filios israel. & aduersarium debellare per nomis
 figuram. & populum in terram promissionis inducere. & idcir-
 co et moysi successit ut ostenderetur nouam legem per xpm
 iesum datam ueteri legi successuram quae data per moysen fu-
 it. Nam illa carnis circuncisio carnis utique rone. quod si deus id
 uellet. sic a principio formasset hominem ut praepituum no-
 heret. sed huius scilicet circuncisiois figura erat. significans
 nudandum esse pectus. id est apertum & simplici corde oportere
 nos uiuere. quoniam pars illa corporis quae circunciditur habet qua-
 dam similitudinem cordis & est pudenda. Ob hanc causam deus
 nudari eam iussit. ut hoc argumento nos admoneret ne re-
 uolutum pectus haberemus. id est ne quod pudendum facinus
 intra conscientiae secreta uelemus. Hec est cordis circuncisio
 de qua prophetae loquuntur. quam deus a carne mortali ad aeternam
 transtulit. quae sola mansura est. Volens enim uitae ac saluti no-
 strae pro aeterna sua pietate consulere. poenitentiam nobis
 in illa circuncisione proposuit. ut si cor nudauerimus. id est si
 peccata nostra confessi satis deo fecerimus. ueniam consequamur.
 quae contumacibus & admissa sua celantibus denegatur ab
 eo qui non faciem sicut homo. sed intima & archana pectoris in-
 uetur. Eodem spectat et carnis suillae interdictio. a qua
 cum eos abstinere iussit deus. id potissimum uoluit intelligi
 ut se a peccatis atque immundis abstinerent. Est enim lutule-
 rum hoc animal & immundum. nec unquam caelum aspicit. sed
 in terram toto & corpore & ore pectum. uentri semper &
 pabulo seruit. nec ullum alium cum uiuit praestare usum
 potest. sicut caeterae animantes quae uel sedendi uehiculum prae-
 bent. uel in cultibus agrorum uiuant. uel plaustra collo trahunt.
 uel onera tergo gestant. uel indumentum exuiuis suis exhi-
 bent. uel copia lactis exuberant. uel custodiendis domibus
 inungunt. Interdixit ergo ne porcina carne uterentur. id
 est ne uitam porcorum imitarentur. quae ad sola morte nutriunt.

ne uentri ac uoluptatib' deseruientes. ad faciendā iustitiam
inutiles eēt. ac morte afficerentur. Item ne se foedis libi-
dinitibus immergerent. sicut sus. quae se ingurgitat caeno
uel ne terrenis seruiant simulacris. ac se luto inquinent.
Luto ei se oblinunt. q' deos idest lutum terraq; uenerantur.
Sic uniuersa praecepta iudaicae legis ad exhibendā iusti-
tiam spectant. qm̄ p̄ ambagem data sunt. ut p̄ carnaliū fi-
guram spiritalia noscerentur. Cum igitur ea quae fieri d's
uoluit. quaeq; p̄ p̄p̄as suos multis saeculis an̄ praecaxit.
xps impleat. Ob ea incitati & diuinas lras nescientes coi-
erunt ut deum suum condemnarent. Quod cum sciret fu-
turum. ac subin diceret oportere se pati atq; interfici pro
salute multoz. secessit tñ cum discipulis suis. non ut uita-
ret quod necesse erat p̄peti ac sustinere. sed ut ostenderet qd̄
ita fieri oporteret. In oī p̄secutione. ne sua quis culpa in-
cidisse uideatur. ac denuntiauit fore. ut ab uno eoz p̄de-
retur. Itaq; iudas praemio illectus tradidit eum iudeis.
At illi comprehensum ac pontio pilato q' tunc legat' syria
regebat oblatum. cruci affigi postulauerunt. obiciētes ei
nihil aliud nisi quod diceret se filium dei eē regem iudeoz.
Item qz dixerat. si solueritis hoc templum qd̄ aedificatum
ē annis. xlvi. ego illud in triduo sine manibus resuscitabo.
significans futurum breui passionem suam. & se a iudeis
interfectum tertia die resurrecturum. Ipse ei erat uerū dei
templum. Has ei uoces tanq̄ infaustas & impias insectaba-
tur. Quae cum pilatus audisset. & ille in defensione sui
nihil diceret. pronuntiauit nihil in eo damnatione dignum
uideri. At illi iniustissimi accusatores. cum p̄p̄to que inci-
tauerant succlamare coeperunt. & crucem eius uolentis
uocab' flagitare. Tum pontius. & illoz clamorib' & hero-
dis tetrarchae instigatione metuentis ne regno pelleretur
uictus ē. nec tñ ipse suam prulit. s; tradidit eū iudeis.
ut ipsi de illo secundum legem suam iudicarent. Dixerūt
igitur eū flagellis uerberatum. & priq' cruci affigerent

illuserunt. Indutum ei coloms punicea ueste. ac spinis coro-
 notum q̄i regem salutauerūt. & dederunt ei cibum fellis.
 & misauerunt ei aceti potionem. Post haec conspuerunt in
 faciem ei & palmis ceciderunt. Cūq; ipsi caruifices de uesti-
 mentis eius contenderent. sortiti sunt inter se de tunica &
 pallio. Et cum haec oīa fierent. nullam uocem ex ore suo
 itaq; si mutus eēt emisit. Tunc suspenderunt eū inter duos
 noxios medium q̄ ob latrocina damnati erant. cruciq; affi-
 xerunt. Quid ergo hic ego in tanto facinore deplorē. aut
 q̄bus uerbis tantum nefas conquerar. Non ei grauiorā
 crucem describimus. quam. N. tullius uniuersis eloquentiae
 suae ueruis ac uerbis uelut effusis totius ingenii fontibus
 p̄secut' ē. facinus indignum eē proclamans cuiem romanum
 contra omnes leges in crucem eē sublatum. Qui quis ino-
 cens fuerit & illo supplicio indignus mortalis tū & ab ho-
 mine scelerato q̄ iustitiam ignorare affectus ē. qd de hui'
 crucis indignitate dicemus. in qua deus a cultoribus dei su-
 spensus ē atq; affixus. Quis tam facundus. & tanta reaf
 uerborūq; copia instructus existet. quae orō tanta affluen-
 tiae ueritate decurrens. ut illam crucem merito deplord
 quam mundus ipse & tota mundi elementa luxerunt.
 Haec at sic futura fuisse. & p̄phaz uocibus & sibyllinis
 carminibus denuntiatum ē. Apud isaiam ita scriptum
 inuenitur. Non sum contumax neq; contradico. dorsū
 meum posui ad flagella. & maxillas meas ad palmas. &
 faciem at̄ meam non auerti a foeditate sputorū. Similit'
 dauid in psalmo. XXXIII. Congregata sunt sup me fla-
 gella. & ignorauerunt. Dissoluti sunt nec compuncti sut.
 tentauerunt me. & deriserunt me. & striderunt sup me
 dentibus suis. Sibylla q; eadem futura monstrauit. εἰς
 ἀνόμοιους χεῖρας καὶ ἀπίστον ὑστερον ἤξει δόσον
 αὐτὸ θεῶ ῥαπίσματα χερσὶν ἀναγνῶσις, καὶ στό-
 ματι μαρτύριον ἡ τρυμάτα φερρεακόντα. Δὲ
 σεὶ δὲ εἰς κείτῃτας ἀπλῶς ἀγνον τὸ τένατον. ἴτε

in man' unguas infidelū p̄a-
 uerit. dabit at̄ dō alapas ma-
 nib' incestis. & orib' impuris
 spūta uenenata. dabit at̄ in
 uerbera tūc sem̄ dorsum.

de silentio eius. quod usq; ad mortem pertinaciter tenuit. Isaias uerum sic locutus ē. Sicut ovis ad imolandum. sic adductus ē. & sicut agnus coram tondentibus sine uoce. sic non aperuit os suum. Et sibylla supradicta. καὶ κολαφίζόμενος σιγήσει κητίς ἐπίγνω τίς λογος ἠπόθεν ἡνα φθιένοισι λαλήσει, στεφανον φορέσει τὸν ἀκάνθινον. De cibo uō & potu quem anq̄ eum figerent ei obtulerunt dauid in psalmo. lxxviii. sic ait. Et dederūt in aescam meam fel. & in siti mea potum mihi dederunt acetum. Item hoc futurum ē sibylla concionata ē. εἰς δὲ τὸ βρώμα χολήν, καὶ εἰς δὲ ψαν ὄζον ἔλωκαν, τῆς ἀφιλοζενίης ταύτην δείζουσι τραπέζαν. Et alia sibylla uideam terram his increpat uersib'. ἀντάρ σὺ ἀφρώτων τὸν κοινὸν βροτὸν οὐκ ἐνόησας; πίζοντα βνή τοῖσι νόησασιν, ἀλλὰ κακὰν βαίς ἐστε ψας, στεφανω φοβερήν τε χολήν ἐκέρασας. Fore at ut uide manus inferreat deo suo. euq; interficerent testimonia prophetarū haec ancefferunt. Apud Esdram ita scriptum ē. Et dixit Esdras ad pplm. hoc pasca saluator nr ē. & refugium nr̄m. cogitate & ascendat in cor uestrū. qm̄ hēm̄ humiliare eum in signo. & post haec sperabim̄ in eū. ne deseratur hic locus. in aeternum tps. dicit dñs deus uirtutū. si non credideritis ei. neq; exaudieritis ad nuntiationē ei. eritis derisio in gentibus. Vñ apparēt iudeos nulla alia spem hēre. se nisi abluerint a sanguine ac sperauerint in eum ipsum quem necauerunt. Isaias q; facin' eorū designat & dicit. In humilitate iudicium eius sublatū ē. natiuitatē eius q̄ enarrabit. Qm̄ auferetur a terra uita ei' a facinoribus ppli mei adductus ē ad mortem. & dabo malos pro sepultura ei'. & diuites pro morte eius q̄ facin' nō fecit. neq; inuentus ē dolus in ore eius. Propterea ipse hereditabit multos. & fortium diuidet spolia. p̄ea quod traditus ē ad mortem. & inter facinorosos deputatus ē. & ipse peccata multorū protulit. & p̄ facinora illorū traditus est.

Et colaphos accipiens tacebit. ne q̄ agnoscat qd̄ uerbu aut unde uenit. ut mortuus loq̄tur. coronā feret & spinam.

In cibū at fel. & in siti acetum dederūt. i hospitalitatis hanc monstrabunt mensam.

Sed tu insipiens dñm tuū n̄ intellexisti uidentē mortalib' mentib'. uerget spinis coronasti coronae fel horrendum miscuisti.

David q; in psalmo .xciii. Captabunt in aiam iusti & san-
 guinem innocentem condemnabunt. & factus e mihi dñs
 in refugium. Item hieremias. Dñe significa mihi & cogno-
 scam. Tunc iudi meditationes eoz. ego sicut agnus sine
 macula adductus sum ad uictimam. in me cogitauerunt co-
 gitationem dicentes uenite mittamus lignum in panem ei.
 & eradamus a terra uitam ei. & nomen eius non erit i me-
 moria ampli. Lignum at crucem significat. & panē corpus
 eius. qz ipse e cibus ac uita omniu q credut in carne qua
 portant. & in crucem qua pependit. de qua tn apertius
 ipse moyses in deuteronomio ita pmedicauit. Et erit pen-
 dens uita tua an oculos tuos. & timebis die ac nocte. &
 non credes uitae tuae. Idem rursus in numeris non qñ
 ho deus suspenditur. neq; qñ fili hois minas patit. Zache-
 rias et sic tradidit. & intuebuntur in me quem transfixe-
 runt. Item dauid in psalmo .xxi. Effoderunt manū meas
 & pedes meos. diuauerunt oia ossa mea. Ipsi at contem-
 plati sunt & uiderunt me. & diuiserunt uestimenta mea
 sibi. & sup uestem meam miserunt sortem. Quae utiq; p
 pheta non de se locutus e. fuit ei rex. & nuq; illa ppassus
 e. sed sps dei p eum loquebatur. q fuerat illa passurus post
 annos mille & quingenta. Tot ei colliguntur annu a re-
 gno dauid usq; ad crucem xpi dñi. Sed & Salomon fili
 eius. q hierosolimam condidit. eam ipsam pituram ee in
 uildionem scae crucis pphauit. Quod si auertimini a me
 dicit dñs. & non ostenderitis ueritatem meam. reuicia Isra-
 el a terra quam dedi illis. & domum hanc qua aedificaui
 illis in noie meo puciam illam ex omnibus. & erit ismel
 in pditionem & in obprobrium ppto. & domus haec erit
 deserta. & ois q transierit p illam admirabitur & dicet.
 O pp quam rem deus fecit terrae huic & domui huic haec
 mala & dicent. Quia dereliquerunt dominu deu suu.
 & psecuti sunt regem suum dilectissimum deo. & crucia-
 uerunt eu in humilitate magna. pp hoc importauit illis

M. L. añ

deus mala haec. Quid amplius iam de facinore iudeorum
dici pot. q̄ excaecatos tum fuisse. atq; insatiabili furore cor-
rectos. qui haec quotidie legentes. neq; intellexerunt. neq;
qm̄ facerent cauere uoluerunt. Suspensus igitur & affixus.
exclamauit ad dominū magna uoce. & uultu spiritu posuit.
& eadem hora terremotus factus ē. & uelum templi quod
separabat duo tabernacula. scissum ē in duas partes. & sol
repente subductus ē. & ab hora sexta usq; ad horam nona
tenebrae fuerunt. Qua de re Amos p̄ph̄a testatur. Et
erit in illo die dicit dñs. occidat sol meridie. & tenebrabitur
dies lucis. & conuertam dies festos uros in luctum. &
cantica ur̄a in lamentationem. Item Iheremias. Exterrita
ē quae parit. & redit aīa. & occidit sol. et cum adhuc me-
dius dies eet confusa ē & maledicta. reliquos eorum i gladi-
um dabo in conspectu inimicorum eorum. Et sibylla. ναοὺ δὲ
ἐξ ἰσχυρῆς ταῖς πέτασμα καὶ πύλας μέσσω, νύξ ἐστὶ
σκοτόεσσα. πελώριος ἐν τριχίν ὥραϊς. Cum haec
facta eēt ne p̄digis q̄ caelestibus facin' suū intelligere q̄-
uerunt. s; qm̄ praedixerat se tertia die ab inferis resurrec-
turum. metuentes ne a discipulis subrepto & amoto corpo-
re uniuersi resurrexisse eum crederent. & fieret in plebe
multo maior confusio. detraxerunt eum cruci & conclu-
sum firmiter in monumento militari custodia circūdederunt.
Verum tertia die an̄ lucē terremotu repente patefactum ē
sepulchrū. & custodibus quos attonitos — stupefecerat pa-
uor nihil uidentibus. integer e sepulchro ac uiuus egressus.
in galileam p̄fectus ē. ut discipulos suos quaereret. In se-
pulchro uō nihil reatum ē nisi exuiuae q̄b' inuolutū cor-
pus incluserant. sicutum at̄ apud inferos non remansurum.
sed die tertia resurrecturum p̄ph̄ae cecinerant. Dauid i
psalmo. xv. Non derelinques aīam meam apud inferos.
neq; sanctum tuū dabis uidere interitū. Item in tertio.
Ego dormiui & somnum accepi & esurrexi. qm̄ dñs au-
xilatus ē mihi. Osee q; prim' duodecim p̄ph̄az. de resur-

templū at̄ sanāctur uelū. &
die medio nox erit obscura.
magna in tribus horis.

facto

redione ei testificatus ē. Hic filius meus sapiens. pp quod
 nunc non resistet in contributione filioꝝ suoꝝ. & de ma
 nu inferoꝝ eruam eū. Vbi ē iudicium tuum mors. aut
 ubi ē aculeus tuus. Item alio loco. uiuificabit nos post bi
 diuum die tertia. Et ideo sibylla impositurum eē morti ter
 minum dixit post triidui somnū. *καὶ θάνατον μοῖραν
 τρεῖς ἡμέρας ὑπνώσας. καὶ τὸ τῆς φθι
 κένων ἀνάδειξας εἰς φάος ἕξει, πρῶτος ἀνά
 τάσεως κλητοῖς ἀρχὴν ὑποδείξας.* Vitam ei nobis
 adq̄sunt morte supata. Nulla igitur spes alia consequēda
 imortalitatis datur. nisi crediderit in eum. & illam crucem
 portandam patiendāq; suscepit. Profectus ergo in galileam.
 noluit ei iudeis se ostendere. ne adducend̄ eos ad poeniten
 tiam. atq; impios resanand̄ discipulis iterum congregatis.
 scripturae sanctae lras. idest p̄phaz archana patefecit. q̄
 an̄ q̄ pateretur. p̄spici nullo modo poterant. qz ipsum passi
 onēq; eius indicabant. sc̄circo moyses & idem ipsi p̄phae
 legem quae iudeis data ē. testamentum uocant. qz nisi testa
 tor mortuus fuerit. nec confirmari testamentum pot̄. n̄ sciri
 qd̄ in eo scriptum sit. qd̄ clausum & obsignatum ē. itaq; ni
 si xps mortem suscepisset. aperiri testamentum idest reue
 lari & intelligi mysterium dei non potuiss̄. Verū scrip
 tura oīs in duo testamenta diuisa ē. Illud aduentum passionē
 q; xpi an̄cessit. idest lex & p̄phae uetus dicitur. Ea uero
 quae post resurrectionem ei scripta sunt. nouū testamētū
 noiatur. iudei uetere utuntur. nos nouo. sed tñ diuersa
 non sunt. qd̄ nouum ueteris adimpletio ē. & in utroq; idē
 testator ē xps. qui pro nobis morte suscepta. nos heredes
 regni aeterni facit. abdicato & exheredato p̄pto iudeorum.
 sicut hieremias p̄pha testatur. cum loquitur talia. Ecce
 dies ueniunt dicit dñs. & consumabo domum israel. & do
 mui iuda testamentum nouū. non scdm̄ testamentū quod
 disposui patribus eoꝝ. in die qua apprehendi manum eoꝝ.
 ut educerem illos de terra aegypti. qd̄ ipsi non p̄seuerauerūt

Et mortis fatū finiet tertium
 die dormiens. tūc a mortuis
 diens in lucē ueniet primum
 resurrectionis uitio uocatis
 ostenso.

homini

in testamento meo. & ego neglexi eos dicit dñs. Idem alio
loco similit̄ ait. Dereliqui domum meam. dimisi hereditatē meā
in manu inimicorū eius. Facta ē hereditas mea mihi sicut
leo in silua. dedit ipsa sup me uocem suam. Ideo odiui eam
cum sit hereditas eius caeleste regnum. non utiq; ipsam he-
reditatem se dicit odisse. sed heredes q̄ aduersus eū ingrati.
& impu extiterunt. Facta ē inqt hereditas mea mihi sicut
leo. idest praeda & deuoratio. Factus sum hereditibus meis. q̄
me imolauerunt sicut pecus. dedit sup me uocem suā. idest
fūas aduersus me mortis crucisq; dixerūt. Nam quod consu-
maturum se domui iuda testamentum nouū. ostendit uetus
illud testamentum quod p̄ moysen datū ē. non fuisse p̄fectū.
id at̄ qd̄ p̄ xpm dari herēda consummatum fore. Domum at̄
iuda & israhel. non utiq; iudeos significat. quos abdicauit. s;
nos q̄ ab eo conuocati ex gentibus in illoꝝ locum adoptione
successimus. & appellamur filii iudeorū. quod sibylla decla-
rat cum dicit. **ΙΟΥΔΑΙΩΝ ΑΕΚΑΡΙΩΝ ΒΕΙΩΝ ΤΕΝΟC ΟΥΡΑ-
ΝΙΩΝΩΝ**. Quod at̄ futurum eet id genus Isaias docet. apud
quem pater summus ad filiū loquitur dicens. Ego dñs d̄s uoca-
ui te ad iustitiam. & tenebo manum tuam. & confirmabo te.
& dedi te in testamentum gr̄is mei. in lucem gentium apere
oculos caecorū. producere ex uinculis alligatos. & de domo
carceris sedentes in tenebris. ignorantes deum & ueritatem
ab eo illuminati sum. quos testamento suo adoptauit. & li-
beratos malis uinculis. atq; in lucem sapientiae productos. i
hereditatem regni caelestis ascuit. Ordinata uō discipulis
suis euangelica ac noīs sui praedicatione. circūdedit se repete
nubes. eūq; in caelum sustulit. quadragesimo post passionem
die. sicut Daniel fore onderat dicens. Et ecce in nubib; caeli
ut fili; hoīs ueniens usq; ad uetustum dieꝝ puenit. Discipuli
uō p̄ p̄uicias dispersi. fundamenta eccliae ubiq; posuerūt.
facientes & ipsi in noīe magri dei magna & pene incredi-
bilia miracula. q̄a discedens instruxerat eos uirtute ac potate
qua possēt nouae annuntiationis ratio fundari & confirmari.

superi' ait

deorū beatū diuū gen' caelestū

Cum igitur nos anteaq̄
ceci & tanq̄ carēe fūl-
tūq; inclusi sederemū
in tenebris

103
sed & futura illis aperuit omnia quae petrus & paulus ro-
mae praedicauerunt. & ea praedictio in memoria scripta
permanet. in qua cum multa alia mira. tum et hoc futurum
esse dixerunt. ut post breue tempus immitteret deus regem
q̄ expugnaret iudeos. & ciuitates eorū solo adaequaret. ip-
sos at fame sinq; confectos obsideret. tum fore ut corporibus
suoꝝ uescerentur & consumerent se inuicem. postremo ut
capti uerentur in manus hostium. & in conspectu suo uexari
acerbissime coniuges suas cernerent. uiolari ac prostitui. uir-
gines diripi pueros. allidi paruulos. omnia deniq; igni ferro
q; uastari. captiuos in perpetuum terris suis exterminari. eo
quod exultauerunt sup̄ amantissimum & p̄batissimū dei fili-
um. itaq; post illorū obitum. cum eos Nero interemisset. iu-
deorū nomen & gentem vespasianus extinxit. fecitq; omnia
quae illi futura praedixerunt. confirmata sunt ut opinor.
quae falsa & incredibilia putantur. ab his quos uera caele-
stium litterarū doctrina non unbiuit. s; tñ ut ressellantur a
nobis et illi q̄ nimium non sine malo suo sapunt. rebusq; di-
uinis detrahunt. argumentis q̄ illorū coarguamus errorem.
ut tandem aliquā credant ita fieri oportuisse. sic nos oñdimus
factum. & q̄q; apud bonos iudices satis habeant firmitatis uel
testimonia sine argumentis. uel argumenta sine testimoniis.
nos tñ non contenti alterutro sumus. cum suppetat nobis utri-
q; ne cui puerse ingenioso. aut non intelligendi. aut contra-
differendi locum relinquamus. Negant fieri potuisse ut nāc
imortali quicq; decederet. Negant deniq; deo dignum ut homo
fieri uellet. seq; infirmitate carnis oneraret. ut passionibus. ut
dolori. ut morti se ipse subiceret. q̄ non facile illi eet. ut ci-
tra corporis imbecillitatem se hominibus ostenderet. eosq; in-
stitiam doceret siq̄ id uolebat maiore auctoritate ut p̄fessi
dei tunc ei cunctos fuisse praeceptis caelestibus parituros. si
ad ea uirtus ac potas dei praecipientis accederet. Cur igit
auunt ad docendos hoīes non ut deus uenit. Cur se tā humi-
lem. imbecilleq; constituit. ut ab hominibus & contemni & poena

fidem

affici possit. cur uim ab imbecillis & mortalibus passus est. Cur non manus hominum aut uirtute repulit. aut diuinitate intaut. Cur non maiestatem suam sub ipsa saluti morte patefecit. Sed ut inualidus in iudicium ductus est. ut nocens damnatus. ut mortalis occisus. Refutabo haec diligenter. nec quengui patiar errare. Illa ei magna & mirabili ratione sunt facta. quam quicquid precepit. non tamen mirari desinet deum ab hominibus esse cruciatum. uerum et facile prouidebit. ne deum quod potuisse se credi. si ea ipsa quae arguit facta non essent. Quicquid praecepta dat hominibus ad uitam. moresque fingit aliorum. quaero debeat ne ipse facere quae praecipit. an non debeat. si non fecerit soluta praecepta sunt. Si ei bona sunt quae praecipuntur. si uitam hominum in optimo statu collocant. non se debet ipse praeceptor a numero coetumque hominum segregare. inter quos habitet ipse. & ipsi eodem modo uiuendum est. quo docet esse uiuendum. ne si aliter uixerit ipse praeceptis suis fidem detrahat. leuioreque doctrinam suam faciat. si re ipsa resoluat. quod uerbis nitatur astringere. Unusquisque ei cum audit praecipientem. non uult imponi sibi necessitatem parendi. tanquam uis sibi libertatis adimatur. Respondet itaque doctori hoc modo. non possum facere quae iubet quoniam sunt impossibilia. uetas me irasci. uetas cupere. uetas libidine commoueri. uetas dolorem. uel mortem timere. Sed hoc adeo contra naturam est. ut his affectibus animalia uniuersa subiecta sint. uel si adeo putas repugnari posse naturae tu ipse quoque praecipis fac. ut sciam fieri posse. cum aliter ipse non facias. quae insolentia est ut homini libero imponere uelis leges. quibus ipse non pareas. prius discere quod doces. & antequam mores aliorum corrigas tuos corrige. Quis neget iustam esse hanc rationem. Quod in contemptum uenit & huiusmodi doctor. & deludetur iustissimum. quia uidebitur & ipse deludere. Quid ergo faciat ille praeceptor si haec ei fuerint opposita. Quomodo adimam excusationem contumacibus. nisi ut praesentibus factis doceat se impossibilia docere. Vnde euenit ut plurimum praecipitis nullus obtemperet. Homines enim malunt exempla quam uerba. quia loqui facile est. praestare.

difficile. Vtinam quod tam multi beneficerent quam multi loquuntur bene. Sed qui praecipunt nec faciunt. abest ab eis fides. & si homines fuerint contemnentur ut leues. si deus opponetur ei excusatio fragilitatis humanae. Superflua ut factis uerba firmantur. quod prophetae facere nequeunt. itaque cum ipsi praeciptores uincantur affectibus. quos uinci praedicant oportere. nemine possunt ad uirtutem quam falso praedicant erudire. ob eamque causam putant neminem adhuc perfectum exiisse sapientem. id est in quo summae doctrinae ac scientiae summa uirtus & perfecta iustitia consenserit. quod quod uerum fuit. Nemo enim post mundum conditum talis exiit nisi Christus. qui & uerbo sapientiam tradidit. & doctrinam praesentis uirtute firmavit. Age nunc consideremus an doctor a caelo missus possit non esse perfectus. Nonnumquam de hoc loquor. quem uenisse a deo negant. fingam aliquem a caelo esse mittendum. qui uitam hominum rudimentis uirtutis infundat. & ad iustitiam formet. Nemini dubium potest esse. quod is doctor qui caelestis mittitur. tanta scientia sit reus omnium quam uirtute perfectus. ne nihil inter caeleste terrenumque differat. Nam in homine interna & propria doctrina esse nullo pacto potest. nec enim mens terrenis uisceribus inclusa & tabe corporis impedita. aut comprehendere per se potest. aut capere ueritatem. nisi alium doceatur & si maxime possit. summam uirtutem capere nequeat. & omnibus uitiis resistere. quae materia in uisceribus continetur. Eo fit ut terrenus doctor perfectus esse non possit. At uero caelestis. cui diuinitas scientiam uirtutem immortalitatis tribuit. in docendo quod sicut in caeteris perfectus & consummatus sit necesse est. At id omnino fieri non potest. nisi mortale sibi corpus adsumat. Cur autem fieri non potuit ratio clara est. Nam si ueniat ad homines ut deus. ut omnia tam quod mortales oculi claritatem maiestatis eius conspiciant ac sustinere non possunt. ipse quod deus uirtute docere non poterit. quia expertus corporis non faciat. quae docebit. ac pro hoc doctrina eius perfecta non erit. alioquin si summa uirtus est dolorem patienter pro iustitia officioque proferre si uirtus est

mortem ipsam & intentatam non metuere. & illata fortiter sustinere. Debet ergo doctor ille perfectus & docere ista praecipiendo. & confirmare faciendo. quia qui dat praecepta uiuendi amputare debet omnium excusationum uias. ut imponat hominibus parendi necessitatem. non in aliqua. sed pudore. & in libertatem relinquat. ut & praemium sit constitutum parentibus. quia poterant non parere si uellent. Quomodo igitur poterit excusatio amputari. nisi ut qui docet faciat quae docet. & sit quasi praecuius. & manum porrigat secuturo. Quae admodum autem potest facere quae docet si non sit similis ei quem docet. Nam si nulli subiectus sit passioni. potest ei docenti homo sic respondere. Volo equidem non peccare. sed uincor. Indutus sum enim carne fragili & imbecilla. haec est quae concupiscit. quae irascitur. quae dolere. quae mori timet. itaque ducor inuitus. & pecco non quia uolo. sed quia cogor. Sento me & ipse peccare. sed necessitas fragilitatis impellit. cui repugnare non possum. Quid ad haec respondebit praecceptor ille iustitiae. Quomodo confutabit & redarguet hominem. qui delictis suis excusationem carnis obtendit. nisi & ipse carne fuerit indutus. ut ostendat etiam carnem posse capere uirtutem. Contumacia enim redargui non potest. nisi exemplo. Nam habere non possunt quae doceas firmitate nisi ea prior feceris. quia nam proclius in uirtute uideri uult non in cum uenia. sed etiam cum ratione peccare. oportet magnum doctoremque uirtutis hominum simillimum fieri. ut uincendo peccatum. doceat hominem uinci ab eo peccatum posse. Si uero sit immortalis. exemplum proponere homini nullo modo potest. Existet enim constans aliquis ac dicet. tu quidem non peccas. quia liber es ab hoc corpore. non concupiscis. quia immortalis nihil est necium. Mihi uero multis rebus opus est ut tuear hanc uitam. mortem non times. quia in te ualere non potest. dolorem contemnis. quia nullam uim pati potes. At ego mortalis utrumque timeo. quia cruciatibus mihi grauissimos inferunt. quos tolerare carnis infirmitas non potest. Doctor itaque uirtutis etiam hanc excusationem debuit hominibus auferre. ne quis quidem peccat. necessitati potius ascribat. quam culpae suae.

Ergo ut

Ergo ut perfectus esse possit nihil ei debet opponi ab eo quod docendum est. ut si forte dixerit impossibilia praecipis. respondeat. Ecce ipse facio. ego carne indutus sum. cuius est peccare proprium. & ego eandem carnem gero. & in peccatum in me non dominatur. mihi opes contemnere difficile. quia vivum aliter non potest in hoc corpore. Ecce & mihi corpus est. & in pugno contra omnem cupiditatem. non possum pro iustitia nec dolorem ferre. nec mortem. quia fragilis sum. Ecce & in me dolor ac mors habet potentiam. & ea ipsa quae times vinco. ut victorem te faciam doloris ac mortis. prior uado pro ea quae sustineri non posse praetendis. si praecipiente sequi non potes. sequere antecedentem. sublata omnis hoc modo excusatio est. & fateri hominem necesse est sua culpa iniustum esse. qui doctorem virtutis & eundem ducem non sequatur. Vides ergo quanto perfectior sit mortalis doctor. quod dux esse mortali potest. quam immortalis. quia patientiam docere non potest qui subiectus passionibus non est. nec hoc in eo primum. ut hominem deo praeferam. sed ut ostendam neque hominem perfectae doctrinae esse posse. nisi sit idem deus. ut auctoritate caelesti necessitatem parendi hominibus imponat. neque deum nisi mortali corpore induatur. ut praecepta sua factis adimplendo. caeteros parendi necessitate constringat. Ligido igitur appareat. eum qui vitae dux & iustitiae sit magister. corporalem esse oportere. nec aliter fieri posse. ut sit illi plena & perfecta doctrina. nisi habeat radicem ac fundamentum. stabilisque apud homines ac fixa permaneat. Ipsum autem subire carnis & corporis imbecillitatem. virtuteque in se recipere cuius doctor est. ut eam simul & verbis doceat & factis. item subiectum esse morti & passionibus cunctis. quoniam & in passione tolleranda. & in morte subeunda virtutis officia versantur. quae omnia ut dixi consummatus doctor proferre debet. ut doceat posse proferri. Discant igitur homines & intelligant quare deus summus cum legatum ac nuntium suum mitteret ad erudiendam praecipis iustitiae suae mortalitatem. mortali voluerit cum carne indui. & cruciati affici. & morte muldari.

Nam cum iustitia nulla eēt in terra. doctorem misit q̄ uiuā
legem. ut nomen ac templum nouū conderet. ut uerum ac
pium cultum p̄ omnem terram & uerbis & exemplo sem-
naret. Sed t̄m ut certum eēt a deo missum. non ita illum
nasci oportuit sicut homo nascitur ex mortali utroq; coeret.
sed ut appareret et in hoīe illum eē caelestem. creatus ē sine
opa genitoris. habet eī spiritalem patrem deum. & sicut
p̄ spiritus ei' deus sine matre. ita mater corporis ei' uirgo
sine p̄re. Fuit igitur & deus & hō. inter deum hominēq;
medius constitutus. Vñ illum graeci mesiten uocant ut
hoīem p̄ducere ad deum possēt. idest ad immortalitē. qz si
d̄s t̄m fuisset ut supra dictum ē. exempla uirtutis hoī prae-
bere non possēt. si hō t̄m non possēt hoīes ad iustitiā co-
gere. nisi auctoritas & uirtus hoīe maior accederet. Eteī
cum constet hō ex carne ac spū. & oporteat iustitiae opib'
emereri ut fiat aeternus. caro qm̄ terrena ē. ideoq; morta-
lis. copulatum sibi spm̄ trahit secum. & ab immortalitate
ducit ad mortem. Ergo spiritus exers carnis. dux esse
hoī ad immortalitatem. nullo pacto poterat. qz caro impedit
spm̄ quominus deum sequatur. Est eī fragilis & subiec-
ta peccato. peccatum at pabulum mortis ē. Itaq; idcirco
mediator aduenit. idest deus in carne. ut caro eū sequi
possēt. & eriperet hominem morti. cuius ē dñatio ī carne.
Ideo carne se induit. ut desideris carnis edomitis doceret
non necitatis eē peccare. s; propositi ac uoluntatis. Vna eī
nobis & magna & praecipua cum carne luctatio ē. cui'
infinitas cupiditates premunt animā. nec dominū retinē
patiuntur. sed eam uoluptatibus & illecebris suauib' man-
cipatam. morte afficiunt sempiterna. Quibus ut repugna-
re possim' deus nobis uiam supandae carnis. & aperuit.
& ondit. quae uirtus p̄fecta. & omnibus nūis absoluta co-
ronam uincens & mercedem immortalitatis impuit. Dixi
de humilitate. & fragilitate. & passione. cur haec d̄s subi-
re maluerit. Nunc ipsius crucis rō reddenda ē. & uis enar-

198
randa. qđ sumus p̄ a principio disposuerit. & que admodu
cuncta quae gesta sunt ordinauerit. non tñ diuinitio p̄phaz
quae in xpm uera praecessit. sed ratio ipsius passionis docet
Quaecūq; ei passus ē non fuerunt inania. sed hūerūt figu-
ram & significantiam magnam. sicut et diuina illa opa
quae fecit. quoz uis & potentia ualebat qđ i p̄sens. s;̄
declamabat aliqd in futurum. Aperuit caecoz lumina cae-
lestis uirtus. & lucem non uidentibus reddidit. sed hoc fac-
to significabat fore. ut conuersus ad gentes quae deum
nesciebant insipientium pectora illuminaret luce sapientiae.
& ad ueritatem contemplandam oculos cordis aperiret. Ve-
re ei caeci sunt. q̄ caelestia non uidentes. & tenebris ignora-
tiae circūfusi. terrena & fragilia uenerantur. Patrefecit aures
surdoz. non utiq; hactenus uis illa caelestis operata ē. sed
declarabat breui fore. ut q̄erant ueritatis exp̄tes. & audi-
rent. & intelligerent diuinas dei uoces. Vere ei surdos di-
xeris. q̄ caelestia & uera. & facienda non audiunt. Mu-
toz linguas in eloquium soluit. admirabilis ē cū fieret po-
tentia. sed inerat huic uirtuti alia significatio quae oñderet
mox futurum. ut rez caelestium nup̄ ignari p̄cepta sapi-
entiae disciplina. de deo & ueritate differerent. Nā qui
rationem diuinitatis ignorat. is uere & eūguis & mutus
ē. licet omnū disertissimus sit. Lingua ei cū uerū loq̄
coepit. idest uirtutem maiestatemq; dei singularis interpre-
tari tum demum officio n̄ae suae fungitur. qđ uerū at falsa
loquitur. in usu suo non ē. & ideo infans sit necesse ē. qđ di-
uina p̄loqui non pot. pedes q̄ppe claudoz ad officium gra-
diendi reformauit. laudabilis diuini opis fortitudo. s;̄ figu-
ra id continebat. quod cohibitis erroribus uitae secularis ac
deuiae. iter ueritatis aperiretur. p̄ quod graderentur hoīes.
ad dei grām consequendam. Is ei uere claudus existima-
dus ē. qui caligine ac tenebris insipientiae implicat. & q̄
tendat ignarus. offensibilibus & caducis gressibus p̄ uiam
mortis incedit. Item labe & maculas iniquatoz corporum

repurgauit. non exigua immortalis potentiae opa. uerz id por-
tendebat haec uis. quod peccatorz labibus ac uitioz maculis
inquinatos. doctrina ei purificatura eet eruditione iustitiae.
Leprosi ei uere atq; elephantiaci debent heri quos uel infini-
tae cupiditates ad scelera. uel insanabiles uoluptates ad fla-
gria compellunt. & dedecoz maculis inustos labe afficiunt
sempiterna. Jacentia mortuoz corpora erexit. eosq; noib'
suis inelamatos a morte reuocauit. Quid congruenti deo.
qd miraculo dignus omnium saeculoz. q̄ decursam uitā
resignasse. copletisq; hominu temporibus. tempora adiecit p-
petua. archana mortis reuelasse. Sed haec inenarrabilis po-
testas. imago uirtutis maioris fuit. quae demonstrabat tan-
tam uim hūmum ee doctrinam suam. ut gentes in toto or-
be quae alienae a deo subiectae morti fuerunt. cognitione
ueri luminis aīatae ad immortalitatis praemia puenirent.
Eos ei recte mortuos estimaueris. q̄ datorem uitae deū ne-
scentes atq; aīas suas e caelo in terram deprimentes i laqos
aeternae mortis incurrunt. Quae igitur tunc faciebat in
praesenti. imagines erant futuroz. quae i lesis affectisque
corporibus exhibebat. ea spiritualium figuram gerebat. ut
& in praesenti uirtutis nobis non terrena opa monstrare. &
in futurū potatem caelestis suae maiestatis oūderet. Ergo
sicut opa ei significantiam q̄ maioris potatis hūerūt. ita et
passio non simplex. nec supuacua. nec fortuna praecessit. s;
ut illa quae fecit. magna uirtutem ac potatem doctrinae
ei significant. sic ea quae passus e. odio futuram ee sapi-
entiam nuntiabant. Acen ei potus ac fellis cib' acerbitates
& amaritudines in hac uita sectatoribus ueritatis pollicebu-
tur. & q̄q; passio ipsa p se acerba & amara specimen nobis
futuoz tormentoz dabat. quae morantibus in hoc saeculo.
uirtus ipsa pponit. in illiusmodi pot' & cibus in os doctoris
nri ueniens pressuram nobis & laborz. & miseriaz praebe-
bat exemplum. Quae oīa tolerare ac ppeti necesse eos qui
ueritatem sequuntur. qm ueritas acerba e & inuisa omnib'.

q uirtutis exptes uitam sua mortiferis uoluptatib' dedux.
 Nam corona spinea capiti ei' imposita. id declarat fore ut
 diuinam sibi plebem de nocentibus congregare. Corona
 ei' dicitur circustans in orbe pp's. Nos at q an' cognitione
 dei fuim' iniusti. spinae. idest mali ac nocentes eram'. igno
 rantes qd eet bonum. & a iustitiae notione atq; opib' alie
 m. oia scelere ac libidine polluebamus. Plecti uero ex
 dimus & sentib'. sanctum dei caput cingimus. qz conuocati
 ab ipso. & circufusi undiq; ad eum. magro & doctore deo
 assistim'. regēq; illum mundi. & omnium uiuentiu dnm co
 ronamus. Quod uo ad crucem spectat magna in ea ius ac
 ratio e. quam nunc conabor ondere. Deus naq; sicut su
 perius exposui cum constituisset homine liberare. magm
 uirtutis legauit in terram. q & p'ceptis salutaribus for
 marē hoies ad innocenciam. & opibus factisq; praesenti
 b' iustitiae uiam pandere. qua gradiens ho & doctore suu
 sequens ad uitam aeternam pueniret. Is igitur corporat'
 e. & ueste carnis indutus. ut ho ad quem docendu uene
 rat. uirtutis exempla. & incitamenta praebere. Sed cu
 in omnibus uitae officis iustitiae specimen praebisset. ut
 doloris q; patientiam. mortisq; contemptum. quib' pfecta &
 consummata fuit uirtus uideret ho. uenit in man' impiae
 nationis. cum & uitare potuisset. scientia futuri. quam
 gerebat. & eadem uirtute repellere qua mirabilia faciebat.
 Sustinuit ergo cruciatus & uerbera & spinas. postremo et
 mortem suscipe non recusauit. ut ho illo duce subactam &
 catenatam mortem cum suis terrorib' triumphare. Cur
 at summus pater id potissimum genus mortis elegerit. q
 affici eu sineret. haec ratio e. Dicat ei' fortasse aliqs. cur
 si deus fuit. & mori uoluit. non salte honesto aliquo mor
 tis gne affectus e. cur potissimum crucean'. cur infami
 gne suppliciu qd et hoie libero q'us nocenti uideatur uidi
 gnū. primum quod is qui humilis aduenerat. ut humilib'
 & infirmis opem ferret. & omnibus spem salutis ondere.

eo gñe afficiendus fuit quo humiles & infima solent. ne
qs eet oio. q̄ eūno possē imitari. Deī ut integrū corp⁹
ei⁹ conseruaretur. quem die tertia resurgere ab inferis oportebat.
Nec hoc ei cuiq̄ ignorandū ē. quod ipse an̄ de sua
passione praedicens et id notum fecerat. hēre se potatē
cum uellē deponendi spm̄ & resumendi. Suffix⁹ itaq;
cū spm̄ deposuerat. neciūm carnifices non putauerūt ossa
ei⁹ suffringere. sicut mos eorū ferebat. s; tantūm lat⁹ eius
pforauerunt. Sic integrum corpus patibulo detractū ē.
& sepulchro diligenter inclusum. quae oīa idcirco fca
sunt. ne laesum ac demmutū corpus ad resurgendū iha
bile redderetur. Illa q; praecipua fuit cā cur deus cruce
maluerit. qđ illa exaltari eum fuit necē. oib; gentib;
passionem dei notescere. Nam qm̄ is q̄ patibulo suspen
ditur. & conspicuus ē oib; & caeteris altior. crux potius
electa ē. quae significat illum tam conspicuū. tāq; sub
lime futurum. ut ad eum cognoscendum pariter & cole
dum. cunctae nationes ex oī orbe concurrerent. Deniq;
nulla gens tam inhumana ē. nulla regio tam remota. cui
aut passio ei⁹. aut sublimitas maiestatis ignota sit. Ex
tendit ergo in passione manus suas. orbēq; diuersus est.
ut iam tunc ostenderē ab ortu solis usq; ad occasū ma
gnūm pplm̄ ex oib; linguis & tribub; congregatū eē sub
alas suas uenturū. signūq; illud maximum atq; sublime
frontib; suis suscepturum. Cuius rei figuram uidei et nūc
exhibent. cum hūma sua de cruore agni notant. deus ei
pcussur⁹ aegyptios. ut ab ea plaga imunes facerē hebreos.
praecipat his. ut agnum candidū sine macula imolarent.
ac signū luminibus suis de sanguine ei⁹ imponerēt. Itaq;
cū aegyptiorū primogenita una nocte interissent. hebrei
soli signo sanguinis tuti fuerūt. non qz cruor pecudis tan
tam in se uim gerebat. ut hoībus saluti eēt. sed imago fue
rat rerū futurarū. Agnus ei⁹ candidus sine macula. xps
fuit. idest inocens & iustus. & sanctus. & q̄ ab hisdem

iudeis imolatus. saluti e' oib' q' signu' sanguinis idest cru-
 cis qua sanguinem fudit. in sua fronte conscripserunt. Fros
 at summum lumen e' hois. & lignum sanguine delibutu'.
 crucis significatio e'. Deniq; imolatio pecudis ab his ipis
 q' faciunt pascha noiatur. Πάσχα ἀπὸ τοῦ πάσχειν.
 qz passionis figura e'. quam ds praesci' futurorū tradidit
 p' moysen p'p'to suo caelebrandam. sed tum figura ualuit i'
 praesenti ad depellendum piculum. ut appareat qm ueri-
 tas ipsa ualitura sit ad plebem dei protegendam. in extre-
 ma totius orbis necitate'. Quom' at uel in qua plaga tuti
 ois sunt futuri. q' signum hoc ueri & diuini sanguinis in
 sumo corporis sui notauerint. in nouissimo libro docebo.
 Nunc satis e' huius signi potentiam qm ualeat exponere
 qto terrori sit daemonib' hoc signum scis q' uiderit quati-
 nus adiuuati p' xpm de corporibus quae obsederunt fuguit.
 Nam sicut ipse cum inter hoies ageret. uniuersos daemonas
 uerbo fugabat. hominuq; mentes emotas. & malis incur-
 sibus furias in sensus pristinos reponebat. ita nunc sec-
 ratores ei' eosdem spiritus in quatos de hoib' & noie ma-
 gri sui & signo passionis excludunt. cuius rei non diffi-
 cilis e' p'batio. Nam cum diis suis imolant. si assistat ali-
 qs signatam frontem gerens sacra nullo modo litant. nec
 rusa pot' consultus reddere uates. & haec saepe ca' praeci-
 pua iustitiam psequendi malis regib' fuit. Cum ei' qda
 ministroy nri sacrificantib' diis assisterent. imposito fron-
 tib' signo. deos illoy fugauerunt. ne possent in uisceribus
 hostiaey futura depingere. Quod cum intelligerent aruspici
 ces instigantib' hisdem daemonibus quib' psecrarant con-
 querentes p'fanos hoies sacris interee. adegerunt pncipes
 ipsos in furorem. ut expugnarent dei templu'. seq; uero sa-
 crilegio contaminarent. quod grauissimis psequentiū poe-
 nis expiaretur. Nec in ex hoc ipso caeci hoies intellige
 possunt. aut hanc ee ueram religionem. cui ad uincendu'
 tanta uis inest. aut illam falsam quae subsistere aut co-

facm latat

gredi non pot. sed auunt hoc deos non metu neq; odio fa-
cere. q̄i quisq; possit odisse. nisi eum q̄ aut noceat. aut pos-
sit nocere. finimo uō congruens maiestati fuit. ut eos q̄s
oderant. p̄ntib' poenis afficerent. poti' q̄ fugerent. S; qm̄
neq; accedere ad eos possunt. in quibus caelestem notā ui-
derint. nec his nocere quos signum imortale munerit.
tanq̄ inexpugnabilis murus. laccessunt eos p̄hoēs. &
manibus p̄sequuntur alienis. quos p̄fecto si eē confitent'
uicimus. Necess' e' ei ueram eē hanc religionē. quae &
roem daemonum nouit. & astutiam intelligit. & uim
retundit. & eos spiritalibus armis domitos ac subactos
cedere sibi cogit. Si negant. testimonius poetarū ac p̄hoū
refellentur. quod si eē & malos eē inficias non eūt. qd
supest nisi ut alios dicant eē deos. alios daemonas. Ex-
ponant igitur nobis differentiam ḡnis utriusq; ut sciamus
quid colendū. qd execrandum sit. heant ne inter se aliqd
confortium. an uero inimici sint. Si sunt aliqua necitate
copulati. quatenus eos discernemus. aut quomodo utrius-
q; ḡnis honorem cultūq; miscebimus. si at sunt inimici.
cur aut daemones deos non timent. aut di daemonas fu-
gare non possunt. Ecce aliqs instindu daemonis per-
citus dementit. offertur. insanit. Ducamus hūc in Jouis
optimi maximi templum. uel q̄ sanare hoies iuppiter
nescit. in aesculapu uel Apollinis fami. iubeat utriuslibet
sacerdos dei sui noie. ut nocens ille spiritus excedat ex
hoie. nullo id pacto fieri pot. Quae igitur uis deoz e' si
subiectos sibi daemonas non bent. At uō idem daemones
adurati p̄ nomen dei ueri p̄tinus fugiunt. Quae e' ratio.
ut xpm timent. iouem at non timent. nisi quod idē
sunt daemones quos uulgus deos eē opinatur. Demq;
si constituentur in medio. & is quem constat incurfu dae-
monis p̄peti. & delphici Apollinis uates. eodem modo nom-
dei horrebūt. & tam celeriter excedat de uate suo Apollo.
q̄ ex hoie sp̄s ille daemonicus. & adurato fugatoq; deo

dementit.

111
suo uates in ppetuo conticescet. Ergo idem sunt daemones
quos fatentur execrandos ee. idem du qbus supplicat si nob
credendu ee non putant. credant homero. q summū illum
iouem daemonibus aggregauit. sed & alius poetis ac ptns.
q eosdem modo daemonas modo deos nuncupant. quoz alte
rum uerum. alterz falsum e. Illi ei neqssimū spe. ubi aduira
tur. ibi se daemonas ee confitentur. ubi coluntur. ibi se deos
mentuntur. ut errores hoib' imittant. & auocent a dei ue
ri notione. p quam solam pot mors aeterna uitari. Idem sut
q deiciendi hois ea uarios sibi cultus p diuersas regionum
condiderunt. mentitis tn assumptisq; noib' ut falleret. Na
q diuinitatem p se ipsos affectare non poterant. ascuerunt
sibi noia potentium regum. sub quoz titulis honores sibi de
oz vindicarent. q error discuti pot. & in lucem ueritas pro
trahi. Nam siqs studeat alti' ingreire. congreget eos quibus
peritia e ciere ab inferis aias. euocent iouem. neptunū. uul
canum. mercurium. apollinem. premq; omnium saturnum.
rudebunt ab inferis omnes. & interrogati loquentur. & de
se ac deo fatebuntur. Post haec euocent xpm. non aderit.
non apparebit. qz non amplius q biduo apud inferos fuit.
Quid hac pbatione certius pferri pot. Ego uo non dubito
qn ad ueritatem trismegistus hac aliqua roe puenit. q
de deo pre oia & de filio locutus e multa quae diuinis
continentur archanis. Quae cum ita se beant ut ondum.
apparet nullam aliam spem uitae hoī ee pposita. nisi ut
abiectis uanitatibus. & errore miserabili deum cognoscat.
& deo seruiat. nisi huic temporali renuntia uitae. ac se
rudimentis iustitiae ad cultum uerae religionis instituat.
Hac ei conditione gignimur. ut gnanti nos deo iusta &
debita obsequia praebemus. hunc solum nouerimus. huic
sequamur. hoc unculo pietatis obstricti. deo religati sum.
Vnde ipsa religio nomen accepit. non ut Cicero interpre
tutus e a relegendo. qui in libro de na deoz. scdo ita dixit.
Non ei ptn solum. uez et maiores nri supstitionem ac re

ligionem sepauerunt. Nam qui totos dies precabantur & imolabant ut sui sibi liberi supstitutes eent. supstitiosi sunt appellati. Qui aut oia quae ad culturam deorum pertinerent retraherent & tanquam relegerent. hi sunt dicti religiosi ex relegendo tanquam ex eligendo eligantes. & diligendo diligentes. ex intelligendo intelligentes. his enim uerbis omnibus inest uis legendi. eademque in religioso. Ita factum est in supstitioso. & religioso. alterum uirtutis nomen. alterius laudis. haec interuatio quae inepta sit ex re ipsa licet noscere. Nam si in his deis colendis & supstitio & religio uersatur. exigua uel potius nulla distantia est. Quid enim mihi afferet caelestis. cur precari pro salute filiorum semel religiosi. & idem decies facere. supstitiosi ex hominis arbitratu. Si enim semel facere optimum est. quanto magis saepius. si hora prima ergo & tota die. si una hostia placabilis. placabiliores utique hostiae plurimae. quia multiplicata obsequia deum merentur potius offendunt. Non enim nobis odiosi uidentur hi famuli. qui assidui & frequentes ad obsequium fuerint. sed magis cari. Cur igitur sit culpe. & nomen reprehensibile suscipiat. qui aut filios suos magis diligit. aut deos satis honorat. laudetur autem qui minus. Quod argumentum et ex contrario ualet. Si enim totos dies precari. & immolare criminis est. ergo & semel. si superstitutes filios subinde optare uitiosum est. supstitiosus igitur est & ille qui et raro id optauerit. aut cur uirtutis nomen sit ex eo tractum. quo nihil honestius. nihil iustus optari potest. Nam quod aut religiosos a relegendo appellatos. qui retraheret ea diligenter quae ad cultum deorum pertineant. cur ergo & illi qui saepe hoc in die faciunt religiosorum nomen amittant. cum multo utique diligentius ex assiduitate ipsa relegant ea quibus dum coluntur. Quid ergo est. nimirum religio ueritatis cultus est. supstitio falsi. & oio quod colas interest. non quem admodum colas. aut quid precere. Sed quod deorum cultores religiosos se putant. cum sint supstitiosi. nec religionem possunt a supstitutione discernere. nec significantiam nomi-

num exprimere. dixim' nomen religionis ab uinculo pie-
tatis ee deductum. qd' hōiem sibi deus religauerit. & pie-
tate construxerit. qz nos seruire ei ut domino. & obseq
ut pri' necē ē. Melius ergo id nomen Lucreti' interpre-
tatus ē. q' ait religionum se nodos soluere. supstitiosi at
uocantur. non qui filios suos supstitites optant. Os ei opta-
mus. sed aut hi q' supstititem memoriam defunctor' colunt.
aut q' parentib' suis supstitites. colebant imagines eor' domi-
tanq' deos poenates. Nam q' novos sibi ritus assumebant.
ut deor' uice mortuos honorarent. quos ex hōibus i' caelū
receptos putabant. hos supstitiosos uocabant. Eos uō q'
publicos & antiquos deos colerent. religiosos nominabant.
Vn' virgilius. Vana supstitio ueter' q' ignara deor'. Sed
cum ueteres q' deos inueniam' eodem modo consecratos ee
post obitum. supstitiosi ergo q' multos ac falsos deos colunt.
Nos at' religiosi q' um & uero deo supplicamus. Fortasse
quaerat aliqs. quomodo cum unū deum colere dicamus.
nos duos tñ asseuerem'. deum patrē & deum filiū. quae
asseueratio plerōsq; in maximum impegit errore. Quibus
cum pbabilia uideantur ee quae dicimus. in hoc uno labare
nos arbitrantur. quod & alterum & mortalem deū fatea-
mur. De mortalitate iam dixim'. nunc de unitate doce-
amus. Cum dicim' deū patrē. & deū filium. non diuer-
sum dicim'. nec utrūq; secernim'. qz nec pater ee sine filio
pōt. nec filius a patrē secerni. Siquid' nec pater nūcupari
sine filio. nec filius pōt sine patrē generari. Cum igitur &
pater filium faciat. & fili' patrē. una utriq; mens. unus
sp̄s. una substantia ē. Sed ille q' exuberans fons ē. hic
tanq' defluens ex eo riuus. Ille tanq' sol. hic tanq' radius
a sole porrectus. Qui qm̄ summo pri' & fidelis & car'
ē. non separatur sicut nec riuus a fonte. nec radius a so-
le. qz & aqua fontis in riuo ē. & solis lumen in radio.
aeque nec uox ab ore seungi. nec uirtus aut manus a
corpore diuelli pōt. Cum igitur a p̄p̄tis man' dei idem &

qd' d' spv facto.

uirtus & sermo dicatur. utiq; nulla discretio ē. q̄a & lingua
sermonis ministra. & manus in qua uirtus ē. indiuidue sūt
corporis portiones. proprioꝝ uti exemplo libet. Cū q̄s
hēt filium quem unice diligit. q̄ tñ sit in domo. & i ma
nu p̄ris. licet ei nomen dñi potēteq; concedat. cum tñ uir
& domus una & un' dñs noīatur. sic hic mundus una
dei domus ē. & fili' ac pater q̄ unanimes incolunt mun
dum. d̄s unus. q̄ unus ē. tanq̄ duo. & duo tanq̄ unus.
Neq; id mirum cum & filius sit in p̄re. q̄ p̄r diligit filiū.
& pater in filio. q̄a uoluntati p̄ris fideliter parē. nec unq̄
faciat aut fecerit. nisi qd̄ pater aut uoluit. aut iussit. De
uq; unum deum eē tam p̄rem q̄ filium Isaias in illo exem
plo quod sup̄i posuim' ostendit. cum diceret. Adorabunt te
& in te precabuntur. qm̄ in te deus ē. & non ē ali' deus
praeter te. Sed & alio loco simitr̄ ait. Sic dicit dñs rex
israel & q̄ exiit cum d̄s aeternus. Ego primus. & ego
nouissimus. & praeter me non ē d̄s. Cum duas p̄sonas
pposuisse. dei regis. idest xpi. & dei p̄ris. q̄ eū post passio
nem ab inferis excitauit. sicut ostendisse diximus osee p̄
phetam. q̄ ait. & de manu inferoz̄. eruiam eū. tñ ad utraq;
p̄sonam referens intulit. & praeter me non ē d̄s. cū possē
dicere praeter nos. sed fas non erat plurali nūo separati
onem tantae necitudis fieri. Unus ē ei solus liber deus
summ' carens origine. q̄ ipse ē origo rez̄. & in eo simul
& filius & oīa continentur. Quapp̄ cū mens alterius
& uoluntas in altero sit. uel potius una in utroq;. merito
un' d̄s uterq; appellatur. q̄ q̄cqd̄ ē in p̄re ad filiū trans
fluit. & q̄cqd̄ ē in filio a p̄re descendit. Non pot̄ igit̄
sumus ille ac singularis d̄s. nisi p̄ filium coli. q̄ solū se
p̄rem colere putat. sicut filiū non colit. ita ne p̄rem qd̄
colit. Qui at̄ filiū suscipit. & nomen ei' gerit. is nō cū
filio simul & p̄rem colit. qm̄ legatus & nunti' & sacerdos
sumi p̄ris ē filius. hic templi maximi ianua ē. hic lucis
uia. hic dux salutis. hic hostium uitae. Sed qm̄ multae

hereses extiterunt. & instinctib' daemoni p'p'tis dei scissus e.
determinanda e nobis ueritas breuiter. & in suo proprio
domicilio collocanda. ut si q's aquam uitae cupiat haurire.
non ad detritos lacus deferatur. q' non h'ent uena. s; uber
rimum dei nouerit fontem. quo irrigatus penum luce po
tiatur. An oia scire nos conuenit. & ipsum & legatos
eius praedixisse. qd plurimae sectae & hereses h'ent
existere. quae concordiam sancti corporis rumperet. ac
monuisse ut summa prudentia cauerem' ne qn in laqueos
& fraudes illius aduersari nri. cum quo nos ds luctari
uoluit. incidereimus. Tum dedisse certa mandata. quae in
ppetui custodire debemus. Quor' pleriq' in memores de
serto itinere caelesti. uias sibi deuias p' anfractus & pre
cipina condiderunt. p' quam partem plebis incauta & si
plicem ad tenebras morteq' deducerent. Quod quatenus
acciderit. exponam. fuerunt qdam nror' ut min' sta
bilis fide. uel min' docti. uel min' cauti. q' discidium face
rent unitatis. & eccliam dissiparent. s; hi quor' fides fu
it lubrica. cum deum nosse se & colere simularent. auge
dis opib' & honori studentes affectabant maxum sacer
dotum. & a potioribus iudi. secedere cum suffragatori
bus suis maluerunt q' eos ferre praepositos. qb' concupie
rant ipsi an praeponi. Quidam uo non satis caelestibus
lris eruditi. cum ueritatis accusatoribus respondere non
possent. obuiantibus uel impossibile uel incongruens ee.
ut ds in uerum se mulieris includeret. nec caelestem illa
maiestatem ad tantam infirmitate potuisse deduci. ut ho
minibus contemptui. derisui. contumeliae. ludibrio eet.
postremo et cruciamenta pferra. atq; execrabili pambulo
figeretur. Quae omnia cum neq; ingenio neq; doctrina
defendere ac refutare possent. nec enim uim rationeque
penitus quidebant. deprauati sunt ab itinere recto. & cae
lestes lras corruerunt. ut nouam sibi doctrinam sine ulla
radice. ac stabilitate componerent. Nonnulli at falsoz

ppharum uaticinio illecti. de quibus & ueri prophetiae & ipsa praedixerat. exciderunt a doctrina dei & traditione uera reliquerunt. sed illi omnes daemonicis fraudibus ureti. quas prospicere & cauere debuerant. diuinum nomen & cultum per imprudentiam perdididerunt. Cum enim phryges. aut nouatianum. aut ualentianum. aut marcionite. aut anthropianum. aut arriani. seu quilibet alii nominantur. christianum esse desuerunt. qui christi nomine amisso. humana & externa uocabula induerunt. Sola igitur catholica ecclesia est. quae uerum cultum retinet. hic est fons ueritatis. hoc domicilium fidei. hoc templum dei. quo si quis uel non intrauerit. uel a quo si quis exierit. a spe uitae ac salutis aeternae alienus est. Neminem sibi oportet pertinaci concertatione blandiri. Agitur enim de uita ac salute. cui nisi caute ac diligenter consulatur. amissa & extincta erit. Sed tamen quia singuli quoque coetus hereticorum se potissimum christianos. & suam esse catholicam ecclesiam putant. sciendum est illam esse ueram. in qua est confessio & poenitentia. quae peccata & uulnera. quibus subiecta est imbecillitas carnis salubriter curant. Haec interim paucis admonendi gratia retuli. ne quis errorem fugere cupiens. maiore implicetur errore. dum penetrabile ueritatis ignorat. postea plenius & uerius contra omnes mendaciorum sectas proprio separatim opere pugnabimus. Sequitur ut quoniam satis de religione uera & sapientia locuti sumus. in proximo libro de iustitia d i s s e r a m u s.

FIRMIANI. LACTANTII. DE IVSTITIA. LIBER
QVINTVS. INCIPIT. FELICITER.

NON EST APVD ME DVBIVM. CON-
stantine impator maxime quin hoc
opus nr̄m. quo singularis ille rerum
conditor. & huius immensi rector as-
seritur. si quis attingit ex istis inepte
religiosis ut sunt nimia superstitione i-
patientes. insectetur et maledictis. &
uix lecto fortasse principio. affligat.

puat. excretur. seq; inexpiabili scelere contaminari atq;
astringi putet. si haec aut legat patienter. aut audiat. Ob
hoc tã si fieri pot̄ humanitatis iure postulam'. ut non pri'
damnet q̄ uniuersa cognouerit. Nam si sacrilegis & pro-
ditoribus. & ueneficis potas defendendi sui datur. nec pre-
damnari queq; incognita cã licet. non iniuste petere uide-
mur. ut siqs erit ille q̄ incidit in haec. si leget. p̄legat. si
audiet sententiam differat in extremũ. Sed noui hominũ
p̄tinaciam. nuq; impetrabimus. Timent ei ne a nobis reuē-
ti manus dare aliqn̄ clamante ipsa ueritate cogantur. Ob-
strepunt igitur. & intercedunt ne audiant. & oculos suos
opprimunt ne lumen uideant quod offerimus. quo plane
ipsi diffidentiam suae p̄ditae rois on dunt. cum neq; cogno-
scere. neq; congredi audent. qz sciunt se facile superari. &
idcirco disceptatione sublata. pellitur e medio sapientia. Vi-
geritur res ut ait Ennius. & qz student damnare tanq; no-
ceates. quos utiq; sciunt innocentes. constare de ipsa innocē-
tia nolunt. Quasi uõ maior sit iniquitas probatam innocen-
tiam damnasse. q̄ inauditam. sed ut dixi uerentur. ne si
audierint damnare non possint. Et ideo cultores dei su-
mi hoc e iustos homines torquent. interficiunt extermin-
nant. nec cas odioz reddere ipsi possunt. q̄ tam uehemen-
ter oderunt. qz ipsi errant. irascuntur his q̄ ueram uia se-
quuntur. & cum corrigere se possint. errores suos insup
crudelib' factis coaceruant. innocentũ cruore maculantur.

& dicatas deo mentes eiusceratis corporib' extorquent. Cū
talibus nunc congregari & disputare contendimus. hos ad ue-
ritatem ab inepta psuasione traducere. q̄ sanguinem facilius
hauserunt. q̄ uerba iustorū. Quid igitur opam ne p̄demus.
minime. Nam si lucrari hos a morte ad quam concitatissi-
me tendunt. non potuerimus. si ab illo itinere deuo. ad uita-
lucēq; reuocare. qm̄ ipsi saluti suae repugnant. nros tñ cōfir-
mabimus. quorū stabilis. ac solidis radicibus fundata. & fixa
sn̄ia. Nutant eī plurimi. ac maxime q̄ lraz̄ aliqd̄ attigerūt.
Nam & in hoc p̄tn. & oratores. & poetae p̄uioosi sunt. qd̄
incautos aīos facile irretire possunt suauitate sermonis. &
carminum dulci modulatione currentum. Ob eāq; cām uo-
lui sapientiam cum religione coniungere. ne quid studiosis
inanis illa doctrina possit officere. Vt iam scientia lraz̄
nōmodo nihil noceat religioni atq; iustitiae. sed et̄ proficit q̄
plurimum. si is q̄ eas didicerit. sit in uirtutibus instructior.
in ueritate sapientior. praeterea et̄ si nulli alii. nobis certe
proderit. delectabit se conscientia. gaudebitq; mens ueritatis
se luce uersari. quod ē animae pabulum incredibili quadam
iocunditate pfusum. Verum non ē desperandum. fortasse
non caemus surdis. nec enim tam in malo statu res ē. ut de-
sint sane mentes. quibus & ueritas placeat. & monstratum
sibi rectum iter & uideant. & sequantur. circūlinatur modo
poculum caelesti melle sapientiae. ut possint ab imprudentib'
amara remedia sine offensione potari. dum illiciens prima
dulcedo acerbitatem saporis asperi sub praetextu suauitatis oc-
cultant. Nam haec ī primis cā ē. cur apud sapientes & doc-
tos & principes huius saeculi scriptura sancta fide careat.
quod proph̄e cōi ac simplici sermone. ut ad p̄p̄tm̄ sūt locuti.
contemuntur. itaq; ab his qui nihil audire. uel legere. nisi
expolitum ac disertum uolunt. nec quicq; inherere aīs eorū
pot. in quod aures blandiore sono mulcent. illa uō quae sor-
dida uidentur. anilia. inepta. uulgaria existimantur. adeo ni-
hil uerum putant. nisi quod auditu suauē ē. nihil credibile

, non est

nisi quod

115
nisi quod potest incutere uoluptatem. Nemo rem ueritate poterat. sed ornatu. Non credunt ergo diuini quod fucus caret. sed ne illis quod quae ea interpretantur quae sunt & ipsi aut omnino uides. aut certe parum docti. Nam ut plene sint eloquentes praeuero contingit. cuius rei causa in apto est. Eloquentia ei saeculo seruit. propterea se iactare. & in rebus malis placere gestat. si quod ueritatem saepius expugnare conatur. ut uiam suam monstrare. opes expetit. honores concupiscit. summum denique gradum dignitatis exposcit. Ergo haec quae humilia despicit. archana tanquam contraria sibi fugit. Quippe quae publico gaudeat. & multitudinem caelebritateque desideret. Eo fit ut sapientia & ueritas idoneis praekonibus indigeat. Et si quae forte oratores se ad eam contulerunt. defensionem eius non suffecerunt. Ex his quae mihi noti sunt. minutius felix. non ignobilis inter caudicos loci fuit. Huius liber cui Octauio titulus est. declarat quod idoneus ueritatis assertor esse potuisset. si se totum ad id studium contulisset. Septimius quoque tertullianus fuit omnino generis oratorum peritus. sed in eloquendo parum facilis. & minus comptus. & multum obscurus fuit. ergo ne is quod satis celebratus inuenit. Unus igitur praecipuus & clarus exiit cyprianus. quoniam & magnam sibi gloriam ex artis oratoriae professione quaesierat. & admodum multa conscripsit. in sua genere miranda. Erat ei ingenio facili. copioso. suauis. & quod sermonis maxima est uirtus. apto. ut discernere non queas utrumne ornator in eloquendo. an facilius in explicando. an potentior in persuadendo fuerit. Hic in placere ultra uerba sacramentum ignorantibus non potest. quoniam mystica sunt quae locutus est. & ad id praeparata. ut a solis fidei uerbis audiantur. Denique a doctis huius saeculi. quibus forte scripta eius innotuerunt. derideri solet. Audiuimus ei quendam hominem sane disertum. qui cum inmutata uia laeta cyprianum uocaret. quod quod elegans ingenium. & melioribus rebus aptum. ad aniles fabulas contulisset. quod si accidit hoc ei. cuius eloquentia non insuauis est. quid tandem putemus accidere. quod primo

ieiunus ē & ingratus. qz neq; uim psuadendi neq; supulimē
argumentandi neq; ullam prorsus acerbitatem ad reuincendu
hēre potuerunt. Ergo qz defuerunt apud nos idonei p̄tq;
doctores. qui uehementer q; acriter errores publicos redar
guerent. q; cām omnem ueritatis ornatē. copioseq; defende
rent. prouocauit quosdam haec ipsa penuria. ut auderēt
scribere contra ignotam sibi ueritatem. Omitto eos q; prio
ribus eam temporibus ne quicq; lacefferūt. Ego cū in orthy
na oratorias lrās accit' docerem. contigissetq; ut eodē t̄p̄e
dei templum euerteretur. duo extiterunt ibidem q; iacenti
atq; abiectae ueritati. nescio utrum supbius an importunus
insultarent. quoz; alter antistite se p̄tne p̄fitebatur. Verū
ita uirtuosus ut continentiae magr. non minus auaritia q; li
bidinibus arderet. In uictu tam sumptuosus. ut in scola uir
tutis assertor parsimoniae paupertatisq; laudator. in palatio
peius caenaret q; domi. tñ uina sua capillis. & pallio & qd
maximū ē uelamentū diuitis praeterebat. Quas ut aueret
ad amicitias iudicium miro ambitu penetrabat. eosq; sibi repete
auctoritate falsi nois obligabat. non mō ut eoz; sententias uen
deret. uerū et ut confines suos quos sedibus agrisq; pellebat. a
suo repetendo hac potentia retardaret. Hic uero q; suas dispu
tationes moribus destruebat. uel mores suos disputationib; ar
guebat. ipse aduersum se grauis censor & accusator acerrim'
eodem ipso t̄p̄e quo iustus p̄t̄s nefarie lacerabat. tres libros
euomit. contra religionem noīq; xpianū. professus an oīa
p̄t̄n officium eē. erroribus hominū subuenire. atq; illos ad
ueram uiam reuocare. idest ad cultus deoz;. quoz; numine ac
maiestate ut ille dicebat mundus gubernatur. nec pati homines
impios quoz; dā fraudibus illici. ne simplicitas eoz; praedae
ac pabulo sit hoīb; astutis. itaq; se suscepisse hoc munus p̄t̄n
dignum. ut praeferrēt non uidentib; lumen sapientiae. nōm
ut susceptis deoz; cultibus resanescant. sed et ut p̄t̄naci ob
stinatōe deposita. corporis cruciamenta deuertent. neu se uas
membroz; lacerationes frustra perpeti uelint. Ut at appare

116
ret cuius reigntia opus illud elaborass& effusus e in prin-
cipi laudes quoy pietas & prudentia ut qd ipse dicebat.
cum in ceteris rebus tum praecipue in defendendis deorum
religionibus clariss&. Consultum ee tandem reb' humanis.
ut cohibita impia & ania supstitione uniuersi hoies legiti-
mis sacris uacarent. & propitios sibi deos experirent. Vbi
at religionis ei contra quam porabat. infirmare uoluit.
rationem ineptis uanis ratiocinis apparuit. qz grauis ille
confutor utilitatis alienae non in qua oppugnaret. sed
et qd loqueretur nesciebat. Nam si q nroy affuerit. quis
ipris gratia conuerrent. aio in derisere. ut pote cu uide-
rent homine pfitentem se illuminaturum alios. cum ipse ce-
cus eet. reducatu alios ab errore. cum ipse ignoraret ubi pe-
des suos poneret. eruditurum alios ad ueritatem cui ille ne-
scantillam qd unam uidisset aliqu. qppe cum sapientiae pro-
fessor pfligere sapientiam niteretur. Oms in id arguebat.
qd uio potissimum ipre id opis eet aggressus. quo furebat odi-
osa crudelitas. O pbrm adulatorem ac ipri seruentem. Verum
hic p sua inanitate contemptus e. q & gram qua sperauit no
adeptus e & gloriam quam captauit in culpam reprehensione
q conuersa e. Alius eandem materiari mordacius scripsit. q
erat tum e nro iudicum & q auditor iprimis faciendae pse-
cutionis fuit. quo scelere non contentus et scriptis eos quos
afflixerat insecutus e. Composuit ei libellos duos. non contra
xpianos. ne inimice insectari uideretur. sed ad xpianos. ut
humane ac benigne consulere putaretur. In quibus ita falsi-
tatem scripturae sacrae arguere conatus e. tanq sibi eet
tota contraria. Nam quaedam capita quae repugnare sibi
uidebantur exposuit. adeo multa. adeo intima enumerans.
ut aliqu ex eadem disciplina fuisse uideatur. Quod si fuit.
qs eum Demosthenes poterit ab impietate defendere. q reli-
gionis cui fuerat assensus. & fidei cui nomen induerat. &
sacramenti qd acceperat pditor factus e. nisi forte casu rima-
nis ei diuinae lre inciderunt. Quae igitur temeritas erat

id audere dissoluere. qđ illi nemo interpretatus ē bñ. quod
aut nihil didicit. aut nihil intellexit. Tantū ei abest a di-
uinis lris repugnancia. qđum ille absuit a fide & ueritate.
praecipue in Petru Pauluq; lacerauit. caeterosq; discipulos.
tanq; fallaciae seminatores. quos eosdem in rudes & indo-
tos fuisse restatus ē. Nam quosdam eorū piscatorio artifi-
cio fecisse quaestum. qđ egre ferret. quod illam rem nō Ari-
stophanes aliqs. aut Aristarchus cōmentatus sit. Absuit
ergo ab his fingendi uoluntas & astutia. qđ rudes fuerūt.
aut qđ possit indodus apta inter se & cohaerentia fingere.
cum p̄horū doctissim Plato & Aristoteles. & Epicurus. &
Zenon ipsi sibi repugnancia & contraria dixerunt. Haec ē
ei mendaciorū natura ut cohaerere non possunt. Illorū aut
iudicio qđ uera ē. quadrat undiq; ac sibi tota consentit. &
ideo psuadet. qđ constanti rōe suffulta ē. Non igitur quae-
stus & cōmodi gratia religionem istam cōmentū sunt. Quip-
pe qđ & praecipus. & re ipsa eam uitam secuti sunt. quae
& uoluptatibus caret. & omnia quae bēntur in bonis sper-
nit. & qđ non tñ pro fide mortem subierunt. sed et mortu-
ros eē se & scierunt. & praedixerunt. & postea uniuersos.
qđ eorū disciplinam secuti eēt. acerba & nefanda passuros. ip-
sum at̄ xpm affirmant a iudeis fugatum collecta nongen-
torū hominū manu. latrocinia fecisse. Quis tantae aucto-
ritati audeat repugnare. credamus hoc plane. Nā fortasse
illi hoc in somnis apollo aliqs nuntiavit. Tot semp latrones
perierāt. & quotidie peunt utriq; multos & ipse damnasti.
qđ eorū post crucem suam. non dicam ds. s; hō appellatus est.
Verum tu forsitan ex eo credidisti. qđ uos homicidam martem
consecrasti ut deum. qđ tñ non fecissetis si illum areopagiae
in crucem sustulissent. Idem cum facta eius mirabilia destrue-
ret. nec tñ negaret. uoluit ondere apollonum uel paria. uel
et̄ maiora fecisse. mirum qđ apuleium praetermisit. cuius
solent & multa. & mira memorari. Cur igitur o delirum
caput nemo Apollonum pro deo colit. nisi forte tu solus

illo scilicet deo dignus. cum quo te in sempiternum uerus deus
punit. Si magus xpi qz mirabilia fecit. peritior utiq; Apol
ponius. qz ut describis. cum domitianus eu punire uellet. repe
re in iudicio non comparuit quia ille qz & comprehensus e. &
cruci affixus. At ei ex hoc ipso fortasse insolentiam xpi uo
luit arguere. quod deum se constituerit. ut ille uerecundior
fuisse uideatur. qz cum maiora faceret. ut hic putat. in id si
bi non arrogauerit. Omitto nunc ipsa opa comparare. qz in
scdo & in superiore libro de fraude ac praestigis artis magice
dixi. Nego ee queq; qz non optet iprimis id sibi post morte
contingere qd et reges maximi concupiscunt. Cur ei sibi
hones sepulchra magnifica. cur statuas. cur imagines compa
rant. cur aliquibus claris factis. aut et pro cuius morte su
scepta student opinionones hominum pmereri. cur deniq; ipse
ingerit tui monumentu hoc detestabili stultitia. tanq; caeue
aedificatu constituere uoluit. nisi quod immortalitatem d
memoria nois speras. Stultum igitur e id putare Apollo
num noluisse. quod optaret utiq; si posset. qz nemo e qz immor
talitatem recusat. maxime cum cum dicas & adoratum ee
a quibusdam sicut deum. & simulacrum ei sub herculis a
lexiaci nois constitutu ab ephesus et nunc honorari. Non po
tuit ergo post mortem deus credi. qz & hominem & magu fuis
se constabat. & ideo alieni nois titulo affectauit diuinitatem.
qz suo nec poterat. nec audebat. Noster uo & potuit deus
credi. qz magus non fuit. & creditus e qz uere fuit. Non
ingit hoc dico idcirco apollonum non heri deum qz noluerit.
sed ut appareat nos sapientiores ee. qz mirabilib' factis no statim
fidem diuinitatis adiunximus. qz uos qz ob exigua portenta
deum credidistis. Non e mirum si tu qz a dei sapientia longe
remotus es nihil prsus intelligis eoz quae legisti. Cu uidei
qui a principio pphas lecitauerant. quibq; sacramentu dei
fuerat assignatum. in qd legerunt ignorauerunt. Disce igit
si qd t' cordis e. non idcirco a nobis deum creditum xpm.
qz mirabilia fecit. sed qz uidimus in eo facta ee oia quae nob

annuntiata sunt uaticinio pphaz. fecit mirabilia. magu
putassem? & ut uos nuncupatis. & uidei tunc putauerunt.
si non illa ipsa facturum christu pphae os uno spu praedixis
sent. itaq; deum credimus non magis ex factis opibq; mira
dis. q; ex illa ipsa cruce. quam uos sicut canes lambitis. qm
simul & illa praedicta e. Non igitur suo testimonio. cui ei
de se dicenti pot credi. sed pphaz testimonio. q oia quae fe
cit ac passus e. multo an cecinerunt. fidem diuinitatis acce
pit. quod neq; apollonio. neq; apuleio. neq; cuiq; magoz. po
tuit aut pot aliqu contingere. Cum igitur talia ignorati e
suae deliramenta fudisset. cu ueritatem penit excidere co
misus eet. ausus e libros suos nefarios ac dei hostes φιλ
λη θεϊς adnotare. O caecu pedus. o mentem cimineris
ut aut tenebris atriore. discipulus hic fortasse Anaxagore
fuerit. cui niues atramenta fuerunt. Atq; eade caecitas
e. & uero falsitatis & mendacio ueritatis nomen imponit.
Videbca ho subdolis uoluit lupum sub ouis pelle celare.
ut fallaci titulo posset irretire lectorem. Veru esto inscitia
hoc non malitia feceris. qua tande nob attulisti ueritatem.
nisi qd assertor deoz eos ipsos ad ultimum prodidisti. Pro
secutus ei summi dei laudes. que rege. que maximu. quem
opificem rez. que fonte bonoz. que parente omnium. que
factore altoreq; uuentium confessus e. Ademisti ioui tuo re
gnu. euq; suma potate depulsum i ministroz nuu redegi
sti. Epilog' itaq; te tuus arguit. stultitiae. uanitatis. erro
ris. Affirmas ei deos ee. & illos in subicis. & mancipas
ei deo. cuius religionem conaris euertere. Hi ergo de qbus
dixi. cum pnte me ac dolente sacrilegas suas literas expli
cassent. & illoz supba impietate stimulat. & ueritatis
ipsius conscientia. & ut ego arbitror deo. suscepi hoc mun.
ut oib' ingenii mei uiribus. accusatores iustitiae refutare. no
ut contra hos scribere. q paucis uerbis obtineri poterat. sed
ut ois q ubiq; idem opis efficiunt. aut effecerunt. uno semel
impetu profligarem. Non dubito ei qn & alii plurimi. &

108

multis in locis. & nom̄ graecis. sed et latinis libris monumentum
iniustitiae suae struxerunt. Quibus singulis quoniam ruderem non
poteram. sic agendam mihi hanc causam putavi. ut & priores
cum suis omnibus scriptis puerterem. & futuris omnem facultatem scri-
bendi. aut rudendi amputarem. Praebeat in aures. efficiam
perfecto ut quicumque ista cognouerit. aut suscipiat quod ante dicitur.
aut quod est proximum deridere aliquando desistat. Quamquam Tertullia-
nus eandem causam plene porauerit in eo libro cui apologetico
nomen est. in quo quoniam aliud est accusantibus ruderem. quod in defensione
aut negatione sola positum est. aliud instituere. quod nos facimus.
in quo necesse est doctrinae totius substantiam contineri. non desu-
gi hunc laborem. ut implerem materiam quam Cyprianus non est
executus in ea oratione qua demetrianum sicut ait ipse oblatrate
atque obstrepentem ueritati. redarguere conatur. Quae mate-
ria non est usus ut debuit. Non enim scripturae testimonium.
quam ille utique uanam fictam. commentam putabat. sed argumentis
& ratione fuerat refellendus. Nam cum agerem contra hominem
ueritatis ignarum. dilatis paulisper diuinis lectionibus. formare
hunc a principio tanquam rudem debuit. eoque paulatim lucis prin-
cipia monstrare. ne toto lumine obiecto caligaret. Nam
sicut infans solidi ac fortis cibi capere uim non potest ob sto-
machi teneritudinem. sed liquore lactis & mollitudine ali-
tur. donec firmatis uiribus uesci fortioribus possit. ita & huic
oportebat. quod nondum capere poterat diuina. prius humana
testimonia offerri. id est prophetarum & historicorum. ut suis potis-
simam refutaretur auctoribus. Quod quod ille non fecit. raptim
eximia eruditione diuinarum litterarum. ut his solis contentus esset.
quod fides constat. accessi deo inspirante. ut ego facerem. & si-
mul ut uiam caeteris ad imitandum pararem. ac si hortatu nostro
docti homines ac disertissimi huc se conferre coeperint. & ingenia
sua uicinis dedit in hoc ueritatis campo iactare maluerint. eua-
nitas breui religiones falsas. & occasuram esse omnem prophetiam
nemo dubitauerit. si fuerit omnibus persuasum. cum hac solam
religionem. tum etiam & solam & ueram esse sapientiam. S; euagat

sum longi q̄ uolebam. Nunc reddenda ē de iustitia p̄posita
disputatio. quae aut ipsa ē summa uirtus. aut fons ē ipsa uir-
tutis. quam non in p̄hi quaesierant. s; poetae q̄. q̄ priores m̄to
fuerūt. & an̄ natū p̄biae nomen p̄ sapientibus hebantur. Hi
plane intellexerūt ab eē hanc a rebus humanis. eāq; finxerūt
offensam uirtus hominū cessisse ē terra. in caelūq; migrasse.
atq; ut doceant qd̄ sit iuste uiuere. solent eī praecepta per
ambages dare. & a saturni temporibus quae illi uocant au-
rea repetunt exempla iustitiae. narratq; in quo statu fuerit
humana uita. dum illa in terra moraretur. Quod qd̄ nō pro
poetica fictione. sed pro uero hēndum ē. Saturno eī regnate.
nondū eorū cultib; institutis. nec adhuc illa gente ad diuinita-
tis opinionē consecrata. deus utiq; colebatur. & ideo non
erant neq; dissensiones. neq; inimicitiae. neq; bella. Nondū
uesanos rabies nudauerat enses. ut germanicus caesar in
arēteo loquitur carmine. Nec consanguineis fuerat discordia
nota. immo nec alienigenis qd̄. sed neq; ulli oīo gladiū qui
nudarentur fuerūt. Quis eī p̄ntē ac uigente iustitia. aut
de tutela sui. cum nemo insidiaretur. aut de p̄ntie alteri
cogitarē. cum nemo quicq; concupiscerē. Malebat tenui
contenti uiuere cultu. ut Cicero in suo narrat. Quod ē p̄priū
nr̄ae religionis. Ne signare qd̄ aut partiri limite campum.
fas erat. in medium quaerebant. Quippe cum d̄s cōmunē
omnibus terram dedisset. ut cōm̄ degerent uitam. non ut
rapida & furens auaritia sibi oīa uindicaret. nec ulli dees-
set quod omnib; nasceretur. Quod poetae dictum sic accipi
oportet. non ut existinem; nihil oīo tum fuisse priuati. sed
in ore poetico figuratū. ut intelligam; tam liberales fuisse ho-
mines. ut natis sibi fruges non includerent. nec soli abscō-
ditis incubarēt. sed paupes ad cōionē p̄priū laboris admitte-
rent. Flumina iam lactis iam flumina nectaris ibant. Nec
mirū cū p̄mptuaria iustorū benignē paterēt oīb;. nec auaritia
intercipiens b̄nficia diuina. fame. sitiq; uulgo facerē. s; oīs
aequalr abundarent. cū hēntes nō hēntib; large copioseq;

donarent. Sed postq̄ Saturn' a filio pulsus in latūq; delat' ē. arma iouis fugiens. & regnis exul adeptus. cū iam p̄p̄ts uel noui regis metu. uel sua sponte deprauatus. d̄m colere desisset. regēq; pro deo h̄ere coepisset. Cū ipse p̄p̄modū p̄ricida exemplo caeteris eēt ad uiolandā pietatem. deseruit p̄p̄rie terras iustissima uirgo. sed non ut ait Cicero & iouis in regno caeliq; in parte resedit. Quom̄ ei poterat in eius regno residere aut comorari. q̄ p̄m̄ regno expulit. bello p̄secutus ē. exulem toto orbe iactauit. Ille malū uirus serpentib' addidit atris. Praedarūq; lupos uisit. idest odiū & inuidiā. & dolum hōib' inseruit. ut tam eēt q̄ serpentes uenenati. tam rapaces q̄ lupi. Quod q̄d uere faciūt hi q̄ iustos ac fideles deo p̄sequuntur. datq; iudicib' saeuendi aduersus innoxios potātem. Fortasse aliqd̄ eimodi iuppiter fecerit ad expugnādam tollendāq; iustitiam. & idcirco efferasse serpentes ac lupos acuisse tradatur. Tum belli rabies & amor successit hēndi. Neq; īmerito. Sublata eī dei religione boni q̄ ac mali scientiā pdiderūt. Sic hōib' intercidit cōitas uitae. & direptū foedus societatis humanae. Tum inter se man' conserere coeperūt. & insidiari. & gl̄iam sibi ex humano sanguine cōparare. Quorū omnium malorū fons cupiditas erat. quae scilicet ex contemptu uerae maiestatis erupit. Non tm̄ eī nō participabat aliis q̄b' aliqd̄ affluebat. s; aliena q̄ rapiebant. in priuatū lucrū trahentes oīa. & quae antea in usus hōiū et singuli laborabant. ī paucorū domos conferebantur. Vt eī seruitio caeteros subiugaret ī primis neciā uitae subducere & colligere coeperūt. eaq; firmiter conclusa seruare. ut b̄n̄ficia caelestia facerent sua. nō p̄p̄ humanitatem. quae nullā his erat. sed ut oīa cupiditatis & auaritiae instrumenta corraderent. leges eī sibi iustitiae noiē munitas. inq̄ssimas in iustissimasq; sanxerunt. q̄b' rapinas & auaritiā suā contra uī multitudinis tuerentur. Tantum igitur auctoritate q̄rū uirib' aut opib' aut malitia praeualebant. & qm̄ nullum in his uestigium iustitiae fuit. cui' officia sūt humanitas. aegras.

misericordia. iam supbia & tumida inaequalitate gaudebat.
altioresq; se caeteris hoib' satellitū comitatu. & ferro. & insi-
gni ueste faciebant. hinc honores sibi & purpuras & fasces
inuenerūt. ut securū gladiorūq; terrore subnixi. q̄i iure dno
q; p̄culsis ac pauentibus imparer. In hac conditione humana
uitam rex ille constituit. q̄ debellato ac fugato parente. non
regnū. sed impiā tyrannide ui & hoib' armatis occupauit. &
aureū illud iustiq; seculū sustulit. coegitq; hoies malos & i-
pios fieri. uel ex hoc ipso qd̄ eos auertit a deo ad se adorādū.
qd̄ terror insolentissimae potatis expresserat. Quis eī non
metueret eū quē arma cingebat. quē ferri & gladiorū ful-
gor insuet' circūdabat. Aut cui parceret alieno. q̄ ne patri
qd̄ suo pepererat. Quē uō metueret. q̄ titanū robustam &
excellētem uirib' gentē bello uicerat. occasione deleuerat.
Quid mirū si oīs multitudo insolito metu praecessa in unius a-
dulationē concesserat. Hunc uenerabantur. huic honorem
maximū deferebant. & qm̄ mores ac uitia regis imitari ge-
n' obsequi iudicatur. abiecerūt oīs pietatē. nec exprobrare regi
scelus uiderentur si pie uiuerēt. Sic assidua imitatione cor-
rupti diuinū fas reliquerunt. & paulatī mala uiuendi cō-
suetudo mos factus ē. Nec iā qcq; ex aīcedetis seculi pio atq;
optimo statu mansit. sed explosa iustitia. & ueritatē secum
trahens reliq̄t hoib' errorē. ignorantia. caecitatē. Imprude-
tes igitur poetae. q̄ eam confugisse cecinerunt ad iouis regnū.
Si eī seculo qd̄ uocant aureū iustitia in terra fuit. a ioue uti-
q; pulsa ē. q̄ aureū seculū cōmutauit. Saeculi at cōmutatio
& expulsio iustitiae. nihil aliud ut dixi q̄ desertio diuinæ
religionis putanda ē. quae sola efficit ut hō hoīem carū hē-
at. cuiq; sibi fruitatis uinculo sciat eē constrictū. Si qd̄ p̄-
idem hoib' d̄s ē. ut dei p̄risq; cōis b̄nficia eū his q̄ non hēt
pariatur. nulli noceat. nullū premar. non fores claudat
hospiti. non aurem precanti. sed sit largus. beneficus. libe-
ralis. quas regias eē laudes Tulli' existimauit. Haec ē
p̄fecto iustitia. & hoc aureū saeculū. quod ioue regnante

p̄mū corruptū. mox & ipso. & oī ei p̄p̄e consecrata deo
 27q; multoz cultu suscepto fuerat omne sublatū. Sed deus
 ut parens indulgentissim⁹. appropinquāte ultimo ip̄e. nun-
 tiū misit. q̄ uetus illud seculū fugatq; iustitiā reduceret.
 ne humanū gen⁹ maximus & p̄petuus agitaret erroribus.
 Rediit ergo sp̄s illi⁹ aurei temporis. & reddita q̄d terre.
 s; paucis assignata iustitia ē. quae nihil aliud ē q̄ dei iuncti-
 pia & religiosa cultura. Sed moueat aliquē fortasse cur si
 haec sit iustitia. non oī humano ḡnū sit data. nec in ea multitu-
 do uniuersa consenserit. Magnae hoc disputationis ē. cur a
 deo cū iustitiā terrae darē. sit retenta diuersitas. Quod &
 alio loco declarauim⁹. & ubicūq; oportune incidit explicabit.
 Nūc designare id breuissime satis ē. uirtutē aut cerni non
 posse nisi hēat uirtia contraria. aut non eē p̄fectam. nisi exer-
 ceatur aduersis. Hanc ei d̄s bonoz ac maloz uoluit esse
 distantiam. ut qualitatē boni ex malo sciam⁹. ut mali ex
 bono. nec alteri⁹ ratio intelligi sublato altero pot̄. Deus ergo
 non exclusit malū. ut ratio uirtutis costare possē. Quomō
 ei patientia uim suā noīq; retinerē. si nihil eēt q̄d pati co-
 geremur. Quomō laudem mereretur deuota deo suo fides.
 nisi eēt aliq; q̄ a deo uellet auertere. Nam & ideo porio-
 res eē iniustos p̄misit. ut cogere ad malū possent. ideo plu-
 res. ut uirtus eēt preciosa quod rara ē. Quod q̄d ipsum
 Quintilian⁹ egregie ac breuiter ondit. in capite obuoluto. Na
 quae uirtus inq̄t eēt innocentia. nisi laudem raritas dedisset.
 Verū q̄ nā sic comparatū ē. ut odiū. cupiditas. ira. in id
 q̄d incubuerūt. agant caecos. supra hominem uidet culpa
 uacare. Alioqn si nā pares omnib⁹ affectus dedisset. pie-
 tas nihil erat. Hoc q̄ uerum sit docet necitas ipsa rois.
 Si ei uirt⁹ ē malis ac uirtus fortiter repugnare. apparet
 sine malo ac uirtio nullam eē uirtutē. Quam d̄s ut absolu-
 tam p̄fectaq; redderē. retinuit id quod erat ei cōtrarium.
 cū quo depugnare possē. agitata ei malis quatientibus.
 stabilitatem capit. & q̄to frequenter impellitur. tato fir-

miter roboratur. Haec nimirum causa efficit ut quis sit hominibus mis-
sa iustitia. in aureum seculum non esse dicatur. quia malum non sus-
tulit ut retineret diuersitate. quae sacramentum diuinae reli-
gionis continet sola. Qui ergo putant iustum esse neminem.
ante oculos habent iustitiam. sed eam nolunt cernere. Quid est ei cur
illam uel in carminibus. uel in oratione sermone describant conue-
nientes et absentiam. cum sit facillimum bonos esse si uelint. quod
uobis inanem iustitiam depingitis. & optatis cadere de caelo
tamquam in aliquo simulachro figuratam. Ecce in conspectu uero
est. suscipite si potestis. eamque in domicilio uiri pectoris collocare.
nec difficile aut alienum a temporibus existimatis. Estote equi
ac boni. & sequetur uos sua sponte iustitia quam quaeritis.
Deponite omnem malam cogitationem de cordibus uestris. & sta-
tim uobis tempus illud aureum reuertetur. quod aliter consequi
non potestis. quod si deum uerum colere coeperitis. Vos autem
manente cultu deorum. iustitiam desideratis in terra. quod fie-
ri nullo pacto potest. sed ne tum quod potuit cum putatis. quia
nondum natis diis istis quos impie colitis. necesse est unum dei cul-
tum fuisse per terram. eius scilicet qui execratur malitiam. exiit
que bonitatem. cuius templum est. non lapides. aut lutum sed
homo ipse qui figuram dei gestat. Quod templum non auro &
gemmarum domus corruptibilibus. sed aeternis uirtutum muneribus
ornatur. Discite igitur si quid uobis reliquae mentis est. homines
ideo malos & iniustos esse. quia dum coluntur. & ideo mala omnia
rebus humanis quotidie ingrauescere. quia deus mundi huius effec-
tor & gubernator derelictus est. quia susceptae sunt contra quod
fas est impie religiones. postremo quia ne colerentur quod uel a paucis
deum finitis. Quod si solus deus coleretur. non essent dissensi-
ones & bella. cum scirent homines unum se dei filios esse. ideoque
diuinae necessitudinis sacro & inuolabili uinculo copulatos.
nullae fierent insidiae. Cum scirent cuiusmodi poenas deus
aerum interfectoribus praepararet. quod clandestina scelera. & ip-
sas etiam cogitationes praeuideret. non essent fraudes & rapi-
nae. si deo praecipiente didicissent & suo & patrio esse ceterum.

ut fragilib' & caducis solida & aeterna praefereant. nō eēt
 adulteria & stupra. & mulier' p'stitationes. si eēt oīb' notū
 damnari a deo quicqd' appetitur ultra gnāndi cupiditatem.
 nec feminam necitas cogeret pudorem suū p'fonare ut uic-
 tum sibi obscenissimū quaerat. cum & mares libidine con-
 uerent. & hēnum pia & religiosa collatio nō hētib' sub-
 ueurēt. Non eēt igitur ut dixi haec oīa in terris mala.
 si ab omnib' in lege dei conuincerentur. si ab uniuersis fierent
 quae unus n'r p'p'ts opatur. q' beatus eēt q'q' aureus huma-
 nar' rez status. si p' totum orbem mansuetudo & pietas. &
 pax. & innocentia. & aegritas. & temperantia. & fides mora-
 retur. deniq' ad regendos hōes non opus eēt tam multis &
 tam uariis legib' cum ad p'fectam innocentiam dei lex una
 sufficerēt. neq' carcerib' neq' gladius praesidū neq' terrore
 poenar'. cum praecceptor' caelestiu' salubritas humanis pec-
 toribus infusa. ultro ad iustitiae opa hōes erudiret. Nūc
 at' mali sunt ignoratione recti ac boni. quod q'd Cicero in-
 dit. Disputans ei de legib'. sicut una inqt eadeq' nā mūd'
 oīb' partib' inter se congruentib' coherēt ac uicuntur. sic omēs
 hōes inter se nā confusi prauitate dissecantur. neq' se intelli-
 gunt eē consanguineos & subiectos oēs sub unam eandeq' tu-
 telam. Quod si teneretur. deoz' p'fecto uita hōes uiuerēt.
 Vniuersa igitur mala qb' humanum gen' seipsum inuicem
 conficit. iniustus atq' impius deoz' cultus induxit. Nec
 ei poterant retinere pietate q' coem omnū p'ēm deū tāq'
 p'diōi & rebelles liberi abnegassent. Nonūq' in se sentiūt se
 malos eē. & ueterū seculoz' statū laudāt. & de suis mo-
 rib' meritisq' coniectant ab eē iustitiam. quā obuersantem
 oculis suis non tm̄ non suscipiunt nec agnoscūt. neq' etiam
 uiolenter oderunt & p'sequuntur. & exterminare cōtendūt.
 Fingam' hanc interim non eē iustitiam. quā nos seqm'. Quo
 modo si illa uenerit quam ueram putant. eam recipiant. qui
 lamant & occidunt eos quos & ipsi fatentur imitatores eē
 iustoz'. q' bona opentur & iusta. cū si tm̄ malos occiderēt

digni eēt ad quos iustitia non ueniret. cui nulla fuit alia cā
linquendi terram q̄ humani cruoris effusio. q̄to magis cū
pios interficiant. & ipsos iustitiae seditores pro hostibus
ducant. Inimico uō plusq̄ hostio. q̄ous utiq̄ cum aīas eorū
& opes & liberos ferro & igni appetant. tñ parit uictis.
& est loc' inter arma clementiae. aut si adeo seuire placuit.
nibi plus in eos fit. q̄ ut occidantur. uel in seruitute abdu
cantur. Hoc uō inenarrabile ē. q̄ fit aduersus eos q̄ male
facere nesciunt. & nulla nocentiores hēntur q̄ q̄ sunt ex
oīo innocentes. Audent igitur hōes improbiū iustitiae
facere mentionem. q̄ feras inauitate uincūt. q̄ olacidiū
dei gregem uastant. lupi seu raptores atra in nebula q̄s
improci uentris exegit caecos rabies. Verū hos nō uentris.
s; cordis rabies efferauit. nec atra in nebula. sed apta pre
datione grassantur. nec eos unq̄ consciētia sceley reuocat.
ne sanctum ac pūi nom iustitiae ore illo uolet. q̄ cruore
innocentiū tanq̄ rictus bestiaz madet. Inuis tamen & tā
ptinacis odi quā potissimū cām eē dicam. utri ne ueritas
oīū parit. ut ait poeta q̄ diuino spū insundus. an erube
scunt coram iustis & bonis eē nequā. an potius utriq̄.
Nam & ueritas ideo semp uersa ē. q̄ is q̄ peccat. uult hēre
liberum peccandi locū. nec aut se putat malefactorū uolup
tatis securi p̄frui posse. q̄ si nemo sit cui delicta nō placeat.
Ergo tanq̄ sceley & malitiae suae testes extirpare fundi
tis nituntur & tollere. grauesq̄ sibi putant tanq̄ uita eorū
coarguatur. Cur ei sunt atq̄ intempestiue boni. q̄ corrup
tis moribus publicis conuictum bñ uiuendo faciunt. Cur
non oīs sunt aequē mali. rapaces. impudici. adulteri. diuiri.
cupidi. fraudulentī. Quin poti' auferantur. q̄ corā male
uiuere pudet. q̄ peccantiū fronte. & si non uerbis. q̄ tacet.
tñ ipso uitae gne dissimili. ferunt & uerberat. Castigare
ei uidetur q̄cūq; dissentit. nec ē magnopē mirandū. si aduer
sus hōes ista fuit. cum aduersus ipsum deum p̄p eandē cām
insurrexerit et p̄p̄e in spe constitutus. nec dei nescius. Segitq;

iustos eade necitas. quae ipsum iustitias uiolant auctorem.
 Vexant ergo & exq̄suis poenaz q̄nib̄ excruciat parūq; hēnt
 interficere quos oderunt. nisi et̄ crudelitas corporib̄ illudat.
 Siq; at̄ doloris uel mortis metu. uel suapte pfidia caeleste
 sacramentū destrūerint. & ad funesta sacrificia consenserit
 eos laudant. & honoribus mactant. ut eoz̄ exemplo caeteros
 illuciant. Qui at̄ magni estimauerit fidē. cultoresq; se dei non
 abnegauerint. in eos totis carnificinae suae uiribus ueluti sau-
 gumem sruant. incubit. & desperatos uocant. q̄z corpori suo
 minime parciunt. q̄ q̄cūq; desperatus eē possit q̄ torquere ac
 dilamare eū quem suas eē innocentē. adeo nec pudor ullus
 apud eos supest. a q̄o abest oīs humanitas & retorquent in
 hōnes iustos conuicia sibi congruentia. Impios eī uocant ipsi
 scilicet pi & ab humano sanguine abhorrentes. cum si &
 altus suos considerent. & illoz̄ quos tanq̄ impios damnant.
 iam intelligant q̄ mendaces sūt. & his oībus quae aduersus
 bonos aut dicūt aut faciunt digniores. Non eī de uīo s; ex
 illoz̄ nūo semp̄ exstant q̄ uias obsideant armati maria pre-
 dentur. uel si palam grassari non licuit. uenena clam temptent.
 q̄ uxores necent ut dotes eaz̄ lucrentur. aut maritos ut adul-
 teris nubāt. qui natos ex se pueros aut strangulēt aut si
 nimū pi fuerint exponant. q̄ libidines incestas nec filia nec
 sorore. nec matre. nec sacerdote contineant. q̄ aduersus ciues
 suos. patriaq; conurent. q̄ nec culleū metuant. q̄ deniq; sacri-
 legia comittant. & deoz̄ quos colunt templa dispoīent. & ut
 quae leuia sūt. atq; usitata dicant. q̄ haereditates capient. re-
 stamenta supponat. iustos haeredes uel auferant. uel excludat.
 q̄ corpora sua libidinib̄ p̄stituant. q̄ deniq; imemores ad̄ nati
 sūt cum feminis patientia certent. q̄ sātissimā q̄z corporis
 sui partem contra fas omne polluant ac p̄fument. q̄ uirilia sua
 ferro metant. & q̄d e scelerati ut sint religionis antistites. q̄
 ne uiae suae parcant. sed extinguendas publice aīas suas
 uendant. q̄ si iudices sedcant. aut imeritos pdant mercede
 corrupti. aut noxios impune dimittant. q̄ caelū q̄ ipsum

ueneficijs appetant. tanq̄ illorū malitiam terra non capiat.
Haec inq̄ & his plura scelera utiq; ab his fiunt. q̄ deos colūt.
Quis inter haec tot & tanta iustitiae loc' ē. & ego de multis
pauca collegi. non ut arguerem. sed ut oñderem. Qui uult scir
oia Senecae libros in manū sumat. q̄ morum uitioꝝ q; publi
coꝝ & descriptor uerissim'. & accusator accerrim' fuit. Sed
& Lucilius tenebrosam istam uitam circūscripte breuiterq; de
puxit his uersibus. Nunc uō a manu ad noctem. festoq; atq;
p̄ festo. Totus item pariterq; dies p̄p̄sq; p̄resq; iactare inde fo
ro & oñ decedere nusq;. Vni se atq; idem studio oñs dedere
& ara. Verba dare ut caute possunt. pugnare dolose. Blan
ditia certare bonum. simulare uirum se. Insidias facere. ut si
hostes sint omnibus omnes. Nro at̄ populo quid hoꝝ potest
obūci. cuius omnis religio ē sine scelere ac sine macula uiuere.
Cum igitur uideant se ac suos ea quaeq; diximus gerere. nros
at̄ nihil aliud opari nisi aequum & bonum. poterant si quid sa
perent ex hoc intelligere. & illos qui bonum faciunt pios ēē. &
se impios qui nefanda cōmittunt. Neq; eī fieri pōt. ut qui in
omnibus uitas suas adibus non errant. in ipsa summa errent.
hoc ē in religione. quae rez̄ omnium caput ē. Impietas eī su
scepta in eo quod est summum p̄ caetera uniuersa sequeretur.
eoq; fieri non pōt. ut ipsi qui errant in omni uita. non & in re
ligione fallantur. qm̄ pietas in summo regulam tenens. tenorem
suum seruaret in caeteris. Ita fit ut in utraq; parte de conditio
ne rez̄ quae geruntur. qualis sit summa ipsa nascatur. Ope
repretum ē cognoscere illoꝝ impietatem. ut ex his quae de
menter ac pie faciunt possit intelligi qualia sint quae ab his
contra uita pietatis geruntur. ac ne quem uidear inclementer
arguere. aliquam mihi p̄sonam poeticam sumam. quae sit uel
maximum pietatis exemplum. Apud uaronem rex ille quo
iustior alter. Nec pietate fuit. nec bello maior & armis. quae
nobis documenta iustitiae prulit. Vinxerat & post terga ma
nus quos mitteret umbris infernas caeso sparsurus sanguine
flammas. Quid pōt eē hac pietate clementius. q̄ mortuis hu

manas iudinas imolare. & ignem cruore hominum tanq̄
 oleo pascere. Sed fortasse hoc non ipsius uitium fuerit. s;
 poetæ. q̄ in signem pietate uirum in signi scelere foedauerit.
 Vbi igitur poeta illa pietas quam sæpissime laudas.
 Ecce pius aeneas fulmone creatos Quatuor hic uiuenes.
 totidem quos educat ufens Vuentis rapit. inferias quos
 imolat & umbris. captiuoq; rogi pfundat sanguine flammae.
 Cur ergo dicebat eodem ipso tempore quo uinctos homines
 ad imolationem mittebat. eqd̄ & uiuis concedere uelle. cū
 uiuos quos hebat in potate uice pecudum iuberet occidi.
 Sed haec ut dixi culpa non illius fuit. qui lrās fortasse nō
 didicerat. sed tua. qui cum eēs eruditus. ignorasti in qd̄ eēt
 pietas. & illud ipsum quod nefarie. quod detestabiliter fe-
 cit. pietatis eē officium credidisti. videlicet ob hoc unū pius
 uocatur. quod prēm dilexit. Quid quod bonus aeneas ha-
 ud aspernenda precantes trucidauit. Admiraris eī p̄ eundē
 prēm. & p̄ spes surgentis iuli. nequaq; pepercit. furus accen-
 sus & ira. Quisquā ne igitur hunc putet aliquid in se uir-
 tutis huisse. qui & furore tanq̄ stipula exarserit. & mani-
 um patris p̄ quem rogabatur oblitus iram frenare nō querit.
 Nullo igitur modo pius. qui non tm̄ non repugnantes. sed et
 precantes interemit. Dicit hic aliquis. quae ergo. aut ubi.
 aut qualis ē pietas. nimirum apud eos qui bella nesciunt. q̄
 concordiam cum omnibus ui. seruant. amici sunt et inimicis.
 q̄ omnes homines pro fratribus diligunt. qui cohibere iram
 sciunt. omneq; animi furorem tranquilla moderatione lenire.
 Quanta igitur caligo. q̄ta tenebraz & errorz nubes homi-
 num pectora obduxit. qui cum se maxime pios putant. tū
 maxime fiunt impu. Quanto enim religiosius terrenis istis
 simulacbris inseruiunt. tanto magis scelerati aduersus nom̄
 nerae diuinitatis exstunt. Itaq; pro merito impietatis suae
 grauioribus malis saepe uexantur. quoz cam q̄ nesciunt
 fortunae culpa omnis adscribitur. & locum inuenit epicuri
 p̄na nihil ad deos punere censentis. nec gratia eos tangi. nec

ira moueri. qz & contemptores eoz saepe uideant beatos. & cultores saepe miseros. Quod eo fit qz cum religiosi uideantur. & nā boni nihil tale creduntur mereri. quale saepe patiuntur. Cōsolantur se tñ accusatione fortunae. nec sentiunt. quod si eēt ulla cultoribus suis nunq noceret. Merito igitur huiusmodi pietatem poena consequitur. & offensa diuinitas scelere homi; prauis religiosoz gram eos infortunio mactat. Qui licet scis moribus uiuant. in summa fide & innocentia. tñ qz deos colunt. quoz ritus impios ac p̄fanos deus uerus odio hēt. a iustitia & a nomine uerae pietatis alieni sunt. nec ē difficile docere. cur deoz cultores boni & iusti eē non possint. Quom̄ ei sanguine abstinebunt q colunt cruentos deos marstem atq; bellonam. Quomodo aut parentib' parent. q expulso rem pris sui Iouem. aut natus ex se infantib'. q Saturnum. Quom̄ pudicitiam tuebuntur q colunt deam nudam & adulteram. & q̄i apud deos prostitutam. Quom̄ se rapinis & fraudibus abstinebunt qui mercuri furta nouerunt. docentis non fraudis eē decipere. sed astutiae. Quom̄ libidines coerebunt. qui iouem. herculem. liberum. apollinem. caeterosq; uenerantur. quoz adulteria & supra in mares & feminas non tantum doctis nota sunt. sed exprimentur et in theatris atq; cantantur. ut sint omnibus nouora. Possunt ne inter haec iusti eē hoies. qui et si nā sunt boni. ab ipsis tñ diis erudiantur ad iniustitiam. Ad placandū ei deū quem colas his reb' opus ē. quibus illum gaudere ac delectari scias. Sic fit ut uitam colentium deus pro qualitate nominis sui formet. qm̄ religiosissimus ē cultus imitari. Hi igitur hoies qui deoz suoz moribus congruunt. q̄a grauem hēt acerbāq; iustitiam. eandem impietatem suā qua in caeteris rebus utuntur. aduersus iustos uiolenter exercent. Nec īmerito a p̄p̄tis bestiae nominantur. Praeclare itaq; .u. tullius. Eteā si nemo ē inquit quin emori malit. q̄ conuerti in aliquam figuram bestiae. quis hois sit mentem haurus. q̄to ē miserius in hois figura aīo eē effento.

Mibi quā tanto uidetur quāto praestabilior est animus corpore. Aspernantur itaque corpora beluarum. quibus sunt ipsi seui-
 ores. sibique adeo placent. quod homines nati sunt. quorum ni-
 hil nisi linamenta & summam figuram gerunt. Nam
 quae caucasus. quae india. quae hyrcania. tam imanes.
 tam sanguinarias unquam bestias alunt. Quam ferarum omnium
 rabies usque ad uentris satietatem furit. fameque sedata pri-
 nus conquiescit. illa illa est uera bestia cuius una iussione
 funditur ater ubique cruor. crudelis ubique luctus. ubique pauor
 & plurima mortis imago. Nemo huius tantae beluae ima-
 nitatem potest pro merito describere. quae uno loco recubans
 tamen per totum orbem ferreis dentibus seuit. & non tamen artus ho-
 minum dissipat. sed & ossa ipsa comminuit. & in cineres fu-
 dit. ne quis extet sepulturae locus. Quasi uero id affectent
 qui deum confitentur. ut ad eorum sepulchra ueniantur. ac non
 ut ipsi ad deum per mortuus denegasse. Dico igitur nihil esse
 his hominibus miserius. quos ministros furoris alieni. quos
 satellites impiae iussionis necitas aut inuenit. aut fecit. Non
 est honor ille aut puerctio dignitatis fuit. sed hominis damnatio.
 ad carnificinam. dei uero ad poenam sempiternam. Quae at
 per totum orbem singuli gesserunt. enarrare impossibile est.
 Quis est uoluminum numerus capiet tam infinita. tam uaria genera
 crudelitatis. Accepta est potestate per suis moribus quisque seui-
 unt. alii praenimia timiditate plus ausi sunt quam iubebatur.
 alii suo proprio aduersum iustos odio. quidam naturali men-
 tis feritate. nonnulli ut placerent. & hoc officio uiam sibi ad
 altiora munirent. aliqui ad occidendum praecipites exiterunt.
 sicut unus in phrygia. qui uniuersum populum cum ipso pariter
 conuenticulo concremauit. sed hic quanto seuior tanto cleme-
 tior inuenitur. Illud uero pessimum genus est. cui clementiae
 spes falsa blanditur. Ille grauior. ille seuior est carnifex qui
 neminem statuit occidere. itaque dici non potest huius iudices quanta
 & quae omnia tormentorum genera excogitauerunt. ut ad effectum
 oppositi sui peruenirent. haec at non tamen ideo faciunt. ut gloriari

ueniant. Quenam ipsa
 feritas. quae rabies. quae
 insana est. luce uiuus terra

possint nullum se innocentium pemisse. Nam & ipse audiui aliquos gloriantes quod administratio sua in hac parte fuerit incruenta. sed & inuidiae causa ne aut ipsi vincantur. aut illi uirtutis suae gloriam consequantur. itaque in excogitandis poenarum generibus nihil aliud quam uictoriam cogitant. Sciunt. n. certamen esse illud & pugnam. Vidi ego in bithynia praesidem gaudio mirabiliter elatum tanquam barbarorum gentem aliquam subegisset. quod unus qui per biennium magna uirtute restiterat. postremo cedere iussus est. Contendunt igitur ut vincant & exquisitos dolores corporibus imitant. & nihil aliud deuitant quam ut ne toti moriantur. Quia uero mors tantummodo beatorum faciat. ac non est tormenta quae fuerint grauiora. tanto maiorem uirtutis gloriam pariant. Illi autem perniciosa stultitia iubent curam totius diligenter adhiberi. ut ad alios cruciatum membra renouentur. & reparentur nouus sanguis ad poenam. Quid tam piis. tam beneficis. tam humanum fieri potest. Non curassent tam solliciti quos amarent. Haec est deorum disciplina. ad haec opera cultores suos erudunt. haec sacra desiderant. quae sceleratissimi homicidae contra pios iura impia condiderunt. Nam & constitutiones sacrilegae & disputationes iurisperitorum leguntur iniuste. Domitius de officio praesulis libro. vii. rescripta principum nefaria collegit. ut doceret quibus poenis affici oporteret eos qui se cultores dei confiterentur. Quid his faciant. qui uis uocant carnificinas ueterum tyrannorum aduersus innocentes rabide seuentium. & cum sint iniustitiae crudelitatisque doctores. iustos se esse in ac prudentes uideri uolunt. caeci & hebetes. & reus & ueritatis ignari. Adeone uobis o perditae mentes iniusta iustitia est. ut eam summis sceleribus adaequetis. Adeone apud uos perit innocentia. ut ne morte quidam simplicia digna iudicetis. sed supra omnia facinora beatur nullum facinus admittere. peccatumque purum ab omni sceleris contagione praestare. Et quoniam conter cum deorum cultoribus loquimur. liceat per uos benefacere uobiscum. Haec est ei lex uestra. hoc opus. haec religio. si uobis sapientes

uidemur: imitamini. si stulti contemnite: aut et ridete si libes.
 Nobis est stultitia nostra prodest. Quid laceratis. quod affligitis.
 non inuidemus sapientiae verae: hanc stultitiam malimus. hanc
 amplectimur: hoc nobis credimus expedire. ut uos diligamus.
 & in uos ipsos qui odistis omnia conferamus. Est apud Cicerone
 non abhorrens a uero locus in ea disputatione quae habetur a
 furio contra iustitiam. Quaero inquit si duo sint. quorum al-
 ter optimus uir. aequissimus. summa iustitia. singulari fide.
 alteri insigni scelere & audacia. & si in eo sit errore ciuitas.
 ut bonum illum uirum. sceleratum. facinorosum. nefarium
 putet. Contra autem qui sit improbissimus existimet esse summa
 probitate. ac fide. proque hac opinione omnium cuius. bonus ille
 uir uexetur. rapiatur. manus ei denique auferantur. effodiatur
 oculi. damnetur. uinciatur. uratur. exterminetur. egeat po-
 stremo iure et optimo. omnibus miserrimus esse uideatur. Con-
 tra autem ille improbus laudetur. colatur ab omnibus. diligatur. hono-
 res ad eum omnes. omnia imperia. omnes opes. omnes denique
 copiae conferantur. uir denique optimus omnium existimatione.
 & dignissimus omni fortuna iudicetur. Quis tandem erit
 tam demens. qui dubitet utrum se esse malit. Profecto quae di-
 uinaret quae nobis mala & quomodo euentura essent propter
 iustitiam. hoc posuit exemplum. Haec est populi nostri pauor
 omnia errantium prauitate. Ecce in eo est errore ciuitas. uel potius
 orbis ipse totus. ut bonos & iustos uiros tanquam malos & im-
 pios persequatur. excruciet. damnat. occidat. Nam quod ait
 neminem esse tam dementem quae dubitet utrum se esse malit. ille
 quod ut is qui contra iustitiam dissererat. hoc sensit. malle sa-
 pientem malum esse cum bona existimatione. quam bonum cum ma-
 la. A nobis autem absit haec dementia. ut falsum uero anponamus.
 An boni nostri qualitas ex populi pendeat erroribus. quae ex consci-
 entia nostra & iudicio dei. Aut aliqua nos felicitas illicet usque
 ut non potius ueram bonitatem cum omni malo. quam falsam cum omni pro-
 speritate malum. Sua sibi habeant regna reges. suas diuitias
 diuites. & ut loquitur Plautus suam uero prudentiam prudetes.

Relinquant nobis stultitiam nr̄am. quam uel ex hoc apparet
ēē sapientiam. quod eam nobis inuident. Quis eī stulto inuide-
at. nisi q̄ ipse sit stultissimus. Illi at̄ non sunt adeo stulti ut
stultis inuideant. sed ex eo quod accurate. quod solite p̄sequā-
tur. stultos non eē concedunt. Cur eī tam crudeliter seuiat.
nisi q̄ metuunt ne in dies inualecente iustitia cum diis suis
uanosos appellauit. quod odorib' thuris colantur. n̄ariosis reli-
quantur. Si ergo cultores deoz̄ sapientes sunt. & nos stulti. t' uanosos
quid metuant ne sapientes illiciantur a stultis. Cum at̄ nr̄
nūs semp̄ de deoz̄ cultoribus augeatur. nūq̄ uō ne in ipsa q̄d
p̄secutione minuiatur. qm̄ peccare hōies. & inq̄nari sacrificio
possunt. auerti at̄ non possunt a deo. valet eī ui sua ueritas.
qs̄ eī t̄n tam excors taq̄ caecus. qn̄ uideat in utra sit parte sa-
pientia. Sed illi malitia & furore caecantur ne uideat. stul-
tosq̄ eē arbitrantur. quod cum hēant in sua pot̄ate supplia
uitare. cruciari t̄n & mori malunt. cum possint ex eo ipso per-
uidere non eē stultitiam. in quam tanta hominū milia p̄ orbem
totum una & pari mente consentiant. Si eī feminae sexus
infirmitate labuntur. Nam interdum isti muliebrem & anile
sup̄stitionem uocant. uiri certe sapiunt. si pueri. si adulescen-
tes improuidi sunt p̄ aetatem. maturi certe ac senes hēnt sta-
bile iudicium. si una ciuitas desipit. caeterae utiq̄ inuābiles
stultae eē non possunt. si una puincia. una natio prudentia
caret. caeteras omnes hēre intelligentiam recti nece e. Cum
uō ab ortu solis usq̄ ad occasum lex diuina suscepta sit. &
oīs sexus. & omnis aetas. & gens. & regio. & natio unus ac
paribus aīs deo seruiat. eadem sit ubiq̄ patientia. idem con-
temptus mortis. intelligere debuerant aliquid in ea re eē rōnis.
quod non sine cā usq̄ ad mortem defendatur. aliqd̄ fundame-
nti ac soliditatis. quod eam religionem non t̄m iniūris & ue-
xatione non soluat. sed augeat semper & faciat firmiorem.
Nam & in hoc q̄ illoz̄ malitia conuincitur. q̄ euertisse se fun-
dit' religionē dei opinantur. si hōies inq̄nauerūt. cum & deo
satisfacere liceat. & nullus sit tam malus dei cultor. qn̄ data

ex ubiq; uno m̄ corruptū.

credo. cū diis suis q̄ uanosos appel-
lant.

facultate ad placandum deum reuertatur. & qd̄ deuotione
 maiore. Peccati ei conscientia. & metus poenae religiosiore
 facit. & semp̄ multo firmiter e fides quam reponit poenite
 tia. Si ergo ipsi cum deos suos sibi arbitrantur iratos. tum
 donis & sacrificiis & odoribus placari eos credunt. quid e
 tandem cur deum nr̄m tam imitem. tam implacabile putet.
 ut uideatur is iam christian' ee non posse. q̄ diis eoz̄ coact'
 inuitq; libant. nisi forte contaminatos semel aios ita putat
 posse transferri. ut sua sponte iam facere. incipiant. quod p
 tormenta fecerunt. q̄s officium libens obeat. quod ab iniuria
 cepit. Quis cum uiderit lateru suoz̄ cicatrices. non magis
 oderit deos. pp̄ quos aeterna poenaz̄ insignia. & impressas
 uisceribus suis notas gestat. Ita fit ut data diuinit' pace.
 & q̄ fuerunt uniuersi redeant. & alius pp̄ miraculum uir
 tutis. nouus p̄p̄s accedat. Nam cū uideat uulgo dilacerari
 hoies uariis tormentoz̄ gnib'. & inter fatigatos carnifices
 inuidiam tenere patientiam. existimant id quod res e. nec
 consensum tam multoz̄. nec p̄seuerantia morientiu uanam
 ee. nec ipsam patientiam sine deo cruciatus tantos posse su
 pare. Latrones & robusti corporis uiri. eiusmodi laceratores
 p̄ferre non quaeunt. exclamant & gemitus edunt. Vincū
 tur ei dolore. qz̄ deest illis insp̄ata patientia. Nostri at̄ ut
 de uiris taceam. pueri & mulierculae. tortores suos taciti t
 uincunt. & exprimere illis gemitum nec ignis pot. Eant
 romani & uirtu glorientur. aut Regulo. quoz̄ alter neca
 dum se hostibus tradidit. quod captiuum puduit uiuere. al
 ter ab hostibus deprehensus. cum uideret mortem se uitare
 non posse. manum foco iniecit. ut pro facinore suo satisfaceret
 hosti quem uoluit occidere. eaq; poena ueniam qua non me
 ruerat accepit. Ecce sexus infirmus. & fragilis aetas. di
 lacerari se toto corpore. uriq; perpetitur. non necitate. qa
 licet uitare si uelint. sed uoluntate. qz̄ confidunt in deo. Haec
 e uera uirtus quam p̄hi q; gloriabundi non re. s; uerbi
 inanibus iactant. differentes nihil ee tam congruens uiri sa

C.
 h

pietatis grauitati atq; constantiae: q̄ nullis terrorib' de suae
pposito posse depelli. sed tantū eē cruciari & mori. ne fidem
pdat. ne ab officio discedat. ne metu mortis. aut dolore acer-
bo subactus. aliquid faciat iniustum. nisi forte debrare illis
uidetur Flaccus in lyricis. cum dicit iustum & tenacem ppositu-
urum. non cuius ardor praua uidentū. non uultus instantis
tyranni mente quatit solida. quo nihil uerius dici pot. si hoc
ad eos referatur. q̄ nullos cruciatus. nullam mortem recusant.
ne a fide iustitiae declinent. q̄ non tyrannicas uisiones. non
praesidium gladios tremunt. quominus ueram ac solidam liber-
tatem constanti mente defendant. quae in hoc solo tuenda
sapientia ē. Quis eī tam insolens. tam elatus ē. q̄ me uetet
oculos in caelum tolere. q̄ imponat mihi necitatem uel colendi
quod nolum. uel quod uelim non colendi. Quid iam nobis
ulteri' relinquetur. si et hoc quod uoluntate fieri oportet. libi-
do extorquet aliena. Nemo istud efficiet. si quid nobis ad con-
ternendam mortem doloreq; uirtutis ē. Quam constantia si
tenem'. cur stulti iudicamur. facientes ea quae phi laudant.
Rede igitur Seneca incongruentiam hominibus obiectans ait.
Summa uirtus illis uidetur magn' animus. & idem eū q̄ conte-
nit mortem pro furioso hēnt. quod utiq; summae puerisitatis.
Sed hi uanaq; religionū cultores. eadem stultitia id obiciunt. q̄
uerum deum non intelligunt. Quos sibylla erythraea κωφοις
καὶ ἄνοητοις. uocat surdos scilicet & excordes. q̄ nec au-
diant diuina nec sentiant. sed terram digitis suis imaginatā me-
munt. & adorent. Quae uō cā sit ut eos q̄ sapientes sūt stul-
tos putent. magna ratio ē. Nec eī frustra falluntur. quae no-
bis diligenter ē explicanda. ut errores suos tandem si fieri
possit agnoscant. Iustitia suapte nā spem quandā stultitiae
hēt. quod ego & diuinus & humanus testimonius confirmare
possum. sed nihil fortasse apud istos agamus. nisi eos de suis
doceamus auctoribus non posse queq; iustum eē. quod ē cōuē-
tum cum uera sapientia. nisi idem stultus eē uideatur. Carne-
ades academicae sectae phus. cuius in differendo quae uis fuit.

quae eloquentia. quod acumen. q̄ nescit. ipsum ex praedicatione
 Ciceronis intelliget. aut Lucili. apud quem differens neptunus
 de re facillima. ondit non posse id explicari. nec si carneade
 ipsum orcus remittat. Is cū legatus ab athenensibus roma
 missus eet. disputavit de iustitia copiose. audiente Galba &
 Catone censorio. maximis tunc oratorib'. sed idem disputatio
 nem suam postridie contraria disputatione subvertit. & iusti
 tiam quam pridie laudauerat. sustulit. non qd̄ p̄t̄i gravitate.
 cuius prudentiae firma & stabilis debet eē sua. s; q̄ orato
 rio exercitū gn̄e. in utraq; partem differendi. quod ille face
 solebat. ut alios quidlibet asserentes posset refutare. Eam di
 sputationem qua iustitia euertitur. apud cicerone. L. furius
 recordatur. Credo qm̄ de re. p. differerebat. ut defensione lau
 dationeq; eius induceret sine qua putabat regi non posse rem.
 p. Carneades at̄ ut Aristotelem refelleret. ac platonē iustitiae
 patronos. prima illa disputatione collegit ea oīa quae p̄ iustitia
 dicebantur. ut posset illa sicut fecit euertere. Erat ei facillimū
 iustitiam radices non hēntem labefactari. q̄ tum nulla i terra
 fuit. ut qd̄ eet. aut qualis a p̄t̄is cerneretur. atq; utinā tot
 ac tales viri q̄tum eloquentiae. q̄tum aī. tantum eē sciae ad
 implendam defensionem summae virtutis hūissent. Cui' origo
 in religione. ratio in aequitate ē. Sed hi q̄ primam illā partē
 nescierunt. nec secundam qd̄ tenere potuerūt. Volo at̄ prius
 circūscripte ac breuiter quid sit ondere. ut intelligatur p̄hos
 ignorasse iustitiam. nec id quod minime nouerant potuisse de
 fendere. Iustitia q̄uis os simul virtutes amplectatur. in due
 sunt omnū principales quae ab ea diuelli separariq; nō possūt.
 pietas & aequitas. Nam fides. temperantia. probitas. inocetia.
 integritas. & caetera eiusmodi. uel nā. uel institutis parētū
 possunt eē in his hoībus. q̄ iustitiam nesciunt. sicuti semp̄ nesci
 erunt. Nam romani ueteres q̄ iustitia gloriari solebant. his
 utiq; uirtutib' gloriabantur. quae ut dixi proficisci a iustitia
 possunt. & ab ipso fonte secerni. Pietas uero & aequitas quasi
 uenae sunt ei'. His ei duobus fontibus constat tota iustitia. sed

caput eius & origo in illo primo ē. In scdo uis oīs ac rō. Pietas
at̄ nihil aliud ē q̄ dei notio. sicut trismegistus uerissime definiuit.
ut alio loco diximus. Si ergo pietas ē cognoscere deū. cuius cogni-
tionis haec summa ē ut colas. ignorat utiq; iustitiam q̄ religionē
dei non tenet. Quomodo ei pot̄ eam ipsam nosse. q̄ unde oritur
ignorat. Plato quid̄ multa de uno deo locutus est. a quo ait
constitutum ē mundum. sed nihil de religione. Somniauerat
ei deum non cognouerat. Quod si iustitiae defensionem uel
ipse uel alius quilibet implere uoluisset. i primis deorū religio-
nes euerteret. q̄ contrariae sunt pietati. Quod qd̄ socrates
q̄ facere temptauit. in carcerem coniectus ē. ut iam tunc appa-
reret quid eēt futurum his hoībus. q̄ iustitiam ueram defendē-
deoq; singulari seruire coepissent. Altera ē igitur iustitiae
pars. aequitas. Aequitatem dico non utiq; bñ iudicandi. quod
& ipsum laudabile est in hoīe iusto. sed se cum caeteris coe-
quandi. quam cicero aequabilitatem uocat. Deus at̄ q̄ hoīes
gnat̄ & inspirat. oīs aequos idest pares eē uoluit. Eandem
conditionem uiuendi omnibus posuit. oīs ad sapientiā genu-
it. omnibus imortalitatem spondit. Nemo a bñficiis eius ce-
lestibus segregatur. Nam sicut omnib; unicū suū lumen aeq̄-
liter diuidit. emittit omnibus fontes. uictum suū ministrat.
quietem somni dulcissimam tribuit. sic oīb; aequitate uirtuteq;
largitur. Nemo apud eum seruus ē. nemo dñs. Si ei cunctis
idem pater ē. aequo iure oīs liberi sum;. Nemo ideo pauper
ē. nisi q̄ iustitia indiget. nemo diues nisi q̄ uirtutib; plenus ē.
nemo deniq; egregius. nisi q̄ bon; & innocens fuerit. nemo cla-
rissimus nisi qui opa misericordiae largiter fecerit. nemo p-
fectissim; nisi q̄ omnes gradus uirtutis impleuerit. Quare
neq; romani. neq; graeci iustitiam tenere potuerūt. quia di-
spares multis gradibus hoīes huerunt. A pauperibus ad di-
uites. ab humilibus ad potentes. a priuatis deniq; usq; ad
regum sublimissimas ptates. Vbi ei non sunt uniuersi
pares. aequitas non ē. at̄ excludit inaequalitas iustitiā ipsā.
cuius uis omnis in eo ut pares faciat eos qui ad hui; uitae

conditionem pari sorte uenerunt. Duobus igitur illis iustitiae fontibus inuitatis omnis uirtus & ois ueritas tollatur. & ipsa iustitia remigrat in caelum. Ideo non e uerum illud bonu a phis reptum. qz ignorabant uel unde oriretur. uel qd ef ficeret. Quod nullis aliis praeter q nro ppto reuelatum est. Dicit aliquis none sunt apud uos alii paupes. alii diuites. alii serui. alii domini. None inter singulos aliqd interest. Nihil. nec alia ca e cur nobis inuicem fratrum nomen in ptuamus. nisi qz pares ee nos credimus. Nam cum oia hu mana non corpore. sed spu metiamur. ta& si corporz sit diuersa conditio. nobis tn serui non sunt. sed eos & hemus & dicimus spu fres. religione conseruos. Diuitiae q; non faciunt insignes. nisi quod possunt bonis opib' facere clario res. Diuites sunt ei non qz diuitias hent. sed qz utuntur illis ad opa iustitiae. & q paupes uidentur. eo tn diuites sunt. qz & egent & nihil concupiscunt. Cum igitur & liberi seruis. & diuites paupibus humilitate ai pares sum? apud deum tn uirtute discernimur. Tanto qsq; sublimior e. qto iustior. Si ei iustitia e parem se et minorib' facere. qz hoc ipso praecellit. quod se inferiorib' coaequauit. tn si non tm qz parem. sed et qz minore se gesserit. utiq; multo altiozem dignitatis gradum deo iudice consequetur. Nam pfecto in hac uita saeculari. qm breuia & caduca sunt omia. & praeserunt se alteris hoies. & de dignitate contendunt. quo nihil fedi. nihil arrogantius. nihil a sapientis roe femo tius. Rebus ei caelestibus contraria sunt ista uniuersa ter rena. Sicut ei sapientia hominum summa stultitia e apud deum. stultitia ut docui summa sapientia e. sic deo humilis & abiectus e q fuerit conspicuus & sublimis in terra. Na ut taceam quod haec praesentia terrae bona. qb' magnus honor tribuntur. uirtuti contraria sunt. & uigorem mentis eneruant. Quae tandem pot firma ee nobilitas. quae opes quae potentia. cum possit deus reges q; ipsos inferiores etia infimis facere. Et ideo consulens nobis deus inter diuina

Euripides.

praecepta. illud praecipue posuit. q se extollit humiliabitur.
& qui se humiliat exaltabitur. Cuius praecepti salubritas do-
cet. quod q se apud hoies planum fecerit. humileq; pbuerit.
hic apud deum praecellens & insignis heatur. Neq; ei falsa
e illa snia quae apud euripedem fertur in huc modu. quae
hic mala putantur. haec sunt in caelo bona. Exposui cam
cur phi nec inuenire iustitiam. nec defendere potuerunt. nuc
redeo ad id quod intenderam. Carneades ergo qm erat infir-
ma quae a phis offeriebantur. sumpsit audaciam refellendi. q
refelli posse intellexit. Eius disputationis summa haec fuit. iu-
ra sibi hoies p utilitate sanxasse. scilicet uaria pro moribus.
& apud eosdem pro temporibus saepe mutata. Ius at niale
ee nullum. os & hoies & alias aiantes ad utilitates suas natura
ducente ferri pin aut nullam ee iustitiam. aut si sit aliqua summa
ee stultitiam. qm sibi nocere & alienis comodis consulens. & infe-
rebat haec argumenta. Omnib; potis q florent impio. & romais
q; ipsis. qui totius orbis potrentur. si iusti uelint ee. hoc e si alie-
na restituant. ad casus ee redeundum. & in necitate & miseris
iacendum. cum omissis coibus ad ppria uenibat. Bonus uir
inq; si heat seruum fugitiuum. uel domum insalubrem ac pe-
stilentem. quae uita solus sciat. & ideo pscribat ut uendat.
utru ne pscribitur fugitiuum se. uel pestilentem domu uende-
an celabit emptorem. Si pscribitur emptori fugitiuum ee
bonus qd. qz non fallit. sed tn stultus iudicabitur. qz uel paruo
uendet. uel oio non uendet. Si celauerit. erit qd sapiens. quia
rei consulet. sed idem malus qz fallit. Rursus si repiat aliquem
q auricalem se putet uendere. cum sit illud aurum. aut plu-
bium cum sit argentum. tacebit ne ut id paruo emat. an in-
dicabit ut magno. Stultum plane uidetur. malle magno. t
Vn intelligi uolebat. & eum q sit iustus ac bon' stultum. &
eum q sit sapiens malum. & tn sine pnciae fieri posse ut
sint hoies pauitate contenti. Transcendebat ergo ad maiora
in quibus nemo posset sine pnculo uitae iustus ee. Dicebat ei
nempe iustitia e hoiem non occidere. alienum psus no attinge.

Quid ergo iustus faciet. si forte naufragium fecerit. & aliquo
 imbecillior viribus tabulam cepit. nonne illum tabula deturba-
 bit ut ipse conscendat. eaq; nixus euadat. maxime cum sit
 nullus medio mari testis. Si sapiens e faciet. ipsi ei peudu
 e. nisi fecerit. Si at mori maluerit q manus inferre alteri.
 iam non iustus ille. sed stultus e. q uitae suae non parcat du
 parcat alienae. Item si acie suoz fusa hostes inseq coeperint.
 & iustus ille nactus fuerit aliquem saucum equo insidente
 ei ne parcat ut ipse occidatur. an deiciat ex equo. ut ipse ho-
 stem possit effugere. Quod si fecerit. sapiens. sed idem malus.
 si non fecerit. iustus. sed idem stultus sit necesse e. Ita ergo iu-
 stitiam cum in duas partes diuisisset. alteram ciuilem ee dices.
 alienam nalem. utraq; subuertit. quod illa ciuils sapientia sit
 qd. sed iustitia non sit. Nalis at illa iustitia sit quid. sed no
 sit sapientia. Arguta haec plane ac uenenata sut. & quae
 u. tullius non potuerit refellere. nam cum faciat laelium furio
 rndentem. pro iustitiaq; dicentem. irrefutata haec tanq; fouea
 praetergressus e. ut uideatur idem laelius non nalem quae in
 crimen stultitiae uenerat. sed illam ciuilem defendisse iustitia
 quam furio sapientiam qd ee concesserat. sed iniusta. Qd
 ad praesentem disputationem pertinebat ondi. Quom iustitia si-
 militudinem stultitiae gerit. ut appareat non sine ca decipi eos.
 q putant nrae religionis hoies stultos ee. q talia facere uidea-
 tur. qualia ipse pposuit. Nunc maius a me exigi sentio. ut
 ondam quare iustitiam deus stultitiae specie conuolutam
 ex oculis hominu uoluerit auferre. si prius furio respondero.
 qz parum plene rudit laelius. q profecto licet sapiens fuerit
 ut uocabatur patrocinari in uerae iustitiae nullo m poterat.
 qz caput ipsum fonteq; iustitiae non tenebat. Nobis at faci-
 lior e ista defensio. quibus caelesti bnificio familiaris e ac pe-
 nitus nota iustitia. quiq; illam non noie sed re nouimus.
 Nam plato & Aristoteles honesta qd uoluntate iustitiam
 defendere cupierunt. effecissentq; aliquid. si conatus eoz. bo-
 nos. si eloquentiam. si uirtutem ingenu. diuinarz. q; rez. doc-

trina uiuisset. Itaq; opus illorū inane atq; inutile iacuit. nec
cuiq; hominum psuadere potuerunt. ut eorū praescriptio uiue-
ret. qz fundamentum a caelo disciplina illa non hūit. nr̄m
opus certius sit necesse ē. quos deus docuit. Illi ei depingebat
uerbis & imaginabantur iustitiam. quae in conspectu non
erat. nec praesentibus exemplis confirmare poterant. quae
afferebant. Responderi ei posset ab audientibus non posse
ita uiui sicut illi sua disputatione praescriberent. adeo ut
nulli adhuc extiterint. quod id genus uitae sequerentur.
Nos at non uerbis m̄. sed etiam exemplis ex uero petitis. ue-
ra eē quae a nobis dicuntur. ostendimus. Sensit igitur Car-
neades quae sit nā iustitiae. nisi quod parum alte p̄spexat.
stultitiam non eē. q̄q; intelligere mihi uideor qua mente id
fecerit. Non ei uere existimauit eum stultum eē qui iustus
ē. sed cum sciret non eē. & rationem in cur ita uideretur
non comprehenderet. uoluit on̄dere latere in abdito ueritate.
ut decretum disciplinae suae tueretur. cuius summa sn̄a ē
nihil p̄cipi posse. Videamus ergo utrūne iustitia foedus a-
liquod hēre cum stultitia possit. Iustus inquit. si aut equū
saucio. aut tabulam naufrago non ademerit. ut ipse aiām suā
liberet stultus ē. Primum omnium nego fieri posse ullo modo
ut hōi qui qd̄ uere iustus sit. eiusmodi casus eueniat. qz iustus
neq; cuiq; nato inimicus. neq; quicq; oīo appetit alienū. Cur
ei nauiget. aut qd̄ petat ex aliena terra. cui sufficit sua. Cur
at belligeret. ac se alienis furorib; misceat. in cui; aiō pax cū
hōib; p̄petua uersetur. scilicet p̄grinis mercib; aut humano
sanguine delectabitur. qz nec lucrum sciat appetere. cui sufficit
uictus. & non modo ipse caedem facere. sed intereē facieb;
ac spectare ducat nefas. Sed omitto ista. qm̄ fieri pot̄ ut ut
inuitus ad haec subeunda cogatur. Adeo ne ergo iustitiam
o furi. uel poti; o carneade. cui; ē illa oīs oīo tam inanem tā
supuaciam. tāq; contemptam deo putas. ut nihil possit. nihil
q; hēat in sese. quod ad custodiam sui ualeat. Sed uidelicet
qui sacramentū hōis ignorant. ideoq; ad hanc temporale uitā

† qui

Flaccus

referunt oia q̄ta sit uis iustitiae scire non possunt. Nam cū
 & de uirtute disputant. quis intelligant erumnis ac miseris
 eē plenissimam. tñ expetendam eē aiunt sua cā. Eius eī prae-
 mia quae sunt aeterna & imortalia. nullo m̄ uident. sic reb̄
 omnibus ad hanc praesentem uitam relatis. uirtutem plane
 ad stultitiam redigunt. Siquid̄ tantos hui' uitae labores fru-
 stra & inaniter suscipit. sed haec alio loco pleni' interim de
 iustitia ut coepimus. cui' tanta uis ē. ut cum oculos in caelū
 sustulerit. a deo mereatur oia. Recte igitur Flaccus tantā
 eē dixit innocentiae uim. ut ad tuteiam sui non egeat nec
 armis. nec uiribus. quacūq; iter fecerit. integer uitae scelerisq;
 purus. non eget mauris iaculis nec arcu. nec uenenatis
 grauida sagittis. fusce pbaretra. siue p̄ syrtis iter estuosas.
 siue facturis p̄ inhospitalem caucasum. uel quae loca fabu-
 losus ambit hidaspes. Non pot̄ ergo fieri quin hoīem iustū
 inter discrimina tempestatum atq; belloꝝ caelestis tuteia cu-
 stodiat. ac non eē si cum parricidis & nocentib' nauget. aut
 malis q; parcatur. ut una iusta & innocens aīa liberetur.
 aut certe peunibus caeteris sola seruetur. Sed concedam'
 posse fieri quod pponit p̄hs. Quid ergo iustus faciet si nacl'
 fuerit. aut in equo saucium. aut in tabula naufragum. Non
 inuitus confiteor. morietur poti' q' occidat. Nec ideo tñ iusti-
 tia. quod ē singulare hoīs bonum. stultitiae nomen accipiet.
 Quid ei melius. qd carius eē hoī debet q' innocentia. quae
 utiq; p̄fectior tanto sit nece ē. q̄to illam p̄duxeris ad extre-
 mum. moriq; malueris. ne qd de innocentiae ratione minuat.
 Stultitia ē inq̄t alienas animas parcere cum p̄nicie suae.
 Num et p̄ amicitia pure stultum iudicabitur. Quid ergo
 illi familiares pythagorei laudantur a uobis. quoz̄ alter
 se tyranno uadem mortis p̄ altero dedit. alter ad praestitu-
 tum ip̄s. cum iam sponsor ei' duceretur. praesentiam sui fecit.
 eūq; interuentu suo liberauit. Quoz̄ uirtus in tāta glia
 non heretur. cum alter p̄ amico. alter et p̄ fide mori uoluit.
 si stulti putarentur. Deniq; ob hanc ipsam uirtute tyrānus

his grām retulit utrūq; seruando. & hoīs crudelissimi nā mutata ē.
q̄netiam deprecatus ēē dicitur ut se tertium in amicitiam recipet.
non utiq; tanq̄ stultos. sed tanq̄ bonos & sapientes uiros. Itaq;
non uideo quare cum p̄ amicitia & fide mori summa gloria com-
putetur. non ēē pro innocentia p̄re sit hoī gloriosum. Ergo stul-
tissimi sunt q̄ nobis crimini dant mori uelle pro deo. cum ipsi eū
q̄ pro hoīs uoluit mori. in caelum summis laudib' tollant. Deniq;
ut concludam disputationem non posse eundem iustum ēē ac stul-
tum. eundē sapientem & iniustum. docet ipsa ratio. Qui ei stult'
ē. quid sit iustum ac bonum nescit. & ideo semp̄ peccat. Ducitur
ei q̄ captiuus a uitiis. nec resistere ullo m̄ pot. q̄ caret uirtute
quam nescit. Iustus at̄ ab oī se peccato abstinet. quod alr̄ facere
non pot. q̄ si hēat recti prauq; notitiam. Rectum at̄ discernere
ā prauo q̄s pot. nisi sapiens. Ita fit ut nūq̄ possit iustus ēē. qui
stultus ē. neq; sapiens q̄ fuerit iniustus. Quod si ē uerissimū ma-
nifestum ē eum q̄ aut naufrago tabulam. aut equū saucio nō ade-
merit. stultum non ēē. q̄ haec facere peccatum ē. ab quo se sapiēs
abstinet. Videri m̄ & ipse confiteor p̄ hominū errore ignorantū
cuiusq; rei proprietatem. Itaq; oīs haec quaestio non tam argumē-
tus q̄ definitione dissoluitur. Stultitia igitur ē in factis dictisq;
p̄ ignorantiam recti ac boni erratio. Ergo stultus non ē q̄ ne sibi qd'
parcit. dūm non noceat alteri. quod ē malum. qd' quid nobis & rō
& ueritas ipsa praescribit. In oīb' ei uidemus aīalibus q̄ sapientia
carent. conciliatricem sui ēē nām. Nocent igitur aliis ut sibi p̄sit.
nesciunt ei q̄ malum ē nocere. Homo uō q̄ sciām boni ac mali h̄t.
abstinet se a nocendo. & cum incommodo suo. qd' aīal irrationale fa-
cere non pot. & ideo inter sumas hoīs uirtutes innocentia nūatur.
Quib' rebus apparet sapientissimum ēē q̄ manuū p̄re ne noceat.
ut id officium quo a mutis discernitur. seruet. Nam q̄ uendentis
errorem non redarguit. ut aurum paruo emat. aut q̄ nō p̄fitetur
fugitiuū seruum. uel pestilentem se domum uendere. lucro & cō-
modo suo consulens. non ē ille sapiens. ut Carneades uideri uole-
bat. sed callidus & astutus. Calliditas at̄ & astutia in mutis quoq;
aīalib' sunt. uel cum insidiantur aliis. & dolo capiunt ut deuoret.

+
Stultitia.

Innocentia.

uel cum

Sapientia .

uel cum insidias alioꝝ uario gñe deludunt . Sapientia uo i ho-
 minem solum cadit . Sapientia e ei intelligentia . uel ad bonum
 rectum faciendum . uel abstinentia dictoꝝ factoz q; improborum .
 Lucro at nuq sapiens studet . qz bona haec terrena contemnit . n
 queq falli patitur . qz boni uiri officium e errores hominum corri-
 gere . eosq; in uiam reducere . Sigd socialis e hois ac bnfica nata .
 quo solo cognationem cum deo het . sed nimirum haec ca efficit ut
 stultus ee uideatur . qui egere . aut mori malit . q noceat . uel eri-
 piat aliquid alteri . quod hominem morte deleri putant . Ex q
 psuasione omnes cum uulgi . tum et phoz nascuntur errores .
 Si ei post mortem nihil sum' pfecto stultissimi hois e . non huic
 uitae consulere . ut sit qdiutina . & comodis oib plena . quod q
 faciat . a iustitiae regula discedat nec e . Si at supest hois uita
 melior & longior . quod & phoz magnoz argumentis . & uatu
 rnsis . & pphaz diuinis uocibus discimus . hanc praesentem cu
 bonus suis contemnere sapientis e . cuius ois iactura imortalitate
 pensatur . Apud Ciceronem . idem ille iustitiae defensor Laelius
 uult inquit plane uirtus honorem . nec e uirtutis ulla alia mer-
 ces . est plane & qd uirtute dignissima . quam tu laeli nuq po-
 teras suspicari . Nihil ei diuinaz noueras lraz . Quam tn illa
 inquit accipit facile exigit non acerbe . Erras uehementer . si putas
 ab homine praemium solui posse uirtuti . cum ipse alio loco uerissi-
 me dixeris . huic tu uiro quas diuitias obucies . quae impia . quae
 regna . Quis ista putat humana . sua bona diuina iudicat . Quis
 ergo te sapientem Leli putet . cum ipse tibi loquere contraria . &
 paulo post uirtuti adimas quae dedisti . Sed uidelicet ignorantia
 ueri facit incertam . labanteq; sniam . Dein quod adiungis . sed
 si aut ingrati uniuersi . aut inuidi multi . aut inimici potentes . su-
 is uirtutem praemius spoliant . O q fragilem . q manem uirtute
 induxisti . si spoliari praemio suo pot . quae si bona sua diuina
 iudicat . ut aiebas . qui possunt existere tam ingrati . tam inuidi .
 tam potentes . qui uirtutem spoliare ualeant his bonis . quae fue-
 rint in ea collata diuinitus . Ne illa se inquit multis solatus o-
 blectat . maximeq; suo decore se ipsa sustentat . quibus solatus

quo decore: cum in crimen saepe ueniat. & in poenam decor ille
uertatur. Quid ei si ut Furius dicebat rapiatur. uexetur. exter-
minetur. egeat. aufendantur ei manus. effodiantur oculi. dānet.
uinciatur. uratur. miseris et modis necetur. p̄det ne suū prae-
mium uirtus. an potius p̄bit ipsa. Maxime. sed & mercedem
suam deo iudice accipiet. & uiuet. ac semp̄ uigebit. Quae si
tollas. nihil pot̄ in uita hominum tam inutile. tam stultum
uideri eē. q̄ uirtus. cui n̄alis bonitas & honestas docere nos
pot̄ aiām non eē mortalem. diuinūq; illi a deo praemiu con-
stitutum. Sed idcirco uirtute ipsam deus sub p̄sona stulti-
tiae uoluit eē caelatam. ut mysterium ueritatis ac religionis
suae eēt archanum. ut has religiones sapientiāq; terrenam
extollentem se altius. sibiq; m̄tium placentem. uanitatis er-
rorisq; damnaret. ut p̄posita demq; difficultate. angustissim̄
trames ad immortalitatis praemium sublime p̄duceret. Do-
cui ut opinor. cur p̄p̄s n̄r apud stultos stultus h̄atur. Nā
cruciari atq; interfici malle. q̄ thura tribus digitis compre-
hensa in focum iacere. tam ineptum uidetur. q̄ in periculo
uitae. alteri aiām magis curare q̄ suam. Nesciunt ei q̄tū
sit nefas adorare aliud praeter deum. q̄ condidit caelū atq;
terram. q̄ humanum gen̄ finxit. inspirauit. luce donauit.
Qd̄ si seruoꝝ neq̄ssimus h̄etur q̄ dominū suū fuga deserit.
isq; uerberibus & uinculis & ergastulo. & cruce. omniq; ma-
lo dignissimus iudicatur. & si filius eodem modo p̄dit atq;
impis existimatur. q̄ p̄rem suum dereligit. ne illi obsequatur.
ob eaq; cam dignus putatur q̄ sit exheres. & cui nomen i per-
petuum de familia deleatur. q̄to magis q̄ deum deserit. i que
duo uocabula dñi & p̄ris aequie ueneranda conueniunt. Nā
ille qui seruum precio comparat. qd̄ in eum b̄fici confert
praeter alimenta quae illi utilitatis suae gr̄a subministrat.
& qui filium gn̄at. non h̄et in pot̄ate ut concipiatur ut na-
scatur ut uiuat. Vñ apparet non eē illum p̄rem. s; tm̄modo
gn̄andi ministrum. Quibus ergo supplicis dignus ē desertor
ei. q̄ & dñs uerus. & pater ē. nisi quae deus ipse constituit.

q̄ spiritib⁹ iniustus aeternū paravit ignem. quod ipse p̄ uates
 suos impius ac rebellib⁹ cōminat⁹. Discant igitur. & suaz⁹.
 & alienaz⁹ interfectores aiāz⁹. q̄ inexpiabilē faciū admittant.
 primum quod se ipsos uigulant. p̄tissimis demonib⁹ seruiēdo.
 quos deus in aeterna supplicia dāmnauit. dein quod nec ab
 aliis deum coli patuntur. sed auertere hoīes ad mortifera sa-
 cra contendunt. nitunturq; summa diligentia. ne qua sit aiā
 incolumis in terra. quae saluo statu suo spectet in caelum.
 Quid aliud dicam q̄ miseros. q̄ praedonum suoz⁹ instigationib⁹
 parēt. quos deos eē opinantur. quoz⁹ neq; conditionem. neq;
 originem. neq; noīa. neq; rationem sciunt. sed inherente per-
 suasione uulgari libenter errant. & stultitiae suae fauēt.
 a q̄bus si p̄suasione ei⁹ rationem regras nullam possint red-
 dere. sed ad maior⁹ iudicia confugiant. quod illi sapientes
 fuerint. illi probauerint. illi scierint qd eēt optimū. seq; ipsos
 sensibus spoliant. ratione abdicant. alienis errorib⁹ credunt.
 Sic implicati rez⁹ omnium ignorantia. nec se. nec deos suos
 norunt. Atq; utinam soli errare. soli desipe uellent. Alios et
 in consortium mali sui rapiunt. q̄ h̄nturi solatiū de p̄ditioē
 multoz⁹. Sed haec ipsa ignorantia efficit ut in p̄sequendis
 sapientibus tam mali sint. Fingunt quae se illis consulere.
 illos ad bonam mentē uelle reuocare. Num igitur hoc ser-
 mone. aut aliqua ratione reddita facere nituntur. Minime.
 sed ui atq; tormentis. Omnia & caeca dementia. in his pu-
 tatur mala mens eē q̄ fidem seruare conantur. in carnifici-
 bus at̄ bona. In his ne mala mens ē. q̄ contra ius h̄manitatis
 contra fas omne lacerantur. an potius in his q̄ ea faciunt
 in corporib⁹ innocentū. quae nec seuiissimi latrones. nec ira-
 tissimi hostes. nec immanissimi barbari aliquñ fecerūt. Adeo
 ne et sibi mentuntur. ut uicissim boni ac mali noīa transfe-
 runt. & immutent. Quid ergo. non diem noctem uocant.
 solem tenebras. aliqñ eadem imprudentia ē bonis maloz⁹
 nomen imponere. sapientibus stultoz⁹. iustis impioz⁹. Qui-
 mo si qua illis fiducia ē. uel in p̄bia. uel in eloquentia. ar-

dum

dum

ment se. ac refellant haec ur̄a si possunt. congregiant̄ cominus.
& singula quaeq; discutiant. Decet eos suscipere defensionem
deor̄ suor̄. ne si ur̄a inualuerint. ut quotidie inualescunt.
cum delubris ac ludibriis suis deserantur. & qm̄ ni nihil pos-
sunt. Augetur eī religio dei q̄to magis premitur. oratione po-
tius & hortamentis agant. Procedant in mediū pontifices. seu
minores. seu maximi. flamines. augures. item reges sacricolae.
quiq; sunt sacerdotes & antistites religionum. conuocent nos
ad contionem. cohortentur nos ad suscipiendos cultus deorum.
psuadeant multos eē. quor̄ numine ac providentia regantur
oīa. Ostendant origines & initia sacror̄ ac deor̄. quomodo
sunt mortalibus tradita. qui fons. quae ratio sint explicent.
pferant quae merces in cultu. quae poena in contemptu mane-
at. quare ab hominibus coli se uelint. qd̄ illis si beati sūt hu-
mana pietas conferat. quae oīa non asseueratione propria.
nec eī ualet quicq; mortalis hoīs auctoritas. sed diuinis aliqb̄
testimoniis confirmant. sicut nos facimus. Non ē opus ui &
iniuria. qz religio cogi non pot̄. uerbis poti⁹ q̄ uerberibus res
agenda ē. ut sit uoluntas. destringant aciem ingenior̄ suor̄.
si ratio eor̄ uera ē. asseratur. Parati sumus audire. si doceat.
Tacentibus certe nihil credimus. sicut ne seuentibus qd̄ c. e-
dim⁹. Imitentur nos. aut rationem rei totius exponant. Nos
eī non inlicim⁹ ut ipsi obiectant. sed docemus. pbamus. osten-
dimus. Itaq; nemo a nobis retinetur inuitus. Inutilis ē enī
deo. qui deuotione ac fide caret. & tñ nemo discedit ipsa ue-
ritate retinente. doceant isti hoc modo. si qua illis fiducia
ueritatis ē. Loquantur. discant. audeant inq; disputare nob̄
cum aliquid eiusmodi. Jam p̄fecto ab amiculis. quas contēnūt.
& a pueris nr̄atibus error illoz̄. ac stultitia ridebitur. Cum
eī sint p̄tissimi. deor̄ q; progeniem & res gestas. & impia.
& interitus. & sepulchra de libris nouerint. ipsosq; rit⁹ qb̄us
sunt initiati. uel ex rebus gestis hominum. uel ex casibus. uel
et̄ ex morib⁹ natos sciant. incredibilis dementia ē deos putare.
quos fuisse mortales negare non audent. uel si tā impudetes

fuerint ut negent. suae illos. ac suorum litterae coarguant. ipsa
 demum illos sacrorum initia conuincant. Sciunt igitur ex hoc ip-
 so quum intersit inter uerum & falsum. quum ipsi cum sint elo-
 quentes persuadere non possunt. impii ac rudes possunt. quia
 res ipsa & ueritas loquitur. Quid ergo seuiunt. ut stultitiam
 suam dum minuere uolunt. augeant. longe diuersa sunt car-
 nificina & pietas. nec potest aut ueritas cum ui. aut iustitia
 cum crudelitate coniungi. Sed merito non audent de rebus
 quicquam docere diuinus. ne a nostris derideantur. & a suis de-
 serantur. Nam fere uulgus. cui simplex incorruptumque iudi-
 cum est. si mysteria illa cognoscat. in memoria mortuorum con-
 stituta. damnabit. aliudque uerius quod colat quaeret. Hinc
 fida silentia sacris instituta sunt ab hominibus callidis. ne sciat populus
 quid colat. Cum autem nos in eorum doctrinis uerserimur. cur no-
 bis aut non credunt. qui utrumque nouimus. aut inuident. quia
 falsis uera praetulimus. Sed defendenda sunt inquam.
 suscepta publice sacra. O quam inhonesta uoluntate miseri errant.
 Sentunt enim nihil esse in rebus humanis religione praestantius.
 eaque summa ui oportere defendi. sed ut in ipsa religione. sic
 in defensionis genere falluntur. Defendenda enim religio est. non
 occidendo. sed moriendo. non seuitia. sed sapientia. non scelere.
 sed fide. Illa enim malorum sunt. haec bonorum. & necesse est bonum
 in religione uersari. non malum. Nam si sanguine. si tormen-
 tis. si malo religionem defendere uelis. iam non defendetur illa
 sed polluetur atque uolabitur. Nihil enim est tam uoluntarium quam
 religio. in qua si animus sacrificantis auersus est. iam sublata iam
 nulla est. Recta igitur ratio est. ut religionem patientia uel mor-
 te defendas. in quo fides conseruata. & ipsi deo grata est. & reli-
 gioni addit auctoritatem. Nam si is qui in hac terrestri mili-
 tia regi suo fidem seruat. in aliquo egregio facinore. si postea
 uixerit. acceptior sit & carior. si perierit summam consequatur
 gloriam. quod pro duce suo mortem occubuerit. quanto magis i-
 patori omnium deo fides seruanda est. quoniam non tantum uiuentibus. sed
 et mortuis praemium potest uirtutis exoluere. Igitur dei cultus

qm̄ militiae caelestis ē. deuotionem maximam fideq; desiderat.
Quom̄ ei deus aut amabit colentem. si ipse non ametur ab eo.
aut praestabit precanti quicqd̄ orauerit. cum ad precandum
neq; ex aīo. neq; obsequenter accedat. Isti at̄ cum ad sacrificā
dum dīs suis ueniunt. nihil intimum. nihil ppriū offerunt.
non integritatem mentis. non reuerentiam non timorem. Per
actis itaq; sacrificiis inamb? omnē religionem in templo. &
cum templo sicut inuenerant relinquūt. nihilq; secum ex
ea. neq; afferunt. neq; referunt. uide ē quod eiusmodi reli
giones. neq; bonos facere possunt. neq; firmas atq; imuta
biles eē. Inducuntur itaq; ab his hoīes facile. qz nihil ibi ad
uitam. nihil ad sapientiam. nihil ad fidem discitur. Quae
ē ei supstatio illoz deoz. quae uis. quae disciplina. quae
origo. quae ratio. quod fundamentum. quae substantia.
quo tendit. aut quid pollicetur. ut ab hoīe possit fideliter
seruari. fortiterq; defendi. in qua nihil aliud uideo q̄ ritū
ad solos digitos p̄inentem. Nōstra uō religio eo firma est.
& solida. & imutabilis. qz iustitiam docet. qz nobiscū seō
ē. qz tota in aīo colentis ē. qz mentē ipsam p̄ sacrificio hēt.
Illic nihil exigitur aliud q̄ sanguis pecudū & fum? & inep
ta libatio. hic bona mens. purum pectus. innocens uita. Il
lic ueniunt sine dilectu adulterae. impudicae. laenae. p
caces. obscenae meretrices. ueniunt gladiatores. latrones.
fures. uenefici. & precantur nihil aliud q̄ ut scelera impu
ne cōmittant. Quid ei latro sacrificans. aut gladiator roget.
q̄ ut occidant. Quid uenenari? nisi ut fallat. Quid meretrix.
nisi ut plurimū peccet. Quid adultera. nisi aut mortē uiri.
aut ut sua impudicia caletur. Quid laena. nisi ut mltos
bonis exuat. Quid fur. nisi ut plura compilet. Hic uō et
leui conq; peccato locus nullus ē. & si quis ad sacrificiū nō
integra conscientia uenerit. audit quae illi deus cōminatur.
ille q̄ latebras cordis uidet. q̄ peccatis semp̄ infestus ē. q̄ exi
git iustitiā. q̄ fidē poscit. Quis hic malae menti. aut male
prei loc' ē. at illi infelices. nec ex scelerib' suis intelligunt q̄

malū sit quod colunt. quāquā flagitiis oīb' iniquati ueniūt ad
 precandum. & se pie sacrificare opinantur. si cutē lauerit.
 tanq̄ libidines intra pectus inclusas ulli amnes abluant. aut
 ulla materia purificent. q̄to sati' ē mentē poti' eluere. quae
 malis cupiditatib' sordidatur. & uno uirtutis ac fidei lauacro
 uniuersa uitia depellere. quod q̄ fecerit. q̄libet inquinatū ac
 sordidatū corpus gerat. satis pur' ē. Isti at q̄ nesciunt. uel
 qd. ubi. q̄mō sit colendum. caeci. & improuidentes i cōtrarū
 cadūt. Adorant itaq; hostes suos. latrones & interfectores su
 os uictimis placant. & aīas suas cum thure ipso cremandas
 aris detestabilibus imponunt. frascuntur et miseri. qd̄ non
 similes alii pereant incredibili mentium caecitate. Quid ei
 uideant q̄ solem non uident. q̄ uō si dū eēt. indigerēt ho
 minū auxilio aduersus contemptores suos. Quid ergo nob'
 nascuntur. si illi nihil possunt. nisi quod ipsi deos suos destru
 unt. de quoz potate diffidunt magis irreligiosi. q̄ qui oīo
 non colunt. Cicero in suis legibus cum caste ad sacrificia pre
 cipet accedere. pietatem inq̄t adhibento. opes amouento. q̄
 secus faxit. d̄s ipse uindex erit. Recte hoc qd̄. neq; eū
 fas erit despere de deo. quē ideo colas. q̄ potentem putes. Nā
 quom̄ uindicare iniuriam colentis se pot. si suā non pot. Libet
 igitur ex his quaerere. cui potissimū praestare se putet. cogē
 do inuitos ad sacrificiū. ipsis ne quos cogunt. At non est
 bñficiū quod ingeritur recusanti. sed consulendū ē et nolē
 tib'. qn̄ quid sit bonū nesciūt. Cur ergo tam crudelr uexant
 cruciant. debilitat. si saluos uolūt. Aut un̄ pietas tamūpia
 ut eos miseris modis aut pdant. aut inuitales faciant quib'
 uelint eē consultū. An uō d̄s praestant. At non est sa
 crificiū quod exprimitur inuito. Nisi ei sponte atq; ex aīo
 fiat. execratio ē. Cum hoīes p̄scripuone. iniuriis. carcerē. tor
 mentis adacti faciunt. si dū sunt isti qui sic coluntur. uel
 pp hoc solum colendi non sunt. quod sic coli uolunt. digni
 scilicet detestatione hominū. q̄bus cū lacrimis. cū gemitu. cū
 sanguine. de membris omnib' fluente libatur. At nos contra

non expetunt ut deum nostrum. qui est omnium uelint nolint. colat aliquis
inuitur nec si non coluerit. irascimur. Confidimus ei maiestate eius
quod tam contemptum sui possit ulcisci quam est seruatorum suorum labores.
& iniurias. & ideo cum tam nefanda perpetimur. ne uerbo quod
reluctamur. sed deo remittimus ultionem. non ut hi faciunt qui defenso-
res se deorum suorum esse uideri uolunt. & seuiunt efferate aduersus
non colentes. ex quo intelligi datur. quod non sit bonum deos colere.
quoniam bono potius adducendi homines ad bonum fuerunt. non malo. sed
quod illud malum est. et officium eius bono caret. Atque puniendi sunt
qui destrunt religiones. Num per nos destrumus. quod natio aegy-
ptiorum. quod turpissimas bestiarum ac pecudum figuras colunt. quaedam
est pudenda dictu. tanquam deos adorant. Num prius quam idem ipsi. quod
cum deos colere se dicant. tamen eos publice turpiterque derident. de
quibus est mimos agi cum risu & uoluptate patiuntur. Qualis haec
religio. aut quanta maiestas putanda est. quae adoratur in templis. &
ludatur in theatris. & qui haec fecerunt. non poenas uolati mi-
nimis pendunt. sed honorati et laudati que discedunt. Num per
nos destrumus. quod quidam philosophi. quod omnino nullos esse deos aiunt. sed omnia sua
sponte nata. omnia fortuito fieri quae geruntur. Num per quod epi-
curei. quod esse quod deos. sed curare quaeque negant. neque irasci eos. neque
gratia commoueri. Quibus dictis utique persuadent colendos omnino non esse.
Si quod nec colentes respiciunt. neque non colentibus irascuntur. praeter-
terea cum contra metum disserunt. nihil aliud efficere conantur.
quod ut nemo deos timeat. & haec tamen ab hominibus & audiuntur libenter
& disserunt impune. Non ergo ideo aduersus nos insanunt.
quod dum non coluntur a nobis. A multis enim non coluntur. sed quod
ueritas penes nos est. quae ut est uerissime dictum. odium parit.
Quid igitur existimabimus. nisi nescire illos quid patiantur.
Pergitur ei caeco. & irrationabili furore. quae nos uidemus. illi ne-
sciunt. Non enim ipsi homines persequuntur. quod eam cur irascantur in-
nocentibus non habent. sed illi spiritus contaminati ac perditum. quibus ue-
ritas & nota est & inuisa. insinuant se mentibus eorum. & insti-
gant nescios in furore. Hi enim quod dum pax est in populo dei. fugitant ui-
stos & pauent. & cum corpora hominum occupant. animasque diuexant.

adurantur ab his. & noīe ueri dei fugantur. quo audito tremunt
 & exclamant. & uri se uerbenariq; testantur. & interrogari q
 sint. qn̄ uenerunt. quom̄ in hoīem inreperunt. confitemur sic
 extorta & extruciati uirtute diuini noīs exsolantur. Propt
 haec uerbera & minas sanctos & iustos hoīes semp oderunt.
 & qz p se nocere his nihil possunt. publicis eos odus psequunt.
 quos sibi graues sentiunt. exercētq; seuitiam q̄ uiolentissime
 possunt. ut aut eoz fidem minuant p̄ dolorem. aut si id ef
 ficere non querunt. auferant oīo de terra. ne sint q̄ eoz. neq;
 tiam possunt coercere. Non me fugit qd̄ r̄nderi ē contrario pos
 sit. Cur ergo deus ille singularis. ille magnus. quē rex poten
 tē. quem deū omnium confiteris. haec fieri patitur. nec cultores
 suos aut uindicat. aut tuetur. Cur deniq; qui eum non colunt.
 & opulenti & potentes. & beati sunt. & honoribus regnoq; po
 tuuntur. eosq; ipsos ditioni suae ac p̄tati subiectos hēnt. red
 denda & huius rei ratio ē. ne quid remaneat erroris. Nam
 i primis haec cā ē cur existimetur religio dei uim non hēre.
 quod inducuntur hoīes specie terrenoz ac praesentū bonoz.
 quae ad curam mentis nullo m̄ p̄tinent. q̄b̄ qz carere iustos
 uident. & affluere iniustos. dei cultū inanem arbitrantur. in
 quo in eē illa non cernūt. & deoz ritū estimant ueros. qm̄
 cultores eoz & diuitis. & honoribus. & regnis fruuntur.
 Verum hi q̄ sunt in hac existimatione. non p̄spiciunt alti uim
 rationeq; hoīs. quae tota non in corpore. sed in mente ē. Ni
 hil ei uident ampli. q̄ uidetur corpus. quod scilicet qz oculis
 manuq; tractabile ē. imbecillum. fragile. mortale ē. Cui sūt
 illa oīa bona quae cupiditati ac miraculo sunt. opes. honores.
 impia. qm̄ corpori afferunt uoluptates. & ideo tam caduca
 sunt q̄ corpus ipsum. Animus uō in quo solo ē hō. qm̄ sub
 iectus oculis non ē. nec bona ei aspici possunt. quae in sola uir
 tute sunt posita. & ideo tam stabilis. & constans. & p̄petu
 sit necē ē. sicut ipsa uirtus in qua ē ai bonū. longum ē unuer
 sas ai spes p̄mere. Ut de singulis doceam. q̄ necesse sit sapi
 entem ac iustum uirū longe ab illis bonis abhorrere. Quibus

Patentia

q̄ fruuntur iniusti deoz̄ cult' ueri & efficaces eē creduntur.
Quod ad praesentem p̄tinet quaestionē satis ē. si ex una uir-
tute id p̄bem' quod intendim'. Nempe magna & praecipua
uirtus ē patientia. quā pariter & uulgi publicae uoces. &
p̄m. & oratores sumis laudib' celebrant. Quod si negari non
p̄t q̄n̄ summa sit uirtus. necē ē iustū. & sapientē uirum ī po-
testate eē hoīs iniusti. ut capiat patientiam. Patientia ē etiā
maloz̄. quae aut inferuntur. aut accidunt. cū aequanimitate
placis. Ergo iustus ac sapiens q̄ uirtutē capit. hēt ipse pati-
entiā qua carebit oīo. si nihil patietur aduersi. Contra qui
in rebus p̄speris agit. impatiens ē. & uirtutē maxima carē.
Impatientem dico. q̄ nihil patitur. innocentiā q̄ seruare nō
p̄t. quae & ipsa iusto & sapienti uiro p̄pria uirtus ē. Sed
& nocet saepe. & concupiscit aliena. rapit quae concupierit
p̄ iniuriā. q̄ uirtutis ex p̄s. uitio peccatoq̄ subiectus ē. & fra-
gilitatis oblitus. aīo insolenter elato tumet. In iniusti ac dīm-
nescientes. & diuitis & potentia. & honorib' florēt. Haec
ē cuncta iniustitiae praemia sūt. q̄ & p̄petua eē nō possunt.
& p̄ cupiditatē uolentiaq̄ q̄runtur. Iustus uō ac sapiēs. q̄
illa oīa humana sūt. ut ē a Laeuo dictum. sua bona diuina iū-
dicat. nec alienū q̄c̄q̄ concupiscit. ne quē contra ius humani-
tatis laedat oīo. nec ullam potentiā. honorē ue desiderat. ne-
cui faciat iniuriā. Scit eī cunctos ab eodē deo eadē conditio-
ne ḡnatos. iure fraternitatis eē conuinctos. sed & suo contē-
tos. & paruo. q̄ fragilitatis suae memor non ampli' querit.
q̄ un' uitam sustentet. & ex eo ipso qd' hūerit imput et nō
hēnti. q̄ pi' ē. Pietas at̄ summa uirtus ē. & accedit eo quod
uoluptates caducas. uirtuosasq̄ contemnit. quaz̄. cā opes appe-
tuntur. qm̄ continens ē ac libidinū uictor. idē nihil tumoris
atq̄ insolentiae gerens. nō extollit se alti' nec erigit sup̄bum
caput. sed placidus. & concors. & coīs. & planus ē. q̄ con-
ditionē suam nouit. Cum ergo iniuriā nulli faciat. nec alie-
na cupiat. nec sua q̄; si ui auferantur defendat. cū sciat etiā
illatam iniuriā moderate ferre. q̄ uirtutē praedit' ē. necē

Seneca.

ē iustū hōiem subiectum ēē iniusto. & contumeliis affici ex
 insipiente sapientē. ut & ille peccet. q̄ iniustus ē. & hic in
 se uirtutē hēat. q̄ iustus ē. Si q̄s at̄ uolet scire plenū. cur
 malos & iniustos deus potētes. beatos. diuites fieri sinat. pi-
 os contra humiles. miseros. inopes ēē patiatur. sumat eum
 Senecae librū. cui titulus ē. quare bonis uiris multa mala
 accidant. cū sit prudentia. In quo ille multa non plane im-
 pūta seculari. sed sapienter. ac penē diuinitus elocutus est.
 Deus inq̄ hōies p̄liberis hēt. sed corruptos & uitiosos luxu-
 riose ac delicate patitur uiuere. q̄ non putat emendatione
 sua dignos. Bonos at̄ quos diligit. castigat saepi. & assiduis
 laboribus ad usum uirtutis exercet. nec eos caducis ac mor-
 talib⁹ bonis corrumpi ac deprauari sinit. Vñ nemini debet
 mirum uideri. si pro nr̄is saepe delictis castigamur a deo.
 Inmo uō cum uexamur. ac premimur. tum maxime gratias
 agim⁹ in diuigentissimo p̄ri. quod corruptelam nr̄am non patit
 longius procedere. sed plagis ac uerberibus emendat. Ex q̄
 intelligimus ēē nos deo curae. quib⁹ qm̄ peccamus irascit. Nam
 cū posset p̄p̄to suo & opes & regna largiri. sicut dederat ante
 iudeis. quorū nos successores ac posteri sum⁹. idcirco eū uoluit
 sub aliena ditione atq; impio degere. ne reꝝ p̄sperarū. feli-
 citate corruptus. in luxuriam laberetur. ac dei praecepta con-
 temneret. sicut illi maiores nr̄i. q̄ saepe terrenis ac fragilib⁹
 his bonis eneruati aberrauerūt a disciplina. & legis uincla
 ruperūt. Prouidit ergo quatin⁹ cultorib⁹ suis praestare q̄etē.
 si mandata seruassēt. & in eos emendare. si praeceptis non
 obtempassent. Itaq; ne tā corrupentur otio. q̄ p̄res eorū lice-
 tia premi eos uoluit ab his. i q̄q; manib⁹ eos collocauit. ut eos
 & labentes confirmet & corruptos ad fortitudinē reparet. &
 fidos expiatur ac temptet. Quom̄ ei pot̄ impator militū suorū
 p̄bare uirtutē. nisi huerint hostem. & illi tñ aduersari⁹ exur-
 git iniusto. q̄ mortalis ē. & uinci pot̄. deo at̄ cui repugnari n̄
 pot̄. ipse aduersarios noi suo excitat. non q̄ contra ipsum deū
 pugnent. sed contra milites ei⁹. ut deuotionem ac fidē suorum

uel p̄bet. uel corroboret. donec pressuræ uerberib' diffluentē col-
ligat disciplinā. Est & alia cā cur aduersum nos p̄secutiones fi-
eri sinat. ut dei p̄p̄ts augeatur. nec ē difficile monstrare cur aut
quom̄ id fiat. Primū fugantur a deoz̄ cultoribus plurimi. odio
crudelitatis. Cui. n. talia sacrificia non horreant. deū placet
q̄dam uirtus. ac fides ipsa. nonnulli suspicantur deoz̄ cultum
non sine cā malū putari a tam multis hoīb'. ut emori malint. q̄
id facere quod alii faciunt ut uiuant. aliqs cupit scire quodnā
sit illud bonum. quod ad mortem usq; defenditur. q̄ omnib' quæ
in hac uita iocunda sunt & cara præfertur. a quo nec bonoz̄. nec
lucis amissio. nec dolor corporis. nec uiscerū cruciamenta deterret.
Valent hæc plurimum. sed illæ maxime cāe n̄m n̄m semp̄ au-
xerūt. Audit circūdans p̄p̄ts inter ipsa tormenta dicentes. Non
sacrificare se lapidibus humana manu factis. sed deo uiuo. q̄ sit
in caelo. Multi hoc uerum eē intelligūt. & in pectus admittūt.
Deū ut fieri solēt in rebus incertis. dum inter se inuicē quaerūt
quæ sit hui' p̄seuerantias cā. multa quæ ad religionē p̄tinent. di-
uulgata. ac p̄ rumorem uicissim aucupata discuntur. quæ q̄ bona
sunt. placeant necē ē. præterea ultio consecuta. sicut semp̄ accidit
ad credendum uehementer impellit. Ne hæc q̄ leuis cā ē. quod
imundi daemonū spiritus. accepta licentia. multoz̄ se corporibus
imergūt. q̄ postea eiectis. os q̄ resanati fuerūt. adherent religioni.
cui' potentiam senserunt. Hæc tot cāe in unum collatae. magnā
deo multitudinem mirabilr̄ adquirūt. Quicq̄ ergo aduersus nos
mali principes moluntur. fieri ipse p̄mittit. & in iniustissimi
p̄sequitores. q̄ dei nomen contumeliæ ac ludibrio fuit. non se pu-
tent impune laturos. q̄ indignationis aduersus nos ei' q̄ minist̄
fuerunt. Timentur eā iudicio dei. q̄ accepta p̄tate supra huma-
num modū fuerint abusi. & insultauerint et deo superbi. ei'q̄
nomen æternū uestigijs suis subiecerint. impie nefarieq; calca-
dū. q̄p̄ea uindicaturum se in eos celeriter pollicetur. & extermi-
naturum bestias malas de terra. Sed idem q̄uis p̄p̄ti sui uexati-
ones. & hic i' præsentis soleat uindicare. in iubet nos expectare
patienter illum caelestis iudicii diem. quo ipse p̄ suis quæq; meri-

tis. aut honoret. aut puniat. Quapropter non sperent sacrilegae
 aīae contemptos & multos fore. quos sic obrerunt. ueniet rabi
 osis ac uoracib' lupis merces sua. qui iustas & simplices aīas nul
 lis facinoribus admissis excruciauerunt. Nos tantūmodo labo
 remus. ut ab hōib' nihil aliud in nobis nisi sola iustitia puniatur.
 Demus operam tous uiribus. ut mereamur a deo simul & ultri
 onem passionis & praemium.

**FIRMIANI. LACTANTII. DE. VERO. CVLTV. LIBER
 SEXTVS. INCIPIT. FELICITER.**

VOD. ERAT. OFFICIUM. SVSCEPTI.
 muneris. diuino spiritu instruente ac
 suffragante ipsa ueritate cōpleuimus.
 cuius asserendae atq; illustrandae cām
 mihi & scientia. & fides. & ipse dñs
 nr̄ imposuit. sine quo nec sciri quecū
 pōt. nec explicari. Venio nunc ad id q̄
 ē summum huius operis & maximū.

ut doceam quo ritu. quo ue sacrificio deum coli oporteat. Id ei
 ē hōis officium. in eoq; solo summa res. & omnis beatæ uitæ
 ratio consistit. qñ quidem p̄p̄ea ficti & inspirati ab eo sumus. nō
 ut caelum uideremus & solem. quod Anaxagoras putauit. sed
 ut artificem solis & caeli deum pura. & integra mente colerem.
 Quāuis at̄ praecedentibus libris pro ingenū mediocritate defen
 derim ueritatē. in ex ritu q̄ ipso elucere uel maxime pōt. Ni
 hil ei sancta & singularis illa maiestas aliud ab hōie desiderat.
 q̄ solam innocentiam. Quam si quis optulerit deo. satis pie. sa
 tis religiose litabit. Homines at̄ neglecta iustitia. cum sit oib'
 flagitiis aut sceleribus inquinati. religiosos se putant. si templa
 & aras hostiarū sanguine cruentauerunt. si focos adorauerunt.
 ac ueteris uini p̄fusione madefecerunt. q̄net sacras dapes appa
 rant. & exquisitas epulas. q̄ aliquid inde libaturis offerunt.

quod aspectu rari. quod ope. aut odore preciosum. id gratum esse diis
suis. non ex aliqua diuinitatis ratione. quam nesciunt. sed ex suis
cupiditatibus iudicant. nec intelligunt terrenis opibus deum non indi-
gere. Nihil enim sapiunt nisi terram. bonaque & mala solum corporis
sensu ac uoluptate pendunt. huius arbitrio ut religionem ponde-
rant. sic totam uitae suae acta disponunt. & quoniam se semel a caeli
contemplatione auerterunt. sensuque illum caelestem corpori ma-
cipauerunt. libidinibus frenata permittunt. tanquam secum ablaturi uolup-
tatem. quam momentis omnibus capere festinant. Cum animi ministerio
corporis. non corpus ministerio animi uti debeat. idem maximum
bonum iudicant opes. quas si bonis artibus assequi non possunt.
malis assequuntur. fraudant. rapiunt. spoliant. insidiant. abiu-
rant. nihil denique moderati ac pensati habent. dum auro corruscant.
argento gemis. uestibus fulgeant. auidissimo uentri opes suggerant.
stipati familiarum gregibus per dimotum populum semper incedant. sic addic-
ti. & seruientes uoluptatibus. uim uigoremque mentis extinguunt. & cum
uiuere se maxime putant. ad mortem concitatissime properant.
Nam si ut in secundo libro docuimus. caeli ratio in animo. terrae autem in
corpore est. quae bona negligunt animo. & corporis appetunt. in tenebris
ac morte uersantur. quae sunt terrae atque corporis. quae uita &
lumen est a caelo. cuius quoniam expertes sunt corpori seruiendo. longe
absunt ab intellectu rerum diuinarum. Eadem miseros ubique caeci-
tas premit. sicut enim quae sit uerus deus. ita quae sit uerus cultus ignorant.
Mactant igitur opimas & pingues hostias deo quasi aesurienti.
profundunt uina. tanquam sitiienti. accendunt lumina uelut in tenebris
agenti. Quod si suspicari. aut percipere animo possent quae sint bo-
na illa caelestia. quorum magnitudinem. terreno adhuc corpore
obuoluti. sensu capere non possunt. iam secum his officibus inanibus
stultissimos esse cognoscant. Vel si caeleste lumen quod dicimus
solem contemplari uelint. iam sentient. quod non indigeat lucernis
eorum deus. quod ipse in usum hominis tam claram. tam candidam lucem
dedit. & in cum in tam paruo circulo. quod pro longinquitate non
amplius quam humani capitis uideatur habere mensuram. tamen sit fulgo-
ris. ut eum mortaliu hominum acies. non quaeat conuerti. & si pau-

lisper intenderis hebetatos oculos caligo ac tenebrae cōsequantur.
 Quid tandē luminis. qđ claritatis apud ipsum deū. penes quē
 nulla nox ē. eē arbitremur. qđ hanc ipsam lucem sic moderatus
 ē. ut neq; nimio fulgore. neq; calore uehementi nocerēt aīan-
 tibus. unq; istarū rerū dedit ei. qđ aut mortalia corpora pati
 possent. aut frugum maturitas postularēt. Num igitur metis
 suae compos putandus ē. qđ auctori & datori luminis. candelarū
 aut caerarū lumen offert p̄ munere. Aliud uō ille a nobis exi-
 git lumen. & qđ non fumidum. sed ut ait poeta. liquidū atq;
 clarum mentis scilicet. pp̄ quod a poetis. φῶτος nūcupatur.
 quod exhibere non pōt. nisi qđ deum agnouerit. Illorū at̄ dū qđ
 terreni sūt. egent luminib' ne in tenebris sint. quorū cultores
 qđ caeleste nihil sapiunt. et religiones qb' deseruunt. ad terrā
 reuocant. In ea. n. lumine opus ē. qđ ratio ei' & nā tenebrosa
 ē. Itaq; dūs non caelestem sensum. sed humanū potū attribuit.
 Ideoq; illis necia & grata credunt eē. quae nobis. qb' aut aesu-
 rientibus opus ē cibo. aut sitientibus potu. aut ueste algetib'.
 aut cum sol decesserit. lumine ut uidere possim'. Nullis igitur
 ex rebus tam p̄bari & intelligi pōt deos istos cum aliqui uixe-
 runt. mortuos eē. qđ ex ipso ritu qđ ē totus ē terra. Quid ei cae-
 lestis in se boni pōt hēre pecudum sanguis effusus. quo aras
 inqnat. nisi forte deos existimant eo uesci. qđ hoīes asper-
 nantur attingere. Et qđq; illis hanc saginam praestiterit.
 quū grassator ille adulter. ueneficus paricida sit. beatus ac
 felix erit. Hunc diligunt. hūc tuentur. huic oīa quae optaue-
 rit praestant. Merito ergo p̄ suis huīorū sup̄stitiones suo mo-
 re deridet. Qua tu inq; mercede deorū emeris auriculas.
 pulmone & lactibus unctis. Sentiebat uidelicet non carne
 opus eē ad placandam caelestem maiestatem. sed mente sancta.
 & iusto aīo & pectore. ut ipse ait. quod sit nāli honestate gnō-
 sum. Haec ē religio caelestis. non quae constat ex reb' corrup-
 tis. sed quae uirtutib' aī. qđ oritur ē caelo. hic uerus ē cultus.
 i qđ mens coletis se ipsam deo imaculatā uictimā sistit. s̄c̄ aut
 ipsum qđm consequendū. qđm praestandū sit. docebit huius libri

disputatio. Nihil est tam praeclarum. hominibusque conueniens potest esse.
quam erudire homines ad iustitiam. Apud Ciceronem Catulus in
hortensio philosophiam rebus omnibus praeferebat. malle se dicit. uel
unum paruulum de officio libellum. quam longam orationem per seditioso
hominem Cornelio. Quae sententia non utique Catuli quam illud fortassis
non dixit. sed Ciceronis est putanda. qui scripsit. Credo ut libros
quos de officio erat scripturus commendare. in quibus ipsis ni-
hil esse testatur in omni philosophia melius & fructuosius. quam praecepta ui-
tae dare. Quod si hoc illi faciunt quibus non est ueritas cognita.
quanto magis nos facere debemus. quam a deo eruditi & illuminati pos-
sumus uera praecipere. Nec tamen sic docebimus. ut quasi prima uirtu-
tis elementa tradamus. quod est infinitum. sed tanquam docendum sus-
ceperimus eum. qui apud illos iam perfectus esse uideatur. Manen-
tibus est praecipis eorum. quae solent ad probitatem recte dare. igno-
ta illis superstruemus. ad perficiendam consumandamque iustitiam. quam
non tenent. Ea uero quae possunt cum illis esse communia praeter-
mittam. ne quid ab his uideatur mutuari. quorum errores coarguere
atque aperire decreuerim. Duae sunt uiae. per quas humanam
uiam progredi necesse est. una quae in caelum ferat. altera quae
ad inferos deprimat. quas & poetae in carminibus. & philosophi in
disputationibus suis induxerunt. Et quod philosophi alteram uirtutum
esse uoluerunt. alteram uitiorum. eamque quae sit assignata uirtutibus.
primo aditu esse arduam. & confragosam. in qua si quis difficulta-
te superata. in summum eius euaserit. haere eum de caetero planum
iter. lucidum. amoenumque campum. & omnes laborum suorum capere
fructus uberes atque iocundos. Quos autem primi aditus difficultas de-
terruerit. eos in illam uitiorum uiam labi. atque deflectere. quae pri-
mo ingressu sit quasi amoena multoque tristior. deinde cum in ea pau-
lo ulterius processerint. amoenitatis illius spem repente subduci.
Exoriri autem uiam praecipitem. nunc saxis asperam. nunc ob-
ductam sentibus. nunc gurgitibus intercisam. uel torrentibus rapi-
dam. ut laborare. haerere. labi. cadere sit necesse. Quae omnia
eo proferuntur. ut appareat in uirtutibus capiendis. labores esse
maximos. in perceptis autem maximos fructus. & solidas atque incor-

ruptas

ruptas uoluptates. Vita uo quibusdam delinmentis nālibus inlicē
 aīos hominum. & inanium iocunditatum specie captos. ad accerbis
 amaritudines miseriaſq; pducere. sapiens prorsus diſputatis. ſi
 uirtutum ipſarū formas ac terminos ſerent. Non. n. didicerāt
 uel quae ſint. uel qd eas mercedis a deo maneat. quod nos his du
 obus libris docebimus. Hi uo qā ignorabant. aut dubitabant aīas
 hominum immortales eē. & uirtutes. & uita terreis honoribus
 aut poenis eſtimauerunt. Omnis ergo haec de duabus uīs diſpu
 tatio. ad frugalitatem ac luxuriam ſpectat. Dicunt ei humanae
 uitae curſum. y. litterae eē ſimilem. quod unuſquiſq; hominum
 cum prima aduſcentiae limen attingit. & in eum locum uenerit.
 ubi ſe uia ſcindit in ambas. haereat titubundus. ac neſciat in quā
 ſe partem potius inclinet. Si ducem nactus fuerit qui erigat ad
 meliora titubantem. hoc ē ſi aut pñiam didicerit. aut eloquentiā.
 aut aliquid honeſtae artis. quo euadat ad bonam frugem. quod
 fieri ſine labore maximo non pōt. honeſtam & copioſam uitam
 diſputant pacturum. Si uo doctorem frugalitatis non inuenerit.
 in ſiniſtram uiam. quae melioris ſpēm mentiatur incedere. ideſt
 deſidiaē. meruae. luxuriaē ſe tradere. quae ſuauia qdem uide
 tur ad tempus uera bona ignoranti. Poſt autem amiſſa omni di
 gnitate ac re familiari. in omnibus miſeris ignominiaq; uicturū.
 Ad corpus ergo. & ad hanc uitam quam in terra ducimus fines
 earū uarum retulerunt. Poetae fortaiſſe melius. qui hoc biniū
 apud inferos eē uoluerunt. ſed in eo falluntur. quod eas uias
 mortuis propoſuerunt. Vtriq; ergo uere. ſed tñ utriq; n̄ recte.
 quia oportuit uias ipſas ad uitam. fines earū ad mortem referri.
 Nos igitur melius. & uerius qui duas iſtas uias caeli. & inferorū
 eē dicimus. qz iuſtis immortalitas. iniuſtis poena aeterna propo
 ſita ē. Quom̄ autem hae uiae. uel in caelum tollant. uel ad in
 ferna praecipitent. explicabo. Aperiā quae ſunt uirtutes q̄s
 pñi neſcierunt. tum earū quae ſunt praemia. ſimul etiam quae
 ſunt uitia. quae ue eorū ſupplicia monſtrabo. Nam fortaiſſe ali
 quis expectet ut ſeparatim de uitis ac uirtutibus dicam. Cum
 de bono aut malo differentibus nobis etiam quod ē contrariū

possit intelligi. Siue ei uirtutes inferas. uita sua sponte decedet.
siue uita eximas. uirtutes ultro subibunt. sic bonorum ac malorum
constituta natura est. ut se inuicem semper oppugnent. semperque expel-
lant. Ita fit ut neque uita retrahi sine uirtutibus possint. nec uir-
tutes inferri sine detractioe uitae. Has igitur uias longe
ab inducimus quam induci a plerisque solent. Primum quod utriusque pra-
positum esse dicimus ducem. utrumque immortalem. sed alterum hono-
ratum. qui uirtutibus ac bonis praesit. alterum damnatum qui
uitis ac malis. Illi autem in dexteriore uiam uia ducem ponunt. neque
uicium. neque perpetuum. siquidem quilibet doctore bonae artis inducit.
quod a desidia reuocet homines. ac frugere doceat. sed neque ingredi fa-
ciunt in eam uiam nisi pueros. & adulescentes uidebant quod
artes in his discantur aetatibus. Nos autem omni sexu & generis & aeta-
tis. in hoc caeleste iter inducimus. quod deus quod eius uiae dux est. immor-
talitatem nulli homini nato negat. Forma quoque ipsarum uiarum non ita
est ut illi putauerunt. Quid ei opus est. y. littera in rebus contrari-
is atque diuersis. Sed altera illa melior conuersa est ad solis ortum.
altera illa deterior ad occasum. quam quae ueritatem ac iustitiam se-
quitur. is accepto immortalitatis praemio. penam luce potietur.
Qui autem ab illo malo duce illectus praetulerit uiam uirtutibus.
mendacium ueritati. necesse est ad occasum & tenebras deferatur.
Describam igitur utramque. & earum proprietates huiusque monstrabo.
Vna est itaque uirtutis ac bonorum uia. quae fert. non in helysios
campos. ut poetae loquuntur. sed ad ipsam mundi arcem. At
laeua malorum. Exercet poenas. & ad impia tartara mittit.
Est ei criminatoris illi. qui prius religionibus institutis auertit
homines ab itinere caelesti. & in uiam perditionis inducit. Cuius uiae
spes & figura sic est composita in aspectu. ut plana & patens.
& omni genere florum. & fructuum delectabilis esse uideatur. In ea erant
posita sunt omnia quae pro bonis habentur in terra. opulentiam
dico. honorem. quietem. uoluptatem inlecebras omnes. Sed cum his pari-
ter iniustitiam. crudelitatem. superbiam. perfidiam. libidinem. cupidita-
tem. discordiam. ignorantiam. mendacium. stultitiam. caeteraque uia.
Exitus autem huius uiae talis est. cum uentum fuerit ad extremum.

140
un̄ iam regredi non licet. cū oī sua pulchritudine tam subito
praeciditur ut non quis an̄ fraudem prospicere possit q̄ prae-
cipitatus in altitudinem pfundam cadat. Quisq; ei praesentū
bonorū specie captus. & in his consequendis occupatus ac fruen-
dis. non prouiderit ea quae post mortem secutura sunt. sed a
deo auerterit. is uō ad inferos deiectus. in aeternā damnabit
poenam. Via ergo illa caelestis difficilis. & inchoosa pposita
ē. uel spinis horrentib' aspera. uel saxis extantibus impedita.
ut cū summo labore ac pedum tritu. cūq; magna cadendi sollicitu-
dine sit cuiq; gradiendum. In hac posuit iustitiam. temperantia.
patientiam. fidem. castitatem. abstinentiam. concordiam. scientiam.
ueritatem. sapientiam. caeterasq; uirtutes. sed simul cum his pau-
ptatem. ignominiam. laborem. dolorem. amaritudines oīs. Quis-
q; eī spem suam porrexerit longius. & meliora maluerit. care-
bit his terrae bonis. ut expeditus ac leuis difficultatem uiae su-
peret. Nec eī pot' qui se apparatus regio circūdederit. aut diuitis
onerauerit. angustias illas uel ingredi uel tenere. Vnde intel-
ligitur idcirco malis & iniustus facili' puenire quae cupiant.
q̄ pna & decliuis ē eorū uia. bonis at̄ quae optent difficile p-
cedere. q̄a difficili & arduo itinere gradiuntur. Iustus ergo
qm̄ durum asperūq; iter ingressus ē. contemptui derisui. odio
sit necesse ē. Om̄s eī quos cupiditas. aut uoluptas praecipites tra-
hit. inuident ei qui uirtutem cape potuit. & inique ferunt
id hēre aliquem quod ipsi non hēnt. Erit itaq; paup. humilis.
ignobilis. subiectus iniuriae. & tñ oīa quae amara sunt per-
ferens. & si patientiam iugem ad summū illū gradū finemq;
pduxerit. dabitur ei corona uirtutis. & a deo pro laborib' q̄s
in uita pp iustitiam ptulit. immortalitate donabitur. Hae
sunt uiae quas deus humanae uitae assignauit. in qb' singulis
& bona ostendit & mala. sed ordine praepostero atq; conuer-
so. In una eī monstrauit temporalia pri' mala. cum aeternis
bonis. q̄ ē melior. In altera temporalia prius bona cū aeternis
malis. q̄ ē ordo deterior. ut qcūq; praesentia mala cū iustitia
delegerit maiora & certiora consequatur bona q̄ fuerint illa

quae spreuit. Quisquis at pntia bona praeposuerit iustitiae in
maiora & longiora incidat mala. q̄ fuerunt illa quae fugit. ⁊
Haec ei uita corporalis q̄ breuis ē. idcirco & mala ei & bona
breuia sint necesse ē. Illa uō spiritalis quae huic terrenae contra
ria ē. qm̄ sempiterna ē. idcirco & bona ei & mala sempiterna
sunt. Ita fit ut & bonis breuib' mala eterna. & malis breuibus
bona aeterna succedant. Itaq; cum simul pposita sunt hōi bo
na & mala. considerare unūqueq; secū decet. q̄to sati' sit ppe
tius bonis mala breuia pensare. q̄ pro breuib' & caducis bonis
mala ppetua sustinere. Nam sicut in hoc saeculo cū ē ppositū
cū hoste certamen. pri' laborandū ē. ut sis postmodū in otio.
esuriendū. sitiendū. aestus. frigora pferenda. humi q̄scondum.
uigilandū. p̄chirandū ē. ut saluus pignorib' & domo. & re fa
miliari. & oib' pacis ac uictoriae bonis p̄frui possis. Sin autē
praesens otū malueris. q̄ labore. malum tibi maximū facias
necesse ē. Praeoccupabit ei aduersari' nō resistantem. uastabitur
agri. diripietur domus. in praedam uxor & liberi uenient. ip
se interficiere. aut capere. Quae oīa ne accidant praesens
comodū differendū ē. ut mai' longiq; pariat. Sic in oī hac
una q̄ nobis aduersariū d̄s reseruauit. ut possimus cape uir
tutē omittenda ē praesens uoluptas. ne hostis opprimat. uigi
landū. stationes agendaē militares. expeditiones obeundaē. fun
dendus ad ultimum cruor. oīa demq; amara & graua patiēter
ferenda. eo qd̄ p̄mpti' quo nobis impator n̄r d̄s praemia pro la
borib' aeterna constituit. & cum in hac terrena militia tantū
hoīes laboris hauriant. ut ea sibi pariant quae possunt eodē m̄
pire quo parta sunt. certe nobis nullus labor recusandus est.
q̄bid̄ adq̄ritur. quod nullo m̄ possit amitti. Voluit ei deus
qui hominē ad hanc militiā genuit. expeditos ī acie stare. &
intentis acriter aīs ad unū uel inuisibilis hostis insidias uel aper
tos impet' uigilare. q̄ nos sicut p̄ti & exercitatu duces solent
uarius artibus captat. p̄ cuiq; nā & morib' seuiens. Aliis ei
cupiditatē insatiabilem imittit. ut opib' suis tanq̄ compedib'
inligatos a uia ueritatis excutiat. alios inflammat irae stimulis.

ut ad nocendū poti' uidentos a dei contemplatione detorqueat. ali
os imoderatis libidinib' imergit. ut uoluptati & corpori seruien
tes ad uirtutē respicere non possint. Aliis uō inspirat iudiam.
& suis ipsi tormentis occupati. nihil cogitent aliud nisi eoz q's
oderint felicitatem. alios inflamat ambitionib'. hi sūt q' ad
gerendos magistrat' omnē uitae suae opam curaq; conuertunt.
ut fastos signent. & anis nomen imponat. Quoz dā cupiditas
tendit altius. non ut punitias temporali gladio regant. s; ut i
finita & ppetua potate dnos se dici uelint uniuersi gms hu
mani. Quos at pios uiderit. uanis implicat cupiditatibus ut
impios faciat. His uō q' sapientiā quaerūt. phiam i oculos
impingit. ut specie lucis excaecet. ne qs comprehendat ac te
neat ueritatē. sic hoib' obstruxit adit' omis. & obsepfit uias pu
blicas lactus errorib'. quos ut discutere possem'. ipsūq; auctorem
maloz uincere. inluminauit nos ds. & armauit uera caelestiq;
uirtute. de qua nūc m differendū ē. Sed priq' singulas uirtu
tes exponere incipiam. determinanda ē ipsa uirt'. quam non
recte p'n definerūt qd eet. aut in caeteris qbq; rebus qd opis.
qd heat officū. Nomen itaq; solū retinuerunt. uim uero & ra
tionē & affectū pdiderūt. Quaecūq; at in definitione uirtutis
solent dicere. paucis uersib' colligit & enarrat lucili'. q's malo
eqd ponere. ne dū multoz suias refello. sim longior q' n' ē est.
Virtus albiniae ē precū psoluere uerū. Quis inuersamur qs
uiuum' rebus adeo. Virtus ē hoī scire id quod quaeq; heat res.
Virtus scire hoī rectū utile qd sit honesto^{um}. Quae bona quae
mala. itē qd inutile turpe inhonestū. Virt' quaerendae fine
rei scire modūq;. Virtus diuitis precū psoluere posse. Virtus
id dare quod re ipsa debetur honori. hostem ee atq; inimicum
hominū moxq; maloz. Contra defensore hominū moxq; bonoz.
Nos magnificare. his bn uelle his uiuere amicu. Comoda prae
terea patriae sibi prima putare. dein parentū. tertia iā postre
maq; nra. ab his definitionib' quas poeta breuiter comprehendit.
M. tulius traxit officia uiuendi. Panetū stoicū secutus. eaq;
tribus uoluminib' inclusit. Haec at q' falsa sint mox uidebim'.

Lucili uersus.

ut appareat quā in nos dignatio diuina contulerit. quae nobis
aperuit ueritatē. Virtutē eē dixit scire quod sit bonū & ma-
lum. quod turpe. quod honestū. quod utile. quod min⁹. breuius facere
potuit. si tñ bonum ac malum diceret. qz nihil pot eē utile
uel honestū. quod non idem bonū sit. nihil inutile ac turpe
quod non idem malū. quod & phis uidetur. & idem Cicero in
tertio supradicti opis libro ondit. Verū scientia non pot eē
uirtus. qz nō ē inuis in nobis. sed ad nos extrinsecus uenit.
Quod at transire ab altero ad alterū pot. uirtus non ē. qz
uirtus sua cuiq; ē. Scientia igitur alieni bñficiū ē. qz posita
ē in audiendo. Virtus tota nrā ē. qz posita ē in uoluntate
faciendi bona. Sicut ergo in itinere celebrando nihil pdest
uiam nosse. nisi conatus & uires suppetant ambulandi. ita
uō scientia nihil pdest si uirtus ppria deficiat. Nam forte
ē hi q peccant. & si non pfecte. tñ quod sit bonū & malū sen-
tiūt. & quotiens aliqd improbe faciūt. peccare se sciūt. &
ideo caelare nituntur. Sed cū eos boni & mali nrā nō fallat.
cupiditate mala uincuntur ut peccent. qz deest illis uirt⁹
idest cupiditas recta & honesta faciendi. Ex hoc igitur ap-
paret aliud eē sciam boni maliq; aliud uirtutē. qz pot eē sci-
entia sine uirtute. sicut in plurimis phoz fuit. In quo qm
recte ad culpam ptinet non fecisse quae scieris. recte uolun-
tas praua & uitiosus anim⁹. quē ignoratio excusare nō pot.
puniatur. Ergo sicut uirtus non est bonū ac malū scire. ita
uirt⁹ ē bonū facere. malum non facere. & tñ scientia sic cū
uirtute conuincta ē. ut sciētia pcedat uirtutē. uirt⁹ seqt
sciam. qz nihil pdest cognitio. nisi & actio subsequat. Hora-
ti⁹ igitur paulo meli⁹. Virtus ē uitū fugere. & sapia pma
s; inepte. quod eā ē contrario terminant. ut si diceret bonū
ē quod malum non ē. Cū ei quod sit uirtus nescio. ne uitū qdē
quid sit scio. Vtrūq; igitur indiget diffinitione. qz nrā rei ta-
lis ē. ut utrūq; aut intelligi. aut non intelligi sit necē. Verū
nos faciam⁹. quod ille debuit. Virtus ē iram cohibere. cupidi-
tate compescere. libidine refrenare. idē ei uitū fugere. Nā

fulmina caruisse.

fere oia quae fuit iniuste atq; improbe. ab his oriuntur affectib'.
 Si ei comotionis huius quae ira dicitur impetus retundatur. os
 hominum contentiones malae sopientur. Nemo insidiabit. ne-
 mo profiliet ad nocendum. Item si cupiditas temperetur. nemo terra
 marique grassabitur. nemo exercitum ducet ut rapiat & vastet
 aliena. Item si ardor libidinum comprimatur. omnis aetas & se-
 xus retinebit suam sanctitatem. nemo quicquam pudendum aut patiet.
 aut faciet. Ergo uniuersa scelera & flagitia his comotionibus
 uirtute sedatis. ex hominum uita moribusque tollentur. Quae se-
 datio comotionum & affectuum hanc habet rationem. ut oia recta
 faciamus. Omne igitur uirtutis officium est non peccare. quo perfec-
 to fungi non potest. qui deum nescit. quoniam ignoratio eius a quo bona ori-
 untur. imprudentem impingat in uitia necesse est. Itaque ut breuius
 & significantius utriusque rei summa officia determinemus. Scientia est
 nosse deum. uirtus colere. In illo sapientia. in hoc iustitia continetur.
 Dixi quod erat primum scientiam boni non esse uirtutem. Deinde quid sit uirtus
 & in quo sit. Sequitur ut id quod ipsum quid sit bonum & malum nescisse
 philosophos breuiter ostendamus. quod penes declaratum est in libro tertio. cum de
 summo bono disputare. Quia autem quid esset summum nescierunt. & in
 caeteris bonis malisque. quae summa non sunt errauerunt necesse est.
 Quae non potest uero iudicio examinare. quod fontem ipsum non tenet.
 unde illa descendunt. Fons autem bonorum est deus. malorum uero ille
 scilicet diuini nominis semper inimicus. de quo saepe diximus. Ab
 his duobus principibus bona malaque oriuntur. Quae ueniunt a
 deo hanc habent rationem. ut immortalitatem parent. quod est summum
 bonum. Quae autem ab illo altero id habent officium ut a caelestibus
 auocatum. terrenisque demersum. ad poenam interficiant sempiternam
 nam quod est summum malum. Num igitur dubium est. quoniam illi omnia
 quod esset bonum & malum ignorauerunt. quod nec deum. nec aduersarium
 dei scierunt. Itaque sine bonorum ad corpus. & ad hanc uitam bre-
 uem retulerunt. quam scilicet solui & occidere necesse est. Non
 sunt progressi ulterius. sed omnia eorum praecepta. & omnia quae bo-
 na inducunt. inheret & humi iacent. quoniam simul cum corpore.
 quod est terra moriuntur. Perinet enim non ad uitam hominum compa-

tenet

randā. sed ad quaerendas uel augendas opes. honores. gloriā. poten-
tiam. quae sunt uniuersa mortalia. tam scilicet q̄ ille. q̄ ut ea sibi
contingerent laborauit. hinc ē illud. uirtus quaerendae finē rei
scire modūq;. Praecipunt ei q̄bus modis & q̄bus artib' res familia-
ris quaerenda sit. q̄ uident male quaeri solere. sed huic uirt'
non ē p̄posita sapienti. Nec ei uirt' est opes quaerere. quāq; neq;
inuentio. neq; possessio in nrā potāte ē. Itaq; & quaestu & obte-
tu faciliores sunt malis q̄ bonis. Non pot' ergo uirtus ēē in his
rebus quaerendis. in quāq; contemptu uis ac ratio uirtutis apparet.
nec ad ea ipsa transfugiet quae magno & excelso aīo calcare ac
p̄terere gestit. neq; fas ē aiām caelestib' uirtutū bonis. ut haec fra-
gilia sibi comparet. ab imortalib' suis opib' auocari. sed potissimū
in his rebus comparandis uirtutis ratio cōsistit. quas nobis nec
ullus hō. nec mors ipsa possit auferre. Cum haec ita se hēant.
illud qd̄ sequitur uerum ē. uirtus diuitis precū p̄soluere posse.
Qui uersus idem fere significat. quod primi duo. Sed neq; ipse.
neq; q̄sq; p̄horū scire potuit precū ipsum. uel quale. uel quod sit.
Id ē poeta. & illi os quos secutus ē putauerunt recte opibus uti.
hoc ē frugi ēē. non instruere conuiuia sumptuose. non largiri te-
mere. non effundere in res supuacuas. aut turpes rem familiare.
Dicet aliquis fortasse. qd̄ tu. 'negasne hanc ēē uirtutē?' Non eqd̄
nego. Contraria ei uidear p̄bare si negem. sed uerā nego. q̄ non
illa caelestis. sed tota terrena ē. q̄n quid n̄hil efficit nisi quod re-
maneat in terra. Quid sit at̄ recte opib' uti. & q̄ sit ex diuitis
fructus petendus. declarabo aptū. cum de pietatis officio loq; coe-
pero. Nam caetera quae sequuntur nullo mō uera sūt. Nam im-
p̄bis inimicitias indicere. aut bonorū defensiones suscipere. pot'
cum malis ēē cōe. Quidā ei p̄bitate ficta. uia sibi ad potentia
munūt. faciūtq; multa quae boni solent. eo qd̄ p̄mptū. quod
fallendi gratia faciunt. Vtinaq; tam facile ēēt praestare. q̄ fa-
cile simulare bonitate. sed hi cum ēē coepunt propositū ac uoti
sui compotes. & summū potentiae suae gradū coepunt. tū uō
simulatione deposita. mores suos detegūt. Rapunt oīa &
uiolant. & uexant. eosq; ipsos bonos quorū cas suscepat in se-

quuntur. & gradus p quos ascenderunt amputant. ne quis illos
 contra ipsos possit imitari. Verum tamen putem hoc officium non nisi
 boni esse. ut bonos defendat. at id suscipere facile est. implere diffi-
 cile. quia cum te certamini. congressionemq; commiseris. in arbitrio
 dei non tuo posita victoria est. & plerumq; improbi. & nullo &
 conspiratione sunt potentiores quam boni. ut ad eos superandos non
 tam uirtus sit quam felicitas necessaria. An aliquis ignorat quod aliquies
 melior iustiorq; pars uicta sit? Hinc ei semper damnationes acerbe
 per cuius exiterunt. Plena est exemplis omnis historia. sed nos con-
 tenti erimus uno. C. N. pompeius bonorum uoluit esse defensor. Sed
 per Senatum. pro re. pro libertate arma suscepit. Idem tamen uictus
 cum ipsa libertate occidit. & a spadonibus egyptiis detrunca-
 tus. in sepulchro abiectus est. Non est igitur uirtus. aut hostem malorum esse.
 aut defensorem bonorum. quia uirtus in certis casibus non potest esse
 subiecta. Comoda praeterea patriae prima putare. sublata ho-
 minum concordia. nihil est omnino. Quae sunt enim patriae comoda. nisi
 alteri ciuitatis. aut gentis incommoda. id est fines perpagare alius
 uiolenter ereptos. augere impium. uectigalia facere maiora. Quae
 omnia non utique uirtutes. sed uirtutum sunt euersiones. In primis
 ei tollitur humanae societatis conuinctio. tollitur innocentia. tol-
 litur alieni abstinentia. tollitur denique ipsa iustitia quae discidi-
 um generis humani ferre non potest. & ubicumq; arma fulserunt.
 hinc eam fugari. & exterminari necesse est. Verum est ei Ciceronis
 illud. qui autem ciuium rationem dicunt habenda. externorum ne-
 gant. dirimunt hanc societatem humani generis societatem. qua sublata.
 beneficentia. liberalitas. bonitas. iustitia funditus tollitur. Nam
 quomodo potest esse iustus. qui nocet. qui odit. qui spoliat. qui occidit?
 Quae omnia faciunt qui patriae praedee nituntur. Sed ei ipsum praedee
 quid sit. ignorant quod nihil putant utile. nihil commodum. nisi quod
 teneri manu potest. Quod solum teneri non potest. quia eripi potest.
 Haec itaque ut ipsi appellant bona. quae patriae adquisierit. hoc
 est quod euersis ciuitatibus. gentibusq; deletis. aerarium pecunia refer-
 serit. agros cepit. ciues suos locupletiores fecerit. hic laudibus
 fertur in caelum. in hoc putatur summa & perfecta esse uirtus.

079313

cicero

Qui error non in p[ro]p[ri]a & imp[ro]p[ri]a. sed et p[ro]p[ri]a e[st] q[ui] p[ro]p[ri]a
q[ui] dant ad iustitiam. ne stultitiae ac malitiae disciplina &
audoritas desit. Itaq[ue] cum de officiis ad rem militare[m] p[ro]p[ri]a
disputant. neq[ue] ad iustitiam. neq[ue] ad ueram uirtute[m] accomoda-
tur illa o[mn]is oratio. sed ad hanc uitam. moreq[ue] ciuile[m]. que[m] n[on] e[st]
iustitiam & res indicat. & ipse testatus e[st]. Sed nos inquit
ueri iuris germana[rum]q[ue] iustitiae solidam & expressa[m] effigiem
nullam tenem[us]. umbra & imaginib[us] utimur. easq[ue] ipsas utina[m]
sequeremur. Feruntur ei ab optimis nae & ueritatis exem-
plis. Umbra igitur e[st] & imago iustitiae. qua[m] illi iustitia[m] pu-
taueru[n]t. Quid sapientiam. Nonne idem confitetur in p[ro]p[ri]a e[st]
nullam. aut cu[m] ab hoc iustitia tanq[ua]m a sapiente petitur ex[em]p[lu]m.
Nemo. n[on] ho[m]i[n]u[m] sic sapit. ut sapientem uolum[us] intelligi. Nec hi
q[ui] sapientes h[ab]iti & no[m]i[n]ati. M. cato & C. laelius sapientes fue-
runt. ne illi q[ui]d septem. sed ex medio[rum] officio[rum] frequentia si-
militudinem quanda[m] gerebant. sp[eci]emq[ue] sapientiu[m]. Si ergo &
p[ro]p[ri]a ipso[rum] confessione adempta sapientia e[st]. & his qui iusti
h[ab]iti sunt. adempta iustitia e[st]. O[mn]es igitur illae uirtutis descrip-
tiones falsae sint necesse e[st]. q[ui]a quae sit uirtus uera scire n[on] pot[est]
nisi iustus ac sapiens. Iustus at[que] ac sapiens nemo e[st]. nisi quem
de[us] p[ro]p[ri]a caelestibus erudiuit. Nam illi o[mn]es q[ui] p[ro]p[ri]a alio[rum] con-
fessionem stultitia[m] sapientes existimantur specie uirtutis induc-
ti. umbras & imagines apprehendunt. Nihil ueru[m]. quod ea
sit ratione. q[ui]a uia illa mendax quae fert ad occasum. m[ul]tos
tramites h[ab]et p[ro]p[ri]a studio[rum] & disciplina[rum] uarietate[m]. quae sunt
in uita ho[m]i[n]u[m] dissimiles atq[ue] diuersae. Nam sicut uia illa sa-
pientiae h[ab]et aliq[ui]d simile stultitiae. quod libro p[ro]p[ri]a precedente
monstrauimus: ita haec cu[m] sit tota stultitiae h[ab]et aliq[ui]d simile
sapientiae. quod arripuit hi q[ui] stultitia[m] publica[m] intelligu[n]t. &
ut h[ab]et uita manifesta. sic h[ab]et aliq[ui]d quod simile e[st] uideatur
uirtuti. ut h[ab]et aptu[m] scelus. sic imagine[m] quanda[m] specieq[ue] iustitiae.
Quom[od]o ei p[ro]p[ri]a praecursor ei[us] uiae. cui[us] uis & pot[est]as o[mn]is in fal-
lendo e[st]. uniuersos i[n] fraudem posset inducere. nisi uerisimilia
ho[m]i[n]u[m] ostentare. Deus. n[on] ut i[m]mortale illud archanu[m] ei[us] i[n] apto

fabricius inq[ui]t. aut aristot[el]es iustus nominatur. aut ab illo fortitudinis. aut

1465
eēt. posuit ī uia sua quae hoīes p̄ malis & turpib⁹ asp̄naretur.
ut auersi a sapientia. & ueritate. quam sine ullo duce regre-
bant. in id ipsum inciderent. quod uitare & fugere cupiebant.
Itaq; illam p̄ditionis ac mortis uiam multiplicem ostendit. uel
quod multa sunt gn̄a uitae. uel quod dū multi q̄ coluntur. hui⁹
dux praeuicator ac subdolu⁹. ut uideatur eē discrimen ali-
quod falsi. & ueri. mali. & boni. Alia ducit luxuriosos. alia
eos q̄ frugi appellantur. alia impitōs. alia doctos. alia inertes.
alia strenuos. alia stultos. alia p̄hos. & eos q̄d non uno tramite.
illos eī q̄ aut uoluptates. aut diuitias non refugūt. ab hac pu-
blica & celebri uia modice segregat. Eos at̄ q̄ aut uirtutē seq̄
uolunt. aut contemptum reꝝ profitentur. p̄ confragosa quaedā
praecipitia trahit. s; tñ illa oīa uinera quae sp̄m bonoꝝ oste-
tant. non sunt aliae uiae. sed diuerticula & semitae. quae ui-
dentur q̄d ab illa coi dextro uersum separari. Ad eandē tñ &
ad unū os exitū sub ipso fine referuntur. Sibi eī dux ille coiū-
git os. ubi op⁹ fuerat bonos a malis. fortes ab inertib⁹. sapientes
a stultis separari. In deoꝝ scilicet cultu. ī q̄ ille uniuersos. q̄
sine ullo discrimine stulti fuerūt. uno mucrone iugulat. &
praecipitat in mortē. Haec at̄ uia quae ē ueritatis. & sapi-
entiae. & uirtutis. & iustitiae. quoꝝ oīs fons un⁹ ē. una uis.
una sedes. & simplex ē. quod paribus aīs sumaq; concordia
unū sequamur & colam⁹ deū. & angusta. qm̄ pauciorib⁹ uirt⁹
data ē. & ardua. qm̄ ad bonū q̄d summū est atq; sublime. n̄
cū summa difficultate ac labore nō pot̄ pueniri. Haec ē uia
quā p̄hī quaerūt. s; ideo nō inueniūt. qz ī terra poti⁹ ubi ap-
parere non pot̄ quaerūt. Errant ergo uelut in mari magno.
nec q̄ ferantur intelligūt. qz nec uia cernūt. nec ducē sequunt⁹
ullū. Eadē nāq; ratione hanc uitae uiam quaeri oportet. qua
ī alto iter nauibus quaeritur. quae nisi aliquod caeli lumen
obseruent. incertis cursib⁹ uagantur. Quisq; at̄ rectum iter ui-
tae tenere nititur. nō terram debet̄ asp̄cere. sed caelū. & ut
apt⁹ loquar. non hoīem seq̄ debet̄. s; deū. non his terrestrib⁹
simulacris. sed deo seruire caelesti. n̄ ad corp⁹ referre oīa. sed

ad mentē. non huic uitae dare opā. s; aeternae. Itaq; si oculos in
caelū semp intendas. & solem quia oritur obserues. eūq; heas uitae
q̄ nauigu duce. sua sponte in uia pedes dirigentur. & illud cae-
leste lumen quod sams mentib' multo clarior sole. q̄ huc que car-
ne mortali uidemus. sic reget. sic gubnabit. ut ad summū sapiāe
uirtutisq; portū. sine ullo errore pducat. Suscipienda igitur dei
lex ē. quae nos ad hoc iter dirigat. illa sancta. illa caelestis. quā
M. tullius in libro de re. p. tertio pene diuina uoce depinxit.
cui' ego ne plura dicerem uerba subieci. Est qđ uera lex recta
rō. nāe congrues. diffusa in omnes. constans. sempiterna. quae
uocē ad officiū. iubendo. uetando. a fraude deterreat. quae in
neq; p̄bos frustra iubet. aut uetat. nec improbos iubendo. aut
uetando mouet. Huic legi nec ppagari fas ē. neq; derogari ex
hac aliqd licet. neq; tota abrogari pot. Nec uō aut p̄ senatum.
aut p̄ pplm̄ solu hac lege possum'. neq; ē quaerendus explanator.
aut interpret ei'. nec erit alia lex romae. alia athenis. alia nūc.
alia posthaec. s; & oēs gentes. & oī ip̄e una lex. & sempiterna
& imutabilis cōtinebit. unq; erit cois q̄ magister & impator
omniū d̄s. Ille legis hui' inuentor. disceptator. sator. cui q̄ nō
parebit. ipse se fugiet. ac nām hoīs aspernatus. hoc ipso licet
maximas poenas. et si alia supplitia quae putantur effugerit.
Quis sacramentū dei sciens. tā significanter enarrare legem dei
possit. q̄ illa hō longe a ueritatis notitia remotus expressit.
Ego uō eos q̄ uera imprudentes loquuntur sic hēndos puto tāq̄
diuinet spū aliquo instūdi. Quod si ut legis sanctae uim. rati-
oneq; puidit. ita illud q̄ sciss&. aut expliciss&. in qb' p̄uicep-
tis lex ipsa cōsister&. non p̄m̄ fundus fuiss& officio. s; pp̄bae.
Qđ qz facere ille nō poterat. nobis faciendū ē. qb' ipsa lex im-
dita ē ab illo uno magro & impatore omniū deo. Hui' legis ca-
pua p̄mū ē ipsū d̄m̄ nosse. solū obrep̄are. solū colere. Non pot
ei rationē hoīs obtinere. q̄ parentē aīae suae d̄m̄ nescit. quod ē
summū nefas. Quae ignoratio facit. ut d̄s aliis seruiat. q̄ nihil
sceleratū cōmitti pot. Hinc iā pelius ē ad malitiā gradus. per
ignoratiā ueri ac singularis boni. qz d̄s que nosse refugit. fons

M. Tullii Lex.

ē ipse bonitatis. uel si iustitiā sequi uolēt dei. diuini tñ iuris
 ignarus. gētis suae leges tāq̄ uerū ius amplectitur. quas n̄ utiq̄
 iustitia. s; utilitas repperit. Cur. n̄. p̄ os populos diuersa & ua
 ria iura sūt condita. nisi qđ unaquaq; gens id sibi sanxat. qđ
 putauit reb' suis utile. Quantū at̄ a iustitia recedat utilitas.
 p̄p̄ts ipse roman' docet. q̄ per feciales bella indicendo. & legi
 time iniurias faciendo. sempq; aliena capiendo. atq; rapiendo. pos
 sessione sibi tot' orbis comparauit. Verū hi iustos se putant.
 si cōtra leges suas nihil faciunt. qđ et timori ascribi pot. si pre
 sentū poenarū metu scelerib' abstineāt. Sed cōcedam' sane.
 ut id nā. uel ut ait p̄bs sua sponte faciāt. qđ legib' facē cogūt.
 Num idcirco iusti erūt. qz parēt institutis hominū. q̄ ipsi. aut er
 rare. aut iniusti eē potuerūt. sicut illi. xii. tabularū cōditorz.
 q̄ publicae utilitati p̄ conditione ipoz seruierūt. Aliud ē ig.
 ciuile ius. quod p̄ morib' ubiq; uariatur. aliud uera ē iustitia.
 quā unformē ac simplice p̄posuit oib' d̄s. quē q̄ ignorat. & ipsa
 iustitiā ignorat necē ē. Sed putem' fieri posse. ut aliq̄s nāli &
 ingenito bono. ueras uirtutes capiat. quale fuisse timonē athenis
 accepim'. q̄ & egentib' stipe dedit. & paupes inuitauit. & nudos
 induit. Tñ cū illud unū qđ ē maximū deest agnitio dei. iā bona
 illa oīa supuacua sūt. & inania. ut frustra i his assequēdis la
 borauerit. Oīs eī iustitia eī similis erit humano corpori caput
 n̄ hēnti. i q̄ tāq̄ si membra oīa & locis suis cōstent. & figura
 & hūidine. tñ qm̄ deest id qđ ē omnū p̄ncipale. & uita. & oī
 sensu caret. Itaq; membra illa formā tantū mēbroz hēnt. usū
 n̄ hēnt. tā scilicet q̄ caput sine corpore cui similis ē. Qui cū
 d̄m n̄ ignoret. uiuit iniuste. Id. n̄. solū hēt qđ ē sumū. s; fru
 stra. qm̄ uirtutib' tāq̄ mēbris eget. Itaq; ut fit uiuū ac sēsibile
 corp' ita fiet hō p̄fectus ac uiuus. s; tñ sumā oīs i capite ē. Qđ
 quis cōstare n̄ possit sine oib'. sine qb̄da tñ pot. & erit qdem
 aīal uitiosū ac debile. s; tñ uiuet. sicut is q̄ & deū nouit. &
 i aliqua re peccat. Dat. n̄. ueniā peccatis d̄s. Itaq; sine mē
 bris aliqb' uiui pot. sine capite. nullo m̄. Haec res efficit. ut
 p̄bi et si nā sint boni. tñ nihil sciant. nihil sapiāt. Oīs doc

& agnitio dei necessaria
 ē q̄ caput. & uirtutes om
 nes q̄ corpus.

trina & uirt' eorū sine capite ē. qz dñm nesciūt. q' ē uirtutis ac doc-
trinae caput. quē q' nō agnoscat. licet uideat. caec' ē. licet audiat.
surdus. licet loquatur. elinguis ē. Cū uō conditorē rerū parētē
qz cognouerit. tūc & uidebit. & audiet. & loquet'. Hēre eī cap'
coepis. i q' sūt sensus oēs collocati. hoc ē oculi & aures. & lingua.
Nā pfecto is uidet q' ueritatē i qua d's ē. uel dñm i q' ueritas ē. o-
culis cordis aspexerit. is audit q' diuinas uoces ac praecepta ui-
talia pectori suo affigit. is loquitur q' caelestia differēs. uirtutē
ac maiestātē dei singularis enarrat. Quare nō ē dubiū quin
impi' sit. q'sq's dñm non agnouerit. o'sq; uirtutes quas hēre aut
tenere se putat. in illa mortifera uia repūtur. quae ē tota te-
nebraz. Quapp nihil ē qd' sibi aliq's gratuletur. si has inanes
uirtutes adeptus ē. qz non tm̄ miser' q' bonus pntib' careat. s; et
stult' sit necē ē. q' labores i uita sua maximos suscipiat i cassū.
Nā dempta spe imortalitatis. quā d's pollicetur in sua religio-
ne uersantib'. cui' assequendae grā uirtus appetenda ē. & qz
qd' maloz acciderit pferendū. maxima erit pfecto uanitas. ob-
seq' uelle uirtutib'. quae frustra hōi calamitates afferūt & labo-
res. Nā si uirt' ē egestatē. exiliū. dolorē. mortē. quae timēt'
ā caeteris. pati fortiter ac subire. qd' tandē in se boni hēt. cur
eā pp se ipsam ptn dicat expetendam'. Nimir' supuacius &
inani' poenis delectantur. qb' licet agere tranquille. Si eī mor-
tales sunt aīae. si uirt' dissoluto corpore nihil futura ē. qd'
fugim' attributa nob' bona. q' aut ingrati. aut indigni q' diui-
nis munerib' pfruamur. Quae bona ut hēam'. scelerate ipie-
q; uiuendū ē. qz uirtutē idest iustitiā paupertas seqt'. Sanius
ignitur non ē. q' nulla spe maiore pposita. his bonis qb' caeteri
utuntur i uita. labores. & cruciatus. & miseras anteponat.
Si at' uirt' ut ab his redassime dicitur capessenda ē. qz constat
ad eā nasci hōiem. subeē debet spes aliqua maior. quae maloz
& laborz q's pferre uirtutis ē. magnū afferat praeclearq;
solatiū. Nec at' uirt' cū p se dura sit hēri pro bono pot. q'
si acerbitatē suā maximo bono penset. aequē. nō at' his bonis
praesentib' abstinedū ē. q' si sint alia maiora. pp quae tātū sit

& uoluptates omittere. & mala oia sustinere. Ea uo nulla
 sut bona alia. ut i tertio docui. n opetuae uitae. Hac at pre
 stare qo pot nisi ds q uirtute ipsam pposuit. Ergo i dei a
 gnitione & cultu rezj suma uersatur. In hoc e spes ois ac sa
 lus hois. hic e sapias gradus pm. ut sciam q sit nobis uerus
 pater euq; solu pietate debita psequimur. huic paream. huic
 deuotissime seruiam. i eo pmerendo actus ois & cura. & opa
 collocetur. Dixi qd debeatur deo. dica ne qd ho'i tribuedu sit.
 qd id ipsu qa ho'i tribuitur. deo tribuitur. qz ho dei simulacru
 e. Sed in primu iustinae officiu e coungi cu deo. scdm cu
 hoie. Sed illud pmu religio dicitur. hoc scdm misericordia
 uel humanitas noiantur. quae uirt ppria e iustoy. & cultoy
 dei. qa ea sola uitae cois i se cotinet ratione. Deus ei q cae
 teris aialib sapiam n dedit. n alio ea munimetus ab incurfu
 & piculo timora gnauit. ho'em uo qz nudu fragileq; forma
 uit. ut eu sapia potu instrueret. dedit ei praeter caetera huc
 pietatis affectu. ut ho ho'em tueatur. diligat. foueat. contraq;
 oia picula & accipiat. & praestet auxiliu. Sumu iq inter
 se hominu uinculu e humanitas. qa q disrupt. nefari & pa
 randa existimandus e. Nam si ab uno hoie que as finyat. os
 oruntur. certe consanguinei sum. & ideo maxamu scelus
 putandu e occidisse ho'em uei nocente. Propterea ds praecepit
 inimicitias p nos nuq; faciendas. sep ee tollendas. scilicet ut
 eos q sut nobis inimici. nequitia admonitos mitigem. Itē
 si ab uno deo inspirati os & aiatu sum. qa aliud q frēs sum.
 & qa couinctiores qa aīs. q q corporibus. Itaq; non errat
 Lucretius cu dicit. cetera caelesti sum os ferrime oruudi.
 oib' ille idem pater e. Ergo p delus imanib' sut hendi qui
 ho'i nocet. q contra ius humanitatis. & fas oe spoliat. cru
 ciat. occidunt. exterminat. Ob hanc nequitia germani
 tatis docet nos ds malum nuq; face. sep bonu. Id at ipsum
 bn facere qa sit. idem ipse praescribit. praestare auxiliu de
 pressis. & laborantib' impturi uictu non hentib'. Deus eni
 qm pius e. aial nos uoluit ee sociale. Itaq; i aliis hoib' nos

ip̄os cogitare debem⁹. non meremur ī piculo liberari. si nō suc-
currimus. non meremur auxilium. si negamus. Ad hanc
partem p̄hoꝝ nulla praecepta sunt. quippe q̄ falsae uirtutis
specie capti. misericordiam de hoīe sustulerunt. & dum uo-
lunt sanare uitia. auxerunt. & cum idem plerūq; fateantur
societatis humanae cōmunionem eē retinendam. ab ea plane
se ipsos inhumane suae uirtutis rigore dissociant. Cōuincend⁹
ergo eē hic error illoꝝ. e. qui nihil cuiq; impuendum putant.
Vrbis condendae originem atq; cām non unam intulerūt. sed
alī eos hoīes qui sunt ex terra primitus nati. cum p̄ siluas &
campos erraticam degerent uitam. nec ullo inter se sermonis
aut iuris uinculo cohaerent. sed frondes & herbam pro cubi-
libus. speluncas & antra p̄ domibus hērent. bestias & fortiorib⁹
animalibus praedae fuisse commemorant. tum eos qui aut la-
mati effugerant. aut lamari p̄ximos uiderant. admonitos picti
sui. ad alios homines decucurrisse. praesidium implorasse. & p̄
mo uerbis uoluntatem suam significasse. dein sermonis uitia
temptasse. ac singulis q̄busq; rebus nomina imprimendo. pau-
latim loquendi perfecisse rationem. Cum at̄ multitudinem ip-
sam uiderent contra bestias eē tutam. oppida etiam coepisse mu-
nire. ut uel quietem noctis tutam sibi facerent. uel ut incurso-
nes atq; impetus bestiarū. non pugnando. sed obiectis aggerib⁹
arcerent. O ingenia hominibus indigna. quae has ineptias pro-
tulerunt. miseros atq; miserabiles qui stultitiam suam literis.
memoriaeq; mandauerunt. Qui cum uiderent mutis q̄; aīalib⁹
ingenitam eē rationem. uel conueniendi. uel inuicē appetendi.
ut piculi fugiendi. uel mali cauendi. uel cubilia sibi & lati-
bula paradi. homines autem ipsos existimauerunt non nisi
exemplis admoneri. ac discere potuisse. qd̄ metuere. qd̄ caue.
qd̄ facere deberent. aut nūq̄ conuenturos inter se fuisse. nec
loquendi rationem repturos. nisi eos bestiae comedisset. Haec
alī delira uisa sunt ut fuerunt. dixerūtq; non ferarū lam-
atus cām fuisse cocundi. sed ipsam poti⁹ humanitate. itaque
inter se congregatos. quod natura hominum solitudis fugies.

& cōmūis.

& cōionis ac societatis appetens eēt. non magna inter eos discep-
tatio ē. si quidem causae dispaes sunt. res eadem ē. Potuit igit
utrūq; quia non repugnat. sed tñ utrūq; nullo m̄ uerum ē. qz nō
p̄ omnem terram nati sunt hoīes ex terra tanq̄ ex draconis alicui
dentibus praeseminati ut poetae ferunt. sed unus hō a deo fidus
ē. ab eoq; uno terra omnis humano gñe completa ē. eadem scilicet
ratione. qua rursus post diluuium quod certe negare non pos-
sunt. Nulla igitur in principio ficta ē eiusmodi congregatio. n̄
unq̄ fuisse homines in terra. qui praeter infanziam non loquerēt.
intelliget cui ratio non deest. Fingamus tñ illa uera eē quae oio
si & inepti senes fabulantur. ut eos potissimum sensibus & suis
rationibus refellamus. si hac decā sunt homines congregati. ut
mutuis auxiliis imbecillitatem suam tuerentur. Succurrendū ē
igitur homini qui egeat auxilio. Cum eī praesidiū cā homines so-
cietatem cum hominibus inierint. & sanxerint foedus illud inter
homines a principio sui ortus tutum. aut uiolare. aut non cōser-
uare. summum nefas putandum ē. Nam qui se a praestando
auxilio remouet. etiam ab accipiendo remoueat necē ē. qz nullus
opa indigere se putat. qui alteri suam denegat. huic uero qui
se ipse dissociat ac secernit a corpore. non ritū hominis. sed ferarū
more uiuendū ē. Quod fieri si non pōt retinendum ē igitur oīm
uinculum societatis humanae. quia homo sine homine nullo m̄
pōt uiuere. Retentio autem societatis ē communitas. idest auxi-
lium praestare. ut possimus accipe. Sin uō ut illi alii disputant.
humanitatis ipsius cā facta ē hominum congregatio. homo certe
hominem debet agnoscere. Quod si fecerunt illi rudes & adhuc
feri homines. & fecerunt nondum constituta loquendi ratione.
quid putemus hominibus expolitis sermone. rez q; omnium cō-
mertio inter se copulatis eē faciendum. qui assueti hominibus
solitudinem ferre non possunt. Conseruanda ē igitur humani-
tas. si homines recte dici uelimus. Id autem ipsum conseruare
humanitatem. quid aliud ē q̄ diligere hominem. qz homo sit. &
idem quod nos sumus. Discordia igitur ac dissensio non ē scdm
hominis rationem. Verūq; illud ē ciceronis. quod ait hominē nāe

obediente. hōi nocere non posse. Ergo si nocere hōi contra nām ē.
pdeē igitur hōi scdm naturā sit necē ē. Quod q̄ n̄ facit. hōis se ap-
pellatione despoliat. qz humanitatis officū ē. necitati hōis ac p̄cto
subuenire. Quaero igitur ab his q̄ flecti ac misereri n̄ putant eē
sapientis. si hō ab aliqua bestia comprehensus. auxiliū sibi armati
hōis impleret. utrū ne succurrendū putent an minime. Nō sūt
tā imprudentes ut negent fieri oportere. quod flagitat. quod
exposcat humanitas. Item si aliq̄s circumueniatur igni. ruina oppri-
matur. mergatur mari. flumine rapiatur. nū putent hōis esse
non auxiliari. Non sūt ipsi hōies si putent. Nemo. n̄. pot̄ eīmo
di piculis n̄ eē subiectus. Immo uō & hōis & fortis uiri eē di-
cent seruare p̄turū. Si ergo in eiusmodi casibus q̄ piculū uitae
hōi afferūt. succurrere humanitatis eē concedūt. quid cae ē cur
si hō esuriat. sitiāt. algeat succurrendū eē n̄ putent. Quae cū
sūt paria nā cum illis casibus fortuitis. & unā eandēq; huma-
nitatem desiderent. tñ illa discernunt. qz non re ipsa uera. s;
utilitate p̄nti oīa metuntur. Illos. n̄. quos piculo subripiunt.
sperant sibi grām relatuos. Egentes at̄ qz nō sperāt. p̄re ar-
bitrantur q̄qd̄ eīmodi hōib' impuant. Hinc ē illa plauti de-
testanda sūa. Male meretur. q̄ mendico dat quod edat. Nā
& illud quod dat perit. & illi p̄ducat uitam ad miserā. At
eī poeta fortasse p̄ p̄sona locutus ē. Quid. n̄. tull' in suis of-
ficialib' libris none hoc idem suadē. non eē oīo largiendum.
Sic eī dixit. largitio quae fit ex re familiari. fontem ipsū be-
nignitatis exhaurit. ita bonitate benignitas tollitur. qua cū
in plures usus sis. eo min' in multos uti possis. & idem paulo
post. Quid at̄ ē stulti' q̄ quod libenter facias curare ut id diu-
tius facere non possis. Videlicet possessor sapientiae refrenat
hōies ab humanitate. monetq; ut rem familiarem diligenter
custodiant. malitq; arcā q̄ iustitiā cōseruare. Quod cū intel-
ligeret inhumanū eē ac nefariū. mox alio capite q̄ ad' poenu-
tetia. sic ait. Nonūq; tñ ē largiendū. nec hoc benignitatis gen'
oīo repudiandū. & saepe idoneis hōib' egentib' de re familiari
impuendū. qd̄ ē idoneis. Nempe his q̄ restituere ac referre

grām possint. Si nūc Cicero uiueret. exclamare pfecto. hic. hic
 it. tulli aberrasti a uera iustitia. eaq; uno uerbo sustulisti cū pi-
 etatis & humanitatis officia utilitate meritis. Nō. n. idoneis
 hoib' largiendū ē. s; q̄tū potes non idoneis. Id eī iuste. id pie. id
 humane fit. qđ sine spe recipiendi feceris. Haec ē uera illa &
 germana iustitia. cui' solida & exp̄ssam effigie nullā tenere uos
 dicitis. ipse plurib' locis clamas mercenariā n̄ eē uirtutē. fate-
 risq; i libris legū tuazq; liberalitatē gratuitā eē his uerbis. Nec
 ē dubiū qn̄ is q' liberalis benignq; dicitur. officium nō fructū seq̄t.
 Cur ergo idoneis poti' largiris. nisi ut postea mercedē recipias.
 Te igitur auctore ac p̄ceptore iustitiae. q'sq; idone' nō erit.
 nuditate. siti. fame cōficietur. Nec hoies copiosi. & usq; ad de-
 licias abundantes subueniūt ultimae necitati. si uirtus merce-
 dem non exigit. si pp̄ se ut dicitis expetenda ē. Ergo iustitiā
 matrem principēq; uirtutū suo precio. nō tuo cōmodo estima.
 ei potissimū tribue a quo nihil speres. Quid p̄sonas eligis. qđ
 membra infirmas. q' hoies t' hēndus ē. q'sq; ideo precatur. q' te
 hoīem putet. abice umbras illas imaginesq; iustitiae. atq; ip-
 sam uerā & exp̄ssam tene. largire caecis. debilib'. claudis. desti-
 tutis. qb' n̄ largiāre moriendū ē. Inutiles sūt hoib'. s; utiles dō
 q' eos reuocāt in uita. q' spū donat. q' luce dignatur. fove q̄tū i
 te ē. & aīas hominū ne extinguantur humanitate sub̄stenta.
 Qui succurrē p̄turo pot. si n̄ succurrerit. occidit. Verū isti q' p̄
 neq; nāra retinet. neq; praemū i eo qđ sit sciūt. dū pdere timet.
 pdūt & in id qđ maxime cauēt. incidūt. ut q'cqd' largiuntur
 aut peat oīo. aut ad ips' breuissimū p̄sit. Nā q' exiguā stipem
 miseris negāt. q' cōseruare humanitatē sine damno suo uolūt.
 patrimonua sua effundūt. ut aut p̄tura & fragilia sibi cōpa-
 rent. aut certe maximis suis damnis nihil consequantur. Qđ
 eī dicendū ē de his. q' p̄ptari leuitate ducti. uel magnis urbibus
 suffecturas opes exhibendis munerib' impendūt. n̄ eos demētes
 ac furiosos. q' p̄nestet id p̄plo. qđ & ipsi pdat. & nemo eoz' qb'
 praestatur accipiat. Itaq; ut ē oīs uoluptas caduca & breuis
 oculoz' maxime & aurū. aut obliuiscūtur hoies & alterius

damna p̄ ingratas hēnt. aut et̄ offenduntur. si non ē libidini uul-
gi satisfactum. ut et̄ hoīes stultissimi malū sibi malo cōparauerit.
ut si adeo placuerint. nihil ampli⁹ q̄ inanē furorē paucorū q; dieꝝ
fabulas assequatur. sic quotidie leuissimorū hominū primoria
ī res sup̄uacuas p̄diguntur. Nū ergo illi sapienū. q̄ utiliora.
& dururniora cuius suis exhibent munera. hi scilicet qui
publicis opib⁹ extructis memoriā nōi suo quaerūt. ne isti qd̄ rec-
te bona sua ī terra sepellūt. qz nec memoria q̄q̄ mortuus con-
fert. nec opa eorū sempiterna sūt. Si qd̄ aut uno tremore dissi-
pantur terrae & corruūt. aut fortuito cōsumuntur incendio. aut
hostili aliquo impetu diruuntur. aut certe uetustate ipsa dissoluta
labūtur. Nihil ē. n. ut ait orator. opae & manu factū. qd̄ nō
cōficiat. & cōsumat uetustas. At haec iustitia & laentia flo-
rescit q̄tidie magis. Illi ergo meli⁹ q̄ tribulib⁹ suis aut clientib⁹
larguntur. Aliqd̄. n. praestat hoīb⁹ & p̄sūt. Sed n̄ ē illa ue-
ra & iusta largitio. b̄nificencia eī nulla ē. ubicūq; necitas nō ē.
Perit ergo q̄q̄d̄ grāe cā tribuntur nō indigentib⁹. aut cū foenore
redit. & b̄nificencia nō erit. Quod & si gratū ē his qb⁹ datur.
iustū tñ non ē. qz si non fiat. nihil mali sequitur. Vnum igitur
certū & uerū liberalitatis officū ē. egentes atq; inuitales alē.
haec ē illa p̄fecta iustitia. quae custodit humanā de qua p̄bi
loquuntur societate. hic diuitiarū maxim⁹ ac uerissimus fruct-
us ē. nō uti opib⁹ ad p̄p̄riam unū uoluptate. s; ad multorū sa-
lutem. non ad praesente suū fructū. sed ad iustitiā. quae sola
non interit. Tenendū ē igitur oīm ut ab officio misericordiae
spes recipiendi absit oīo. hui⁹ eī opis & officū merces a deo est
expetēda solo. nā si ab hoīe expectes. iā nō humanitas erit illa.
s; b̄nificū foeneratio. Nec pōt uideri b̄n meruisse. q̄ qd̄ facit n̄
alteri. s; sibi praestat. & tñ eo redit. ut qd̄ alteri q̄sq; praesti-
terit. nihil ab eo cōmodi spectans. uere sibi praestet. qz mercede
capiet a deo. Idem d̄s praecepit ut signū coenā parauerimus ī
cōmētū eos adhibeam⁹ q̄ reuocare nō possint. & uice reddere.
ut oīs actus uitae n̄rae nō careat misericordiae munere. nec
tñ q̄sq; interdītū sibi putet. aut cōione cū amicis. aut caritate

decorat

cū proximis. s; notū nobis d's fecit. qd' sit uerū & iustū op'. Ita nos oportet cū proximo uiuere. dū sciam' illud ad hoīem. hoc ad d'm pertinere. Praecipua igitur uirtus hospitalitas. qd' pbi q; auit. sed eā detorquet a uera iustitia. & ad comodū rapuit. Recte igit Cicero a Theophrasto ē laudata hospitalitas. Est eī ut in qdam uidetur. ualde deorū. patere domos hominū illustriū hospitib' illustrib'. Eodē m' rursus errauit. q' tū cū idoneis eē diceret largiendū. Non n' iusti & sapientis uiri dom' illustrib' debet patere. s; humili' & abiectis. Nā illustres illi ac potentes nulla re possunt indigere. q's opulētia sua & munit & honorat. Nihil at a uiro iusto faciendū ē. nisi qd' sit bñficiū. Bñficiū at si refertur. interit atq; finitur. Nec eī possum' id here integrū. cui' precū nob' p'solutū ē. In his itaq; bñficiis iustitiae ratio uersatur. quae salua & incorrupta p'manserit. P'manet at n' alr' q' si praestentur hoīb' his. q' p'dec' nullo m' possint. At ille in recipiendis illustrib'. nihil spectauit aliud nisi utilitatem. Nec dissimulauit hō ingenuosus qd' ex eo comodū speraret. ait eī. qd' faciat. potente apud exteros futurū p' grām principū. q's sibi hospitii & amicitiae iure construxerit. O q' multis argumētis Ciceronis inconstātia. si id agere. coargui possit. nec tū nrīs q' suis uerbis refelleretur. Idem q'ppe ait. ut q'sq; maxime ad suū comodū referat quaecūq; agit. Ita neiem eē uirū bonum. Idē et negat simplicis & apti hoīs eē. ambire. simulare aliqd. & praetendere. aliud agere uideri cū aliud agat. praestare se alteri fingere. qd' si praestat. s; malitiosi pot'. & astuti. & fallacis. & subdoli. Quom' ergo defenderet quom' ambitiosa illa hospitalitas malitia eēt. tu m' p' os portas circūcurses. ut aduenietes p'ptorū atq; urbū principes domū tuā munites. ut p' eos apud cives eorū potentia cōsequare. uel'q; te iustū & humanū. & hospitale uideri. cū studeas utilitati tuae. uerū hoc ille nō pot' incaute. Quid eī min' i' Ciceronē cōuenit. sed ignorātia ueri uiris. prudēs ac sciens i' hos se laqueos induxit. quod ut ei possit ignosci testificat' ē. nō ad ueram iustitiā. quā nō teneat praeepta se dare. s; ad umbrā imaginēq; iustitiae. Ignoscendū

ē igitur umbratico & imaginario praeceptori. nec ab eo ueritas exigenda ē. q̄ se nescire fateatur. Captiuoz̄ redemptio. magnū atq; praeclaz̄ iustitiae mun' ē. qđ idem ipse Tull' approbavit. Atq; haec benignitas inq; et rei. p. ē utilis. redimē seruitute captos. locupletari tenuiores. hāc ergo cōsuetudinē benignitatis. largitionū munerū longe anpono. Haec ē grauū hōū; atq; magnoz̄. p̄p̄riū igitur iustoz̄ op' ē. alere paupes. ac redimere captiuos. cū apđ iniustos si q̄ haec faciāt graues & magni appelle tur. His. n. maxime laudis ē bñfacere. q̄s nemo sp̄auit eē facturos. Nā q̄ bonū facit uel consanguineo. uel pximo. uel amico. aut nullā. aut certe nō magnam laudē meretur. qz̄ facere debet. sitq; impi' ac detestabilis. n̄ fecerit id qđ ab eo & nā ipsa & necitudo exigit. & si facit. non tā gloriā assequē dae. q̄ reprehensionis uitandae grā facit. Qui at̄ facit alieno & ignoto. is uō dignus ē laude. qm̄ ut faceret sola ductus ē humanitate. Ibi ergo iustitia ē. ubi ad bñfaciendū necitatis uicū nullū ē. Hoc igitur officū benignitatis ne anponē qđ largitionū munerū debuit. qđ ē comparatis. & ē duob' bonis. id qđ sit meli' eligentis. Illa ei largitio hōū; primonia sua i ma re abicientū. inanis & leuis. & ab oī iustitia remotissima ē. Ita q; ne dici qđ munera oportet. i qb' nemo accipit. n̄ q̄ accipe nō meretur. Non minus magnū iustitiae op' ē pupillos. & uiduas. & destitutos. & auxilio indigentes. tueri atq; defendere. qđ a deo uniuersis diuina lex illa praescribit. Quōdē boni qq; iudices ad officū suū iudicat̄ p̄tinere. ut eos naturali humanitate foueāt. ac usdē p̄dē nitantur. Verū haec opa p̄p̄rie n̄m̄ sūt. q̄ lege. q̄ uerba ipsi' dei praecipientis accepimus. Nā illi sentiūt qđ nā eē iustū. tueri eos q̄ tutela caret. s; cur ita sit. nō p̄spiciūt. Deus eī cui' p̄petua clementia ē. idcirco uiduas pupillosq; defendi ac foueri iubet. ne q̄s respectu ac miseratione pignoz̄ suoz̄ retardetur q̄min' mortē p̄ iustitia fideq; suscipiat. s; incunctanter ac fortiter subeat. cū sciat se caros suos deo relinquere. nec his unq; praesidiū defuturū. Egros q; qb' defuerit. q̄ assistat. curandos. fouendosq; suscipe. sumae humanitatis &

magnae opationis e. Quod q fecerit. hic uiua hostia deo acq
ret. & quod alteri dederit ad tps ipse a deo accipiet i aeternu.
Ultimu illud & maximu pietatis officiu e. pegrinoꝝ & pau
peru sepultura. quod illi uirtutis iustitiaeq; doctores pꝛsus
no attigeru. Nec ei poterant id uidere. q utilitate oia officia
metiebantur. In caeteris ei quae supradicta su. quis ueru limi
te no tenuerit. in qm comodi aliqd in his depbenderu. q odo
re qda ueritatis retenti pꝛi aberraru. Hoc at qz nihil uidere
i eo comodi poterat. reliqueru. qnet no defixeru q supuacanea
faceret sepultura. nihilq; ee diceret mali iacere inhumatu &
abiectu. qz impia sapiam. cu oe humanu gen' respuit. tum
diuinae uoces quae id fieri iubet. Verum illi no audet dice
id no ee faciendu. sed si forte no fiat. nihil ee incomodi. Itaq;
i ea re non tam praecipientiu q consolatiu funguntur officio.
ut si forte id sapieti euenerit. ne se ob hoc miseru putet. Nos
at n qd sapieti ferendu no sit dicim'. s; qd facere ipse debeat.
Itaq; no quaerim' nuc utru ne tota sepelliendi ro sit utilis. nec
ne. sed haec et si sit inanis. ut illi existimat. in facienda e.
uel ob hoc solu qd apud hoies bn & humane fieri uidetur. t
Anim' ei quaeritur. & ppositu ponderatur. Non ergo patie
mur figura & figmentu dei. feris ac uolucrib' i praeda iacere.
sed reddam' id terrae un' ortu e. & quis i hoie ignoto necioꝝ
sepultura nulli neganda. mun' implebim'. i qz locu qz desut.
succedet humanitas. & ubicuq; ho desiderabitur. ibi exigi offm
nr'm putabim'. In q at magis iustitiae ratio consistit. q in eo ut
qd praestamus nr'is p affectu. praestem' alienis p humanitate.
quae e multo certior iustiorq;. cu ia no ho'i praestatur. q nihil
sentit. s; deo soli. cui carissimu sacrificiu e op' iustu. Dicet
aliqu fortasse. si haec oia fecero nihil hebo. Quid ei si magn'
hominu nus. egebit. algebit. capietur. morietur. ut haec fa
cientu uel uno die patrimonio exui sit necesse. pda re familiare
meo aut maioꝝ labore quaesita. ut ia ipsi mihi aliena mise
ricordia uiuendu sit. Quid tu ta pusillo aio paupertate times.
qua et uri phi laudat. nihilq; hac tuti. nihilq; traqlli' ee restat.

hoc quod times sollicitudinū portus ē. An ignoras quod periculis. quod ca-
sibus cū his malis opibus subiaceas. quae tecum bene agent. si sine tuo
cruore transierunt. Tu uero praeda onustus incedis & spolia geris.
quae irriterent aīos et tuos. Quid ergo dubitas bene collocare id quod
tibi forsitan eripiet. aut unū latrocinium. aut existens repente per-
scriptio. aut hostilis aliqua direptio. quod uerere fluxū & fragile bonū
facere sempiternū. aut thesauros tuos custodi deo credere. ubi nō
fure praedoneque timeas. nō rubiginē. nō tyrannū. Qui apud deū
diues ē. pauper ē nūquā potest. Si iustitiā tantū putas. sequere abiectis
oneribus quae te premunt. libera te ipsum compedibus & cathenis. ut
expeditus ad dñm curras. Magni & excelsi aī ē despiciere & calca-
re mortalia. sed si hanc uirtutem nō capis ut diuitias tuas in arcā
dei conferas. ut fragilibus tibi compares firmiora. liberabo te metu.
Oīa ista praecepta nō tibi solidantur. si oī populo quod mente conuinctus ē.
& coheret sicut hō unū. si solus magnis opibus nō sufficis. per uirili
parte opare iustitiā. sic tñ ut quātū diuitis inter caeteros. tñ opae
praecellas. Neque nūc suaderi tibi putes. ut re familiarem tuā minuas.
uel exhaurias. sed quae in supuacua fueras impensur. ad meliora
conuertas. Vñ bestias emis. hinc captos redime. unū ferus pascis. hinc
paupes ale. unū hoīes ad gladiū comparas. hinc innocentes mortuos se-
pelli. Quid prodest perditae nequiae bestiarios facere locupletes. &
instruere ad flagitia. Transfer ad magnū sacrificiū male peritura.
ut per his ueris muneribus beas a deo munus aeternū. Magna ē mi-
sericordiae merces. cui dñs pollicetur peccata se oīa remissurū. Si
audieris inquit preces supplicis tui. & ego audiam tuas. si misertus
laborantiū fueris. & ego in tuo labore miserebor. Si autē nō respexe-
ris. nec adiuueris. & ego animū tuū contra te gerā. tuisque te legi-
bus iudicabo. Quotiens igitur rogaris. temptari te a deo crede. an-
sis dignus audiri. Circūspice consciām tuā. & quātū potes medere
uulneribus. Nec tñ quod peccata largitione tolluntur. dari tibi licetiā
peccandi putes. Abolentur ei. si deo largiare quod peccaueris. Nā
si fiducia largiendi pecces. nō abolentur. Deus ei purgari hoīem
a peccatis maxime cupit. ideoque agere poenitentiam iubet. Agere
autē poenitentiam nihil ē aliud. quod profiteri & affirmare se ulterius nō

peccaturū. Ignoscitur itaq; his q ad peccatū imprudenter incau-
 teq; labuntur. ueniā n̄ hēt q sciens peccat. nē tñ si aliqs fuerit pu-
 rificat' ab oī labe peccati. tempandum sibi ab ope largitionis existimā.
 qz nō hēt peccata quae deleat. Immo uō tū magis iustitiā debet
 opari. cū factus ē iustus. ut qd̄ an̄ i medelā uulnerū fecerat. post
 modū faciat i laudē gloriāq; uirtutis. Eo accedit qd̄ nemo eē
 sine delicto pot. q̄dū indumento carnis onerat' ē. cui' infirmitas
 triplicim subiacet domino peccati. factis. dictis. cogitatione. p
 hos gradus ad sumū culmen iustitia pcedit. Primus ē uirtutis
 gradus malis opib' abstinere. scds etiā malis uerbis. tertius et
 cogitatione rez̄ malaz̄. q̄ primū gradū ascendit. satis iustus
 ē. q̄ scdm̄ iam pfectae uirtutis. si quid̄ neq; factis. neq; sermone
 delinquat. q̄ tertū. is uō similitudinē dei assecutus uidetur. Est
 eī pene supra humanū modū. ne in cogitationē qd̄ admittere
 quod sit uel facto malū. uel improbum dictū. Itaq; et iusti hoīes
 q̄ frenare se possunt ab oī ope iniusto. nōnūq; in ipsa fragilitate
 uincuntur. ut uel in ira malum dicant. uel in aspectu rez̄ delecta-
 bilū cogitatione tacita concupiscant. Quod si mortalis conditio
 non patitur eē hoīem ab oī macula purum. debent ergo largitione
 ppetua peccata carnis abolere. Vnū ē igitur sapiētis. & iusti. &
 uitalis uiri op' diuitias suas in sola iustitia collocare. qua pfecto
 q̄ eget. licet ille croesum aut crassum diuitis superet. hic pau-
 per. hic nudus. hic mendic' putandus ē. Danda igitur opa. ut
 indumento iustitiae pietatisq; uelemur. quo nos exuat nemo. qd̄
 nobis sempiternū praebet ornatū. Nam si deoz̄ cultores simu-
 lachra insensibilia excolūt. & q̄qd̄ preciosi hēt in ea conferūt.
 qb' nec uti possunt. nec grās agere quod acceperunt. q̄to iusti' ē &
 ueri' uiuentia dei simulachra excolere. ut p̄mereare uidere uiuētē.
 quae sicut usui hēt q̄qd̄ acceperunt. & grās agūt. ita d̄s i cui'
 cōspectu bonū feceris. & p̄babit. & mercedem pietatis exsoluet.
 Si ergo i hoīe praecclarū & excellens ē bonū misericordia. idq;
 diuinis testimoniis. & bonoz̄. maloz̄q; cōsensu optimū iudicat.
 apparet p̄hos longe absuisse ab humano bono. q̄ neq; praecipit
 eiusmodi q̄qd̄. neq; fecerūt. s; uirtutē quae i hoīe p̄p̄modum

singularis e. p. utio semp huerit. Libe hic interponere unum
 de pbia locum. ut illoꝝ pleni' coarguan' errores. q. misericordi
 am. cupiditate. metu. morbos ai appellat. conatur illi qd uirtu
 tes a uitis distinguere. qd e sane facillimu. Quis ei no possit
 liberalem a pdigo separare. ut illi faciunt. aut paru a sordido.
 aut getu ab inerti. aut cautu a timido. qd haec quae sut bona
 fines suos heant. quos si excesserint. in uitia labuntur. ita ut
 costantia nisi p ueritate suscepta sit. fit impudetia. ste forti
 tudo. si nulla neitate cogente. aut no p ca honesta certu pi
 culu subierit. i temeritate couertitur. libertas q; si alios in
 sectetur poti'q' insectantib' resistat. coturnacia e. Seueritas et
 nisi se intra congruentes nocentiu poenas coerceat. fit seua
 crudelitas. itaq; dicunt eos q mali uideantur. non sua sponte pec
 care. nec mala poti' eligere. s; bonoꝝ specie lapsos incidere in
 mala. du bonoꝝ ac maloꝝ discrimen ignorat. Haec qd falsa
 no sut. sed ad corp' cuncta referuntur. Na paru ee. aut con
 stante. aut cautu. aut getu. aut forte. aut seueru. uirtutes sut
 qd. s; hui' tprariae uitae. Nos at q hac uitu cotemnum'. alias
 nobis uirtutes ppositas hem'. de qbus pbi ne suspicari qd ulla
 ratione potuerit. itaq; & uirtutes quasda p uitis. & uitia q
 da p uirtutib' huerit. Nam stoici affectus os q; impulsu ani
 mus comouetur. ex hoie tollit. cupiditate. laetitia. metu. moe
 stitia. q; duo priora ex bonis sut. aut futuris. aut pntibus.
 posteriora ex malis. Eode m haec quatuor morbos ut dixi no
 cat. no tam na insitos. q praua opinione susceptos. & idcirco eos
 censent extirpari posse radice. si bonoꝝ maloꝝq; opinio falsa
 tollatur. Si. n. nihil censeat sapiens bonu. nihil malu. nec cu
 piditate ardescet. nec laetitia gestiet. nec metu terrebitur. nec
 egritudine cotrahet. Uox uidebim' an efficiat qd uelit. aut qd
 efficiat. Interi ppositu arrogas ac penè furiosu. q se putet me
 deri & eniti posse cotra uim rationeq; nae. Haec ei nalia ee
 no uoluntaria ouim uiuetiu ratio demonstrat. quae usdem oib'
 quatitur affectib'. Peripatetici ergo recti' q haec oia detrahi ne
 gant posse. q nobiscu simul nata sit. & conatur ostendere

q̄ prouidenter. & q̄ necio deus siue nā. sic eī dicūt. his nos ar-
 marit affectib. q̄s tñ qz uitiosi plerūq; fiunt. si numū + sunt. pos-
 se ab hoīe adhibito modo. salubriter temperari. ut tñ hoī q̄tum
 nāe satis ē relinquatur. nos insipiens disputatio. si ut dixi.
 nō ad hanc uitam oīa referrentur. Stoici ergo furiosi q̄ ea
 non temperant. sed abscidūt. rebq; a nā insitis castrare hominē
 q̄dāmodo uolūt. quod tale ē quale si uelit. aut metū detra-
 here ceruis. aut ueneficiū anguib. aut inam feris. aut placi-
 ditatē pecudib. Nā quae singula mutis aī lib. data sunt. ea
 uō uniuersa hoī simul. Quod si ut medici affirmāt laetitia
 affectus in splene ē. irae in felle. libidinis in iecore. timoris
 ī corde. facili' ē interficere aīal ipsum. q̄ ex corpore aliquid
 euellere. quod ē aīantis nām uelle mutare. Sed hoīes pru-
 dentes non intelligunt. cū uitia ex hoīe tollunt. et se uirtu-
 tē tollere. cui soli locum faciūt. Nam si uirtus ē in medio
 irae impetu se ipsum cohibere ac reprimere. quod negare
 nō possunt. caret ergo uirtute q̄sq; ira caret. Si uirtus ē
 libidine corporis continere. uirtute caret necē ē q̄ libidi-
 nē quā temper non hēt. si uirtus ē cupiditatē ab alieni ap-
 petitione frenare. nullā certe uirtute pot. hēre q̄ caret eo ad
 q̄d combendū uirtutis usus adhibetur. Vbi ergo uitia n̄ sūt.
 nec uirtuti q̄d locus ē. sicut nec uictoriae q̄d ubi aduersarius
 nullus ē. Ita fit ut bonū sine malo eē ī hac uita non possit.
 Affectus igitur q̄i ubertas ē nālis aīoz. Nā sicut in sentes
 ager q̄ ē nā fecundus exuberat. sic anim' incultus uirtus sua
 spontē inualescentib' uelut spūis obducitur. sed cū uer' cul-
 tor accesserit. statū cedentibus uirtus fruges uirtutis orunt.
 Deus itaq; cū hoīem primū fingeret. mirabili prouidentia inge-
 nerauit ei pri' istas aī comotiones. ut posset cape uirtutem.
 sicut terra culturā. posuitq; materiā uitioz in affectib' uir-
 tutis inuitis. quae p̄fecto aut nulla erit. aut ī usus eē non
 poterit. si desint ea p̄ quae uis ei' aut apparet. aut constat.
 Videam' nūc idem illi q̄ uitia penit' excidūt. qd effecerūt. q̄tior
 illos affect' q̄s ex opinione bonoz malozq; nasci putat. q̄bus

euulsis. sanandū eē animū sapientis existimant. qm̄ intelligūt
& nā insitos eē. & sine his nihil moueri. nihil agi posse. Alia
quaedam in eoz locū uicēq; subponūt. p̄ cupiditate substituit
uoluntate. q̄i uō non multo sit praestabili' bonū cape q̄ malū
uelle. Item p̄ laetitia gaudiū. p̄ metu cautionē. At in illo q̄r
ro imutandi noīs eis ratio defecit. Itaq; egritudine penit' idest
moestitiā doloreq; ai' sustulerūt. qd̄ fieri nequaq; pot. Quis enī
possit nō dolere si priam. aut pestilentia exhausserit. aut hostis e-
uerterit. aut tyrannū. Pot' aliqs non dolere. si sublata uiderit li-
bertate. si p̄ximos. si amicos. si bonos uiros. aut exterminatos. aut
crudelissime trucidatos. n̄ cui' mens ita obstupuerit. ut si ei sensus
oīs erept'. Quare aut oīa tollere debuerūt. aut implenda fuerit
curta haec ac debilis disputatio. Idem et p̄ egritudine aliqd̄ repo-
nendū qm̄ superiorib' ita ordinatis. hoc consequens erat. Vt ei pre-
sentib' laetamur bonis. sic malis anouimur ac dolem'. Si ergo lae-
titiae qm̄ uirtiosa putabat. nomen aliud indiderūt. sic egritudi
qm̄ & ipsam uirtiosa putabat. aliud uocabulū tribui congruebat.
Vn̄ apparet nō illis rem defuisse. s; uerbū. cui' indigentia eū totū
affectū q̄ e uel maxim' contra q̄ nā pateretur auferre uoluerūt.
Nā illa' nominū cōmutationem poterā coarguere plurib' &
ōndere. aut sermonis ornandi. augendaeq; copiae grā. multa
noīa usde reb' imposita. aut certe nō multū inter se illa dista-
re. Nā & cupiditas a uoluntate incipit. & cautio a metu ori-
tur. & laetitia nihil aliud ē q̄ professū gaudiū. Sed putemus
ut ipsi uolūt eē diuersa. Nempe igitur cupiditate eē dicet pse-
uerate ac p̄petua uoluntate. Laetitia uō insolenter se efferes gau-
diū. metum at̄ nimia & excedente modū cautionē. Ita fit ut
ea quae tollenda eē consent. nō tollant. s; tempēt. si qd̄ noīa tm̄
m̄ imutat. res ipsae manēt. eo igitur imprudentes reuoluūtur
q̄ p̄paratici ratione pueniūt. ut uitia qm̄ tolli nō possūt. medie
tempanda sit. Ergo errat q̄ nō efficiūt qd̄ uolūt. & longo
asperoq; circuitu in eandē uia redeūt. At ego ne p̄pareticos q̄
accessisse ad ueritate puto. q̄ uitia eē cōcedunt. s; ea mediocriter
tempat. Carendū ē. u. uirtus et mediocrib'. qm̄ poti' efficiendum

oppresserit.

fuit. p̄mū ne uitia eēt. Nec eī q̄cūq̄ uirtiosū nasci p̄t. s; uitia
 fieri. si male utamur affectib'. uirtutes si bñ. deū monstrū
 ē. nō ipsos affectus. sed eorū cās eē moderandas. Nō ē inquit
 laetitia nimia gestiendū. s; modice ac tempore. Hoc uō tale est
 quale si dicerent. nō eē currendū concitate. s; gradiendū q̄ete.
 At p̄t & q̄ graditur errare. & q̄ currit rectā uia tenere. Quid
 si oīdo eē aliqd. ubi nō tm̄ modicū. s; uel punctū gaudere uicio
 sū sit. & aliud cōtra. i. q̄ uel exultare laetitia minime c̄minosū.
 Quid tandem nobis ista mediocritas p̄derit. Quæro utrū ne
 sapiētī laetandū putat. si qd inimico suo mali uideat accidere.
 aut utrūne laetitia frenare debeat. si uidet hostib'. aut oppresso
 tyranno. libertas & salus cuius parta sit. Nemo dubitat q̄
 & i illo exiguū laetari. & i hoc parū laetari sit maximū cri-
 men. Eadem de caeteris affectibus dicere licet. s; ut dixi. non
 i his moderandis sapiētiae ratio uersatur. s; i causis eorū qm̄
 extrinsec' cōmouentur. nec ipsis potissimū frenos imponi oportu-
 it. qm̄ exigui possūt i maximo crimine. & maximi possūt eē
 sine crimine. s; assignandi fuerūt certis t̄p̄ribus. & reb'. & locis.
 ne uitia sit. q̄b' uti recte licet. Sicut eī recte ambulare bonū ē.
 errare at̄ malū. sic moueri affectib' i rectū bonū ē. i prauum
 malū. Nā si libido extra legitimū thorū nō euagetur. licet sit
 uehement. tñ culpa caret. sin uō appetit aliena. licet sit mediocis
 uitiū tñ maximū ē. Non ē itaq; morb' uasci. nec cupere. nec li-
 bidine cōmoueri. s; iracundū eē morb' ē. cupidū. libidinosum.
 Qui eī iracundus ē. et cui nō debet. aut cui nō oportet uascitur.
 q̄ cupidus ē. qd nō op' ē concupiscit. q̄ libidinosus ē. qd legib'
 uetatur affectat. Oīs igitur ratio i eo uersari debuit. ut qm̄ eorū
 rez impet' inhiberi nec p̄t. nec debet. qz neciō ē insitus ad tu-
 enda officia uitae. dirigeretur pot' i uia rectā. Vbi et cursus
 offensione ac piculo careat. Sed euertus sū coarguendi studio
 longi. cū sit mihi p̄positū oīdere ea quae uitia p̄bi putauerunt.
 non tm̄ uitia nō eē. uerz et magnas eē uirtutes. Ex aliis docedi
 grā sumā quae p̄tinere ad rem maxime puto. Metū seu timo-
 re i maximo uicio ponit. sumāq; imbecillitate eē ai putat cui

fit contraria fortitudo. quae si sit in bono loco timori esse nullum
Credidit ne ergo aliquid fieri posse. ut idem metus summa sit fortitudo.
Uimime. Neque ei uidetur capere nam ut aliquid in contrarium recidat.
Quin ego non arguta aliqua conclusione. ut apud Platone Socrates
facit. quod eos quos contra disputat. cogit ea quae negauerat
confiteri. Sed simpliciter ostendit summum metum summam esse uirtutem.
Nemo dubitat quod timidi & imbecilli sit aut dolore metue.
aut egestate. aut exilium. aut carcerem. aut mortem. quae omnia quae
non exhorruerit fortissimum iudicatur. Qui autem deum metuit illa
uniuersa non metuit. ad quod probandum argumentis opus non est.
spectate sunt ei semper spectanturque adhuc per orbem poenae cultorum
dei. in quibus excruciantis noua & inusitata tormenta excogitata
sunt. Nam de mortis generibus horret animum recordari cum in
manuum bestiarum ultra ipsam mortem carnificina seuerit. Has tamen
execrabiles corporum lacerationes felix atque inuicta patientia sine
ullo gemitu protulit. Haec uirtus omnibus populis atque gentibus & ipsis
tormentis miraculum maximum praebuit. cum patientia crudelitas
uinceretur. Atque hac uirtute nihil aliud quam metus dei fecit. Itaque
ut dicebatur non euellendus. ut Stoici neque temperandus timor. ut
Pythagorici uoluit. sed in uera uia dirigendus est. auferendique sunt
metus. sed ita ut hic solus relinquatur. quod quoniam legitimum ac uerum
est. solus efficit ut possint caetera omnia non timeri. Cupiditas
quae inter uirtutes numeratur. Sed si haec quae terrena sunt concupi-
scat. uirtus est. uirtus autem si caelestia. Qui est iustitia. quod deum. qui
uitam perpetuam. quod lucem sempiternam. eaque omnia quae a deo homini pollicetur.
consequi cupit. opes istas & honores. & potentat. & regna ipsa
contemnet. Dicit fortasse Stoicus uoluntate oportet esse. ad haec conse-
quenda non cupiditate. Immo uero parum est uelle. uultu uoluit.
sed cum dolor uisceribus accesserit. uoluntas cedit. cupiditas perseue-
rat. quae si efficit ut contemptui sint omnia quae a caeteris
appetuntur. summa uirtus est. Si quid continentiae mater est. ideoque il-
lud potius efficere debemus. ut affectus propterea uirtutem dirigamus
in rectum. Nam iste concitationes animorum uincto curru similes
sunt. in quo recte moderando summum rectoris officium est. ut uiam nouerit.

quā si tenebit qualibet cōcitate ierit. nō offendet. si at̄ aber-
 rauerit licet placide ac leniter eat. aut p̄ confragosa uexabit.
 aut p̄ p̄uicipitia labetur. aut certe q̄ non ē op̄ deferetur. Sic
 cursus ille uitae. q̄ affectib' uelut egs p̄uicipibus ducitur. si uia
 rectam teneat. fungetur officio. Metus igitur & cupiditas
 si p̄uiciantur ī terram uitia fiet. Virtutes at̄. si ad diuina re-
 ferantur. Parsimonia contra uirtutis loco hēnt. quae si stu-
 diū ē hēndi. nō pōt eē uirtus. q̄ ī augendis uel tuendis terre-
 strib' bonis tota uersatur. Nos at̄ summū bonū nō referim' contra
 ad corp'. s; oē officii soli' aīae cōseruatione metimur. Quod
 si ut supra docui p̄uimonio minime parcendū ē. ut humanitate
 iustitiāq; teneamus. non ē uirt'. Frugi eē. q̄d nom̄ specie uir-
 tutis fallit. ac decipit. Est eī frugalitas abstinētia q̄d uolup-
 tatiū. s; eo uitiū q̄ ex hēndi amore descendit. Cū sit & uo-
 luptatib' abstinendū. & pecuniae minime tempandū. Nam
 parce idē mediocriter uti pecunia. q̄i quaedā pusillitas aī ē.
 aut p̄uacimentis ne sibi desit. aut despantis posse se illā re-
 parare. aut cōtemptū terrestriū nō capiētis. sed illi rursus eū
 q̄ rei familiari suae nō parcat. p̄digu' uocat. nā ita liberale
 distingūt a p̄digo. q̄d is liberalis sit. q̄ & b̄n̄meritis. & cū oport-
 tet q̄tū satis ē largiatur. p̄dig' uō q̄ & nō meritis. & cū opus
 nō est. & sine respectu rei familiaris effundat. Quā ergo. p̄
 digūne dicem' eū q̄ misericordiae cā tribuat egentib' uictum.
 Atq; multū refert. utrūne scortis p̄ libidine largiatur. an mi-
 seris p̄ humanitate. utrū pecuniam tuā p̄ ductores. aleatores.
 laenonesq; deripiāt. an illam pietati ac deo praestes. utrūne
 illā uentri & gulae ingeras. an ī thesauro iustitiae reponas.
 Ut ergo uitiū est effundere ī malā partē. sic ī bonā uirtus. si
 uirtus ē nō parcere opib'. quae possūt reparari ut hoīs uitā su-
 stētes quae reparari non pōt. Vitiū igitur parsimonia ē. Qua-
 re nihil aliud dixerī q̄ insanos q̄ hominē mite ac sociale aīal
 orbāt suo noīe. q̄ euulsis affectibus q̄b' oīs constat humanitas.
 ad immobile stuporē meīs p̄ducē uolunt. dū studet animū per-
 turbationib' liberare. & ut ipsi dicūt. q̄tū. traq̄lluq; reddere.

quod fieri nō tm̄ non pōt. qz uis & ratio ei' in motu ē. sed ne
oportet qd. qz sicut aqua semp̄ iacens & geta insalubris & ma
gis turbida ē. sic animus imotus ac torpens. inutilis ē et sibi.
nec uitam ipsam tueri poterit. qz nec faciet quicq̄. nec cogita
bit. cum cogitatio ipsa nihil aliud sit q̄ mentis agitatio. Deniq;
q̄ hanc immobilitatem ai' asserunt. priuare animum uita uo
lunt. qz uita aduosa ē. mors queta. Quaedam etiam recte
p̄ uirtutibus hēnt. sed eaz̄ modum non tenent. Virtus ē cō
stantia. non ut inferentibus iniuriam resistamus. his ei' cede
dum ē. quod cur fieri debeat mox docebo. sed ut iubentib' nos
facere contra legem dei. contraq; iustitiam. nullis minus aut
supplitis terreamur. quominus dei iussionem hoīs praeferam?
Item uirtus ē mortem contemnere. non ut appetamus. eāq; nob'
ultra inferamus. sicut p̄hoz plurimi & maximi saepe fecerūt.
quod ē sceleratum ac nefarium. sed ut coacti deum relinquere.
ac fidem prodere. mortem suscipe malimus. libertatēq; defendam'
aduersus impotentium stultam uecordēq; uolentiam. & omēs
saeculi minas atq; terrores fortitudine animi prouocemus. Sic
ea quae aliū timent. excelsa & insupabili mente dolorem mor
tēq; calcamus. Haec ē uirtus. haec uera constantia. in hoc tu
enda & conseruanda solo ut nullus nos terror nulla uis a dō
possit auertere. Vera igitur Ciceronis illa sententia ē. Nemo
inquit iustus pōt eē. qui mortem. qui dolorem. qui exilium. q̄
egestatem timet. Item Senecae. in libris moralis p̄hae dicentis.
hic ē ille homo honestus. non apice purpura ue. non lictoz. in
signis ministerio. sed nulla re minor. qui cum mortem in uici
nia uidet. non sic perturbatur tanq̄ rem nouam uiderit. q̄ siue
toto corpore tormenta patienda sunt. siue flamma ore rapiēda
ē. siue extendendae p̄ patibulum manus. non quaerit qd̄ patiat.
sed q̄ bene. Qui autem deum colit. haec patitur. nec timet. Ergo
iustus his rebus efficitur. ut neq; uirtutes. neq; uirtutum exae
tissimos limites nosse. aut tenere possit omnino. quisquis ē a reli
gione dei singularis alienus. Sed omittamus p̄hos q̄ aut nihil
oīo sciunt. idq; ipsum p̄ summa scientia praeferunt. aut qui non

A iussioni

p̄spiciunt

p̄spiciunt et quae sciunt. aut q̄ qm̄ se putant scire quae nesciunt. inep̄te arroganterq; desipiunt. Nos ergo ut ad p̄positum reuertamur. q̄bus solis a deo ueritas reuelata. & caelitus missa sapientia ē. faciamus quae iubet illuminator n̄r deus. sustineam̄ inuicem & labores huius uitae mutuis adiuuentis p̄feramus. nec tñ si quid boni opis fecerimus. gloriam captemus ex eo. Monet enim deus op̄atorem iustitiae non oportere eē iactantē. Ne non tam mandatis caelestibus obsequendi. q̄ studio placendi humanitatis officio functus eē uideatur. hēatq; iam gloriae quod p̄ciū captauit. nec praemium caelestis illius ac diuinae mercedis accipiat. Caetera quae obseruare cultor dei debet facilia sunt illis uirtutibus comprehensis. non mentiatur unq̄ decipiendi aut nocēdi cā. Est enim nefas eum qui ueritati studeat. in aliqua re eē fallacem. atq; ab ipsa quam sequitur ueritate discedere. In hac iustitiae uirtutūq; omnium uia. nullus mendacio locus ē. Itaq; uator ille uerus ac iustus. non dicet illud lucianum hōi amico & familiari non ē mentiri meum. sed etiam inimico atq; ignoto existimabit non eē mentiri suum. nec aliqñ committet ut lingua interpretis animi. a sensu & cogitatione discordet. Pecuniam si quam crediderit. non accipiat usuram. ut & bñficium sit incolume. quod succurrit necessitati. & abstineat se p̄sus alieno. In hoc enim gn̄e officū debet suo eē contentus quem oporteat al̄s ne p̄prio quidem parcere ut bonum faciat. plus at̄ accipere q̄ dederit iniustum ē. Quod qui facit insidiatur quodammodo. ut ex alterius necitate praedetur. At iustus nūq̄ praetermittet quae minus misericorditer aliquid faciat. nec inq̄nabit se huiusmodi quaestu. sed efficiet ut sine ullo suo damno id ipsum quod comodat inter bona opa numeretur. Manus non accipiat a paupe. ut si quid ipse praestiterit. eo bonum sit. quo fuerit gratuitum. Maledicenti benedicto r̄ndeat. nūq̄ ipse maledicat. ne uerbum malum p̄cedat ex ore hōis q̄ colit uerbum bonum. Quinet̄ caueat diligenter. ne qñ inimicum sua culpa faciat. & si q̄s extiterit tam p̄teruius q̄ bono & iusto faciat iniuriam. clementer ac moderate ferat. & ultionem suam nō sibi assumat.

sed iudicio dei reseruet. Innocentiā semp & ubiq; custodiat.
qd̄ p̄ceptū nō ad hoc tm̄ ualet. ut ipse iniuriā nō inferat. s; ut
illatā sibi non uindictet. Sedet ei maxim' & aeq̄ssim' iudex
speculator ac testis omnū. hūc hōi p̄ferat. hūc malit d̄ cā
sua p̄nūtiare. cui' sm̄am nemo effugere p̄t. nec defensione
cuiq; nec grā. Ita fit ut hō iustus cōtemp̄tu sit oib'. & q̄ pu
tabitur se ipsum non posse defendere. hēbitur p̄ segni & inerte.
Qui at̄ fuerit ultus inimicū. hinc fortis. hinc strenuus iudicat.
hinc os ueretur. hūc colit. bon' uō ille tā& si p̄dee plumb'
possit. illū tm̄ suscipiūt q̄ nocere. q̄ q̄ prodee possit. sed iustu
p̄auitas hominū deprauare nō poterit q̄ min' deo studeat ob
temp̄are. malitq; cōtemp̄u. dūm̄ boni sep̄ fungatur officio. mali
nūq;. Cicero in isde illis officialib' libris. At uō si qs uoluerit
ingr̄ ai sui complicatam notionē euoluere. iā se ipse doceat
eū iurū bonū eē q̄ prosit qb' possit. noceat nemini. nisi laceffit'
iniuria. O q̄ simplicem uerāq; suam duoz uerboz adiectioē
corrupit. Quid ei op' fuerat aduungere. nisi laceffit' iniuria.
ut uirtū bono uiro q̄i caudam turpissimā apponeret. paciētiā
q; quae omnū uirtutū maxima ē. faceret exptē. nocitur' eē
dixat bonū uirū si fuerit laceffit'. Iā ex hoc ipso boni uiri nom̄
amittat necē ē si nocebit. Nō min' ei mali ē referre iniuriā q̄
inferre. Nam un̄ certamina inter hoies. un̄ pugnae cōtentio
nesq; nascuntur. nisi qd̄ improbitati opposita impatientia ma
gnas saepe concitat tempestates. Qd̄ si paciētiā. qua uirtu
te nihil ueri' nihil hoie dignū inueniri p̄t. improbitati oppo
sueris. extinguetur p̄un'. tanq̄ igni aquā supfuderis. Sin at̄
puocatrix illa improbitas impatientiā sibi cōpare nacta ē. tanq̄
p̄fusa oleo tm̄ excitabit incendiū. ut id nō flumen aliqd̄. sed
effusio cruoris extinguat. Magna itaq; ratio paciētiāe rō ē.
quā sapiēs hō ademit bono uiro. Ut ei nihil maloꝝ fiat. hec
sola efficit. quae si detur oib' nullū scelus. nulla fraus ī reb' hu
manis erit. Quid igitur bono uiro p̄t eē tā calamitosū. tanq̄
cōtrariū q̄ irae frena p̄mittere. quae illū nō ī bonū. s; etiā
hois appellatione despoliet. Siqud̄ nocere alteri. ut ipse ueris

sime aut. nō ē scdm hoīs nām. Nā & pecudes si laceffas. aut calce. aut cornu repugnāt. & serpētes ac ferae. n̄ psequare ut occidas. negotiū nō exhibēt. & ut ad hominū exēpla redeam^{us} impu q; & insipientes signū accipiūt iniuriā. caeco & irratio nabili furore ducuntur. & his q; sibi nocēt. uicē retribuere conantur. In q; igitur sapiēs ac bon^{us} uir a malis & insipientib^{us} differt. n̄ qd̄ hēt inuidā patientiā. qua stulti caret. n̄ qd̄ regere se ac mitigare irā suā nouit. quā illi. qz uirtute indiget frenare nō possit. Sed uidelicet haec illum res fefellit. qz cū de uirtute quaereretur. i quacūq; cōtentione uinceret. putauit eē uirtute. nec uidere ullo m̄ potuit hoīem dolori & uis succumbentē. & his affectib^{us} indulgentem. qb̄ debet pon^{ere} reluctari. & ruētē quacūq; improbitas puocarit. uirtutis officium non tenere. Qui eī referre iniuriā uirtutis. eū ipsū a q; laesus ē gestit imitari. Ita q; malū imitatur bon^{us} eē nullo pacto pot. Duobus igitur uerbis duas uirtutes maximas bono & sapiēti uiro inocentiā. patientiāq; detraxit. Sed qz ipse caninā illam facundia. sicut Salustius ab Appio dictum refert exercuit. uoluit hominē canino m̄ uiuē. ut remordeat laceffitus. quae retributio cōtumeliae q; perniciosa sit. & q̄s edere soleat strages. aliuū oportuni^m petetur ex. q; ex ipsi^{us} praeceptoris tristissimo casu. q; dū pho^oz praeceptis obte^{mp}are gestit. ipse se pdidit. Qd̄ si laceffitus iniuria patientiā tenuisset. si dissimulare. si ferre contumeliā boni uiri eē didicisset. nec illas nobiles orōnes alieno titulo inscriptas. impatiētia. & leuitas. & insania pfudisset. nūq; capite suo rostrū i qb̄ aū floruerat. cruentasset. nec rem. p. p̄scriptio illa delessit. Sapiens ergo ac boni uiri nō ē uelle certare. ac se piculo cōmitte. qm̄ & uincere nō ē in irā p̄tate. & ē anceps oē certam. sed ē sapientis atq; optimi uiri. nō aduersariū uelle tollere. qd̄ fieri sine scelere ac piculo nō pot. s; certam ipsum qd̄ fieri & uict^{us} & iuste pot. Summa igitur uirt^{us} hēnda patientia ē. qua ut n̄ carerēt hō iustus. uoluit illū d̄s ut supra dictū ē p̄ inerte cōtenu. Nisi eī cōtumelias fuerit affectus. q̄tū hēt fortitudis in se ipso cobibedo ignominabitur. Si at laceffit^{us} iniuria laedētē p̄seq coepit.

uictus ē. Si uō motū illū ratione cōpresserit. hic plane impat sibi.
hic regere se pot. Quae sustentatio sui recte patientia notatur. q̄
una uirt' oib' ē opposita uirtus & affectib'. Haec p̄urbatū ac fluctu
ante animū ad tranquillitatē suā reuocat. haec mitigat. haec bonem
sibi reddit. Ergo qm̄ nāe repugnare impossibile ē. & uirtute ut n̄
cōmoueamur oīo. pri' m̄ q̄ cōmotio illa p̄siliat ad nocendū. q̄ ad fieri
pot. maturi sopiatur. praecepit d̄s nō occidere solem sup̄ irā nr̄am.
ne furoris nr̄i testis abscedat. Deniq; u. nulli' cōtra suū praecep
tū de q̄ paulo an̄ dixi obliuionē iniuriarū. ī magnis laudib' posuit.
Spero inq; Caesar q̄ obliuisci nihil soles n̄ iniurias. Quod si hoc il
le faciebat hō nō a caelesti tm̄. s; a publica q; ciuiliq; iustitia remo
uissim'. q̄to magis id nos facere debem'. q̄ īmortalitate uelut candida
ti sum'. Stoicis cū affectus ex hōie tanq̄ morbos conant' euellere.
p̄pateret se opponit. eosq; nōm̄ retinet. sed et defendit. nihilq; ī
hōie eē dicit. qd̄ nō magna ratione ac p̄uidetia sit inatū. Recte
id qd̄ si singulari' rez̄ ueros terminos sciret. itaq; hāc ipsam irā
cōtē dicit eē uirtutis. tanq̄ nemo possit aduersus hostē fortiter di
micare. nisi fuerit irā cōcitat'. Quod plane on̄dit. nec qd̄ sit uirt'
scire se. nec cur hōi tribuerit irā deus. quae si nobis ideo data ē
ut ea utamur ad occidendos hōies. qd̄ īman' hōie. qd̄ simili' feris
beluis existimandū ē. q̄ id aīal quod ad cōionē & īnocentiā deus
fecit. Tres sūt igitur affectus q̄ hōies ī oīa facinora praecipites a
gūt. ira. cupiditas. libido. p̄p̄ea poetae tres furias eē dixerūt. que
mentes hominū exagitat. Ira ultionē desiderat. cupiditas opes. li
bido uoluptates. Sed his oib' d̄s certos limites statuit. quos si irā
scenderit. maioresq; eō coepit. necē ē nām suā deprauet. & ī
morbos ac uicia uertantur. Qui at̄ sūt isti limites. nō ē magni
laboris on̄dere. Cupiditas ad ea cōparanda nobis data ē. quae
sūt ad uitā neciā. libido ad sobolem p̄pagandā. Irae affectus ad
coercenda peccata eoz̄ q̄ sūt ī nr̄a potatē. idest ut arctiore disci
plina minor aetas ad p̄bitatē iustitiāq; formetur. quae n̄ metu
cohibeatur. licentia pariet audaciā. quae ad oē flagitiū ac facin'
euadē. itaq; ut ira uti aduersus minores. & iustum ē & neciū.
sic aduersus pares & p̄niciosum ē & impiū. Impiū qd̄ uiolatur

Al. comitem

Quare Poetae tres furias
finxerunt.

humanitas. perniciosum quod illis repugnabit aut perdere necesse est. aut
 pro. hac autem qua dixi esse rationem cur homini sit irae affectus datus. ex
 ipsius dei praecipis intelligi potest quod iubet uti maledicis. & laede-
 ribus non irascamur. Manus autem nostras supra minores saepe haurimus.
 hoc est ut peccantes eos assidue uerberibus corrigamus. nec amore in-
 utili & indulgentia nimia educantur ad malum. & ad uitia nutri-
 antur. Sed res impiti. & rois ignari eos affectus qui sunt homini ad
 usus bonos dati exterminauerunt. & latius quam ratio postulat euagant.
 In iniuste atque impie uiuunt. Viuantur ira contra pares. hinc di-
 scidia. hinc expulsionones. hinc bella contra iustitiam nata sunt. Viuntur
 cupiditate ad congerendas opes. hinc fraudes. hinc latrocinia. hinc
 omnia scelera quae exorta sunt. Viuntur libidine ad capiendas tan-
 uoluptates. hinc stupra. hinc adulteria. hinc corruptelae omnes ex-
 titerunt. Quicumque igitur illos affectus ultra fines suos redegerit.
 quod ignorantes deum facere non possunt. hinc patiens. hinc fortis.
 hinc iustus est. Restat ut contra quosque sensuum uoluptates dicam bre-
 uiter. Nam & ipsius libri mensura iam modum flagitat. Quae
 omnes quae uiosae ac mortiferae sunt. uirtute superari atque opprimi
 debent. uel quod paulo antea dicebam de affectibus ad rationem suam
 reuocari. Caeterae autem praeter unam uoluptatem quae ad ge-
 nerandum pertinet. nullam sentiunt. Viuntur ergo sensibus ad naturae suae
 necessitate. uident ut appetant ea quibus opus est ad uitam tuendam. Audiunt
 inuicem. sequuntur. ut possint congregare quae utilia sunt ad
 uictum. aut ex odore inueniunt. aut ex sapore percipiunt. Inutilia re-
 spiciunt ac recusant. edendi ac bibendi officium uentris plenitudine
 metuntur. homini uero solertissimi artificis prouidentia dedit uolup-
 tatem infinitam. & in uitium cadentem. quod opposuit ei uirtute. quae
 cum uoluptate semper tanquam cum domestico hoste pugnat. Cicero in
 catone maiore. Stupra uero inquit. & adulteria. & omne flagitium
 nullis excitari aliis illecebris. nisi uoluptatis. cumque homini sine natura.
 sine quod deus. nihil mente praestabili dedisset. hinc diuino muneri
 ac dono nihil tam inimicum quam uoluptate. Nec ei libidine durante re-
 patiae locum esse. neque in uoluptatis regno uirtute posse consistere. Sed est
 continuo deus idcirco uirtute dedit. ut expugnetur ac vincatur uoluptate.

eaq; egredientē fines sibi datos intra praescriptū coercet ne hominem
 suauitatis delinūtū atq; captū ditioni suae subiceret ac sepiterna
 morte multaret. Voluptas oculorū uaria ē & multiplex quae
 capitur ex aspectu rerū quae sūt i usu hominū uel nā. uel opera
 delectabiles. Hanc p̄bi rectissime sustulerūt. Auit ei multo eē pre
 clari & hoīe digni caelū pot' q̄ caelata intueri. & hoc pulcherrimū
 op' inter nūcantib' astrozū luminib' itaq; florib' adornatū. q̄ p̄icta
 & ficta. & gēnis distincta mirari. Sed cū diserte ad contemptū
 terrestriū nos exhortati sūt. & ad caeli spectaculū excitauerūt.
 in spectacula haec publica nō contemnūt. itaq; his & delectant'
 & libenter intersūt. quae qm̄ maxima sūt irritamēta uitiozū &
 ad corrūpendos aīos potentissime ualet. tollenda sūt nobis. qz
 nōn ad beatā uitā nihil cōferūt. s; et nocēt plurimū. Nā q̄ hoīes
 q̄uis ob merita dānatū i cōspectu suo uigulari p̄ uoluptate copu
 tat. consciām suā polluit. tā scilicet q̄ si homicidū quod sit occul
 te spectator & particeps fiat. Hos at ludos uocat. i q̄b' human'
 sanguis effunditur. adeo longe ab hoīb' recessit humanitas. ut cū
 aīas hominū interficiat. ludere se opinetur. nocetiores his oīb'
 q̄z sanguinē uoluptati hēnt. Quaere nūc an possint p̄i &
 iusti hoīes eē. q̄ constitutos sub ictu mortis. ac misericordiā depre
 cantes. nō tū patuntur occidi. s; & flagrant. ferūtq; ad mortē
 crudelia & inhumana suffragia. nec uulnerib' satiati. nec cru
 ore contenti. q̄nē p̄cussos. iacentesq; repeta iubet. & cadauera ic
 tib' dissipari. ne q̄s illos simulata morte deludat. Irascūtur et
 pugnantibus. nisi celeriter ē duob' alter occisus ē. & tanq̄ hu
 manū sanguinē sitiāt. odierūt moras. Alios illis compares
 dari poscunt recentiores ut q̄ p̄ unū oculos suos satient. hac
 cōsuetudine imbuti humanitate pdiderūt. itaq; non parcunt
 et innocentib'. sed exercent i os. quod in malozū trucidatione
 didicerūt. Hui' igitur publici homicidū socios & participes eē
 non conuenit eos q̄ iustitiae uā tenere nituntur. Non ei cū occi
 dere deus uetat. latēnari nos tū p̄hibet. quod ne p̄ leges q̄d p̄
 licet. s; ea q̄ ne fiāt monet. quae apud hoīes p̄licitis hēntur. ita
 neq; militare iusto licebit. cuius milita ē ipsa iustitia. neq; uero

N. d. gladiatoribus. d. epta
 Senecae

accusare quēq; crimine capitali. q̄ nihil distat utrūne ferro
 an uerbo potius occidas. q̄m̄ occisio ipsa p̄hibetur. Itaq; hoc dei
 praecepto nullam p̄sus exceptionem fieri oportet. q̄n̄ occidere
 hōiem sit semp̄ nefas. quem d̄s sanctū aīal eē uoluit. Ergo ne
 illud q̄d̄ concedi aliq̄s existimet. ut recentes natos liceat oblidē.
 quae uel maxima ē impietas. Ad uitā deus inspirat aīas nō
 ad mortē. Verū hōies ne quod sit facin̄. quo man̄ suas n̄ pollu-
 ant. rudibus adhuc & simplicib; aīis abnegant lucem nō a se
 datam. Expectet uō aliq̄s ut alieno sanguine parcāt. q̄ nō parciūt
 suo. Sed hi sine ulla controuersia scelerati & iniusti. Quid illi
 q̄s falsa pietas cogit exponere. num̄ possint īnocentes existi-
 mari. q̄ uiscera sua ī praedam camb; obiciunt. & q̄tū in ipsis
 ē crudelius necāt. q̄ si strangulassent. Quis dubitet q̄n̄ impi-
 sit q̄ alienae misericordiae locū non tribuit. q̄ et si contingat
 ei quod uoluit ut alatur. addixit certe sanguine suū. uel ad ser-
 uitate uel ad lupanar. Quae at possint uel soleant accidere
 in utroq; sexu p̄ errore. q̄s non intelligit. Quis ignorat quod
 uni cēdipodis declarat exemplū duplici scelere confusum. Ta-
 igitur nefariū ē exponere. q̄ necare. At ei parricidae facul-
 tatum angustias cōquerūt. nec se pluribus liberis educa-
 dio sufficere posse praetendūt. q̄i uō aut facultates ī potate
 sint possidentū. aut non quotidie d̄s ex diuitib; paupes. &
 ex paupib; diuites faciat. Quare si q̄s liberos ob paupie nō
 poterit educare. sati ē ut se ab uxoris congressione cōtineat.
 q̄ sceleratis manib; dei opa corrumpat. Ergo si homicidiū fa-
 cere nullo m̄ licet. nec intereē oīo conceditur. ne conscientia
 pfundat ullus cruor. si q̄d̄ pp̄tio sanguis ille praestatur. In-
 scens q̄. nescio an sit corruptela uitiōsior. Nam & comicae
 fabulae de stupris uirginum loquuntur. aut amorib; mere-
 tricū. & quo magis sunt eloquentes q̄ flagitia illa finxerūt.
 eo magis sententiarū elegantia psuadent & facili; inhaeret
 audientium memoriae uersus numerosi & ornati. Itē tragicae
 historiae subiciūt oculis parricidia & incesta regum maloz
 & coturnata scelera demonstrant. histrionum quoq; impudi-

paupib;

castissimi motus. quod aliud nisi libidines & docent & instigant. quorum
eneruata corpora. & in muliebrem incessum hincque mollita impu-
dicas feminas inhonestas gestibus mentuntur. Quid de myimis
loquar corruptelam praeferebant disciplina. qui docent adul-
teria dum fingunt. & simulachris erudiunt ad uera. Quid iue-
nes aut uirgines faciant. cum haec & fieri sine pudore. & spec-
tari ab omnibus libenter cernunt. Admonentur utique quod face-
possint. & inflamantur libidine. quae aspectu maxime concu-
ratur. ac se quosque pro sexu in illis imaginibus praefigurat. pro-
batque illa dum rident. & adherentibus uitis. corruptiores ad cu-
bicula reuertuntur. nec pueri in quos praenaturis uitis umbui
non oportet. sed et senes quos peccare iam non decet. Circensium
quoque ludorum ratio quod aliud habet nisi leuitate uanitate insana. Tanta
namque impetu concitantur animi in furorem. quanto illic impetu curritur.
ut iam plus spectaculi exhibeant quam spectandi gratia ueniunt. cum
exclamare & efferri. & exilire coepunt. Vitanda ergo spectacula
omnia non solum ne quod uirorum pectoribus insidat. quae sedata & pacifica
esse debent. sed ne cui nos uoluptatis consuetudo delinat. & a deo
atque a bonis opibus aueriat. Nam ludorum celebrationes deorum fe-
sta sunt. siquidem ob natales eorum. uel templorum nouorum dedicationes.
sunt constituta. & primum quod uenationes. quae uocantur mi-
nera Saturno sunt attributae. Ludi autem scaenici Libero. Circenses
uero Neptuno. Paulatim tamen & caeteris diis idem honos tribui coe-
pit. singulique ludi nominibus eorum consecrati sunt. sicut Sisinni capito
in libris spectaculorum docet. Siquis igitur spectaculis interest. ad
quae religionis gratia conuenitur. discessit a dei cultu. & ad deos
se contulit. quorum natales & festa celebrauit. Aurium uoluptas
ex uocum & cantuum suauitate percipitur. quae scilicet tam uitiosa est.
quam oblectatio illa de qua diximus oculorum. Quis enim non luxurio-
sum ac nequam putet eum qui scaenicas artes domi habeat. Atque nihil
refert utrum ne luxuriam solus domi. an cum populo exerceas in
theatro. Sed iam de spectaculis dictum est. Restat unum quod
est nobis expugnandum. ne capiamur his quae ad sensum intimum
penetrant. Nam illa omnia quae uerbis carent. id est aeris ac ner-

uoz suaves sola. possunt facile contemni. qz non adherent. nec scribi possunt. Carmen at compositum. & oratio cu suauitate decipiens. capit mentes. & quo uoluerit impellit. Inde hoies irati cum ad religionem dei accesserunt. ab aliquo pito doctore fudati min' credunt. Assueti ei dulcib' & politis siue oromb' siue carminibus. diuinar' literar' simplicem coemq; sermone. p' sordido aspernantur. Id ei quaerunt quod sensum demulceat. Persuadet at quicqd' suauis e. & aio penit' dum delectat insidit. Nu igitur deus & mentis. & uocis. & linguae artifex diserte loqui non pot'. Summo uo suma prudentia carere furo uoluit ea quae diuina sunt. ut os intelligerent quae ipse oib' loquebat'. Ergo q' ueritati studet. qui non uult se ipse decipere. abiciat inuincas ac noxias uoluptates. quae aiam sibi uinciat. ut corpus. cibi dulces. praeferantur uera falsis. aeterna breuibus. utilia iocundis. nihil aspectu gratum sit. nisi quod iuste. quod pie fieri uideas. nihil auditu suauis. nisi quod alit aiam. melioreq; te reddit. maximeq; hic sensus no e ad uitu detorquendus. q' nobis ideo dat' e. ut doctrinam dei p'cipe possem'. Itaq; si uoluptas e audire cantus & carmina. dei laudes canere & audire iocundum sit. Haec e uoluptas uera. quae comes e & socia uirtutis. haec no e caduca. & breuis. ut illae quas appetunt. q' corpori ut pecudes seruiunt. sed ppetua. & sine ulla intermissione delectans. Cui' terminos si q's excesserit. nihilq; aliud ex uoluptate petierit. n' ipsa uoluptate. hinc mortem meditat'ur. qz sicut uita ppetua in uirtute e. ita mors in uoluptate. Qui ei temporalia maluerit. carebit aeternis. Qui terrena praetulerit. caelestia no hebit. Ad uoluptates at saporis & odoris. q' duo sensus ad solu corp' p'tinent. nihil e quod a nobis disputetur. nisi forte q's exigit ut dicam' turpe ee sapienti ac bono. si uentri & gulae seruiat. si unguentis oblitus. aut florib' coronatus incedat. Quae q' facit utiq; insipiens & inept'. & nihil e. & quem ne odor qd' uirtutis attigerit. Fortasse quispiam dixerit. cur ergo illa facta sunt. nisi ut his fruamur. At ei saepe ia dictu e. uirtute nullam futuram fuisse. nisi heret quae oppri meret. Itaq; fecit oia ds ad instruendu certam rezy duar'. Ergo

ad bona bona

illicebrae istae uoluptatum arma sunt illi cui unum opus est expugnare uirtute. iustitiamque ab hominibus excludere. his blandimentis & suauitatibus utillat animas. Scit enim quod mortis est fabricatrix uoluptas. Nam sicut deus hominem ad uitam non nisi per uirtutem ac laborem uocat. ita ille ad mortem per delicias ac uoluptates. & sic ad uerum bonum per fallacia mala. sic ad uerum malum per fallacia mala peruenitur. Cauenda sunt igitur oblectamenta ista tanquam laquei & plagae. ne suauituum mollitiae capti sub ditione mortis cum ipso corpore redigamur. cui nos mancipamus. Venio nunc ad eam quae percipitur ex tactu uoluptatem. quae sensus est quod non corporis. sed ego non de ornamentis ac uestibus. sed de sola libidine dicendum mihi puto. quae maxime coercenda est. quae maxime nocet. Cum excogitasset deus duorum sexuum rationem attribuit his ut se inuicem appeterent & conuentione gauderent. Itaque ardentissimam cupiditatem cunctorum animantium corporibus admiscuit. ut in hos affectus audivissime rueret. ea ratione propagari & multiplicari quae possent. quae cupiditas & appetentia in homine uehementior & acrior inuenitur. uel quod hominum multitudinem uoluit esse maiorem. uel quoniam uirtute soli homini dedit. ut esset laus & gloria in coercendis uoluptatibus & abstinentia sui. Scit ergo aduersari ille nostrae gratia sit uis huius cupiditatis. quae quaedam necessitate dicere maluerunt. eamque a recto & bono. ad prauum & ad malum transfert. Inlicita enim desideria immittit. ut aliena committent. quod habere propria sine delicto licet. Obicit quippe oculis irritabiles formas suggeritque fomenta. & uitis pabulum subministrat. Tum in intus uisceribus stimulos os conturbat & commouet. & natura illum incitat atque inflammat ardore. donec irretitum hominem implicatumque decipiat. Ac ne quod esset. quod poenae metu abstineret alieno. lupanaria quoque constituit. & pudorem infelicium mulierum publicauit. ut ludibrio haberet tanquam eos qui faciunt. quae quas pati necesse est. hic obscenitatibus animas ad sanctitatem generatas. uelut in coeni gurgitem demersit. pudorem extinxit. pudicitiam flagitauit. Idem et mares maribus admiscuit. & nefandos coitus contra naturam. contraque institutum dei machinat. Sic imbuit

hoies & armavit ad nefas oe. Quid ei pot ee sanctu his q aeta
 te imbecilla & praesidio indigentem libidini suae depopulan
 da foedandaq; substraverint. Non pot haec res p magnitudie
 sceleris enarrari. Nihil ampli istos appellare possum q impi
 os & parricidas qb no sufficit sexus a deo datus. nisi et suum
 sexu pfane ac petulanter illudat. haec tn apud illos leuia &
 q honesta sut. Quid dicam de his q abominanda no libidine.
 sed insania potu exercent. Piget dicere. Sed qd his fore creda
 mus. qs non piget facere. Et tn dicendu e. qd fit. de istis loqr.
 qz teterrima libido & execrabilis furor. ne capiti qd parcat.
 Quib hoc uerbis. aut qua indignatione hoc tantu nefas profe
 quar. Vincit officiu linguae sceleris magnitudo. Cu igitur
 libido haec edat opa & haec facinora designet. armandi aduer
 sus eam uirtute maxima sum. Quisquis affectus illos frenare
 no pot. combeat eos intra praescriptum legitimi thori. ut &
 illud quod aude expetit consequatur. & tn i peccatu n in
 cidat. Nam qd sibi hoies pditi uolunt. Nempe honesta opa
 uoluptas sequitur. si ipsam p se appetunt. iusta & legitima frui
 licet. quod si aliqua necitas phibeat. tum uo maxima adhibe
 da uirtus erit. ut cupiditati continentia reluctetur. Nec tn
 alienis thoris. quae attingere non licet. uerq et publicis uul
 gatisq; corporibus abstinendum. deus praecipit. docetq; nos.
 dum duo inter se corpora fuerint copulata. unu corp effice.
 Ita q se caeno imerserit. caeno sit oblit. nec e. & corpus qd
 cito ablu pot. mens at contagione impudici corporis ingna
 ta non potest. nisi & longo tpre. & multis bonis opibus ab
 ea quae inhaeserit collumoniae purgari. Oportet ergo sibi que
 q pponere duoz sexuu conuinctione gignendi causa data
 ee uiuentib. eaq; lege his affectib positam ut successionē pa
 ret. Sicut aute dedit nobis oculos deus. non ut spectemus
 uoluptateq; capiam. sed ut uideamus pp eos actus q pertinet
 ad uitae necitatem. ita genitale corporis partem. quod nom
 ipsum docet. nulla alia ca nisi effigiandae sobolis accepim.
 huic diuinae legi summa deuotione parendu e. Sint omnes

qui se discipulos dei profitebuntur. ita morati & instituti. ut
impare sibi possint. Nam qui uoluptatibus indulgent. q̄ libi-
dini obsequuntur. In animam suā corpori mancipant. ad mor-
tēq; condemnant. q̄ se corpori addixerunt. in quo hēt mors
potātem. Vn̄q̄sq; igitur q̄cum pot̄ formet se ad uerecundiam.
pudorēq; colat. castitatem conscientia & mente tueatur. nec tm̄
legibus publicis pareat. sed sit supra os leges. q̄ legem dei seq̄t̄.
Quibus bonis si assueuerit. iam pudebit eum ad deteriora de-
scendere. modo placeant recta & honesta. quae melioribus io-
cundiora sunt. q̄ praua & inhonesta peioribus. Nonduin
oīa castitatis officia executus sum. quam d̄s. non in intra pri-
uatos parietes. sed et praescripto lectuli terminat. ut cū q̄ hēat
uzorem. neq; seruam. neq; libera hēre in super uelit. sed matri-
monio fidem seruet. Non eī sicut uiris publici ratio ē. sola mu-
lier adultera ē. quae hēt aliū. Maritus at̄ et si plures hēat. a
crimine adulteri solutus ē. Sed diuina lex ita duos in matri-
moniu. quod ē in corpus unum. pari iure coniungit. ut adulter
hēatur quisq; compagem corporis in diuersa distinxerit. nec ob
aliam cām d̄s. cum caeteris aiātes suscepto foetu maribus re-
pugnare uoluisset. solam omnium mulierem patientem uiri fecit.
scilicet ne feminis repugnantib; libido cogeret uiros aliud appe-
tere. eoz; facto castitatis gloriam non tenerent. sed neq; muli-
er uirritem pudicitiae capet. si peccare non posset. Nam q̄s
mutum aiāl pudicum eē dixerit. quod suscepto foetu. mari re-
pugnat. Quod ideo facit. q̄ necē ē in dolorem atq; i piculū
ueniat si admiserit. Nulla igitur laus ē non facere. quod fa-
cere non possis. Ideo at̄ pudicitia in hoīe laudatur. q̄ nō nālis
ē. sed uoluntaria. Seruanda igitur fides ab utroq; alteri est.
ūno exet iplo continentia docenda uxor. ut se caste gerat. In-
quū ē eī ut id exigas quod praestare ipse non possis. quae
iniquitas effecit p̄fecto. ut eēt adulteria feminis egre ferentib;
praestare se fidem. nō exhibentibus mutuā caritatem. Demq;
nulla ē tā p̄diti pudoris adultera. quae nō hāc cām uitis suis
praetendat. iniuriā se peccando non facere. sed referre. Quod

optime Quintilianus expressit. Homo inquit neq; alieni matrimo-
 niu abstinens. neq; sui custos. quae inter se nā conoxa sut. nā
 neq; maritus circa corrupendas alioꝝ. coniuges occupat. pot̄ ua-
 care domesticae sanctitati & uxor cū in tale incidit matrimo-
 nium. exemplo ipso concitata. aut imitari se putas. aut umdi-
 cari. Cauendum igitur ne occasione[m] uirtus nrā intempātia
 demus. sed assuescant inuicem mores duoz. & iugū parib' aīs
 ferant. Nos ipsos in altero cogitemus. Nam fere in hoc iustitiae
 summa consistit. ut non facias alteri quicqđ ipse ab altero pau-
 nolis. Haec sunt quae ad continentiam praecipuntur a deo.
 sed tñ ne qđ diuina praeccepta circūscribere se putet posse. ad-
 duntur illa. ut oīs calūnia & occasio fraudis remoueatur. adul-
 terū eē qđ a marito dimissam duxerit. & cū qđ praeter crimen
 adulteri uxorem dimiserit. ut alterā ducat. Dissociari eī cor-
 pus & distrabi deus noluit. praeterea non tñ adulteriū eē
 uitandū. uezēt cogitationē. ne quis aspiciat alienā. & aīo cōcu-
 piscat. Adulteram eī fieri mentem. si uel imaginem uoluptatis.
 sibi ipsa depinxerit. uens ē. n. profecto quae peccat. quae i-
 moderatae libidinis fructum cogitatione complectitur. In hac
 crimen ē. in hac oē delictum. Nam & si corpus nulla sit labe.
 maculatum. non constat tñ pudicitiae ratio. si anim' incestus ē.
 nec illibata castitas uideri pot̄ ubi consciām cupiditas ignauit.
 Nec uō aliqs existimet difficile eē frenos imponere uoluptati.
 eaq; uagam & errantē castitatis pudicitiaeq; limitib' includere.
 cū ppositum sit hoīb' omnib' etiam uincere. ac plurimi beatam
 atq; incorruptam corporis integritatē retinuerint. multiq; sit
 qđ hoc caelesti gñē uitae felicissimae pfruantur. Quod qđ d̄s
 non ita fieri praecipit. tāq; astringat. qđ gnāri hoies oportet.
 sed tanq; sinat. Scit eī qđ tam his affectibus imposuerit necitate.
 Si qđ hoc inqt̄ facere potuerit. hēbit eximiam incomparabile
 qđ mercedem. Quod continentiae genus qđ fastigium est om-
 niūq; consumatio uirtutum. ad quam si qđ erit atq; eluctari po-
 tuerit hūc seruū d̄s. hūc discipulum magr agnoscat. hic terrā
 triumphabit. hic erit consimilis deo. qđ uirtutem dei cepit. Haec

l. nec

quod difficilia uidentur. si de eo loquimur. cui calcatis omnibus terrenis. iter
in caelum paratur. namque uirtus in dei agnitione consistit. Omnia gra-
ua sunt dum ignores. ubi cognoris facilia. Per ipsas difficultates
nobis exeuendum est. quod ad summum bonum tendimus. Nec tamen defici-
at aliquis. aut de se ipse despectus. si aut cupiditate uictus. aut libidi-
ne impulsus. aut errore deceptus. aut ui coactus. ad iniustitiae uiam
lapsus est. Potest enim reduci ac liberari. si eum poenitet actorum. & ad me-
liora conuersus satisfaciat deo. quod fieri posse Cicero non putauit.
cuius haec in academico tertio uerba sunt. Quod si liceret his qui
in itinere deerrauissent. sicut uitam deuiam secutos. corrigere errore
in poenitendo. facilius esset emendatio temeritatis. licet plane. Nam
si liberos nostros cum delictorum suorum cernimus poenitere. correctos esse
arbitramur. & abdicatos abiectosque rursus tamen sustentamus. su-
scipimus. fouemus. amplectimur. cur despamus clementiam dei prius
poenitendo posse placari. Ergo idem dominus ac parens indulgen-
tissimus. remissusque se poenitentibus peccata permittit. & oblitera-
tury omnes iniquitates eius qui iustitiam deuoto coepit operari. Sicut enim
nihil potest male uiuenti aenactae uitae prohibitae. quae superuenies
nequitia iustitiae opera deleuit. ita nihil officit peccata uetera
correcto. quae superueniens iustitia. labem uitae prioris aboleuit.
Is est qui facti sui poenitet. errorem suum persistens intelligit. Ideo
que graecum melius & significantius METANOIAN dicunt. quam
nos latine possumus resipiscientiam dicere. Resipiscit enim ac me-
tem suam quasi ab insania recipit. quem errati piget. castigatque se ip-
sum demenciae. & confirmat animum suum ad rectum uiuendum.
Tum illud ipsum maxime cauet. ne rursus in eosdem laqueos
inducatur. Denique multa que aialia cum fraude capiuntur. Si ali-
quo modo se in fugam extricauerit. sunt postmodum cautiora. uitam
que semper ea omnia. in quibus dolos insidiasque senserunt. Sic hominem poe-
nitentia cautum ac diligentem facit ad euitanda peccata. in quibus
semel fraude deciderit. Nemo enim potest esse tam prudens. tamen cir-
cumspectus ut non aliquando labatur. Et ideo dominus imbecillitatem
nostram sciens. pro sua pietate aperit homini portum salutis. ut huic
necitati. cui fragilitas nostra subiecta est. medicina poenitentiae

Seneca.

subueniret. Ergo quicquid aberrauerit. referat pede. sequi quod primum recipiat ac reformet. Sed reuocare gradum. superasque euadere ad auras. hoc opus hic labor est. Degustatis enim male iocundis uoluptatibus. uix diuelli ab his possunt. facilius recta sequerentur. si earum suauitates non attigissent. sed si eripiant se malae seruituti condonabitur his erroribus. si errorem suum uita meliore correxerit. nec lucrari se quicquam putet. si delicta consciuum non habet. Scit enim ille omnia in cuius conspectu uiuimus. Nec si uniuersos homines celare possumus. deum possumus. cui nihil absconditum. nihil potest esse secretum. Exhortationes suas Seneca mirabili sententia terminauit. Magnam inquit nescio quid maius quam cogitari potest. numen est. cuius uidendi operam damus. huic nos approbemus. Nam nihil potest inclusam esse conscientiam. patemur deo. Quid uerum dici potest ab eo qui deum nosset. quam dictum est ab homine uerae religionis ignaro. Nam & maiestatem dei expressit. maiorem esse dicendo quam ut eam cogitatio mentis humanae capere posset. & ipsum ueritatis attigit fontem. sentiendo uita hominum superuacua non esse. ut epicurei uolunt. sed deo ab his operam uiuendo dari. si quidem iuste ac pie uixerint. potuit esse uerum dei cultor. si quod illi monstrasset. aut contempsisset profecto zenonem & magistrum suum sotionem. si uerae sapientiae ducem nactus esset. huic nos inquit approbemus. Caelestis praesens oratio. nisi antecedere ignorantiae confessio. nihil potest inclusam esse conscientiam. patemur deo. Nullus ergo mendacio. nullus dissimulationis locus est. quia parietibus oculi hominum sumouentur. Dei autem diuinitas. nec uisceribus sumoueri potest. quoniam minimum totum hominem perspicit & norit. Idem in eiusdem operis primo. Quid agis inquit. Quid machinaris. quod abscondis. Custos te tuus sequitur. Alium tibi peregrinatio subduxit. Alium mors. alium ualitudo. heredes hic quo carere nunquam potest. Quid locum abditum legis. & arbitros remoues. puta te contigisse. ut oculos omnium effugias. demens. Quid tibi prodest non habere conscientiam. habenti conscientiam. Non mirabiliter de conscientia & deo Tullius. Meminerit inquit deum se habere testem. id est. ut ego arbitror. mentem suam. quam nihil homini dedit deus ipse diuinus. Item cum de iusto ac de bono uiro lo-

queretur. Itaq; talis uir inquit. non modo facere. sed ne cogitare
quidem quicq; audebit. quod non audeat praedicare. Purgem
igitur conscientiam. quae oculis dei peruia e. Vt ait idem.
semp ita uiuamus. ut rationem reddendam nobis arbitremur.
putemusq; nos momentis omnibus. non in aliquo ut ille dixit
orbis terrae theatro ab hominibus. sed desuper spectari ab eo
qui & iudex. & testis idem futurus e. cui rationem uitae repo-
scenti actus suos inficiari non licebit. Ergo satius e. aut effuge
conscientiam. aut nos ipsos ulro apire animum. & pnciam
rescissis uulneribus effundere. quibus nemo alius mederi pot.
nisi solum ille qui gressum claudis. uisum caecis reddidit. ma-
culata membra purgauit. mortuos excitauit. Ille ardorem
cupiditatis extinguet. extirpabit libidines. inuidiam distrahet.
iram mitigabit. ille reddet ueram & ppetuam sanitatem. Appe-
tenda e haec omnibus medicina. qm maiori piculo uexatur aia.
q corpus. & q primum latentibus morbis adhibenda curatio e.
neq; enim si utatur aliquis oculor. acie clara. membris omib
integris. firmissima totius corporis ualeudine. in cum dixerit
sanum. si efferatur ira. supbia tumidus infletur. libidini ser-
uiat. cupiditatibus mardefcat. sed cum potius qui ad alienam
felicitatem non attollat oculos. opes non admiretur. alienam
mulierem sancte uideat. nihil omnino appetat. nihil concupiscat
alienum. non inuideat ulli. non fastidiat queq; sit humilis.
misericors. beneficus. mitis humanus. pax in animo eius perpe-
tua uersetur. ille homo sanus. ille iustus. ille pfectus e. Quis-
quis igitur his omnibus praeceptis caelestibus obtemperauerit.
hic cultor e ueri dei. cuius sacrificia sunt mansuetudo ai. &
uita innocens. & actus boni. quae omnia qui exhibet. totiens
sacrificat. quotiens bonum aliquid ac pium fecerit. Deus ei
non desiderat uictimam. neq; muti animalis. neq; mortis ac sa-
guinis. sed hominis & uitae. ad quod sacrificium neq; uer-
bens opus e. neq; fibris. neq; caespitibus. quae sunt utiq; ua-
nissima. sed his quae de intimo pectore proferuntur. Itaq;
in aram dei. quae uere maxima e. & quae in corde hominis

collocati

collocata inquinari non pot sanguine iustitia imponitur. patien-
 tia. fides. innocentia. castitas. abstinentia. hic e uerissimus rit.
 haec illa lex dei. ut a Cicerone dictum e. praeclara & di-
 uina semp. quae recta & honesta iubet. uetat praua & tur-
 pia. cui parentem sanctissimae ac certissimae legi. iuste ac le-
 gitime necesse e uiuere. Cuius legis pauca eadem capita posui.
 quod sum pollicitus ea me tantummodo ee dicturum. quae su-
 mum fastigium uirtuti & iustitiae imponerent. Si quis uolet
 caetera omnia comprehendere. ex fonte ipso petat. un ad nos
 riuus iste manauit. Nunc de sacrificio ipso pauca dicemus.
 Ebur inquit Plato. non castum donum deo. Quid ergo. pida
 scilicet & texta preciosa. imo uero non castum donum deo qe
 quid corrumpi. quicquid subripi pot. Sed si hoc uidit non oport-
 tere uiuenti offerre aliquid quod sit ex mortuo corpore. cur
 illud non uidit non debere incorporali. corporale mun' offerri.
 Quanto melius Seneca & uerius. Vultisne uos inquit deum
 cogitare. magnum & placidum & maiestate laeni uerendu.
 amicum. & semper in proximo. non imolationibus nec sangui-
 ne multo colendum. Quae enim ex trucidatione imeritum
 uoluptas e. Sed mente pura. bono honestoq; proposito. non
 templa illi congestis in altitudinem saxis extruenda sunt. in
 suo cuiq; consecrandus e pectore. Vestes igitur & gemmas. &
 caetera quae hentur in pretio. si quis putat deo cara. is plane
 quid sit deus nescit. cui putat uoluptati ee eas res. quas et
 homo si contempserit. uire laudabitur. Quid ergo castum.
 quid deo dignum. nisi quod ipse in illa diuina lege sua po-
 poscit. Duo sunt. quae offerri debeant. donum & sacrificiu.
 Donum i ppetuum. sacrificium ad tempus. Verum apud
 istos qui nullo in rationem diuinitatis intelligunt. donum e
 quicquid auro argentoq; fabricatur. Item quicquid purpura
 & serico texatur. sacrificium e. uictima & quaecuq; in ara
 cremantur. Sed utroq; non utitur deus. qz & ipse incorrup-
 tus e. & illud totum corruptibile. Itaq; deo utruq; incorpo-
 rale offerendum e. quo utitur. Donum e integritas animi.

Sacrificium laus & hymnus. Si n. deus non uideatur. ergo his rebus coli debet quae non uidentur. Nulla igitur alia religio e uera. nisi quae uirtute ac iustitia constat. Quom̄ at̄ d̄s iustitia hoīs utatur. intellectu facile ē. Si eī iustus fuerit hō. accepta ī mortalitate in aeternū deo seruet. hoīs at̄ non n̄ ad iustitiā nasci. cum p̄n̄ ueteres. tum et̄ Cicero suspicatur. Differens eī de legib̄. Sed omnium inquit quae in hominum doctorū disputatione uersantur. nihil ē p̄fecto praestabili q̄ plane intelligi nos ad iustitiā eē natos. Id ergo solum deo exhibere atq; offerre debemus. ad quod capiendum nos ipse gn̄auit. Hoc at̄ duplex sacrificiū genus q̄ sit uerissimū Trismegistus hermes idoneus testis ē. qui nobiscum id est cum p̄p̄tis quos sequimur. tam re q̄ uerbis congruit. de iustitia sic locutus ē. hoc uerbum. O fili adora & cole. cultus at̄ dei unus ē. malum non eē. Itē ī illo sermone p̄fecto. cū exaudisset asclepiū quaerentem a filio suo utrū placet p̄ri ei p̄ferri robus. & alios odores ad sacrificiū dei. exclamauit. b̄n̄ bene o m̄i nate. o asclepi. Est eī maxima impietas tale qd̄ de uno illo ac singulari bono ī animū inducē. haec & his similia huic non conueniunt. Omnū eī quaecūq; sunt plen̄ ē. & omnū minime indigens. Nos uō gras agentes adoremus. hui' n. sacrificiū sola b̄ndictio. & recte. Verbo eī sacrificari oportet deo. Siquid̄ deus uerbu ē. ut ipse confessus ē. Sūmus igitur colendi dei rit' ē. ex ore iusti hoīs ad deum directa laudatio. quae t̄n̄ ipsa ut deo sit accepta. & humilitate & timore. & deuotione maxima opus ē. ne q̄s forte integritatis atq; innocentiae fiducia gerens. tumoris & arrogantiae crimen incurrat. eog; facto gratiam uirtutis amittat. sed ut sit deo carus. omninq; macula careat. misericordia dei semp̄ imploret. nihilq; aliud precetur. n̄ peccatis suis ueniam licet nulla sint. Siquid̄ aliud desiderauerit. non ē opus dicto. scienti quid uelimus. Siquid̄ ei boni euenerit. gratias agat. si quid mali satisfaciāt. & id sibi ob peccata sua euensse fateatur. & nihilominus etiam in malis gratias agat. & in bonis satisfaciāt. ut idem sit semp̄. & stabilis. & imutabil̄.

& inconcussus. Nec tñ hoc in templo putet sibi eē faciendū. sed & domi. & in ipso et cubili suo. secum deniq; heat deū. semp in corde suo consecratum. qm̄ ipse ē dei templum. Qd̄ si deo patri ac domino hac assiduitate. hoc obsequio. hac deuotione seruerit. consummata & perfecta iustitia ē. quam qui tenuerit. hic ut ante testati sumus. deo paruit. hic religioni atq; officio suo satisfecit.

FIRMIANI. LACTANTII. DE. PRAEMIO. VIRTUTIS.
LIBER. SEPTIMVS. INCIPIT. FELICITER.

BENE HABET. IACTA. SVNT
fundamenta ut ait eximi' orator.
Verum nos non fundamenta solu
necimus. quae firma & idonea es
sent operi pferendo. s; magnis ro
bustisq; molibus aedificium totū
pene usq; ad summa pduximus.

Restat id quod multo facilius ē uel regere. uel ornare. sine
quo tñ priora opa & inutilia sunt & ingrata. Nam quid
pdest aut falsis religionibus liberari. aut intelligere ueram.
quid aut uanitatem falsae sapientiae puidere. aut quae sit
uera cognoscere. quid inq; prodest caelestem illam iustitiā de
fendere. quid cum magnis difficultatibus cultum dei tenere.
quae ē summa uirtus. nisi eam diuinum praerium beatitu
dinis ppetuae subsequatur. de qua ē nobis in hoc libro dis
serendum. ne priora omnia irrita & infructuosa uideantur.
si hoc cuius cā illa suscepta sunt. incertum relinquamus. ne
quis forte arbitretur tantos labores incassum suscipi. dū
eorū caelesti mercede diffidit. quam deus statuit ei qui
haec suauia terrae bona pro sola nudaq; uirtute contemp
serit. Satis & huic parti faciamus. cum testimonius diu
narij. itaq; uim etiam pbabilibus argumentis. ut aequē

clarum sit & futura praesentibus. & diuina terrenis. & perpetua
breuibus esse anponenda. quoniam temporalia sunt praemia uitioꝝ. se-
piterna uirtutum. Exponam igitur rationem mundi ut facile
possit intelligi & quando. & quare sit effectus a deo. quod Plato
q̄ de mundi fabricatione disseruit. nec scire poterat. nec expli-
care. quippe cum caeleste mysterium quod non nisi prophetis ac
deo docente discatur. ignorabat. ideoq; in perpetuum dixit esse fabri-
catum. quod longe secus est. quoniam quicquid est solido & graui cor-
pore. ut initium cepit aliquando. ita finem capiat necesse est. Nam Ari-
stoteles cum non uideret. quemadmodum posset tanta reꝝ ma-
gnitudo interire. & hanc praescriptionem uellet effugere. sepe
ait fuisse mundum. ac semper futurum. Prorsus nihil uidit. quia
quicquid est. necesse est aliquando habere principium. nec omnino quicquid potest esse in
coepit. Nam cum terram & aquam. & ignem disperire. consu-
mi. extinguuq; uideamus. quae sunt utiq; mundi partes. intel-
ligitur id totum esse mortale. cui sunt membra mortalia. Ita fit
ut natum sit quicquid potest interire. Sed & omne quod sub uisu
oculoꝝ uenit. & corporale ut ait plato. & solubile sit necesse est.
Unus igitur Epicurus auctore democrito ueridice in hac re fuit.
q̄ ait & ortum aliquando esse pitioꝝ. Nec in rationem ullam red-
dere potuit. aut quibus decausis tantum hoc opus. aut quo
tempore resoluatur. Quod quoniam nobis deus reuelauit. nec con-
iecturis id assequimur. sed traditione caelesti. docebimus sedulo.
ut tandem studiosis ueritatis appareat. non uidisse. neq; com-
prehendisse philosophos ueritatem. sed ita leuiter odoratos. ut tamen un-
de eos odor ille sapientiae tam suauis. tam iocundus afflauerit.
nullo modo senserint. Interim necium puto admonere lectores.
quod haec nostra quae tradimus prae uitiisq; mentes. aut
omnino non intelligent. hebetatur enim acies eorum terrenis cupiditati-
bus. quae sensus omnes grauant. imbecillesq; reddunt. aut etiam
si intelligent. dissimulabunt tamen. & haec uera esse nolent. quia
trahuntur a uitiis. & scientes malis suis fauent. quorum sua
uitate capiuntur. & uirtutis uiam deserunt. cuius acerbitate
offenduntur. Nam quae auaritia & opum inexplebili quadam

siti flagrant. qz non possunt uenditis aut dilargiis quae amat.
 tenui cultu uitam degere. sine dubio malunt id ee fictu. quo
 desiderus suis renuntiare coguntur. Item qz libidinu stimu-
 lis incitati. ut ait poeta. in furias igneqz ruunt. utiqz incre-
 dibilia nos afferre dicunt. qz uulnerant aures eozz paecep-
 ta continentiae. quae illos a uoluptatibus suis prohibent.
 quibus animam suam cum corpore adiudicauerunt. Qui
 uo ambitione inflati. aut amore potentiae inflammati. ome
 studium suum ad honores acquirendos contulerunt. nec si
 solem qd ipsum gestemus in manibus. fidem comodabunt
 ei doctrinae. quae illos iubet oi potentia & honore corepto.
 humiles uiuere. atqz ita humiles. ut accipe iniuria possit.
 & referre nolint si accepit. hi sunt homines qz contra ue-
 ritatem clausis oculis quoquom latrant. Qui at sani erunt
 idest non ita uitis imersi. ut insanabiles sint. & credent his.
 & libenter accedent. & quaecuqz dicimus apta & simplicia.
 & quod maxime opus e. uera & inexpugnabilia illis uidebu-
 tur. Nemo uirtuti fauet. nisi qz sequi pot. Seq at n facile
 e oibus. hi possunt quos paupras & rez indigentia exer-
 cuit. & capaces uirtutis effecit. Nam si uirtus e toleratia
 malozz. non capiunt igitur uirtutem qui semp in bonis fue-
 runt. quia mala neqz expti sunt. neqz ferre possunt. assuetu-
 dine ac desiderio bonozz. quae sola nouerunt. Eo fit ut pa-
 upes & humiles deo credant facili. qui sunt expediti. qz
 diuites qz sunt impedimentis pluribus implicati. imo uero
 catenati & compediti. seruiunt ad nutum domine cupidi-
 tatis. quae illos inextricabilibus uinculis irretiuit. nec pos-
 sunt in caelum aspicere. qm mens eozz in terram prona
 humiqz defixa e. Virtutis at uia non capit magna onera
 gestantes. Angustus admodum trames e. p que iustitia
 hoem deducit in caelum. hunc tenere non potest. nisi qui
 fuerit expeditus ac nudus. Na isti locupletes. multis & in-
 gentibus sarcinis onerati. p uiam mortis incedunt. quae latis-
 sima e. qm late pditio dominatur. his acerba sunt. his ue-

nena. quae deus ad iustitiam praecipit. quaeque nos dei ma-
gisterio de uirtute ac ueritate differimus. Quibus si repu-
gnare audebunt. hostes se necesse est uirtutis iustitiaeque fatea-
tur. Aggrediar nunc quod super. ut finis operi possit imponi.
Id autem superest ut de iudicio dei differam. quod tunc constituetur cum
dominus noster redierit in terram. ut unicuique pro merito. aut praemium pro-
soluat. aut poenam. Itaque ut in quarto libro de primo aduentu eius
diximus. sic in hoc scilicet referemus aduentum. quem iudei quod & con-
fitentur & sperant. Sed frustra. quoniam necesse est ad eos consolandos
reuertatur ad quos conuocandos prius uenerat. Nam qui uolarunt impie
humilem. sentiet in potestate uictorem. eaque omnia quae legunt & non
intelligunt deo repensante patient. quippe qui peccatis omnibus in-
nati. & in super sancto cruore profusi. ab illo ipso cui nefandas
manus intulerunt. sit ad aeterna supplicia destinati. Sed erit nobis
contra iudeos separata materia. in qua illos erroris & sceleris
reuincemus. Nunc ignaros ueritatis instruamus. dispositioem
summi dei sic ordinatum. ut iniustum hoc seculum decurso temporis
spatio. terminum sumat. extinctaque primum omni malitia. & proxi-
mis ad beatam uitam reuocatis. getum tranquillum. pacificum. au-
reum demumque ut poetae uocat seculum deo ipso regnante flore-
scat. In primis causa errorum omnium partibus haec fuit. quod rationem
mundi. quae totam sapientiam continet non comprehendunt.
Ea uero sensu proprio & interna intelligentia non potest comprehendi.
quod illi sine doctore pro se ipsos facere uoluerunt. Itaque in uarias
sibi quae saepe contrarias sententias inciderunt. ex quibus exitum non haberent.
& in eodem luto. sicut comitatus ait. haesitauerunt. scilicet assump-
tionibus eorum non rudente ratione. Cum assumpsisset quod uera. sed
quae affirmari probarique non possunt. sine scientia ueritatis. re-
rumque caelestium. quae ut saepe iam dixi non potest esse in homine. nisi
deo docente precepta. Nam si potest homo intelligere diuina. po-
terit & facere. Nam intelligere est quod est uestigio subsequi.
Non potest autem facere quae deus. quod mortali corpore indutus est. ergo
ne intelligere quod potest quae fecit deus. quod an fieri possit. ex
inmensitate rerum atque operum diuinorum facile est unicuique metiri.

Nā si mundū cū oib' quae sūt in eo. contēplari uelis. intelli
 gas pfecto q̄tū dei op' humanis opib' anstet. ita q̄tū inter o
 pera diuina & humana intere. tm̄ distare inter dei hoīs q;
 sapiam necē ē. Nā qz d̄s incorrupt' atq; imortalis ē. & ideo
 pfect' qz sempitern' ē. sapiā q; ei' p̄m̄ ut ipse pfecta ē. nec
 obstare illi q̄cūq; pot. qz nulli rei deus ipse subiectus ē. hō
 at qz subiectus ē passioni. subiecta ē & sapiā ei' errori. &
 sicut hoīs uitā multae res impediūt. quomin' possit eē ppe
 rua. ita sapiam q; ei' multis reb' impediri necē ē. quomin'
 in pspicienda penitus ueritate pfecta sit. Ergo nulla ē hu
 mana sapientia. si p se ad notionem ueri. scientiaq; nitat.
 qm̄ mens hoīs. cum fragili corpore illigata. & in tenebro
 so domicilio inclusa. neq; liberius euagari. neq; clari' pspicē
 ueritatē pot. cuius notio diuinae cōditionis ē. Deo. u. soli
 opa sua nota sunt. hō at non cogitando. aut disputando.
 asseq eam pot. sed discendo. & audiendo. ab eo. q; scire solus
 pot. & docere. Ideo. u. tull' sententiā Socratis de Pla
 tone transferens. dicentis uenisse ips ut ipse migraret ē
 uita. Illos at apud quos cam suam porabat. agere uita.
 utrum meli' sit inq; dū imortales sciūt. hominē arbitror
 scire neminē. Quare necē ē omnis p̄biae sectas abenas
 eē a ueritate. quia hoies errant q; eas constituerunt. nec
 ullum fundamentum. aut firmitatē possunt hēre. quae
 nullis diuinaꝝ uocum fulciuntur oraculis. Et qm̄ de p̄ho
 rum errorib' loqmur. stoici nām in duas partes diuidit.
 unam quae. alteram quae se ad faciendum tractabilem
 praebet. In illa prima eē uim sentiendi. i hac materia.
 nec alterum sine altero posse. Quom̄ pot idem eē quod
 tractat. & quod tractatur. Si quis dicat idem eē figulū
 quod lutū. aut lutum idem eē quod figulum. nōne apte
 insaxure uideatur. At isti uno nāe noie duas res diuer
 sissimas cōprehendūt. deū & mundū. artificē. & opus. di
 cūq; alterū sine altero nihil posse. tanq; nā sit d̄s mūdo
 p̄mixt'. Nā interdū sic confundunt. ut sit d̄s ipse mens

efficiat.

mundi. & mundus sit corp' dei. qm̄ uō simul eē coepit mund' & d's. ac nō ipse mundū fecerit. quod & ipsi fatentur. alias cū hominū cā praedicat eē fabricatū. & sine mundo eē. si uelit possit. Si qd' deus ē diuina & aeterna mens a corpore soluta & libera. cui uim maiestateg; qm̄ intelligere nō poterat. miscuerunt eū mundo idest op'i suo. Vn̄ ē illud virgilianū. tota q; infusa p' artus. mens agitat mole. & magno se corpore miscet. Vbi ē ergo illud qd' idem ipsi aut. & factū eē diuina puidencia. & regi. Si eī fecit mundū. fuit ergo sine mundo. Si regit. non utiq; sicut mens corp' regit. sed tamq; domū dñs. nauem gubernator. auriga currū. nec tñ mixta sunt his rebus. quas regunt. Nā si haec oīa quae uidem' dei membra sunt. iā insensibilis ab his constituitur d's. qm̄ membra sensu caret. & mortalis ē. qm̄ uidem' membra eē mortalia. Possū enūare quens repentinis quassatae motib' uel inauerint terrae. uel defecerint in abruptū. quēs demersae fluctib' & urbes & insulae abierit ī pfundū. frugiferos campos paludes iundaauerit. flumina & stagna siccauerit. montes et uel deciderint abrupti. uel planis fuerit adaequati. plurimas regiones. & multorū fundamenta montū laterē & intern' ignis absunit. & hoc parū ē. si membris suis nō parcat d's. n̄ etiā hōi liceat aliqd' in dei corpus. maria extruuntur montes exciduntur. & ad eruendas opes interiora terrae uiscera effodiūt. Quid quod ne arari qdē sine laceratione diuini corporis pot. ut iā scelerati atq; impi' scim'. q' dei membra uiolem'. pauiturne ergo uexari corp' suū d's. & debile se uel ipse facere. uel ab hoīe fieri sinit. n̄ forte diuin' ille sensus q' mūdo & omib' mundi partib' mixt' ē. primā terrae superficie reliqt. ac se in ima demersit. ne qd' doloris de assidua laceratione sentiret. Quod si hoc uanū & absurdū ē. tā igitur ipsi eguerūt. q' haec indigent sensu. q' nō p'spexerūt diuinū qd' spiritū eē ubiq; diffusum. eoq; oīa contineri. non tñ ita ut d's ipse q' ē incorruptus. grauib' & corruptibilib' elementis misceatur. Illud ergo rectius. qd' a platone sumpserūt a deo factum eē mundum.

& eidē pudentia gubernari. Oportebat igitur & platonē.
 & eos qui idem senserūt docere & explicare quae cā. quae
 ratio fuerit tāti opis fabricādi. quare hoc. aut cui' grā fecerit.
 At idem stoici hominū inquit cā mundus effect' ē. Audio. s;
 Epicur' ignorat ipsos hoies quare. aut q's effecerit. Nā lucre-
 tius cū mundū diceret nō eē a diis cōstitutū. sic ait. dicere
 porro hominū cā uoluisse parare praeclearā mundi nām. de-
 ū intulit. Desipe ē. qd. n. immortalib' atq; beatus grā nrā qat
 largitur emolumentū. ut nrā qcū cā agere aggrediantur. me-
 rito. Illi ei nullam roēm afferebant cur humanū gen' uel cre-
 atum. uel cōstitutū eēt a deo. nrām hoc officū ē. sacramētū
 mundi & hoīs exponere. cui' illi exptes. sacrariū ueritatis
 nec attingere. nec uidere potuerūt. Ergo ut paulo an dicebā.
 cū assumpsissent id qd' erat uerū. idest mundū a deo factum.
 & hominū cā eē factū. tñ qm eos ī consequētib' ratio defecit.
 nō potuerūt defendere id quod assumpserāt. Deniq; plato ne
 dei op' imbecillū & ruinosū faceret. ī aeternū dixit eē mā-
 surū. Si hominū cā factus ē. & ita factus ut eēt aeternus
 cur ergo ipsi q' cā factus ē. nō sūt sempiterni. Si mortales
 ppter quos factus ē. ergo & ipse mortalis. atq; solubilis. Neq;
 em̄ pluris ē ipse q' h' q' grā factus ē. Quod si ei ratio qua
 d'rat. intelligeret p'itūm eē. q' factus ē. nec posse ī ae-
 ternū manere. nisi quod tangi non pot. Qui at negat hoīs
 cā factum. hic nullam rationem tenet. Si. n. dicit ipsum
 fabricatōrē sua cā tanta haec opa eē molitū. cur ergo nos na-
 ti sum'. cur mundo ipso fruimur. Quid sibi uult humani
 gnūs. caeterozq; aiāntium fictio. Cur aliena cōmoda utere-
 rim'. cur deniq; augemur. minuumur. interim'. Quid hēt
 rationis ipsa gnatio. Quid ppetua successio. Nimirū uidē
 deus uoluit. & suis uariis imaginibus tanq' sigilla cōfin-
 gere. qb' se oblectaret. & nihilominus tñ si ita esset. curae
 heret aiāntes. praecipueq; hoīem. cui' impio cuncta subiecit.
 Qui at dicūt semp fuisse mundum. omitto illud quod esse
 ipsum sine aliquo principio nō pot. un' se extricare nequnt.

sed hoc dico. si mundus semp fuit. nulla pot hēre rationē.
Quid ei pot in eo ratio moliri. qđ nuq̄ sumpsit exordium.
Nam pri^o qđ fiat aliqd. aut struatur op^o ē consilio. ut disponi
possit queadmodum fiat. nec incipi qđ pot sine p̄uisione
rationis. Itaq; omne op^o ratio praecedit. Non hēt ergo ra
tionem quod factum non ē. Atq; mundus hēt rationē qua
& constat. & regitur. ergo & factus ē. & si factus ē & re
soluetur. Reddat ergo isti rationem si possunt. cur aut
factus i principio sit. aut postea resoluetur. quod qđ docere
non poterat epicurus. siue democrit^o. sua sponte natū eē di
xit. seminib^o inter se passim coeuntib^o. qbus iterū resolutis
discidiū atq; interitū secuturū. Corruptit ergo qđ recte ui
derat. & totā rationem penit^o ignorantia rationis euerit.
redegitq; mundū & oīa quae in eo geruntur ad similitudi
nem cuiusq̄ uanissimi somniū. si quidē reb^o humanis ratio
nulla subsistit. Cum uō mundū omnesq; partes ei^o ut uide
mus mirabilis ratio gubernet. cū caeli tempatio & aequal
in ipsa uarietate cursus astroꝝ luminūq; caelestiu^o. tempoz.
constans ac mira descriptio. terraz. uaria fecunditas. pla
na campoz. munimēta & ageres montū. uiriditas ubertas
q; siluaz. fontū saluberrimā eruptio. fluminū oportuna
inundatio. maris opulenta & copiosa interfusio. uentoz
diuersa & utilis aspiratio. caeteraq; oīa ratione summa con
stent. qđ tam caecus ē. ut existimet sine cā eē facta. i qbus
mira dispositio p̄uidentissimae rationis elucet. Si ergo si
ne cā. nec ē. nec fit oīo quicq; si & p̄uidentia summi dei ex
dispositione rez. & uirtus ex magnitudine. & potas ex gu
bernatione manifesta ē. hebetes ergo & insani. q p̄uidentia
non eē dixerūt. Non improbare si deos idcirco non eē dicerēt.
ut unū dicerēt. Cum at ideo ut nullū. q eos delirasse n̄ putat.
ipse delirat. Sed de p̄uidentia satis i primo libro diximus.
qđ & si ē ut apparet ex mirabilitate operū suoz. necē ē et
hoīem caeterasq; aīantes eadē p̄uidentia creauerit. Videā
mus ergo quae ratio fuerit fingendi gn̄is humani. qm̄ cō

stat id qd̄ stōici aut̄ hominū cā mundū eē fabricatū. q̄q̄ i
 hoc ipso non mediocriter peccet. qd̄ nō hoīs cā dicit. s; ho
 minū. Vni ei singularis appellatio totū comprehendit huma
 nū gen̄. sed hoc ideo qm̄ ignorant unū hoīem a deo esse
 formatū. putatq; hoīes in oib; terris & agris tanq̄ fungos
 eē gn̄atos. At hermes nō ignoravit hoīem & a deo. & ad
 dei similitudinē fictū. Sed redeo ad p̄positum. nihil ē. ut opi
 nor qd̄ sit p̄ se ipsum factum. sed q̄cqd̄ nō fit. ad usū aliquē
 fieri necē ē. Quis ē. n. uel tā ineptus. uel tā ociosus ut aggre
 diatur aliqd̄ facere frustra. ex q̄ nulla utilitate. nullū cōmo
 dū speret. Qui domū aedificat. nō ideo aedificat ut tm̄
 domus sit. s; ut in ea possit h̄itari. Qui naue fabricat. nō ideo
 insumit opa. ut tm̄ nauis appareat. sed ut in ea naugetur.
 s; q̄ uas aliqd̄ instituit ac format. non p̄ea id facit ut tm̄
 fecisse uideatur. s; ut uas illud effectum. capiat aliqd̄ neciū.
 Simitr̄ caetera quaecūq; fiūt. non utiq; i sup̄uacū. sed ad usū
 aliquos utiles laborantur. Mund' igitur a deo factus ē. nō
 utiq; p̄ ipsū mundū. Neq; ei aut calore solis. aut lumine
 aut aspiratione uentorū. aut humore umbrū. aut alimonia
 frugū. cū sensu careat. indiget. sed ne illud qd̄ dici potest.
 qd̄ deus p̄ se ipsū fecerit mundū. qm̄ pot̄ eē sine mūdo.
 sicut fuit antea. & his oib; quae i eo sunt quaeq; gn̄antur.
 d̄s ipse non utitur. Appareat ergo aīantium cā mundū eē
 constructū. qm̄ rebus his qb; cōstat aīantes fruuntur. quae
 ut uiuere. ut cōstare possent. oīa his neciā ip̄rib; certis submi
 nistrantur. rursus caeteras aīantes hoīs cā eē fictas. ex eo
 clarū ē. qd̄ hoī seruiūt. & tutelae ei' atq; usib; data sunt.
 qm̄ siue terrenae sūt. siue aquatiles. non sentiūt mundi
 rationē. sicut ho. Respondendū ē hoc loco p̄ns. maxime
 q; Ciceroni q̄ ait. cur deus oīa nr̄i cā cū faceret. tantā uī
 naticū uipazq; fecerit. cur tā multa pestifera terra ma
 riq; disperserit. ingens ad disputandum loc'. sed ut in
 transcurso breuiter stringendus ē. qm̄ ho ex reb; diuersis
 ac repugnantib; configuratus ē aīa & corpore. idest caelo.

atq; terra tenui & comprehensibili. aeterno ac temporali. se sibi
li atq; bruto. luce praedito atq; tenebroso. ipsa ratio ac necitas
exigebat & bona homini proponi & mala. bona quibus utatur. ma
la quae vitent. & caueat. Idcirco data est illi sapientia. ut co
gnita bonorum. malorumque natura. & in appetendis bonis. & in ma
lis declinandis. vim suae rationis exerceat. Nam caeteris anima
libus quae sapientia non data est. & munita indumentis naturalibus.
& armata sunt. homini autem praeter omnia. quod erat praecipuum ratio
nem solam dedit. itaque nudum formavit. & inermem. ut eum
sapientia & muniret. & regeret. munimenta & ornatum ei
non foris. sed intus. non in corpore. sed in corde constituit. ni
si ergo essent mala quae cauere. quae a bonis utilibusque disti
guere. non esset ei sapientia necessaria. Sciat ergo. u. tullius. aut
ideo homini data esse rationem. ut & pisces caperet. usus sui gratia. &
natrices. uipasque uitaret. salutis suae causa. aut idcirco ei bona
malaque proposita. quae sapientiam acciperet. cuius uis omnia. in discernendis bo
nis malisque uersatur. Magna ergo & recta. & admirabilis
est uis & ratio. & potestas hominis. propter quam mundum ipsum. &
omnia quaecumque sunt deus fecit. tantumque illi honoris habuit. ut eum
praeficeret uniuersis. quoniam solus poterat opera dei mirari. Opti
me igitur Asclepiades nostrum de prudentia summi dei disserens. in
eo libro quem scripsit ad me. Atque ideo inquit merito quod arbitre
tur proximum sibi locum diuinam prudentiam dedisse ei quod potuit in
telligere ordinationem suam. Nam sol iste est. quod eum uidet. ita ut
intelligat quod sol est. & quantum gratiae afferat caeteris institutis.
hoc caelum. quod id suspicit. terra haec. quod eam colit. hoc pelagus
quod nauigat. hic ignis est. quod eo utitur. Instituit ergo summus
deus non pro se. quod nihilo eget. sed propter hominem. qui his con
gruenter uteretur. Reddam nunc rationem. quare hominem
ipsum fecerit. quod si praeteritum fecissent. aut defendissent illa quae
uera inuenerant. aut in maximos errores non incidissent. Hec
est summa. hic cardo rerum est. quem quod non tenuerit. ueritas illi omnia
elabatur. hoc est denique quod efficiat illis non quadrare rationem.
quae illis si effulsisset. si sacramentum hominis omnia cognouissent.

nunq̄ disputationes eoz̄ & omnē p̄nam de transuerso aca-
 demia uigulasset. Sicut ergo mundū non p̄ se deus fecit. q̄a
 cōmodis ei' non indiget. sed p̄ hōiem q̄ eo utitur. ita ipsū hōiem
 p̄pter se. Quae utilitas deo in hōie inq̄t epicur' ut eū p̄ se fa-
 ceret. scilicet ut eēt q̄ opa ei' intelligeret. q̄ prouidentiam di-
 sponendi. rationem faciendi. uirtutem cōsumandi. & sensu ad-
 mirari. & uoce p̄loqui posset. Quoz̄. omnū summa haec est
 ut deum colat. Is. n. colit. q̄ haec intelligit. Is artificem rez̄
 omnū. is uerum patrem suum debita ueneratione p̄sequitur.
 qui uirtutē maiestatis ei' de suoz̄ opum inuentione. inceptio-
 ne. p̄fectione metitur. Quod planius argumentū p̄ferri pot̄.
 & mundum hōis. & hominem sua cā deum fecisse. q̄ quod ex
 oib' n̄antib'. solus ita formatus ē. ut oculi ei' ad caelum directi.
 facies ad deū spectans. uultus cum suo parente cōis sit. ut ui-
 deatur hōiem deus q̄i porrecta manu adleuatu ex humo ad
 contemplationem sui excitasse. Quid ergo inquit deo cult' hōis
 confert. beato. & nulla re indigenti. uel si tm̄ honoris hūit.
 ut ipsius cā mundū fabricaret. & instrueret eū sapiētia. ut
 dñm uiuentū faceret. eūq; diligeret tanq̄ filium. cur mortale
 fragileq; constituit. cur omnibus malis quem diligebat obie-
 cit. cum oporteret & beatū eē hōiem tanq̄ conuinctum ac p̄xi-
 mū deo. & p̄petuū sicut ē ipse. ad quem colendū & conte-
 plandum figuratus ē. q̄q̄ haec fere in priorib' libris sparsi
 docum' in qm̄ p̄prie id materia nunc exigit. q̄ de uita
 beata differere p̄positum ē. explicanda sunt ista diligentē.
 & plenē. ut dispositio dei. & opus. uolūtasq; noscatur. Cū
 posset semp̄ spiritib' suis imortalib' inuābiles aīas p̄creare
 sicut angelos genuit. q̄b' imortalibus sine ullo maloz̄ pi-
 culo & metu constat. excogitauit tm̄ inenarrabile opus.
 queadmodum infinitā mltitudinem crearet aīaz̄. quas p̄-
 mo fragilibus & imbecillibus corporibus illigatas constitueret
 inter bonum malūq; medias. ut constantibus ex utrisq; nāe
 uirtutē p̄poneret. ne imortalitatem delicate assequerentur
 ac molliter. sed ut ad illud aeternae uitae inelōq̄bile premiū.

Auar' d' hōiez fēcit

cū summa difficultate ac magnis laborib' pueniret. Ergo ut eas grauibus & uexabilibus membris indueret. qm̄ consistere in medio manu non poterat ponderib' & grauitate corporis premente deorsu. sede illis ac domiciliū primo colendū esse decreuit. Itaq; ineffabili uirtute ac potētia praeclara mūdi opa molit' ē. suspensis ī altitudine leuib' elemētis. & grauib' ī ima depressis. & caelestia firmauit. & terrena cōstituit. Non ē necē nūc exeq; singula. qm̄ in sc̄do libro uniuersa executi sumus. Lumina igitur posuit in caelo. quoz; moderatio & claritas & mot' apertissime ad utilitate suuentū tempat' ē. Terrae at̄ quā sedem uoluit ēē foecunditate uariā gignēdi atq; pferēdi dedit. ut ubertate frugū. & herbarū. & uirentū. pro nā & usu cuiq; gn̄is alimoniam ministraret. Tū pfectis oib' quae ad conditionem mundi p̄uebāt. hōiem finxit ex ipsa terra. quā illi a principio īmitaculū praeparauit. idē sp̄m suū terreno corpore induit & inuoluit. ut compactus ex reb' diuersis ac repugnātib'. bonū ac malū capet. & sicut terra ipsa fecunda ē ad fruges pariendas. sic & corp' hōis quod assumptū ē ē terra. gn̄andi copā facultateq; pcreandae sobolis accepit. ut qm̄ fragili materia format' ī aeternū manere nō poterat. peracto temporālis uitae spatio cederet. & illud qd̄ fragile atq; umbellū gerebat. ppetua successione renouaret. Cur igitur cū mortale finxit. & fragile. cū illi cā mundū aedificasset. Primum ut infinita uis aiaz; gigneretur. oemq; terrā multitudine oppleret. deū ut pponeret hōi uirtute. idest tolerātiā maloz; ac laborū p quā posset praemiū īmortalitatis adipisci. Nā qz hō ex duab' reb' constat. corpore. & aīa. qz alterū terrenū ē. alterū caeleste. duae uitae hōi attributae sūt. una tprālis. quae corpori assignatur. altera sempiterna. qz aīae subiacet. Illā nascēdo accepim'. hāc assequimur laborādo. ne īmortalitas hōi. ut an̄ dixim' sine ulla difficultate constaret. Illa terrena ē. sicut corp'. & ideo finitur. haec uō caelestis. sicut aīa. & ideo terminū nō hēt. Illā primā nescietes accepim'. hāc sc̄dam scientes. Virtuti ei non nāe datur. Qa

uoluit nos deus uitam nobis in uita comparare. ideo hanc partem dedit. ut illa uera & perpetua. aut uitis amittamur. aut uirtute mereamur. In hac corporali non est summum bonum quoniam sicut necessitate diuina nobis data est. ita rursus diuina necessitate soluetur. ita quod fine habet. summum bonum non habet. In illa uero spirituali. quam pro nos ipsi adquiremus. summum bonum continetur. quia nec malum potest habere. nec fine. Cui rei argumentum natura & ratio corporis praebet. Caetera namque animalia in humum uergerent. quia terrena sunt. nec capiunt immortalitatem. quae de caelo est. Homo autem rectus in caelum spectat. quia opposita est illi immortalitas. nec tamen uenit nisi tribuatur homini a deo. Nam nihil intererit inter iustum & iniustum. si quod omnis homo natus immortalis fieret. Ergo immortalitas non sequela naturae. sed merces praemii uirtutis est. Denique homo non statim quod natus est. recte ingreditur. sed quadrupes primo. quia ratio corporis & huius praesentis uitae cois est nobis cum animalibus mutis. post deum confirmatus uiribus erigitur. & lingua ei in eloquium soluitur. & mutum animal esse desinit. quae ratio docet mortalem nasci hominem. postea uero immortalem fieri. cum coepit ex deo uiuere. id est iustitiam sequi. quae continetur in dei cultu. Cum excitauerit hominem deus ad aspectum caeli. ac sui. quod tunc fit cum homo caelesti lauacro purificatus. exponit infantiam. cum omni labe uitae poris. & incremento diuini uigoris accepto. fit homo perfectus ac plenus. Ergo quia uirtute opposuit homini deus. licet anima & corpus co sociata sint. tamen contraria sunt. & impugnant inuicem. Animi bona. mala sunt corporis. id est opum fuga. uoluptatum interdictio. doloris mortisque contemptus. Item corporis bona. mala sunt animi. hoc est cupiditas & libido. quibus & opes appetuntur. & suauitates uariarum uoluptatum. quibus eneruatus animus extinguitur. Ideo necesse est iustum & sapientem in omnibus malis esse. quorum malorum uictrix est fortitudo. Iniustos autem in diuitiis. in honore. in potestate. Haec enim bona corporalia & terrena sunt. Illi autem terrenam uitam agunt. nec assequi immortalitatem quaerunt. quia se uoluptatibus dediderunt. quae sunt uirtutis inimicae. Itaque uita haec temporalis. illi aeternae. debet esse

subiecta sicut corpus animae. Quisq; ergo animae uitam maluerit. uitam corporis contemnat necesse est. nec aliter nisi ad summum poterit. nisi quae sunt una despexerit. Qui autem corporis uitam fuerit amplexus. & cupiditates suas in terram deiecerit. illam superiorem uitam consequi non potest. Sed qui inuult bene uiuere in aeternum. male uiuet ad tempus & afficietur omnibus molestis & laboribus quod diu fuerit in terra. ut beatus diuinum & caeleste solatum. & qui maluerit bene uiuere ad tempus. male uiuet in aeternum. Damnabitur enim sententia dei ad aeternam poenam. qui caelestibus bonis terrena praeposuit. Propterea igitur coli se deus expetit. & honorari ab homine tanquam pater ut uirtutem ac sapientiam teneat. quae sola immortalitatem parit. Nam quia nullus alius praeter ipsum donare eam potest. quia solus possidet. pietatem hominis qui deum honorauerit hoc afficit praemio. ut sit in aeternum beatus. sitque apud deum. & cum deo semper. Nunc totam rationem breui circumscriptione signemus. Idcirco mundus factus est. ut nascamur. ideo nascimur. ut agnoscamus. factorem mundi. ac nostri deum. Ideo agnoscamus ut colamus. ideo colimus. ut immortalitatem pro laborum mercede capiamus. Quoniam maximis laboribus cultus dei constat. ideo praemio immortalitatis afficimur. ut similes angelis effecti. summo patri ac domino in perpetuum seruiamus. & simus aeternum dei regnum. Haec summa res est. hoc arcanum dei. hoc mysterium mundi. a quo sunt alieni qui sequentes praesentem uoluptatem. terrestribus & fragilibus se bonis addixerunt. & animas ad caelestia genitas. suauitatibus mortiferis tanquam luto caeno uel demerserunt. Quaecumque nunc uicissim. an in cultu deorum ratio ulla subsistat. qui simulati sunt. Si ideo tamen ab hominibus coluntur. ut praestent illis opes. uictorias. honores. quaeque alia non nisi ad praesens ualent. si sine causa gignimur. si in hominibus procreandis prudentia nulla uersatur. si casu. si nobis met ipsis. ac uoluptatis nostrae gratia nascimur. si nihil post mortem sumus. quid potest esse tam superuacuum. tam inane. tam uanum. quam humana res. & quam mundus ipse. qui cum sit incredibile magnitudine. tam mirabili ratione constructus.

tamen

tamen rebus ineptis uacet. Cur & ei uentoz spiritus erent nubes. cur emicent fulgura. tonitrua mugiat. umbres cadant. ut fruges terra pducant. & uarios foetus alat. Cur deniq; ois na rez laboret. ne qd desit eaz rez qb uita hominum sustinetur. si e manus. si ad nihilum interimus. si nihil e in nobis maioris emolumentu deo. Quod si e dictu nefas. nec putandum e fieri posse. ut non ob aliqua maximam rationem fuerit constitutum. quod uideam? maxima ratione constare. Quae pot ee ratio in his errorib prauaz religionum. & in hac psuasione phoz. qua putant aias interire pfecto nulla. Quid n. hent dicere cur du hominibus tam diligeter suis quaeq; temporibus exhibeant. an ut illis far & meru dem? & odorem thuris. & sanguinem pecudum. quae neq; imortalibus grata ee possunt. qz sunt fragilia. neq; usui ee ex tribus corpoz qz haec ad usum corporalium data sunt. & tn si ea desiderarent. sibi ipsi possent exhibere cum uellent. Sive igitur interent aiae. sive in aeternum manent. quam rationem continet cultus deoz. aut a quo mundus constitutus e. cur aut qn. aut quousq; quatenus homines. aut qua obrem procreati. cur nascuntur. intereunt. succedunt. renouantur. Quid du ex cultibus eoz assequuntur. q post mortem nihil futuri sunt. Quid praestant. quid pollicentur. quid minantur aut hominibus. aut deus dignum. Vel si manent animae post obitum. quid de his faciunt. facturi uesunt. quid illis opus e thesauro animaz. Ipsi illi ex q fonte oriuntur. Quomodo. aut quare. aut un multi sunt. Ita fit ut si ab illa rez summa. quam supi comprehendimus aberraueris. omnis ratio intereat. & ad nihilum omnia reuoluantur. quam summam qz phi non comprehenderunt. nec ueritate comprehendere potuerunt. quis ea fere. quibus summa ipsa constat. & uiderunt. & explicauerunt. sed diuersi ac diuerse illa omnia ptulerunt. non adnectentes nec cas rez. nec consequentias. nec roes. ut summam illam quae continet uniuersa. & compigerent. & complerent. Facile autem e docere pene uniuersam ueritate. p phos & sectas ee diuisam. Non enim sic phiam nos euerimus. ut academici solent. qbus ad omnia rndere ppositum e.

quod ē potū calūniari & illudere. Sed docem' nullā sectā fuisse
tā deuā. neq; p̄hoꝝ queq; tā inanē. q̄ nō uiderit aliqd̄ ex uero. s;
dū cōtradicēdi studio insanūt. dū sua et falsa defendūt. alioꝝ et
uera subuertūt. nō tm̄ illis elapsa ueritas ē. quā se quaerere simu-
labāt. sed ipsi eā potissimū suo uitio pdiderūt. Qd̄ si extitisset
aliquis q̄ ueritatē sparsā p̄ singulos. p̄ sectasq; diffusam. colligeret
& i unū. ac redigeret i corp'. is p̄fecto nō dissentiret a nobis. S; hoc
nemo facere. nisi ueri p̄t ac sciens pot. Verū at̄ scire. nō n̄ ei' ē.
q̄ sit doct' a deo. Neq; n. pot̄ aliter repudiare quae falsa sūt. eli-
gere. ac pbare q̄ uera. S; si uel casu id efficeret. certissime p̄haret.
& q̄uis nō posset diuini testimonii illa defendere. tm̄ seipsā ue-
ritas illustrant̄ suo lumine. Quare incredibilis ē error illoꝝ. q̄
cū aliquā sectā pbauerūt. eiq; se addixerunt. caeteras danāt tanq̄
falsas & inanes. armātq; se ad proeliandū. nec q̄ defendere debeāt
scientes. nec qd̄ refutare. incurfatq; passim sine dilectu oīa que
afferūt q̄cūq; dissentiūt. Ob has eoz̄ p̄uacissimas cōtentōes.
nulla extitit p̄na. quae ad uerū p̄p̄i' accederet. Nā particulatū
ueritas ab his tota cōphensa ē. Factum eē a deo mundū dixit
plato. idem p̄p̄hae loquūtur. ideq; ex sibyllae carminib' apparēt.
Errāt igitur. q̄ uel oīa sua sponte nata eē dixerūt. uel minutis
seminibus cōglobatis. qm̄ tāta res. tā ornata. tā magna. neq; fi-
eri. neq; disponi & ordinari sine aliquo prudētissimo auctore po-
tuit. & ea ipsa ratio qua cōstare ac regi oīa sentiunt. solertissi-
mae mētis artificē cōfiteat. hominū cā mundū. & oīa quae i eo
sunt. eē facta stoici loquūtur. idem nos diuinae lr̄ae docent.
Errauit ergo democritus. q̄ uermiculoz̄ m̄ putauit effusos eē
de terra. nullo auctore. nullaq; ratione. Cur. n. format' sit hō
diuini sacramēti ē. qd̄ qz̄ ille scire n̄ poterat. humanā uitam
deduxit ad nihilū. Ad uirtutē capessendā nasci hoīes Ariston
differuit. Idem nos monemur. ac discim' a p̄p̄his. Iq̄ falsus
Aristipp'. q̄ hoīem uoluptati. hoc ē malo tanq̄ pecudē subiuga-
uit. Immortales eē aīas pherecydes & plato disputauerunt.
haec uō p̄pria ē in nr̄a religione doctrina. Ergo dicearchus cū
democrito errauit. q̄ p̄re cū corpore ac dissolui argumētat' ē.

Esse inferos Zeno storic' docuit. & sedes piorum ab impiis esse discre-
 tas. & illos quod getas ac delectabiles incolere regiones. hos vero lue-
 poenas in tenebrosis locis. atque in caeni uoraginibus horredis. idem
 nobis prophetae palam faciunt. Ergo epicurus errauit. quod poetae id esse signi-
 ficatum putauit. & illas inferorum poenas quae feruntur. in hac esse uita inter-
 pretatur. Totam igitur ueritatem & omnem diuinam religionis archanum probe
 attigerunt. sed alius refellentibus defendere id quod inuenerant neque-
 runt. quod singulis rationibus non quadruuit. nec ea quae uera senserant. in summa
 redigere potuerunt. sicut nos superius fecimus. Unum igitur summum
 bonum. immortalitas. ad quam capiendam. & formati a principio &
 nati sumus. & ad hanc tendimus. hanc spectat humana natura. ad hanc
 nos peruenit uirtus. quod bonum quod comprehendimus. superius ut et de ipsa
 immortalitate dicamus. Platonis argumenta quibus ad rem ueritatem conse-
 rant. tamen parum habent firmitatis ad probandam & implendam ueritatem.
 quoniam nec uerum totum mysterium magni consumauerunt. in unumque college-
 runt. nec summum bonum comprehenderunt. Nam licet uerum de aeternae im-
 mortalitate sentirent. tamen non ita de illa tamquam de summo bono disse-
 rebat. Nos igitur certioribus signis eligere possumus ueritatem.
 quod eam non a principio suspitione collegimus. sed diuina traditione
 cognouimus. Plato autem sic argumetur. Immortale esse quicquid per se
 ipsum. & sentit. & semper mouetur. Quod ei principium motus non
 habet. nec fine habitum. quod deserere a se met ipso non potest. Quod argu-
 mentum et multis aeternitate daret. nisi adiectione sapientiae
 discreuisset. Addidit ergo ut effugeret corruptio fieri non posse
 quoniam sit immortalis animus humanus. cuius miranda solertia inueniendi.
 & celeritas cogitandi. & facilitas percipiendi. atque discedi. & me-
 moria praeteritorum. & prouidentia futurorum. & artium plerumque in-
 uincibilium scientia. qua caeterae careant animantes. diuina & caele-
 stis appareat. quod & origo animi quae tanta capiat. tanta contineat. nulla
 reperiatur in terra. si quod ex coactione terrena nihil habeat admixtum.
 sed necesse est in terra resolui. quod est in homine ponderosum & dissolubile.
 Quod autem tenue atque subtile. id uero esse indiuiduum ac domicilium corpo-
 ris uelut carcere liberatum. ad caelum. & ad naturam suam peruolare.
 Haec fere Platonis collecta breuiter. quae apud ipsum late-

de immortalitate
animae.

copiosaeque explicantur. In eadem sententia fuit et Pythagoras antea.
eiusdemque praeceptor Pherecydes. quem Cicero tradidit primum de aeter-
nitate animae disputasse. quod licet eloquentia excelleret. tamen in hac
dubitata contentione non minus auctoritatis habuerunt quam contra hanc sententiam
dissentebant. Dicearchus primo. deinde Democritus. postremo Epicurus.
adeo ut res ipsa de qua inter se pugnabat. in dubium uocaret. Deinde
et Tullius expositis horum omnium de immortalitate ac morte sententias
nescire se quod sit uerum pronuntiauit. Haec inquit sententia quae uera sit.
deus aliquis uiderit. et rursus alibi. Quoniam utraque inquit eorum sententia
doctissimos habuit auctores. nec quod certi sit diuinari potest. Verum non
his diuinatione operis non est. quod ueritate diuinitas ipsa patefecit. His
itaque argumentis quae nec Plato. nec ullus alius inuenit. animae aeternitas
probari ac perspicui potest. quae nos breuiter collegimus. quoniam operatur omnino ad
enarrandum iudicium dei maximum. quod in terra propinquante saeculorum
fine celebrabitur. An omnia quoniam deus ab homine uideri non potest. ne quis tamen ex
eo ipso putaret deum non esse. quod mortalibus oculis non uideretur.
inter caetera institutorum suorum miracula. fecit et multa. quorum uis
quod appareret. substantia tamen non uideretur. sic est uox. odor. uentus.
ut hanc rerum argumento. exemplo et deum licet sub oculos non ue-
niet. de sua tamen uis et effectu. et operibus cerneremur. Quid uoce clari.
aut uento foris. aut odore uolenti. Haec tamen cum per aere feruntur.
ad sensusque nostros ueniunt. et eos potentia sua impellunt. non cernunt
acie luminum. sed aliis corporis partibus sentiuntur. similiter deus non aspectu
nobis. alioque fragili sensu comprehendendus est. sed mentis oculis
intuendus. cum opera eius miranda et praeclara uideamus. Nam illos qui
nullum omnino deum esse dixerunt. non in philosophos. sed ne homines quod fuisse di-
xerunt. qui mutis simillimum. ex solo corpore constituerunt. nihil cernentes
animam. et ad sensum corporis cuncta referentes. quod nihil putabant esse
nisi quod oculis contuebantur. et quod uidebant. aut bonis accidere ad-
uersa. aut malis prospera. fortuito geri omnia crediderunt. et nam mu-
dum non prouidentia constitutum. Hic iam lapsi sunt ad deliramenta quae
tale sententiam necio sequebatur. Quod si est deus et incorporealis et in-
uisibilis. et aeternus. ergo non ideo interire animam credibile est.
quod non uidetur postquam recessit a corpore. quoniam constat esse aliquid sentiens.

ac uigens. qđ nō ueniat sub aspectū. At cū difficile ē aīo cōpre-
 hendere quēadmodū possit aīa retinere sensū sine his partibus
 corporis ī qđ inest officiū sentiendi. Quid de deo? Nū facile ē
 cōphendere. quēadmodū uigeat sine corpore? Qđ si deos ēē cre-
 dūt. qđ si sunt. utiq; aīae sunt expres corpoy. necē ē humanas
 aīas eadē ratione subsistere. qm̄ ex ipsa rōe ac prudentia intel-
 ligitur ēē quaedā in hōie ac deo similitudo. Demq; illud argu-
 mentū. qđ et. u. tullius uidit. satis firmū ē. ex eo aeternitate
 aīae posse dinosci. qz nullū sit aīal quod hēat notitiā aliquam
 dei. religioq; sit pene sola quae hōiem discernat a mutis. quae
 cū ī hōiem solum cadit. pfecto restatur. id affectare nos. id desi-
 derare. id colere. quod nobis familiare. quod pximū sit futurū.
 An aliqs caeteraz aīantū nām considerauerit. quas pnas cor-
 pomb? abiectas ī terrāq; pstratas. sumū dei pudentia effecit. ut
 ex hoc intelligi possit. nihil eas rōis hēre cum caelo. pōt nō intel-
 ligere solum ex omnibus caeleste ac diuinū aīal ēē hōiem. cui
 corp' ab humo excitatū. uult' sublimis. stat' rectus. origine sua
 quaerit. & qđ contēpta humilitate terrae. ad altū nitit'. quia
 sentit bonū sumū in sumo ēē sibi quaerendū. memorq; condi-
 tionis suae. qua deus illum fecit eximū. ad artificē suū spectat.
 quam spectatione Trismegistus. ^{WPTI} SEOPCIAN. rectissime notauit.
 quae ī mutis aīalib' nulla ē. Cū at sapientia quae soli hōi data
 ē. nihil aliud sit qđ notitia dei. apparet aīam non interire neq;
 dissolui. sed manere in sempiternū. qz deum qđ sempitern' est
 & quaerit. & diligit. ipsa nā cogente. sentiens uel un' orta
 sit. uel quo reuersura. Praeterea non exiguū īmortalitatis ar-
 gumentū ē. quod hō solus caelesti elemento utitur. Nā cum
 rez uā his duobus elementis. quae repugnātia sibi atq; inimi-
 ca sūt. constet. igni & aqua. quoz alterz caelo. alterū terrae
 ascribitur. caeterae aīantes. qz terrenae mortalesq; sūt. terre-
 no & graui utuntur elemēto. hō solus ignē in usu hēt. quod
 ē elementū leue. sublime. caeleste. ea uō quae ponderosa sūt
 ad mortē deprimūt. & quae leuia sūt. ad uitā subleuant. qz
 uita ī sumo ē. mors ī uno. & ut lux ēē sine igni nō pōt. sic uita

sine luce. Ignis igitur elementum est lucis ac uitae. unum apparet hominem
quod eo uirtus immortalis sortitum esse conditionem. quod id illi familiare est.
quod facit uitam. Virtus quae soli homini data magno argumento est immorta-
les esse animas. quod non erit secundum naturam si anima extinguatur. Huic enim
praesentia uitae nocet. nam uita ista terrena. quam communi cum multis
animalibus ducimus. & uoluptate expetit. cuius fructibus uariis ac sua-
uibus delectatur. & dolore fugit. cuius asperitas naturam uiuentium
acerbis sensibus laedit. & ad mortem perducere nititur. quae dissol-
uit animam. Si ergo uirtus & prohibet his bonis hominem quae
naturae appetuntur. & ad sustinenda mala impellit. quae naturae
fuguntur. ergo malum est uirtus & inimica naturae. Stultiusque iudica-
re necesse est. qui eam sequitur. quoniam se ipse laedit. & effugiendo bona
praesentia. & appetendo aequae mala sine spe fructus amplioris.
Nam cum liceat nobis iucundissimis frui uoluptatibus. nonne sen-
su carere uideamur si malum in humilitate. in egestate. in con-
temptu. in ignominia uiuere. aut ne uiuere quod si dolere.
cruciari. & mori. ex quibus malis nihil amplius assequimur.
quo possit uoluptas omissa pensari. Si autem uirtus malum
non est. facitque honeste. quod uoluptates uitiosas turpesque con-
temnit & fortiter. quod nec dolorem. nec mortem timet.
ut officium seruet. Ergo aliqua malum bonum assequetur necesse est. quae sunt
illa quae spernit. At uero morte suscepta. quod ulterius bonum sperari
potest. nisi aeternitas. Transeamus nunc uicissim ad ea quae uir-
tuti repugnant. ut et ex his immortalitas animae colligatur. Vitia
omnia impropria sunt. Ad praesens enim commouetur uiae impetus. recepta ul-
tione sedatur. libidinis uoluptas corporis finis est. cupiditate
aut satiety earum rerum quas expetit. aut aliorum affectuum commo-
tiones iterum. Ambitio postquam honores quos uoluit adeptam est
conuulsa. Item caetera uitia consistere ac permanere non possunt.
sed ipso fructu quem expetit finiuntur. Recedunt ergo & re-
deunt. Virtus autem sine ulla intermissione perpetua est. nec discedere
ab eo potest quae eam semel cepit. Nam si habeat interuallum. si aliquando ca-
rere ea possumus. redibit puniuitia. quae uirtute semper impu-
gnat. Non est igitur comprehensa si deserit. si aliquando secedit. Cum

uo domicilium sibi stabile collocavit. in omni actu uersari eam necesse
 est. nec potest fideliter depellere uitia & fugare. nisi perdat quod in se dicit
 perpetua statione munierit. Ipsa ergo uirtutis perpetuitas indicat
 humanum animum si uirtute cepit permanere. quia & uirtus perpetua
 est & solus animus humanus uirtute capere. Quoniam igitur contra-
 ria sunt uitia uirtuti. omnis ratio diuersa & contraria sit necesse
 est. quia uitia commotiones & perturbationes animi sunt. uirtus est compositio
 lenitudo & tranquillitas animi est. quia uitia temporalia & breuia sunt.
 uirtus perpetua & constans. & par sibi semper. quia uitioz fructus idem
 uoluptates aequae ut ipsa breuis temporalisq; sunt. Virtutis ergo
 fructus ac praemium sempiternum est. quia uitioz commodum in praesenti
 est. Virtutis igitur in futuro. Ita fit ut in hac uita uirtu-
 tis praemium nullum sit. quia uirtus adhuc ipsa est. Nam sicut uitia in
 actu suo finiuntur. uoluptas & praemia eorum sequuntur. ita
 uirtus cum finita est. merces eius insequitur. Virtus autem nunquam nisi morte
 finitur. quoniam & in morte suscipienda summum eius officium est. Ergo
 praemium uirtutis post mortem est. Denique Cicero in tusculanis
 quibus dubitanter. in sensu summum bonum non nisi post mortem
 contingere. Eadem autem inquit. si ita res feret. gradietur ad mortem.
 in qua aut summum bonum. aut nullum malum esse cognouimus. Mors
 igitur non extinguit hominem. sed ad praemium uirtutis admittit.
 Qui autem se ut ait idem uirtus ac sceleribus comminauerit. uolupta-
 tiq; seruauerit. is uero datur aeterna luctu poena. quae diuinae
 lae secundam mortem noiant. quae est & perpetua. & grauissimis
 cruciatibus plena. Nam sicut duae uitae oppositae sunt homini. quarum
 altera est animae. altera corporis. ita & mortes duae oppositae sunt.
 una praeparans ad corpus. quae cunctos secundam naturam fungi necesse est. al-
 tera praeparans ad animam. quae scelere adgritur. uirtute uitatur.
 Ut uita haec temporalis est sic & mors aequae temporalis est. certosq;
 terminos habet. quia corporis est. certumq; habet finem. quia corpus attingit.
 Impletis igitur temporibus. quae deus morti statuit. terminabitur
 ipsa mors. & quia temporalem uitam temporalis mors sequitur. consequens
 est ut resurgat animae ad uitam penam. quia finem mors temporalis ac-
 cepit. Rursum sicut uita aeterna est. in qua diuinos &

ineloquibiles immortalitatis suae fructus capit. ita & mors eius perpetua
sit necesse est. in qua perennes poenas & infinita tormenta pro peccatis
suis pendet. Ergo in ea conditione res posita est. ut qui beati sunt in
hac uita corporali atque terrena. semper miseri sint futuri. quia iam bo-
nis quae maluerunt potui sunt. quod is euenit. qui deos adorant. ac deum
negligunt. Deum qui iustitiam sequentes. in hac uita miseri fuerunt. &
contempti & inopes. & ob ipsam iustitiam contumeliosus & iniuriis
saepe uexati. quia nec aliter uirtus teneri potest. semper beati sint futuri.
ut quia mala iam prouiderunt. et bonis fruuntur. quod his utique conti-
git. qui contemptus terrestribus diuisis. & fragilibus bonis. caeleste religio-
nem dei sequuntur. cuius bona sicut ipse qui tribuit sempiterna sunt.
Quod opera corporis atque animae nonne indicat aiam esse mortis experientiam.
Nam corpus. quia ipsum fragile est. atque mortale. quaecumque opera
mouetur. aequae caduca sunt. Nihil enim Tullius ait esse. quod sit manibus
humani laboratum. quod non aliquando ad interitum redigatur. uel iniu-
ria hominum. uel ipsa confectrice rebus omnium uetustate. At uero
animae opera uidentur aeterna. Nam quaecumque contemptum praeferunt studentes.
in memoria monumenta ingeniorum factorumque magnorum relique-
runt. In plane mentis suae ac uirtutis nomen indelebile quaesi-
erunt. Ergo si opera corporis mortalia sunt. quia ipsum mortale
est sequitur ut aiam ex eo immortalis appareat. quia uidentur opera eius non
esse mortalia. Eodem modo desideria quoque corporis atque declarant.
alterum esse mortale. alterum sempiternum. Corpus enim nihil nisi ipsi-
desiderat id est cibum. potum. indumentum. quietem. uoluptatem. & in
haec ipsa sine nutu & admunculo animae. nec cupere. nec assequi potest.
Anima autem pro se multa desiderat. quae ad officium fructum uel cor-
poris non redundent. eaque non fragilia. sed aeterna sunt. ut fama
uirtutis. ut memoria nominis. Nam cultum dei qui constat abstinentia
cupiditatum ac libidinum. patientia doloris. contemptu mortis. etiam
contra corpus animam concupiscit. Vnde incredibile est non interire aiam.
sed dissociari a corpore. quia corpus sine anima nihil potest. anima uero potest
multa & magna sine corpore. Quod quod ea quae uisibilia sunt
oculis. & tangibilia manu. quia externa uim pati possunt. aeter-
na esse non possunt. Ea uero quae neque sub tactum. neque sub uisum

ueniunt. s; tñm̄ uis eoz. & ratio & effectus apparet. aeterna
 sūt. qz nullā uim patiuntur extrinsec̄. Corp̄ at̄ si ideo mortale
 ē. qz uisui pariter & tactui subiacer. ergo & aīa idcirco imor-
 talis ē. qz nec tangi pot̄. nec uideri. Nūc argumenta eoz. qui
 contumduxerūt refellam̄. quae lucretī tertio libro execut̄ ē. Qm̄
 cū corpore inqt̄ aīa nascitur. cū corpore intereat necē ē. At
 nō ē par utriq; ratio. Solidū eī & cōprehensibile corp̄ ē. & ocu-
 lis. & manu. Aīa uō tenuis. & tactū uisq; fugies. Corpus ē
 terra fictū. atq; solidatū ē. Aīa nihil ī se concreti. nihil poderis
 terrem hēt. ut plato differebat. Nec eī tantū posset hēre soler-
 tia. tantā uim. tantā celeritate. nisi origine traheret ē caelo.
 Corp̄ igitur. qm̄ fictum ex ponderoso & corruptibili elemento.
 & tangibile & uisibile corrumpitur. atq; occidit. nec uī repel-
 lere pot̄. qz sub aspectū. & sub tactū uenit. Aīa at̄ qz tenuita-
 te sua omne tactū fugit. nullo ictu dissolui pot̄. Ergo q̄uis inter
 se conuincta & sociata nascantur. & alterū qd̄ ē de terrena cō-
 cretione formatū. q̄ uehiculū sit alteri. qd̄ ē a caelesti subtilita-
 te deductum. cū uis aliqua utriq; discreuerit. quae discretio mors
 uocatur. utriq; ī nām suā recedit. Qd̄ ex terra fuit. id ī terrā
 resolutur. quod ex caelesti spiritu. id cōstat ac uiget semp. qm̄
 diuin̄ spūs sempitern̄ ē. Deniq; idem lucretī oblitus qd̄ assere-
 ret. & qd̄ dogma defenderet. hoc uersus posuit. Cedit idem
 retro ī terrā quod fuit an̄. E terra. s; qd̄ missum ē ex aethereis
 oris id rursus caeli fulgentia tepla recepit. Qd̄ eī nō erat
 dicere. qz perire aīas cū corporibus differebat. s; uic̄ ē uerita-
 te. & imprudētū ratio uera subrepsit. praeterea id ipsum qd̄
 colligit. dissolui hoc ē aīam cū corpore simul interire. qm̄ siml̄
 nascantur. & falsū ē. & in contrariū cōuertī pot̄. Nō eī siml̄
 interit. s; aīa discedente. integrū p̄ multos dies manet. & ple-
 rūq; medicatū diutissime durat. Nā si ut simul nascantur.
 simul interiret. nō discederet repente aīa. corp̄q; desereret. s;
 uno t̄p̄is puncto utriq; pariter dissiparet. & tā celeriter et
 corp̄ adhuc spū ī eo manente deliquescens ac p̄uix. q̄ celeriter
 aīa secedit. imo uō dissoluto corpore aīa uanesceret. uelut

LVCRETIVS.

Aliud aia. aliud mens.

humor fracto uase diffusus. Na si terrenū & fragile corpus post secessū aie nō statū diffluit. i terrāq; tabescit. ex qua illi origo ē. ergo aia quae fragilis n̄ ē. i aeternū manet. qm̄ origo ei aeterna ē. Qm̄ crescit inqt̄ sensus i pueris. & i iuuenib; uiget. & i senib; diminuitur. apparet ee mortale. Primum nō idem ē aia & mens. Aliud ē ei qd̄ uiuim; aliud qd̄ cogitam;. Na dormientū mens nō aia sopit;. & i furiosis mes extinguit;. aia manet. & ideo nō exaies. sed dementes appellantur. Mens ergo idest̄ intelligētia. uel augetur. uel diminuitur p̄ aetate. aia i statu suo semp̄ ē. & ex q̄ ipse spiradi accipit facultate. eadē usq; ad ultimū durat. donec emissa corporis claustro ad sedem suā reuolū. Dein qd̄ aia q̄uis a deo sit — inspirata tñ qz tenebroso domicilio terrenae carnis inclusa ē. sciam nō hēt quae ē diuinitatis. Audit igitur ac discit oīa & sapiam̄ discendo & audiendo capit. & senect; nō minuit sapiam̄. s; auget. si tñ iuuenilis aetas uirtute decursa ē. S; si oīa senectus frēgerit membra. nō ē aiae uitū. si uisus euauuit. si lingua torpuit. si audit; obsurdit. s; corporis. At ei memoria deficit. Qd̄ mirū si labentis domicili ruina p̄mitur mens. & praeterita obliuiscatur. nō at̄ futū diuina. q̄ si carcere q̄ cohibetur effugerit. Verū eadem inqt̄ dolori & ludii obnoxia ē. & ebrietate dementit. Vn̄ fragilis ac mortalis apparet. Idcirco igitur uirtus & sapiētia necessaria ē. ut & meror q̄ contrahitur indigna patiēdo ac uidendo fortitudine repellatur. & uoluptas nō in potandi. s; et̄ rez̄ caeterūq; abstinetia superetur. Na si careat uirtute. si uoluptatib; dedita moliat. mortificā obnoxia. qm̄ & uirt; ut docum; immortalitatis ē fabricatrix. & uoluptas mortis. Mors at̄ sicut ondi nō fundit; p̄mit ac delet. s; aeternis afficit cruciatib;. Na interire prorsus aia n̄ pot. qm̄ ex dei spū q̄ aetern; ē origine cepit. Aia et̄ inqt̄ morbū corporis sēt. & obliuionē sui patitur. & sicut epresat. ita et̄ saepe sanatur. Hoc ē ergo cur maxime uirt; adhibenda sit. ne ullo corporis dolore frangatur. & obliuionē sui nō aia. s; mens patiat;. quae

qm̄ certa corporis regione cōsistit. cū eā partē uis aliq̄ morbi
 uitauerit. mouetur loco. & q̄i conquassata sede sua emigrat.
 reditura scilicet cū medela. & cū sanitas domiciliū suū re-
 formauerit. Nā q̄ uincta ē aīa cū corpore. si uirtute care-
 at. cōragio ei' egrescit. & imbecillitas de societate fragilitatis
 redūdat ad mentē. Cū at dissociata fuerit a corpore. uidebit
 ipsa p se. nec ulla iā fragilitatis conditione tentabit. q̄ indu-
 metum fragile p̄iecit. Sicut oculus igt euulsus ac separat' a
 corpore. nihil pot uidere. ita & aīa separata nihil sentire. q̄ &
 ipsa pars ē corporis. Falsum hoc & dissimile ē. Aīa ei non
 pars corporis. s; i corpore ē. sicut id qd̄ uase cōtinetur uasis
 pars nō ē. nec ea quae i domo sūt pres dom' eē dicuntur. ita
 nec aīa pars ē corporis. q̄ corp' uel uas ē aīae. uel recepta-
 culū. Iā illud argumentū multo magis inane. q̄ ait aīam
 q̄ nō aī' emittatur ex corpore. mortale uideri. s; paulatī se
 ex oib' membris explicet. a sumis pedib' incipiens. itaq̄ si eet
 aeterna. uno ipris momēto erūper' qd̄ fit i his. q̄ ferro in-
 tereūt. Quos at morb' interimit. spm̄ diuti' exhālat. ut pau-
 lau frigescentib' membris aīa effletur. q̄ cū materia sangui-
 nis cōneatur. sicut lūm oleo. ea materia febrū calore con-
 sūpta. necē ē medroz' sumā quaeq; frigescere. qm̄ uenae
 exiiores i extrema corporis porrigitur. & extremi ac te-
 nuiores riuī deficiente uena fontis arescūt. nec tñ q̄ sens' s;
 corporis deficit aīae sensū extingui & occidere putandū ē.
 Non ē aīa corpore deficiente. s; corp' aīa decedēte putrescit.
 q̄ sensum oēm trahit secū. Cū at pns aīa sensum suū tri-
 buat corpori. & uiuere id efficiat. fieri n̄ pot ut n̄ ipsa p se
 & uiuat & sentiat. qm̄ ipsa ē & sensus & uita. Nā quod
 ait qd̄ si imortat' nrā foret mēs. n̄ tā se merēs dissolui cō-
 quereret. s; magis ire foras. uesteq; relinque' ut anguis. Eq̄
 nūq̄ uidi q̄ se quereret i morte dissolui. s; ille fortasse
 epicureū aliquē uiderat. et dū morū phante. ac de sua dis-
 solutione i extremo spū differēte. Quom̄ sciri pot utrum
 dissolui se sentiat. an corpore liberari. cū i exitu lingua mu-

tescat. Nam dum sentit & loq̄ pot̄. nondū dissolutus ē. Vbi
 dissolutus ē. nec sentire iā. nec loq̄ pot̄. Ita quaeri de dissolu-
 tione. aut nondū pot̄. aut iam non pot̄. At ei prius q̄ dissol-
 uatur intelligit se dissolutū iri. Quid quod uidemus pleros-
 q; morientū nō dissolui conquereutes. ut ait. s; exire se &
 p̄fiscā & ambulare restantes. idq; aut gestu significat. aut
 si adhuc possunt & uoce p̄nūtiant. Vn̄ apparet nō dissoluti-
 onē fieri. s; separationē. quae declarat aīam p̄manere. Cae-
 tera epicurei dogmatis argumta pythagore repugnat. differenti
 migrare aīas de corporib; uetustate ac morte cōfectis. & insinuare
 se nouis ac recēs natis. & easdē sēp renasci. n̄ i hoīe. n̄ i pecude.
 n̄ i bestia. n̄ i uolucere. & hac ratione īmortales eē. qd̄ saepe
 uariorū ac dissimilū corporū domicilia cōmutet. quae sn̄ia de-
 liri hoīs. qm̄ ridicula. & m̄ymo dignior q̄ scola fuit. ne refelli
 qd̄ serio debuit. qd̄ q̄ facit uidetur uereri ne q̄s id credat. Pre-
 terea fuit igitur nobis ea. quae p̄ falso cōtra falsū differēba-
 tur. satis ē ea refutasse quae cōtra uerū disputata sūt. Decla-
 rari ut opinor aīam nō eē solubile. sup̄e citare testes. q̄z auct-
 oritate argumta firmetur. neq; nūc p̄phas i testimoniu uoca-
 bo. q̄z ratio & diuinitio i hoc solo posita ē ut ad cultū dei & ad
 īmortalitē ab eo accipiēda creati hoīem doceat. s; eos poti; q̄
 istos q̄ respiciūt ueritatē credere sit necē. Hermes nam hoīs de-
 scribes. ut doceret. queadmodū eēt a deo factus. haec intulit. καὶ τὸ
 αὐτὸ ἐξ ἀμφοτέρων φύσεων τῆς τε ἀθανάτου καὶ τῆς θνητῆς.
 μίαν ἐποίησεν φύσιν ἀνθρώπου. τὸν αὐτὸν πῆμὲν ἀθανάτον. πῆ-
 δε θνητὸν ποιήσας. καὶ τὸν τὸν φέρων ἐν μέσῳ βίαις καὶ ἀθανάτου
 φύσεως. καὶ θνητῆς καὶ μεταβλητοῦ κατεστήσατο. ἵνα ὁρῶν ἅπαν-
 τα. ἅπαντα καὶ θανάτου. S; hūc fortasse aliq̄s i nūo p̄hoz cōpiteret.
 q̄uis i deos relat. mercuri nōie ab egyptiis honoretur. nec plus ei auct-
 oritatis tribuat. q̄ platonī. aut pythagorae. Mai; igitur testimoniu
 regram. Polites qd̄a consuluit apollinē milesiū. utri ne maneat
 aīa post mortem. an dissoluatur. & r̄ndit his uerbis. ψυχὴ μὲν
 μέχρι οὐδὲς μοίος πρὸς σῶμα κρατεῖται. φερατὰ νοοῦσα
 πανθὶ θνητῶν ἀλγὴν λόσῃν εἴκει. ἡνίκα δὲ ἀναλυσθῆναι βροτῆν

ita de ex utraq; nā īmortali &
 mortali unā faciebat nām hoīs.
 eūde i aliquo qd̄ īmortale. i aliq;
 at mortale faciens & istā ferens
 i medio diuinae īmortalsq; nāe.
 & mortalis mutabilisq; cōstituit.
 ut oīa uidens omnia miretur.

μετὰ σῶμα λάβηται ψαῖον δίχομένῃ γάνῃ ἀπὸ καὶ ἡπὸτε
 γηράσκει, Quid carmina sibyllina. nōne hoc ita eē declarat. Cum
 fore aliquē demūnant. ut a deo de uiuis ac mortuis iudicet. q̄z
 exempla paulo post inferem. falsa ē ergo democriti & epicuri.
 & dicearchi de aīae dissolutione snā. q̄ profecto nō auderet
 de interitu aīaz mago aliquo p̄nte differere. q̄ sciret certis
 carminib' cieri ab inferis aīas. & ad eē. & praebere se humanis
 oculis uidendas. & loq. & futura praedicere. & si auderent
 re ipsa & documentis praesentib' uincerent. s; qz nō p̄uidebant
 aīae rationē. quae tam subtilis ē ut oculos humanae mentis effu-
 giat. interire dixerūt. Quid Aristoxen. q̄ negauit oīo ullam eē
 aīam. et cū uiuit in corpore. s; sicut in fidibus ex intentione ner-
 uoz. effici concordem sonum. atq; cantū. quē musici harmoniā
 uocant. ita in corporib' ex compage uiscerz ac uigore membrorz.
 uim sentiendi existere. q̄ nihil dici deliri pot. Verū ille oculos
 qd' hūit incolumes. cor in caecū. quo uiuere se & hēre mente
 qua id ipsum cogitauerat non uidebat. Sed plerisq; hoc p̄bis
 accidit. ut putarent non oīo eē. q̄ qd' oculis non apparet. cum
 mentis acies multo clarior debet eē q̄ corporis. ad ea p̄spiciēda.
 quoz uis ac ratio sentitur pot' q̄ uidetur. Qm̄ de imortalitate
 aīae dixim'. sequitur ut doceamus. quaten' hoi & qn' tribuat.
 ut i hoc q; prauitatis ac stultitiae suae p̄spiciāt errores. qui
 mortales quosdā decreuis placitisq; mortalū deos eē factos opi-
 nantur. uel quod artes inuenerant. uel quod usum quazq;
 frugū docuerant. uel quod utilia uitae hominū pdiderant.
 ut qd' imanes bestias interemerant. quae merita q̄ longe ab
 imortalitate semota sint. & docuimus i priorib' libris. Nūc
 docebim'. ut appareat solam eē iustitiā. quae uitā hoi pariat
 aeternā. & solum deum. q̄ uitae aeternae praemū largiat.
 Nā illi q̄ suis meritis imortales facti eē dicuntur. qz nec iu-
 stitia. nec ulla i his uera uirt' fuit. nō imortalitatem sibi. sed
 mortē peccatis ac libidinib' quaesierūt. neq; caeleste praemū.
 sed inferna supplitia meruerūt. quae pendent simul cum his
 oib'. q̄ eos coluerūt. Cui' iudiciū p̄pinquare ips' ondam. ut & iustis

Aīa qd' q̄dū uinculis i corpe
 tenetur. corruptibiles passionēs
 sentiens. mortalib' cedit dolorib'
 cū u' humana solutionē ueloci-
 simā post corruptū corp' uene-
 rit. oīs ē terra fertur. & nuq'
 senescit.

merces digna solvatur. & poena merita impiis irrogetur. Plato
& multi alii phoz, cum ignorarent originem rez, supremūq; il-
lud ip̄s quo mundus eēt effectus multa milia seculoz fluxis
se dixerunt ex quo hic pulcherrim' mundus exiterit ordina-
tus. secuti fortasse chald. eos. q̄ ut Cicero tradit ī libro de divi-
natione primo. quadringenta septuaginta milia ānoꝝ monu-
mentis comprehensa se hēre delirant. In quo se q̄ posse argui
non putabant. liber ā sibi crediderūt eē mentiri. Nos at̄ quos
diuinæ l̄r̄e ad sciam ueritatis erudit. principiū mundi
finēq; cognouim'. de quo nūc in fine opis differem'. qm̄ de p̄n-
cipio in secundo libro explicauim'. Sciant igitur p̄n' q̄ ab exor-
ditio mundi seculoz milia enūant. nondū sextū millesimū eē
annū conclusum. quo nūo expleto. consumationē fieri necē ē.
& humanaz, rez, statum in meli' reformari. cui' rei argumē-
tū p̄ri' enarrandū ē. ut ratio eluceat. Mundum d̄s & hoc rez,
nāe admirabile op'. sicut archanis sacrae scripturae cōnnetur.
sex dieꝝ spatio consumauit. dieꝝq; septimū. quo ab opib' suis
regeuerat. sanxit. hic at̄ dies sabbati. q̄ lingua hebreoz, a nūo
nomen accepit. un' septenari' nūo legitim' ac plen' ē. Nā &
dies septem sūt. q̄b' p̄ uicem reuolunt orbis conficiuntur annoꝝ.
& septe stellae quae non occidunt. & septe sydera quae uocā-
tur errantia. quoz dispares cursus. & inaequabiles mot'. rez
ac ip̄z uarietates efficere creduntur. Ergo qm̄ sex diebus
cuncta dei opa p̄fecta sūt. p̄ secula sex. id est. annoꝝ sex milia
manere ī hoc statu mundū necē ē. Dies ei' magn' dei mille
annoꝝ circulo terminatur. sicut indicat p̄p̄ha q̄ dicit. Ante
oculos tuos d̄ne mille āni tanq̄ dies unus. & sicut d̄s sex
illos dies ī tantis reb' fabricādis laborauit. ita & religio ei' &
ueritas ī his sex milib' annoꝝ labore necē ē. malitia p̄ualēte
atq; dnante. Et rursus qm̄ p̄fectis opib' regeuit die septimo. euq;
b̄ndixit. necē ē ut in fine sexti millesimi āni malicia oīs abo-
leatur e' terra. & regnet p̄ ānos mille iustitia. sitq; trāq̄llitas
& reges ā laborib'. quos mundus iam diu p̄fert. Vez quate-
n' id eueniat ordine suo explicabo. Saepe dixim' minora &

at. diei

exigua magnorum figuras & praemonstrationes eē: ut hūc diē
 nr̄m q̄ ortu solis occasuq; finitur: dei magni sp̄m gerere: quē
 circuitus ānoꝝ mille determinat. Eodem m̄ et figuratio ter-
 reni hoīs caelestis ppti praeferebat ī posterū fictionē. Nam
 sicut p̄fectis oib; quae in usum hoīs molit' ē deus. ipsum hoīem
 sexto die ultimū fecit. eūq; induxit in hūc mundū. tanq̄ ī do-
 mum iā diligenter instructā. ita nūc sexto die magno uerus
 hō uerbo dei fingitur. idest spūalis ppt̄s doctrina. & praecep-
 tus dei ad iustitiam dei figuratur. & sicut tūc mortalis atq;
 imp̄fectus ē terra fictus ē. ut mille ānis ī hoc mundo uiuere.
 ita nūc ex hoc terrestri seculo p̄fectus hō fingitur: ut uiui-
 ficatus a deo ī hoc eodem mundo p̄ annos mille domineur.
 Quom̄ at̄ consumatio futura sit. & qualis exit' humanis reb;
 impendeat. siqs diuinas lras fuerit scrutat' inueniet. S; &
 secularū p̄phaz congruentes cū caelestib; uoces. finē rez &
 occasum post breue temp' adnūtiat. describentes q̄i fatigati &
 dilabentis mundi ultimā senectute. Quae uō a p̄phis & uatiō'
 futura eē dicantur. priq̄ supueniat illa extrema conclusio. col-
 lecta ex oib; & coaceruata subnectam. Est in archanis sandiaz
 lraz transcendisse egyp̄tū cogente inopia rei frumentariae.
 principē hebreoz. cum oī domo & cognatione. cui' & poste-
 ri cū diuiti' ī egyp̄to cōmorantes. ī magnam gentē creuissent.
 & magno atq; intolerando seruitutis uigo premeretur. percussit
 egyp̄tum d̄s insanabili plaga. & ppt̄m suum liberauit traduc-
 tum medio mari. cū discissis fludib; & ī utraq; partē d̄motis.
 p̄ siccū ppt̄s graderetur. conatq; rex egyp̄toꝝ p̄ fugos inseq.
 coeunte ī statū suū pelago. cū oib; copiis interceptus ē. quod
 facinus tam clarū. tanq; mirabile quis ad p̄ns uirtutem dei
 hominibus oīderet. in praesignificatio & figura maioris
 rei fuit. quam deus idem in extrema temporum consumati-
 one facturus ē. Liberabit eī plebem suam de graui seruitu-
 te mundi. s; qm̄ tunc una plebs dei. & apud unā gēte fuit.
 egyp̄tus sola percussa ē. Nunc at̄ qz ppt̄s dei ex omnibus lin-
 guis congregatus. apud omnes gentes cōmoratur. & ab his

dominantibus premitur. necesse est nationes uniuersas. id est orbem
totum caelestibus plagis uerberari. ut iustus & cultor dei populus
liberetur. Et sicut tunc signa facta sunt. quibus futura clades
egyptiis ostenderetur. ita in ultimo fient prodigia miranda per omnia
elementa mundi. quibus imminens exitus uniuersis gentibus
intelligatur. Propinquante igitur huius seculi termino. hu-
manarum rerum statum commutari necesse est. & in deterius nequitia
inualecente prolata. ut iam nostra haec tempora quibus iniquitas
& malicia usque ad summum gradum creuit. in illius tam insa-
nabilis mali comparatione. felicia & prope aurea possint uidi-
cari. Ita etenim iustitia rarefcet. & impietas. & auaritia. &
cupiditas. & libido crebrescet. ut si qui forte tunc fuerint
boni. praede sint sceleratis. ac diuexentur undique ab iniustis.
soli autem mali opulenti sint. boni uero in omnibus contume-
luis. atque in egestate iacentur. Confundetur omne ius. &
leges interduint. nihil quisquam tunc habet. nisi aut male quaesi-
tum. aut defensum male. Audacia & uis omnia possidebunt.
Non fides in hominibus. non pax. non humanitas. non pudor.
non ueritas erit. atque ita neque securitas. neque regnum. neque re-
quies a malis ulla. Omnis enim terra tumultuabitur. fremet
ubique bella. omnes gentes in armis erunt. & se inuicem oppugna-
bunt. Ciuitates inter se finitumae proeliabuntur. & prima
omnium egyptus stultarum superstitionum luet poenas. & sangui-
ne uelut flumine opietur. Tunc pugnabit gladius orbem me-
tens omnia. & tanquam messem cuncta prosternens. Cuius uasti-
tatis & confusionis haec erit causa. quod romanum nomen. quo
nunc regitur orbis. horret animus dicere. sed dicam. quod futurum
est. tolletur est terra. & imperium in asiam reuertetur. ac rursus
oriens dominabitur. atque occidentis seruet. Nec mirum cuiquam
debet uideri. si regnum tanta mole fundatum. ac tam diu per-
tot & tales uiros audum. tantis denique opibus confirmatum.
aliquando tamen corruet. Nihil est enim humanis uiribus laboratum. quod
non humanis aequae uiribus destrui possit. quoniam mortalia sunt
opera mortalium. Sed & alia prius regna. cum diu floruisent.

nihilominus

149
nihilominus in occiderunt. Nam & egyptios. & persas. &
graecos. & assyrios. proditum e regnum huius terrarum. quibus
omnibus destructis. ad romanos quibus res summa puenit. qui
quod caeteris omnibus regnis magnitudine astant. tanto ma-
iore decident lapsu. quod plus habent ponderis ad ruinam. quae
sunt caeteris altiora. Non inscite Seneca romanae urbis tempora
distribuit in aetates. Primam eam dixit infantiam sub rege romu-
lo fuisse. a quo & genita & quae aeducata sit roma. Deinde pue-
ritiam sub caeteris regibus. a quibus & aucta sit. & disciplinae
pluribus institutisque formata. At uero Tarquinio regnante. cum
iam quae adulta esse coepisset. seruitum non tulisse. & reiecto su-
perbiae dominationis iugo. maluisse legibus obtemperare. quam regibus?
cumque esset adulescentia eius sine pumici belli terminata. tum de-
nique confirmatus uiribus coepisse uiuenescere. Sublata enim
carthagine. quae diu emula imperii romani fuit. manus suas in totum
orbem terra marisque porrexit. donec regibus cunctis. & nationibus
imperio subiugatis. cum iam bellorum materia deficeret. uiribus
suis male uteretur. quibus se ipsa confecit. & haec fuit prima
eius senectus. cum bellis lacera ciuilibus. atque intestino malo per-
fusa. rursus ad regimen singularis imperii recidit. quae ad alteram
infantiam reuoluta. Amissa eam libertate. quam bruto duce.
& auctore defenderat. ita consenuit tanquam sustentare se ipsam
non ualeret. nisi adimiculo regentum niteretur. Quod si haec
ita sunt. quid restat nisi ut sequatur interitus senectutem? Et
id futurum breui contiones prophetae denuntiant. sub ambage a-
liorum nominum. ne facile quis intelligat. Sibyllae tamen aperte
interitura esse romam loquuntur. & quidem iudicio dei. quod
nomen ei habuerit iniustum. & inimica iustitiae. alumnium ueri-
tatis populum trucidarit. Hystaspes quibus qui fuit medorum rex
antiquissimus. a quo annus nomen accepit. qui nunc hydaspes
dicitur. admirabilis omnium sub interpretatione uaticinantis
pueri. ad memoriam posteris tradidit. sublatum in ex orbe im-
perium nomenque romanum. multo ante praefatus est. quae illa tro-
iana gens conderetur. Quomodo autem id futurum sit. ne quis incre-

dibile arbitretur *ō*ndam. In primis multiplicabitur regnū & su-
ma rerū potas p̄ plurimos dissipata & concisa minuetur. Tu
discordiae ciuiles i p̄petuū serentur. nec ulla reges bellis exitia-
lib' erit. donec reges decem pariter extant. q̄ orbem terrarū non
ad regendū. s; ad consumendū partiantur. In exercitiis i imen-
sum auctis. & agrorū cultib' destitutis. quod ē principū euersio-
nis. & cladis disperdent oīa & cōminuet. & uorabit. Tum re-
pente aduersus eos hostis potentissimus ab extremis finib' pla-
gae septentrionalis orietur. q̄ trib' ex eo nūo deletis. q̄ tūc asia
obtinebit. assumetur i societatem a caeteris. ac princeps oīū
cōstituetur. Hic i sustentabili dñatione uexabit orbē. diu-
na & humana miscebit. infanda dictu & execrabilia molietur.
noua consilia i pectore suo uoluitabit. ut p̄priū sibi cōstituat
impū. Leges cōmutabit. & suas sanciet. contaminabit. diripi-
et. spoliabit. occidat. deniq; i mutato noīe. atq; impū sede tras-
lata. confusio ac p̄turbatio humani gn̄is cōsequetur. Tum uō
detestabile atq; abominandū t̄ps existet quo nulli hominum
sit uita uicunda. Eruentur fundit' ciuitates atq; interibunt.
nō i ferro atq; igni. uerū terremotib' assiduis. & eluue aq̄p.
& morbis frequentib' & fame crebra. Aer eī uitiabitur. & cor-
rupt' ac pestilens fiet. i importunis umbrib'. i inutili siccita-
te. nūc frigoribus. nūc estib' nimis. nec terra hōi dabit fruc-
tū. nō seges quicq; nō arbor. nō uitis feret. s; cū i flore spe
maximā dederit. i fruge decipiet. fontes q̄ cū fluminibus
arescent. ut ne pot' qd suppetat. & aque i sanguine. aut ama-
ritudines mutabuntur. p̄ haec deficient. & i terra quadrupe-
des. & in aere uolucres. & i mari pisces. Prodigia q̄ in caelo
mirabilia. mentes hominū maximo terrore confundent. & cri-
nes cometarū. & solis tenebrae. & color lunae. & cadentium
syderū lapsus. nec tñ haec usitato m̄ fient. s; existent subito
ignota. & inuisa oculis astrū. sol i p̄petuū fuscabit. ut uix inter
noctē dieq; discernat. Luna iā nō trib' deficient horis. s; p̄petuo
sanguine effusa. meat' extraordinarios paget. ut non sit hōi
p̄mptū. aut syderū cursus. aut rationem t̄p̄ agnosce. Fiet eī

uel estas i heme. uel hiems i estate. Tunc ann' breuiabit. & me-
 sis minuetur. & dies i angustu coartabitur. Stellae uo creber-
 rimae cadent. ut caelu omne caecu sine ullis luminib' appare-
 at. Montes q; altissimi decident. & planis aequabuntur. mare
 inuulgabile constituetur. ac ne qd malis hominu. terraeq; de-
 sit. audietur e caelo tuba. quod hoc m sibylla denuntiat.
 καλπιζ' ουραν' οβεν φωνηη πολυβρηκον εφ' ησει. Itaq; Tuba de caelo uocem luctuo-
 trepidabit os. & ad luctuosu illu sonitu contremiscent. Tum uo sissimam emittet
 p iram dei aduersus hoies q iustitia no agnouerit. seuet ferru
 ignis. fames. morb'. & sup oia met' semp impendens. Tunc ora-
 bunt deu. & non exaudiet. Optabitur mors & non ueniet. Ne
 nox qd regem timori dabit. nec ad oculos somni accedat. sed
 aias hominu sollicitudo ac uigilia macerabit. plorabit. & ge-
 ment. & dentib' strident. gratulabuntur mortuis. & uiuos
 planget. His & aliis plurib' malis solitudo fiet i terra. &
 erit deformat' orbis atq; desertus. qd i carminib' sibyllarum
 ita dicitur. εσται κοσμος ε κοσμος απολυμενων αν-
 θρωπων. Ita n. conficietur humanu gen' ut uix decima ps
 hominu relinquatur. & un' mille pcesserat. uix pdiet centu.
 de cultorib' et dei duae partes interibit. & tertia quae fuit
 pbata remanebit. S; plani quom' id ueniat expona. Immine-
 re iam tpx conclusionem. ppha magn' mittetur a deo. q conuer-
 tat hoies ad dei agnitionem. & accipiet p'atem mirabilia fa-
 ciendi. Vbiuq; hoies no audierint eu. claudat caelu. & ab-
 stinebit umbres. aqua conuertet i sanguine. & cruciabit illos
 siti ac fame. & qcuq; conabitur eu laedere. pcedet ignis ex
 ore eius. atq; amburet illu. His pdigijs ac uirtutibus couer-
 tet multos ad dei cultu. p'actisq; opibus ipsius. alter rex ori-
 etur e syria. malo spu genit' euersor ac pditor gn'is humani.
 q reliqas illi' prioris mali cu ipso simul delet. hic pugna-
 bit aduersus ppham dei. & uincet. & interficiet eu. & in
 sepultu iacere patietur. s; post diem tertiu reuiuifcet. atq;
 inspectantib' & mirantib' cunctis rapietur i caelu. Rex uo
 ille teterrim' erit qd & ipse s; mendacione ppha & serpsu

Erit mund' imundus
peuntibus hominibus.

constituet. ac uocari deum se caeli uibeat ut dei filium. & dabitur ei potas ut faciat signa & prodigia. quibus uisus irretiat homines ut adorent eum. subeabit ignem descendere de caelo. & solem a suis cursibus stare. & imagine loqui. & fient haec sub uerbo eius. quibus miraculis etiam sapientium plurimum allicientur ab eo. Tunc erueret templum dei conabitur. & iustum eptm psequetur. & erit pressura & contritio. qualis nunquam fuit a principio mundi. quicumque crediderint atque accesserint ei. signabuntur ab eo tanquam pecudes. Qui autem recusauerint notam eius. aut in montes fugerint. aut comprehensi exquisitis cruciatibus necabuntur. Idem iustos homines obuoluet libris prophetiarum. atque ita cremabit. & dabitur ei desolare orbem terrae mensibus. xl. ii. id erit tempus quo iustitia pueretur. & innocentia odio erit. quo mali bonos hostiliter praedabuntur. Non lex. aut ordo. aut militiae disciplina seruabitur. non canos quisquam reuerentur. non officium pietatis agnoscat. non sexus aut infamiae miserebitur. confundentur omnia. & miscebuntur contra fas. contra iura nature. Ita quod uno conque latrocinio terra uniuersa uastabitur. Cum haec facta erunt. tunc iusti & sectatores ueritatis segregabunt se a malis. & fugient in solitudines. quo audito impius rex inflammatus ira. ueniet cum exercitu magno. & ad motus omnibus copiis circumdabit montem in quo iusti morabuntur. ut eos comprehendat. Illi uero ubi se clausos undique uiderint. atque obsessos exclamabunt ad deum uoce magna. & auxilium caeleste implorabunt. & exaudiet eos deus. & mittet regem magnum de caelo qui eos eripiat ac liberet. omnesque impios ferro ignique disperdat. Haec ita futura esse. cum prophetiae omnes ex dei spiritum et uates ex instinctu daemonum cecinerunt. Hystaspes est quem superius nominavi. descripta uiginti seculi huius extremi pios ac fideles a nocentibus segregatos. aut cum fletu & gemitu extenuatos esse ad caelum manus. & imploratos esse fidem iouis. iouem respecturum ad terram. & auditurum uoces hominum. atque impios extindurum. Quae omnia uera sunt. praeter unum quod iouem dixit illa facturum. quae deus faciet.

sed & illud non sine daemonum fraude subtradum e. missu
 rum in a pre tunc filium dei q deletis omnibus malis pios li
 beret. quod hermes tn non dissimulavit. In eo ei libro qui
 τελειος inscribitur. post enumerationem maloz de quibus
 diximus. subiecit haec. επειδη ταυτα ωδε γενηται. τοτε
 ο κύριος και ο πατήρ και ο θεός και τον πρώτου και ενος
 θεού Δημιουργος επιβλέψας τοις γινομένοις και τη
 εαντον βουλησει εν τοις τοιον τοις το αγαθον αντερεϊσας
 τη αταξια και ανακαλεσάμενος την πληνην και την
 κακίαν εκκαθηρας. πημεν πληστω υδωσι διαλύσας, τε
 πη δεσω τα τω πυρι κατι φλιζας ρυοτε δε και πολέμοις
 και λομωτι ρασας ες το αρχαιον αρραγη και τον ιδιον αποκατα
 στησας κοσμοι Sibyllae q non alr fore ostendunt. q ut dei
 filius a summo patre mittatur. qui & iustos liberet de manib
 impioz. & iniustos cum tyrannis seuentibus deletat. E quib
 una sic tradidit. ηζει και μακάρων εβελων πολην εξαλαπα
 ζαι και κεντιο θεοθεν βασιλεος πεμ φβεις επι δλων παντας
 ολει βασιλεις μεγαλους και φωτας αριστους. ειθοντως κρι
 κείται υπα φβιτον ανθρωποις. Item alio loco. και τοτε αφλ
 οιβισχημχη θεος βασι βασιληας απασαν γαιαν κρεισεται κακοισ
 πληραμοιο Et rursum alia το
 ζυφοημεροδουλον το ζντον ημαδουλον δε βαστακτον επαν
 χενι κειμενον αρη. και δεσμους λνσει δεσμους τε βιαι
 ους. Oppresso igitur orbe terrae. cum ad destruendam imesa
 uitium tyrannidem humanae opes defecerint. si qd capto mon
 do. cum magnis latronum exercitib incubabit. diuino auxilio
 tanta illa calamitas indigebit. Comotus igitur deus & pi
 culo ancipiti. & miseranda comploratione iustoz. mittet pro
 tin liberatorem. Tunc aperietur caelum. medium intempesta &
 tenebrosa nocte. ut in orbe toto lumen descendens dei tanq
 fulgur appareat. Quod sibylla his uersibus elocuta e. οποταν
 ελθη πυρ εκται κοτος εν μεση νυκτι μελαινη. haec e nox
 quae a nobis pp aduentum regis ac dei nri singil celebratur.
 cui noctis duplex e initio. quod in ea & uitam recepit cum

Cū igitur haec fuerint dñs & p
 & deus. & primi & unius dei crea
 tor inspectis his quae fiēt. & sua
 uoluntate. idest bono opposito ten
 ntati. & reuocato errore & ma
 lina expurgata.

alicubi qd aqua multa diluēs
 alicubi at igni uelocissimo exure
 Interdū at bellis atq; peste excuti
 redueet ad antiquū et restituet
 suum mundum.

Et tūc a sole mittet d; regē q cōm
 terra litabit ex bello malo

fugū nūc seruitutis intolerabile
 sup colla positū tollē. & leges
 impias soluet. unculaq; uiolēta

Cū uenerit ignis erunt tene
 brae i media nocte obscura.

passus ē. & postea regnū orbis terrae receptur' ē. Hic ē enī
 liberator. & iudex. & ultor. & rex. & deus. quem nos xpm
 uocam'. q' priq' descendat hoc signū dabit. Cadet repente gla-
 dius e caelo. ut sciant iusti ducem sanctae militiae descensur'.
 & descendet comitantibus angelis ī mediū terrae. & ancedet
 eū flāma inextinguibilis. & uirtus angeloz' tradet' ī man'
 iustoz'. multitudinē illam quae montem circūfoderit. & con-
 cidetur ab hora tertia usq; in uesperū. & fluēt sanguis more
 torrentis. deletisq; omnibus copius impi' solus effugiet. & pi-
 bit ab eo uirt' suā. Hic ē at q' appellatur anti xps. s; se ipse
 xpm mentietur. & contra uer' dimicabit. & uictus effugiet.
 & bellum saepe renouabit. & saepe uincetur. donec quarto
 proelio confectis omnib' impiis. debellatus & capt' tandē sce-
 ler' suoz' luat poenas. Sed & caeteri principes ac tyranni
 q' controuerūt orbem. simul cum eo uincti adducentur ad regē.
 & increpabit eos. & coarguet. & exprobrabit his facinora
 ipsorz'. & damnabit eos. ac meritis cruciatib' tradet. Sic ex-
 tincta malitia & impietate compressa regescet orbis. q' per
 tot secula subiectus errori ac sceleri nefandam protulit serui-
 tute. Non colentur ulterius diu manufacta. s; a templis ac pul-
 uinari' suis deturbata simulachra igni dabuntur. & cum
 domis suis mirabilib' ardebunt. Quod et sibylla cū orph'is
 futurū eē praedixit. τριψογυσι δέ τ' δωλαβροτοί και πλ
 οτον αιπαντα. Erythrea q; idem spondet. εργα δε χει
 ροποιητα θεων εν η εκκαυσονται. Post haec aperientur
 inferi. & resurget mortui. e' q' iudiciū magnū. idē ipse rex
 ac deus faciet. cui summus pater & iudicandi & regnandi dabit
 maximā potatem. de quo iudicio & regno apud erythream
 sibyllam sic inuenitur. οπποτε και το λαβητελος αισιμον
 η δε βροτοις, ε φιζηται δη κρισις αβανατοιο βεοιο, η
 ζει επανβρωπογυς μεγαλη κρισις η δε και αρχη. Deum
 apud alia. ταρταρον δε χεοσ τοτε δειζει γαια χενογ
 σα. η ζογυσι δε πιβημα θεου βασιληος αιπαντες. Et
 alio loco apud eandem. ουρανοη ειλιζων γαιης κευομεωνας

conteret at simulachra hoies
 & omnes diuitias.
 opa at deoz' humanis manib'
 facta exurentur.

u at & iste dies fatale fine ac
 cepit. & i hoies iudiciū imortū
 lei aduenent. ueniet sup hoies
 magnū iudicium & iuitum.
 irruent at chaos tūc ondet inhi
 us terra. uenient at ad iudicial
 lei regis omnes.

αἰονοίζω, καὶ τὸ τῆς ἀνάστασις νεκρῶν μοίραν ἀναλύει, καὶ βανατοῦ κέντρον, καὶ ὑστερον εἰς κρίσιν ἀζω, κρίσι-
 ων ἐυσεβῶν καὶ ἀσεβῶν βίον ἀνδρῶν. Nec tñ
 uniuersi tñc a deo iudicabuntur. sed hi tñ q sunt i dei religi-
 one uersati. Nā q deum nō agnouerūt. qm̄ snia de hō i ab-
 solutione fieri non pot. iam iudicati damnatiq; sunt sanctis
 lris contestantibus. non resurreduros eē impios in iudiciū.
 Iudicabuntur ergo q deū scierūt. & facinori eoz̄ idest mala
 opa cum bonis collocata ponderabuntur. ut si plura & graua
 fuerint bona iustaq; dentur ad uitā beatā. Si at mala supraue-
 rint. condemnentur ad poenam. Hic fortissē dixerit q̄spiam
 Si ē immortalis aīa quomodo patibilis inducitur ac poenae se-
 tiens. Si ē ob merita punietur. sentiet utiq; dolorem. atq; ita
 et mortem. Si mortis non ē obnoxia. ne dolori qd̄. Patibilis
 igitur non ē. Huic quaestioni sine argumento a storicis ita oc-
 curritur. aīas qd̄ hominū pmanere. nec interu situ mortis
 i nihilū resolu. s; eoz̄ q iusta fuerunt puras & impatibiles.
 & beatas ad sedem caelestem. un̄ illis origo sit remeare. uel
 in campos quosdam fortunatos rari. ubi fruuntur miris uolup-
 tatibus. Impios uō qm̄ se malis cupiditatib; iniquauerint me-
 dia quanda gerere inter imortales. mortalesq; nām. & here
 aliqd̄ imbecillitatis ex contagione carnis. cuius desideris ac
 libidibus addictae. ineluibile queda fucum trahant labeq;
 terrenā. quae cum tpris diuturnitate penitus inheserit eius
 nāe redci aīas. ut si non extinguibiles in totū qm̄ ex deo sūt.
 tñ cruciabiles fiant p corporis macula. quae peccatis iusta
 sensum doloris attribuit. quam sniam poeta sic explicauit.
 Quin & supremo cum lumine uita relinquit. Non tñ omne
 malum miseris. nec funditus om̄s Corporeae excedūt pe-
 stes. penitq; necē ē. Multa diu concreta modis inolescere
 miris. Ergo exercentur poenis. ueterq; q; maiorq; supplicia
 expendūt. Haec p̄p̄modum uera sunt. Aīa ei cum diuor-
 tum fecit ex corpore. ē. ut ait idem poeta par leuib; uentis.
 uolucrisq; simillima somno. q̄ s̄p̄s est. & ipse tenuitate in

Caelū uoluenq; terrae latebras
 ap̄ia. & tñc leuabo mortuos. fa-
 tum soluens & stimulu mortis
 posteaq; i iudiciū ducā. iudi-
 cans pijs atq; impiaq; uitam
 uiroz;.

comphensibilis. sed nobis. q̄ sum' corporales. deo at̄ cui subiacet
posse oīa comprehensibilis. Primū ergo dicimus tantam ē dei
potentem. ut et̄ incorporalia comprehendat. ut. quemadmodū uolu-
erit afficiat. Nam & angeli deum metuūt. q̄ castigari ab eo pos-
sunt. inenarrabili q̄dam modo. & daemones reformidant. q̄
torquentur ab eo & puniuntur. qd̄ ergo mirum. si cum sint im-
mortales aīae. tñ passibiles sint deo. Nam cum in se nihil hē-
ant solidum & conrectabile. a solidis & corporalibus nullam
uim pati possunt. sed q̄ in solis spiritib' uiuunt. a solo deo trac-
tabiles sunt. cui cur' & substantia spiritalis ē. Sed tñ docet
nos sanctae lrae. quemadmodum poenas impij sint daturi.
Nam q̄ peccata in corporib' contraxerunt. rursus carne induē-
tur. ut in corporibus piaculum soluant. & tñ non erit caro illa
quam deus hōi sup̄iecerit. huic terrenae similis. sed insolubilis
ac p̄manens ī aeternum. ut sufficere possit cruciatibus & igni
sempiterno. cuius nā diuersa ē ab hoc nr̄o quo ad uitae neciā
utimur. q̄ nisi alicuius materiae fomite alatur. extinguitur.
At ille diuin' p̄ se ipsum semp̄ uiuit ac uiget. sine ullis alime-
tis. nec admixtum hēt fumum. s; ē purus ac liquidus. & ī aque-
modum fluidus. Non ēi in aliqua sursum uersus uergetur.
ut nr̄. quem labes terreni corporis. quo tenetur. & fumus inter-
mixtus exalire cogit. & ad caelestem nām cum trepidatione
mobili subuolare. Idem igitur diuinus ignis una eadeq; ui ac
potentia & cremabit impios. & recreabit. & q̄tum ē corpori-
bus absument. tantum reponet. ac sibi ipse aeternum pabulum
subministrabit. quod poetae in uulturem tyri transtulerūt. ita
sine ullo reuuescentium corporū detrimento. aduret tñ. ac sen-
su doloris afficiet. Sed & iustos cum iudicauerit deus. et̄ in
igni eos examinabit. tum quoz̄ peccata uel pondere. uel nr̄o
p̄aeualuerint. p̄aestringentur igni. atq; amburentur. Quos
at̄ plena iustitia. & maturitas uirtutis incoxerit. ignem illum
non sentient. hēnt aliqd̄ in se dei. quod uim flammae repellat
ac respuat. tanta ē uis innocentiae. ut ab eo ignis ille refugiat
innoxius. q̄ accipit a deo hanc potentiam. ut impios urat. iustis

De Tyti uulture.

483
obtemperet. Nec tñ qsq̄ putet aīas post mortē p̄tā iudicari.
Nā omnes ī una cōiq; custodia detinentur donec tps̄ adueniat.
quo maximus iudex meritorū faciat exēam. Tum q̄p̄ fuerit
p̄bata iustitia. hi p̄ueniū īmortalitatis accipient. Quorū autē
peccata & scelera detecta non resurgent. s; cum impius ī easdē
tenebras recondentur ad certa sup̄plia destinati. Figmenta
haec eē poetarū quidam pugnāt. ignorantes un̄ illa poētae ac-
cepit. ac negant haec fieri posse. nec mirum ē ita illis uideri.
Aliter eī q̄ res hēt traditur a poetis. q̄ licet sint multo antiquiores
q̄ historici & oratores. & caetera ḡna scriptorū. tñ q̄ mysteriū
diuini sacramenti nesciebant. & ad eos mentio resurrectionis fu-
turae obscurorū ore p̄ueniat. eam uō temere ac leuiter audita.
in modum cōmentitiae fabulae p̄diderunt. & tñ idem testa-
ti sunt. non auctorem se certum. sed opinionem seq̄. ut uero
q̄ ait. Sit mihi fas audita loqui. Quāuis igitur ueritatis ar-
chana ī parte corruerunt. tñ ipsa res eo uerior inuenitur. q̄
cum p̄p̄his in parte consentiunt. quod nobis ad p̄bationem rei
satis est. Errori tñ illorū subest ratio nōnulla. Nam cū pro-
phae assiduis contionibus praedicarent. iudicaturum eē de mor-
tuis filium dei. & haec annuntiatio non lateret. qm̄ rectorem
caeli deum non alium putabant eō q̄ iouem. iudicare apud infe-
ros iouis filium tradiderunt. sed tñ non Apollinem. aut liberū.
aut mercurium. q̄ caelestes putantur. sed qui mortalis fuerit &
iustus. uel innocens. uel eacum. uel rhadamanthum. Corruerit
igitur poetica licentia quod accepant. uel opinio ueritatem p̄-
diuersa ora sermonesq; uarios dissipata mutauit. Nam quod p̄-
actis apud inferos mille annis. rursus ad uitam restitui cecine-
runt. marone ita dicente. Has omnes ubi mille rotā uoluere
p̄ annos Letheum ad flumen deus euocat agmine magno. Scili-
cet īmemores sup̄a ut conuexa reuisant. Rursus & incipiat
in corpora uelle reuerti. Haec eos ratio fefellit. quod resurget
defuncti. non post mille annos mortis suae. s; ut restituti rursus
ad uitam. mille annis cum deo regnent. Deus eī ueniet ut orbe
hoc ab oī labe purgato. rediuiuas iustorū aīas corporib; īnouatis

Poete multo antiquore.

MARCO

ad sempiternā beatitudinē suscitet. itaq; praeter aquā oblivionis
vera sunt caetera. quam idcirco finxerūt. ne q̄ illis opponeret.
cur ergo non meminerūt se aliquñ vixisse. aut q̄ fuerit. aut que
gesserint. Sed nihilomin⁹ in uerisimile nō putatur. & res
tota uelut licenter ac fabulose ficta respuitur. Nobis at re-
surrectionē affirmantib⁹. & docentibus aīas ad alterā uitā
non oblitae sui. s; i eodem sensu ac figura eē redituras. illud
opponitur. Tot iam secula transierunt. q̄ unq; un⁹ ab inferis
resurrexerit. ut exemplo ei fieri posse credamus. At ei resur-
rectio fieri non pot̄ dominante adhuc iniustitia. Hoc ei secu-
lo necantur hoīes. ui. ferro. insidiis. uenenis. & afficiuntur i-
uriis. egestate. carcerib⁹. tormentis. p̄scriptionib⁹. Eo accedit
q̄d iustitia iniusta ē. quod om̄s q̄ deum seq̄ uolunt. non tm̄ odio
hēntur. s; uexantur omnib⁹ contumeliis. excruciantur multipli-
ci gñe poenarū. & ad impios cultus manufactorū deorū. non
ratione. aut ueritate. s; nefanda corporū laceratione cogunt.
Num igitur oportet ad haec eadē resurgere. aut reuerti hoīes
ad uitam in qua tuti eē non possunt. Cum ergo iusti tā uiles
hēantur. tam facile tollantur. q̄d putem⁹ futurū fuisse. si q̄
ab inferis rediens. uitam post liminē recepisset. Auferetur
p̄fecto ab oculis hominū. ne uiso eo uel audito. deos uniuersi
regreterent. & ad unius se dei cultum religionēq; conuerteret.
Ergo semel fieri resurrectionem necesse ē. cum malū fuerit abla-
tum. qm̄ eos qui resurrexerint. nec mori iam ulterius. nec uio-
lari. nullo mō fas ē. ut beatam possint agere uitam. quorū
mors resignata ē. Poetae uō cum scirent hoc seculū malis
oībus redurdare. oblivionis animum induxerunt. ne malorū
aut laborū memores aīae reuerti ad suos recusarent. Vn̄
uirgili⁹. O pater an ne aliquas ad caelum hinc ire outadū
ē Sublimis aīas. iterūq; ad tarda reuerti Corpora. quae
lucis miseris tam dura cupido. Ignorabant ei quom̄. aut
qm̄ id fieri oporteret. itaq; renasci eas putauerunt. & de-
nuo ad uterū reuolui. atq; ad infantiam regredi. Vn̄ et
plato de aīa differens ex hoc ait posse cognosci aīas eē imor-

tales atq; diuinas. qđ i pueris mobilia sunt ingenia & ad capi-
 riendū facilia. quod ea quae discant ita celeriter rapiant ut
 non tunc primū discere illa uideantur sed recognoscere atq; re-
 minisci. In quo uir sapiens poetas ineptissime credidit. Nō igitur
 renascentur. quod fieri non pot. s; resurgent. & a deo corporibus
 induentur. & prioris uitae factorūq; omnium memores erunt.
 & in bonis caelestibus collocatae ac fruētes uicunditate inua-
 bilū copiarū. praesenti deo grās agent. quod malum oē deleue-
 rit. quod eos ad regnum uitamq; perpetuam suscitauit. Qua d
 Anastasi p̄m quoq; dicere aliquid conati sunt. tam corrupte qđ
 poetae. Nam rhythoras transire aīas in noua corpora dispu-
 tauit s; merite. quod ex hoīb in pecudes. & ex pecudib in hoies
 & se ipsum ex euphorio eē reparatum. Melius chrysiippus. &
 quera Cicero ait fulcare porticum stoicorū. qui in libris quos
 de prouidentia scripsit. cum de inuolutione mundi loqueretur
 haec inuēit. τούτου δὲ οὕτως έχοντος Διλον ὡς οὐ
 δὲν ἄδύνατον, καὶ ἡμᾶς μετὰ τὸ τελευτήσαι πα-
 λιν περιδωπητῶν εἰλημμένων χρόνου εἰς ὅν ἔν
 ἔσμεν καταστήσεται σχῆμα. Sed nos ab humanis ad
 diuina redeamus. Sibylla dicit haec Δυσπίστον γὰρ ἀπαν-
 μερόπων τέπος, ἀλλ' ὅταν ἡ δὴ κοσμοῦ καὶ βηητῶν ἔ-
 λθῃ κρίσις ἡν βεός αὐτός ποιήσει κρίνων ἀσεβεῖς βᾶμα
 ἔνσε βεάστε, καὶ τότε δύσσε βεάσ μεν ἐπιζόφον ἐν
 πυρὶ πέμψει, ὅσοι δ' ἐνσε βεόσ πάλιν ζήσον ἐπὶ γα-
 ῖνσ, πνεῦμα βεόσ δ' ὀντος τίμησ ἄμα καὶ βίον αὐτοῖσ.
 Quod si noui m̄ p̄rhac. s; et uates & poetae & p̄m anastasin mor-
 tuorū futuram eē consentiūt. nemo quaerat a nobis quē admodū
 fieri possit. Nec eī diuinorū operum reddi pot ratio. s; si a p̄n-
 cipio deus hoīem nescio quo inenarrabili m̄ constituit. credam?
 ab eodē restitui ueterem posse qđ nouū fecit. Nunc reliqua sub-
 necdam. Veniet igitur summi & maximi dī fili' ut uiuos ac
 mortuos iudicet. sibylla testate ac dicente. πασης γὰρ γαῖνσ το-
 τε θνητῶν εὐτυχῆσ ἔσται, αὐτός ὅπαντο κρᾶτωρ, ὅταν
 ἔλθῃ βήματι κρίναι ζώντων καὶ νεκρῶν ψυχᾶσ καὶ κόσ-

Hoc at cū ita sit: apparet ma-
 eē impossibile. et nos post e-
 cessū nrm̄ rursus spatys qđ
 ipz euolutis i hūc restitui-
 tu. i qđ nūc eē uidemus.

Est eī difficile credēs oē ho-
 gen? s; cū iā mundi & morte
 uenerit iudiciū qđ d̄s ipse se
 iudicās impios simul atq; p̄n-
 tūc demū impios qđ i igne
 nebras mittet. qđ at pietate
 net itez uiuet i terra spm̄
 date: honoreq; simul & uitā

Toti eī tūc termino mortalium
 fufio erit. cū ipse oipotēs uen-
 i tribunali iudicare uiuorū &
 mortuorū aīas ac seculū om-

μονάπαντα. Verum ille cum deleuerit iniustitiā. iudiciūq; maxi-
mū fecerit. ac iustos q; a principio fuerunt. ad uitam restaurauerit.
mille annis inter hoies uersabitur. eosq; iustissimo impio reget.
qd̄ abā sibylla uaticinans furensq; proclamat. κλῦτε δέμοις
κέροτες βασιλεὺς αἰώνιος ἀρχεῖ. Tunc q; erunt i corporib;
uini non momentur. s; p̄ eosdem mille annos infinita multitudi-
nem gnabunt. & erit soboles eoz; sancta & deo cara. Qui at
ab inferis suscitabuntur. In praeerunt iuuentib; uelut iudices.
Gentes uō non extinguentur omnino. s; quaedam relinquent
in uictoriam dei. ut triumphentur a iustis. ac subiungentur
perpetuae seruituti. Sub idem tempus et princeps daemonum
q; e machinator omnium maloz; cathenis uincietur. & erit in
custodia mille annis caelestis imperii. quo iustitia in orbe re-
gnabit. ne quod malum aduersus pplm̄ dei moliatur. post cui
aduentum congregabuntur iusti ex omni terra. p̄ ad hoc iudi-
cio ciuitas sancta constituetur in medio terrae. in qua ipse co-
ditor deus cum iustis dominantibus comoretur. quam ciuitate
sibylla designat cum dicit. καὶ πόλιν ἣν ἐποίησε θεὸς ἀγ-
γὴν ἐποίησε λαὸν προτέραν ἄστρων καὶ ἡλίου ἣ δὲ σε-
λήνης. Tunc auferentur a mundo tenebrae ille quib; offende-
tur. atq; obcaecabitur caelum. & luna claritatem solis accipiet
nec minuetur ulterius. Sol at; septies tanto q; nunc e clarior
fiet. terra uō aperiet fecunditatem suam & uberrimas fruges
suas sponte generabit. rupes montium melle sudabunt. per-
ruos uina decurrent. & flumina lacte inundabunt. mundus
deniq; ipse gaudebit. & ois rez; nā laetabitur. erepta & libe-
rata dominionali. & impietatis. & sceleris. & erroris. non
bestiae p̄ hoc tps sanguine alentur. nō ales praeda. s; queta &
placida erūt omnia. leones & utuli ad praesepe simul sta-
bunt. lup; ouem non rapiet. canis non uenabitur. accipitres
& aquilae non nocebunt. infans cum serpentibus ludet. dem-
q; tum fient illa quae poetae aureis temporib; facta ee iam
saturno regnante dixerunt. quoz; error hinc ortus e. quod
pphae futuruz; pleraq; sic proferunt. & enuntiant. q̄ iam

Audite at me homines. rex
sempiternus e princeps.

e urbe quam fecit d̄s. ipsa
erit clarior a stris atq; sole
unaq;.

pacta. Visiones ei diuino spu offerbantur oculis eorum. & ui-
 debant illa in conspectu suo q̄ fieri ac terminari. quae uati-
 cina eorum cum paulatim fama uulgasset. qm̄ pfani a sacram̄-
 to ignorabant quatinus dicerentur. completa eē iā ueterib⁹
 seculis illa oīa putauerunt. quae utiq; fieri compleriq; n̄ po-
 terant hoīe regnante. Cum uō deletis religionibus impius
 & scelere compresso subiecta erit deo terra. cedit & ipse mari
 uector. nec nautica pin⁹ mutabit merces. oīs feret omnia tell⁹.
 non rastros patietur humus. non uinea falcem. robustus q; iam
 tauris iuga soluet arator. tum & molli paulatim flauescet
 campus arista. incultisq; rubens pendebit sētib⁹ uua. & du-
 rae quercus sudabunt roscida mella. nec uarios discet men-
 turī lana colores. ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
 murice. iam croceo mutabit uellera luto. sponte sua sandix
 pascentis uestiet agnos. ipse lacte domum referent disteta
 capellae ubera. nec magnos metuunt armenta leones. Quae
 poeta secundum cumeae sibyllae carmina prolocutus est.
 Erythrea uō sic ait. οὐδὲ λύκοι σὺν ἀρνέσεν ὄρρεσιν ἀμ-
 λονῆται χορτοῦ παρὰ λυγκέρτερι φοισιν ἀμα βοσκοντι,
 ἀρκτοὶ σὺν μοσχόισιν ὁμοῦ καὶ πᾶσι βροτοῖσι, σαρκοβό-
 ροστε λέων φάγεται ἀχρὸν παρὰ φάτνιαις, σὺν βρέ-
 φεσίτε δράκοντες ἀματορσι κοιμησονται, Et alio
 loco de ubertate rerū. καὶ τότε δὴ χάραν μεγάλην θεός
 ἀνδράσι δώσει, καὶ γὰρ γῆ καὶ δένδρα καὶ ἀσπετα
 βρέμματα γαῖης δώσουσιν καρποτὸν ἀληθινὸν ἀνθρώ-
 ποισι, οἶνον. καὶ μελίτος γλυκύτερον λευκοῦτε γάλακ-
 τος καὶ σίτου, ὅπερ ἐστὶ βροτοῖς κάλλιστον ἀπαντῶν.
 Et alia eodem modo. εὐσεβέων δέμῳνον ἀγία χθωνὶ πάν-
 τα ἀνοίσει νόμα μελίτος ἀπὸ πέτρης ἢ δ' ἀποπηγῆς καὶ
 γάλατ' ἀμβρόσιος ῥήσσει πάντεσσι δικαίοις, uiuent itaq;
 boīes tranquillissimam & copiosissimam uitam. & regnabūt
 cum deo pariter. & reges gentium uenient a finibus terrae
 cum donis ac muneribus. ut adorent. & honorificent regem
 magnū. cuius nomen erit praeclarum ac uenerabile uniuers-

Nec lupi cū agnis i montib⁹ di-
 micabūt. herbāq; lynceſ cū edis
 pascentur. urſi cū uittulis simul
 oīb⁹q; hoīb⁹ leo edet paleas ap̄
 praesepia. cū infantib⁹ dracones
 sine matrib⁹ dormient.

Et tūc gaudiū magnū d's hoīb⁹
 dabit. Nā & terrā & arboreſ
 & inuābilia terrae pecora da-
 bunt fructū ueſt. hoīb⁹ uini
 dulciſq; mellis. & candidi lact
 atq; tritici. quod ē hominib⁹
 optimū omnium.

iorū at ſolū ſcā terra. oīa haec
 fetet. fluentū mellis de petra.
 atq; de fonte. & lac immorta-
 tatis manabit omnib⁹ iuſtis.

sis nationibus. quae sub caelo erunt. & regibus q̄ dñabuntur i
terra. Haec sunt quae a p̄ph̄is futura dicuntur. quorum te-
stimonia & uerba ponere opus eē non duxi. qm̄ eēt infinitū.
nec tantam rer̄ multitudinem mensura libri capet. Tam m̄tis
vno spiritu similia dicentibus. simulq; ne fastidiū legentibus
fieret. si ex omnibus collecta & translata congererem. praete-
rea ut ea ipsa quae dicerem. non nr̄is. sed alienis potissimū
litteris confirmare. docereq; non modo apud nos. uer̄ etiā
apud eos ipsos qui nos insectantur. ueritatem consignatā
teneri. quam recusent agnoscere. Si quis autē diligentius
haec uoluerit scire ex ipso fonte hauriat. & plura q̄ nos
in his libris complexi sumus admirabilia reperiet. Fortasse
quispiam nunc requirat qm̄ ista quae diximus sunt futura.
Iam superius on̄di completis annoz̄ sex milibus mutationē
istam fieri oportere. & iam propinquare summum illum
conclusionis extremae diem. de signis quae dicta sunt a
p̄ph̄is licet noscere. Praedixerunt enim signa quibus con-
firmatio tempoꝝ & expectanda sit nobis in dies singulos.
& timenda. Quando tñ compleatur haec summa. docent hi
qui de temporibus scripserunt. colligentes ea a litteris sanc-
tis & ex uariis historicis quantus sit nū̄s annoꝝ ab exor-
ditio mundi. qui licet uariant. & aliquantum numeri eoz̄
summa dissentiat. omnis tñ expectatio non ampli⁹ q̄ ducent-
toꝝ uidetur annoꝝ. etiam res ipsa declarat lapsū ruina-
q; rer̄ breui fore. nisi quod incolumi urbe roma nihil istū
uidetur eē metuendum. At uō cum caput illud orbis occi-
derit. & iuv̄p̄in enim eē coeperit. quod sibyllae fore aut.
quis dubitet uenisse iam finem rebus humanis. orbisq; terra-
rum. Illa illa e ciuitas quae adhuc sustentat omnia. pre-
candusq; nobis & adorandus deus caeli e. si tñ statuta eius
& placita differri possunt. ne citius q̄ putamus tyrannus
ille abominabilis ueniat. qui tantum facinus molietur. ac
lumen illud effodiat. cum interitu mundus ipse lapsurus
e. Nunc ad caetera exequenda redeamus. quae deinceps

secutura sunt. Diximus paulo ante in principio regni sancti fore ut a deo princeps daemonum uinciatur. sed ille cum mille anni regni. hoc est septem milia coepint terminari. soluetur denuo. & custodia emissus exibit. atq; omnes gentes quae tunc erunt sub ditione iustorum concitabit. ut inferat bellum sanctae ciuitati & colligetur ex omni orbe terrae innumabilis populus nationum. & obsidebit. & circumdabit ciuitatem. tunc ueniet nouissima ira dei super gentes. & debellabit eas usq; ad unum. ac primum concutiet terram quamualidissime. & a motu eius scindentur montes syriae. & subsident coles abruptum. & muri omnium ciuitatum concident. & statuet deus solem triduo ne occidat. & inflammabit eum. & descendet estus nimius. & adustio magna supra puelles & impios populos. & umbres sulphuris. & grandines lapidum. & guttae ignis. & liquefcent spiritus eorum in calore. & corpora conterentur in grandine. & ipsi se inuicem gladio ferient. & replebuntur montes cadaueribus. & campi oprientur ossibus. populus autem dei tribus illis diebus sub concavis terrae occultabitur. donec ira dei aduersus gentes. & extremum iudicium terminetur. Tunc exibunt iusti de latebris suis. & inuenient omnia cadaueribus atq; ossibus repta. sed & genus omne impiorum radicitus interibit. nec erit in hoc mundo ulla iam natio amplius praeter solam gentem dei. tunc per annos septem perpetes intactae erunt siluae. nec excidet de montibus lignum. sed arma gentium comburentur. & iam non erit bellum. sed pax ac requies sempiterna. Cum uero completi fuerint mille anni. renouabitur mundus a deo. & caelum complicabitur. & terra mutabitur. & transformabit deus homines in similitudinem angelorum. & erunt candidi sicut nix. & uersabuntur semp in conspectu omnipotentis. & domino suo sacrificabunt. & seruent in aeternum. Eodem modo fiet secunda illa & publica omnium resurrectio. et in qua excitabuntur iniusti ad cruciatum sempiternos. Hi sunt qui manufacta conuerunt. q dnm mundi

ac parentem . uel nescierunt . uel abnegauerunt . Sed & dñs
illoꝝ cum ministris suis comprehēdetur . ad poenāq; dam
nabitur . cum quo pariter omnis turba impioꝝ pro suis faci
noribus in conspectu angeloꝝ . atq; iustoꝝ perpetuo igni cre
mabitur in aeternum . Haec ē doctrina sanctorum prophetaꝝ
quam xp̄iam sequuntur . haec nra sapientia . quam isti q
uel fragilia colunt . uel inanem p̄biam tuentur . tanq̄ stultiti
am . uanitateq; derident . q̄ nos defendere hanc publice atq;
asserere non solemus deo iubente ut quieti ac silentes archa
num eius in abscondito . atq; intra nram conscientiam tene
amus . nec aduersus istos ueri p̄fanos . qui non discendi . sed
arguendi gratia inclementer deum ac religionem eius impu
gnant . pertinaci contentione certemus . Abscondi enī regi
q; mysterium q̄ fidelissime oportet . maxime a nobis q̄ nome
fidei gerimus . Verum illi hanc taciturnitatem nram . uelu
ti malam conscientiam criminantur . un̄ et quāsdam execra
biles opiniones de pudicis & innocentibus fingunt . & liben
ter his quae fuerint credunt . Qm̄ decursis propositi o
peris septem spatius . ad metam p̄uecti sumus . superest ut
exhortemur omnes ad suscipiendam cum uera religione sa
pientiam . cuius uis & officium in eo uertitur . ut contemptis
terrestribus . & abiectis erroribus . quibus antea tenebamur .
fragilibus seruientes . & fragilia concupiscentes . ad aeterna
caelestis thesauri praemia dirigamur . quae ut cape possi
mus q̄ primum omittendae sunt huius praesentis uitae
allicibiles uoluptates . quae aīas hominum p̄uiciosa sua
uitate delinunt . quanta felicitas extimanda ē subtractu
his labibus terrene . proficisci ad illum aequissimū iudicem .
parenteq; indulgentissimum . qui pro laboribus requiem . p̄
morte uitam . pro tenebris claritatem . pro terrenis ac breui
bus bonis aeterna ac caelestia largiatur . cum qua mercede
acerbitates ac miseriae . quas perpetimur in hoc mundo fa
cientes opa iustitiae . conferrī & coaequari nullo m̄ possunt .
qm̄ si sapientes . si beati eē uolumus . cogitanda & propina

187

da sunt nobis. non tñ terentiana illa. molendum eē usq; in pi-
strino. uapulandum. hendae compedes. sed his multo atrociora.
carcer. cathenae. tormenta patienda. sustinendi dolores. mors
deniq; ipsa. & suscipienda. & ferenda. cum liqueat conscientiae
nrae. nec fragilem istam uoluptatem sine poena. nec uirtutem
sine diuino praemio fore. Vniuersos igitur oportet opam dare
ut uel se q̄ primum ad rectam uiam dirigant uel susceptis ope-
ratisq; uirtutibus. huius uitae laboribus patienter exadus. con-
solatorem deum hēre mereantur. Pater enim n̄r ac dominus. q̄
condidit. firmavitq; caelum. qui solem cum caeteris syderibus
induxit. qui libratam magnitudine sua terram uallauit mon-
tibus. mari circūdedit. annibusq; distinxit. & quicquid ē in
hoc ope mundi conflauit. ac perfecit e nihilo. p̄spectis errorib;
hominum. ducem misit. qui nobis iustitiae uiam panderet. hūc
sequamur omnes. hūc audiamus. hūc deuotissime pareamus.
qm̄ solus. ut ait Lucretius. ueridicis hominum purgauit ped-
tora didis. & finem statuit torpedinis atq; timoris. exposuit
q; summum bonum. quo tendimus omnes. quid foret atq; uia
monstrauit limite paruo. quo possemus ad id recto contendere
cursu. nec monstrauit tñ. sed etiam praecessit. ne quis diffi-
cultatis gratia iter uirtutis horreret. Deseratur si fieri pot-
uita p̄ditionis & fraudis. in qua mors uoluptatis illecebris ad-
opta celatur. & q̄to quisq; annis in senectutem uergentibus
appropinquare cernit illum diem. quo sit ei ex hac uita de-
migrandum. cogitet q̄ purus abscedat. q̄ innocens ad iudiciū
ueniat. non ut faciunt quidam caecis mentibus nixi. q̄ia
deficientibus corporis uiribus. in hoc admonentur. instantis
ultimaē necitatis. ut cupidus & ardentius hauriendis libi-
dibus intendant. qua ex uoragine liberet se quisq; dū licet.
dum facultas adest. seq; ad deum tota mente conuertat. ut
illum diem securus expectet. quo praeses dominusq; mundi
deus de singulorū factis & cogitationibus iudicabit. Quae
cūq; hic expetuntur. non tñ negligat. sed & fugiat. potioreq;
animam suam iudicet q̄ bona ista fallacia. quorū incerta &

caduca possessio ē. Migrant eī quotidie & multo uelocius
exiunt q̄ intrauerant. & tñ si nobis usq; ad ultimum liceat
istis frui. aliis certe relinquenda sunt. Nihil nobiscum fer-
re possumus. nisi uitam bene atq; innocenter actam. Ille
ad deum copiosus. ille opulentus adueniet. cui astabunt cō-
tinentia. misericordia. patientia. caritas. fides. Haec ē here-
ditas nra. quae nec eripi cupiam. nec transferri ad alterū
pōt. Et quis ē qui haec bona parare. & acquirere sibi uelit.
Veniant qui esuriunt. ut caelesti cibo saturati. sempiternam
famem ponant. Veniant qui sitiunt. ut aquam salutarem de
perenni fonte plenissimis faucibus trabant. hoc cibatu atque
potu dei. & caeci uidebunt. & surdi audient. & muti loquen-
tur. & claudi ambulabunt. & stulti sapient. & egroti uale-
bunt. & mortui reuiuiscunt. Quisquis eī corruptelas terrae
uirtute calcauerit. hunc arbiter ille summus & uerax ad
uitam lucēq; perpetuam suscitabit. Nemo diuitis. nemo fa-
sibus. nemo etiam regia potestate confidat. Immortale ista
non faciunt. Nam quicūq; rationem hominis abiecerit. ac
praesentia secutus. in humum se prostrauerit. tanq̄ desertor
domini. & impatoris & patris sui punietur. Intendamus
ergo iustitiae quae nos inseparabilis comes ad deum sola per-
ducet. & dum spiritus hos regit artus. infatigabilem mili-
tiam deo militemus. Stationes. uigiliasque celebremus. con-
grediamur cum hoste. quem nouimus fortiter. ut uictores.
ac deuicto aduersario triumphantes. praemium uirtutis
quod ipse promisit a domino consequamur.

Ex omnibus Cambi zambecarie. v. optime atq; ct. uoluminibus
quos unq̄ me transcripsisse meminero. hic tuus codex. satis
tuae nāe. tuusq; sanctissimus moribus conferens. ut opinor. septi-
mus ē. quē feliciter absolui. xv. kl. Junij. M. cccc. xxviii. circiter
horā praeconizatae & celebratae pacis italicae. inter Insubru-
ducem. & dominum venetoz. Id felix faustuq; sit. Vale.

Tuus Iacobus curulus Januen.

ANTONII TANHORMITAE

E S T.

27

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs and includes a bulleted list in the upper middle section.

•

•

•

•

•

•

